

LORD BACON'S WORKS.

VOLUME THE EIGHTH.

DE AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBRI. I.—VII.

Bacon, Francis

THE WORKS
OF
FRANCIS BACON,

Lord Chancellor of England.

A NEW EDITION:

BY

BASIL MONTAGU, ESQ.

VOL. VIII.

Rare Book
B
1153
.B3
1825
(1639-1655)
v. 8

LONDON:
WILLIAM PICKERING.
MDCCCXXVII.

National Oceanic and Atmospheric Administration

ERRATA NOTICE

One or more conditions of the original document may affect the quality of the image, such as:

Discolored pages
Faded or light ink
Binding intrudes into the text

LASON
Imaging Contractor
12200 Kiln Court
Beltsville, MD 20704-1387
August 1, 2007

Thomas White, Printer,
Crane Court.

P R E F A C E.

THE Advancement of Learning was published in English, in the year 1605.* “Some short time after the publication, Sir Francis Bacon was desirous that it should be translated into Latin; and, for this purpose, he applied to Dr. Playfer, the Margaret professor of divinity in the university of Cambridge,”† by a letter in which he says, “Wherefore since I have only taken upon me to ring a bell, to call other wits together, (which is the meanest office) it cannot but be consonant to my desire, to have that bell heard as far as can be. And, since they are but sparks which can work but upon matter prepared, I have the more reason to wish, that those sparks may fly abroad, that they may the better find and light upon those minds and spirits which are apt to be kindled. And therefore the privateness of the language considered, wherein it is written, excluding so many readers; as on the other side, the obscurity of the argument in many parts of it, excludeth many others; I must account it a second birth of that work, if it might be translated into Latin, without manifest loss of the sense and matter.”

Dr. Playfer's wish to comply with this request,

---

* See Preface to vol. II. ante.

† For the whole letter, see vol. II. Preface, iii.

and his failure is thus stated by Archbishop Tenison,*
 “ The Doctor was willing to serve so excellent a person, and so worthy a design, and within a while sent him a specimen of a Latin translation. But men generally come short of themselves when they strive to outdo themselves ; they put a force upon their natural genius, and, by straining of it, crack and disable it : and so it seems it happened to that worthy and elegant man. Upon this great occasion he would be over-accurate ; and he sent a specimen of such superfine Latinity, that the Lord Bacon did not encourage him to labour further in that work, in the penning of which, he desired not so much neat and polite, as clear, masculine, and apt expression.”

This was probably in 1606 or 1607, for Dr. Playfer's death, is thus recorded by Bishop Hackett, in his life of Archbishop Williams. “ On Candlemass-day Anno 1608, his reverend friend Dr. Playfer departed out of this world, in the 46th year of his life, in his flower and prime ; whose greatest well-wishers did not wish him alive again, because his rarely beautified wits, with which he had even enchanted his hearers in so many estivat commencements, were now more and more distempered. Yet Mr. Williams wept over him, and exceeded in grief, as if a child had lost his father. The University making preparation for the solemn funeral of so great an ornament to it, the Vice-chancellor that then was, Dr. Jeggon, possessed the

---

* Baconiana, 25.

pulpit to preach, and Mr. Williams was required to be the orator, to give him a farewell of due praise in the chapel of St. John's College. He pleaded the truth, that his sorrow would not grant him such a dispassionate mind, as was fit to compose a panegyrick and that in the space of three days, and for such a man as Dr. Playfer. And with this excuse he held off, till Dr. Clayton set upon it to enforce the task on him that could best discharge it, threatened him with expulsion, if he refused that service to which his superiours had allotted him. An hard condition, and such as might have been disputed, as long after I heard him argue upon it. But then he yielded, whether fair means or foul means overcame him I know not: But I think rather love than fear got the upper hand of grief. And when his turn came to speak upon the day of the obsequies, O what a tunable musique he made between his rhetorique and his tears! for both flowed together. How curious were his apostrophes! How moving were his passions! How winning his pronounciation! Many pauses he was compelled to make by the applause and humming of the swarms about him in the close of his periods. When he had done, and the assembly brake up, it was in every mouth, that Playfer's eloquence was not dead with him, while this orator was alive. Let me trouble this narrative with a small interjection. I was myself in the throng among those that heard this oration, newly admitted into Trinity-College, that being the

second day wherein I wore my purple gown. This being the first exercise that I heard in Cambridge in the Latin tongue, I thought it was a city paved all with emeraldes, and that such learning and such silver elocution was common to them all.”*

Lord Bacon’s anxiety that his work should be translated into Latin, was not checked by this disappointment. In his letter to the Bishop of Winchester concerning his published and intended writings, written in 1622, and prefixed to his “Advertisement touching a Holy War,” he says, “for that my book of Advancement of Learning may be some preparative, or key, for the better opening of the Instauration; because it exhibits a mixture of new conceits and old; whereas the Instauration gives the new unmixed, otherwise than with some little aspersion of the old for taste’s sake; I have thought good to procure a translation of that book into the general language, not without great and ample additions, and enrichment thereof, especially in the second book, which handleth the partition of sciences; in such sort, as I hold it may serve in lieu of the first part of the Instauration, and acquit my promise in that part.”† And in his letter, without a date to Father Fulgentio, he says,‡ “I am now desirous to communicate to your Father-

---

* In the London Magazine for November 1823, there is the expression of the same sentiment, with respect to the University of Oxford.

† See ante, vol. vii. p. 113.

‡ Baconiana, 196.

hood, the designs I have touching those writings which I form in my head, and begin not with hope of bringing them to perfection, but out of desire to make experiment, and because I am a servant to posterity : (for these things require some ages for the ripening of them.) I judged it most convenient to have them translated in the Latine tongue, and to divide them into certain tomes. The first tome consisteth of the books of the Advancement of Learning, which (as you understand) are already finished, and published, and contain the Partition of Sciences, which is the first part of my Instauration.[†]

The translators of this work are thus stated by Archbishop Tenison.* “Afterwards he enlargeth the second of those two discourses, which contained especially the abovesaid partition, and divided the matter of it into eight books. And knowing that this work was desired beyond the seas, and being also aware that books written in a modern language, which receiveth much change in a few years, were out of use ; he caused that part of it which he had written in English to be translated into the Latin tongue, by Mr. Herbert and some others, † who were esteemed masters in the Roman eloquence. Notwithstanding which, he so suited the style to his conceptions, by a strict castigation of the whole work, that it may deservedly seem his own.”

---

* Baconiana, 24.

† The translators of the Essays into Latin were, Archbishop Tenison says, divers hands, Dr. Hackett (late Bishop of

Copies of the work were presented

To the King.

To the Prince.

To the Duke of Buckingham.

To Trinity College in Cambridge.

To the University of Cambridge,
and to the

University of Oxford.

The following are the letters of presentation :

TO THE KING.

“ It may please your most excellent Majesty,
“ I send, in all humbleness, to your majesty, the
poor fruits of my leisure. This book was the first
thing, that ever I presented to your majesty ; and,
it may be, will be the last. For I had thought it
should have been posthuma proles. But God hath
otherwise disposed for a while. It is a translation,
but almost enlarged to a new work. I had good
helps for the language. I have been also mine own
index expurgatorius, that it may be read in all
places. For since my end of putting it into Latin
was to have it read every where, it had been an
absurd contradiction to free it in the language, and
to pen it up in the matter. Your majesty will
vouchsafe graciously to receive these poor sacrifices

Litchfield,) Mr. Benjamin Johnson (the learned and judicious
poet), and many others, whose names I once heard from Dr.
Rawley, but I cannot now recal them. See ante Vol. 1. Preface
xviii.

from him, that shall ever desire to do you honour, while he breathes, and fulfilleth the rest in prayers.

“ Your Majesty’s true beadsman,
“ and most humble servant, &c.

“ *Todos duelos con pan son buenos : itaque det vestra Majestas obolum Belisario.*”

TO THE PRINCE.

“ It may please your excellent Highness,

“ I send your highness, in all humbleness, my book of Advancement of Learning, translated into Latin, but so enlarged as it may go for a new work. It is a book, I think, will live, and be a citizen of the world, as English books are not. For Henry the Eighth, to deal truly with your highness, I did so despair of my health this summer, as I was glad to choose some such work, as I might compass within days ; so far was I from entering into a work of length. Your highness’s return hath been my restorative. When I shall wait upon your highness, I shall give you a farther account. So I most humbly kiss your highness’s hands, resting,

“ Your highness’s most devoted servant.

“ I would, as I wrote to the duke in Spain, I could do your highness’s journey any honour with my pen. It began like a fable of the poets ; but it deserveth all in a piece a worthy narration.”

To the Duke of Buckingham.

“ Excellent Lord,

“ I send your grace for a parabien a book of mine,

written first and dedicated to his majesty in English, and now translated into Latin and enriched. After his majesty and his highness, your grace is ever to have the third turn with me. Vouchsafe of your wonted favour to present also the king's book to his majesty. The prince's I have sent to Mr. Endimion Porter. I hope your grace, because you are wont to disable your Latin, will not send your book to the Conde d'Olivares, because he was a deacon : for I understand by one, that your grace may guess whom I mean, that the Conde is not rational, and I hold this book to be very rational. Your grace will pardon me to be merry, however the world goeth with me. I ever rest

“Your grace's most faithful and obliged servant,

“FR. ST. ALBAN.”

“Gray's Inn, this 22d,
October, 1623.”

“I have added a begging postscript in the king's letter : for as I writ before, my cables are worn out, my hope of tackling is by your lordship's means. For me and mine I pray command.”

To the Lord St. Alban.

“My Lord,

“I give your lordship many thanks for the parabien you have sent me ; which is so welcome unto me, both for the author's sake and for the worth of itself, that I cannot spare a work of so much pains to your lordship and value to me, unto a man of so little reason and less art ; who, if his skill in languages be no greater than I found it in argument, may, perhaps, have as much

need of an interpreter, for all his deaconry, as myself; and whatsoever mine ignorance is in the tongue, yet this much I understand in the book, that it is a noble monument of your love, which I will entail to my posterity, who, I hope, will both reap the fruit of the work, and honour the memory of the author. The other book I delivered to His Majesty, who is tied here by the feet longer than he purposed to stay.

“For the business your lordship wrote of in your other letters, I am sorry I can do you no service, having engaged myself to Sir William Becher before my going into Spain, so that I cannot free myself, unless there were means to give him satisfaction. But I will ever continue

“Your lordship’s assured friend,

“and faithful servant,

“G. BUCKINGHAM.”

“Hinchenbrook,
27 Oct. 1623.”

To the Lord St. Alban.

“My honourable Lord,

“I have delivered your lordship’s letter and your book to his Majesty, who hath promised to read it over: I wish I could promise as much for that which you sent me, that my understanding of that language might make me capable of those good fruits, which, I assure myself by an implicit faith, proceed from your pen. But I will tell you in good English, with my thanks for your book, that I ever rest

“Your lordship’s faithful friend and servant,

“G. BUCKINGHAM.”

“Hinchenbrook,
29 Oct. 1623.”

A Letter of the Lord Bacon's, written to Trinity College in Cambridge, upon his sending to them his Book of the Advancement of Learning.

“ *Franc. Baro de Verulamio, Vicecomes Sancti Albani percelebri Collegio sanctæ et individuæ Trinitatis in Cantabrigia, Salutem.**

“ Res omnes earumque progressus initiis suis debentur. Itaque cùm initia Scientiarum, è fontibus vestris hauserim; incrementa ipsarum vobis rependenda existimavi. Spero itidem fore, ut hæc nostra apud vos, tanquam in solio nativo, felicius succrescant. Quamobrem et vos hortor, ut salvâ animi modestiâ, et ergâ veteres reverentiâ, ipsi quoque Scientiarum Augmentis non desitis: Verùm ut post volumina sacra verbi Dei et Scripturarum, secundo loco volumen illud magnum Operum Dei et Creaturarum strenuè et præ omnibus Libris (qui pro Commentariis tantùm haberi debent) evolvatis.

“ Valete.” †

The same in English by Archbishop Tenison. ‡

“ *Francis, Baron of Verulam, Viscount of St. Albans, to the most Famous College of the holy and undivided Trinity in Cambridge, Health.*

“ The progresses of things, together with themselves,

* Baconiana, 193.

† Lord Bacon's original letter is on the fly-leaf of the Presentation-copy which is now in Trinity library, in folio, splendidly bound, in purple velvet embroidered with gold. It is in very good and legible hand, but I think it is not Lord Bacon's own writing.

‡ Ibid. 194.

are to be ascribed to their originals. Wherefore, seeing I have derived from your fountains, my first beginnings in the Sciences, I thought it fit to repay to you the increases of them. I hope also, it may so happen, that these things of ours may the more prosperously thrive among you, being replanted in their native soil. Therefore, I likewise exhort you, that ye yourselves so far as is consistent with all due modesty, and reverence to the ancients, be not wanting to the Advancement of the Sciences: But that, next to the study of those sacred Volumes of God, the holy Scriptures, ye turn over that great Volume of the Works of God, his Creatures, with the utmost diligence, and before all other books, which ought to be looked on only as Commentaries on those Texts.

“ Fare ye well.”

A Letter of the Lord Bacon's to the University of Cambridge, upon his sending to their Public Library, his Book of the Advancement of Learning.*

“*Franciscus Baro de Verulamio Vicecomes Sancti Albani, Almæ Matri inçlytæ Academicæ Cantabrigiensi, Salutem.*†

“ Debita filii, qualia possum, persolvo. Quod verò facio, idem et vos hortor; ut Augmentis Scientiarum strenuè incumbatis, et in animi modestiâ libertatem ingenii retineatis, neque talentum à veteribus

* Baconiana, 189.

† The original is lost.

concreditum in sudario reponatis. Affuerit procul dubiò et affulserit divini Luminis Gratia, si humiliatâ, et submissâ Religioni Philosophiâ, clavibus Sensûs legitimè, et dextrè utamini, et amoto omni contradictionis studio, quisque cum alio, ac si ipse secum, disputet. Valete.”

The same in English by Archbishop Tenison.*

“*Francis, Baron of Verulam and Viscount of St. Albans, to the Indulgent Mother, the famous University of Cambridge, Health.*

“ I here repay you, according to my ability, the debts of a son. I exhort you also, to do the same thing with myself: That is, to bend your whole might towards the Advancement of the Sciences, and to retain freedom of thought, together with humility of mind; and not to suffer the talent which the ancients have deposited with you, to lie dead in a napkin. Doubtless, the favour of the Divine Light will be present and shine amongst you, if Philosophy being submitted to Religion, you lawfully and dextrously use the keys of Sense; and if all study of opposition being laid aside, every one of you so dispute with another, as if he were arguing with himself.

“ Fare ye well.”

---

* Baconiana, 190.

A Letter of the Lord Bacon's to the University of Oxford, upon sending to their public library his book of the Advancement of Learning.*

Inclytæ Academicæ Oxoniensi, S.

Cum Almæ Matri meæ inclytæ academiae Cantabrigiensi scripserim, deessem sanè officio, si simile amoris pignus sorori ejus non deferrem. Sicut autem eos hortatus sum, ita et vos hortor, ut Scientiarum Augmentis strenuè incumbatis; et veterum labores neque nihil neque omnia esse putetis; sed vires etiam proprias modestè perpendentes, subinde tamen experiamini. Omnia cedent quàm optimè, si arma non alii in alios vertatis, sed junctis copiis in naturam rerum impressionem faciatis; sufficit quippe illa honori et victoriae. Valete.†

To the famous University of Oxford, Health.

Since I have written to my indulgent Mother, the famous University of Cambridge, I should be wanting in respect were I not to offer a similar token of my affection to her sister. But, as I have exhorted them, so do I now exhort you strenuously to exert yourselves in the Advancement of Learning, and, instead of imagining that, by the labours of the

---

* Letters and Remains by Stevens, A. D. 1734, Page 182.

† This letter is also in the fly-leaf of the volume now at Oxford; it is in the same good hand, and splendid binding, as the volume sent to Cambridge.

ancients nothing or every thing has been attained, to reflect with humility upon your own powers, and aid their discoveries by your experience. The event must be prosperous, if, instead of mutually attacking each other, you unite your forces against the strong holds of nature.* This will afford you ample scope for honor and for victory. Farewell.

A Letter from the University of Oxford to the Lord Bacon, upon his sending to them his book "De Augmentis Scientiarum."†

"*Prænobilis, et (quod in Nobilitate pænè miraculum est) Scientissime Vicecomes!*

"Nihil, concinnius tribuere, Amplitudo vestra, nihil gratius accipere potuit Academia, quàm Scientias: Scientias, quas prius inopes, exiguas, incultas emiserat, accepit tandem nitidas, proceras, Ingenii tui copiis (quibus unicè augeri potuerant) uberrimè dotatas. Grande ducit munus illud sibi à peregrino (si tamen peregrinus sit, tam propè consanguineus) auctius redire, quod Filiolis suis instar Patrimonii impendit; et libentèr agnoscit hic nasci Musas, alibi tamen quam domi suæ crescere. Creverunt quidem, et sub Calamo tuo, qui tanquam strenuus litterarum Alcides, Columnas tuas, Mundo immobiles, propriâ Manu in Orbe Scientiarum, plus ultrà statuisti. Euge exercitatissimum Athletam, qui in aliorum patrocinandis virtutibus occupatissimus, alios; in scriptis propriis, teipsum superâsti. Quippe in illo Honorum tuorum fastigio, viros tantùm litteratos

* See page 204.

† Baconiana, 204.

promovisti, nunc tandem (ô dulce prodigium!) etiam et litteras. Onerat Clientes beneficium hujus augustior Munificentia; cujus in accipiendo Honor apud nos manet, in fruendo emolumentum transit usque in Posteros. Quin ergo si Gratiarum talioni impares sumus, juncto robore alterius sæculi Nepotes succurrunt, qui reliquum illud, quod tibi non possunt, saltem nomini tuo persolvent. Felices illi, nos tamen quàm longè feliciores, quibus honorificè conscriptam tuâ manu Epistolam, quibus oculatissima lectitandi præcepta, et Studiorum Concordiam, in fronte voluminis demandâsti: quasi parum esset Musas de tuâ penu locupletare, nisi ostenderes quo modo et ipsæ discerent. Solenniori itaq; Osculo acerrimum judicii tui Depositum excepit frequentissimus Purpuratorum Senatus; exceperunt pariter minoris ordinis Gentes; et quod omnes in publico Librorum Thesaurio, in Memoriam singuli deposuerunt.

“ Dominationis vestræ Studiosissima

“ Academia Oxoniensis.

“ E Domo nostrâ Congregationis,

“ 20 Decem. 1623.”

The superscription was thus:

“ *To the Right Honourable Francis, Baron of Verulam, and Viscount of St. Alban, our very good Lord.*”

The same letter in English, by Archbishop Tenison.*

“ MOST NOBLE AND (WHAT IN NOBILITY IS NEXT TO A MIRACLE†) MOST LEARNED VISCOUNT,

“ Your Honour could have given nothing more agreeable, and the University could have received nothing

* Baconiana, 206.

† Omitted by Archbishop Tenison.

more acceptable, than the Sciences: and those Sciences which she formerly sent forth, poor, of low stature, unpolished, she hath received elegant, tall, and by the supplies of your wit, by which alone they could have been advanced, most rich in dowry. She esteemeth it an extraordinary favour to have a return with usury made of that by a stranger (if so near a relation may be called a stranger) which she bestows as a patrimony upon her children; and she readily acknowledgeth, that though the Muses are born in Oxford, they grow elsewhere. Grown they are, and under your pen, who, like some mighty Hercules in learning, have by your own hand further advanced those pillars in the learned world, which by the rest of that world were supposed immovable.

“ We congratulate you, you most accomplished combatant, who by your most diligent patronage of the virtues of others, have overcome other patrons, and, by your own writings, yourself. For by the eminent height of your honour you advanced only learned men, now at last (Oh, ravishing prodigy!) you have also advanced learning itself.

“ The ample munificence of this gift lays a burden upon your clients, in the receiving of which we have the honour, but in the enjoying of it the emolument will descend to late posterity. If therefore we are not able of ourselves to return sufficient and suitable thanks; our nephews of the next age ought to give their assistance, and pay the remainder, if not to yourself to the honour of your name. Happy they, but we how much more happy, &c. to whom you

have pleased to do the honour of sending a letter, written by no other than by your own hand: to whom you have pleased to send the clearest instructions for reading (your work,) and for concord in our studies, in the front of your book: as if it were a small thing for your Lordship to enrich the Muses out of your own stock, unless you taught them also a method of getting wealth. Wherefore this most accurate pledg of your understanding has been, with the most solemn reverence, received in a very full congregation, both by the Doctors and Masters; and that which the common vote hath placed in our public Library, every single person has gratefully deposited in his memory.

“Your Lordship’s most devoted Servant,
“The University of Oxford.”

“From our Convocation-house,
“Decem. 20, 1623.”

“The fairest and most correct edition of this book is,” says Archbishop Tenison, “in Latin, in folio, printed at London anno 1623:”^{*} and whosoever would understand the Lord Bacon’s cypher, let him consult that accurate edition: for in some other editions which I have perused, the form of the letters of the alphabet, in which much of the mystery consisteth, is not observed; but the Roman and Italic shapes of them are confounded.”[†]

* There is a copy at Cambridge and at Oxford.

† The Cyphers in this volume are copies of Lord Bacon’s.

In the year 1624, this work was printed in 4to. at Paris,* and according to Archbishop Tenison it was translated into French.† He says :‡ “This work hath been also translated into French upon the motion of the Marquis Fiat; but in it there are many things wholly omitted, many things perfectly mistaken, and some things, especially such as relate to religion, wilfully perverted; insomuch that in one place he makes his Lordship to magnify the Legend, a book sure of little credit with him when he thus began one of his Essays: ‘I had rather believe all the fables in the Legend, and the Talmud, and the Alcoran, than that this universal Frame is without a mind.’”§

---

* Juxta Exemplar Londini Impressum.

Parisiis

Typis Petrij Mettayer Typographi Regi

MDCXXIV.

† Of this edition I have never seen a copy.

‡ Baconiana, 27.

§ So too there was in 1626 a mutilated translation into French of the Essays and the Apophthegms. Every apophthegm where the name of a Pope or a Cardinal is mentioned, and where any religious opinion appears in the Essays unpleasing to Catholic ears, is altered to make it more harmonious. For instance Lord Bacon in his Essay on Union of Religion, says: “What would he have said if he had known of the massacre in France, or the powder treason in England?” But in the French edition it is as follows: “Mais que'eust il dict s'il eust sceu les sanglantes executions, et les horribles entreprises advenues de nostre temps pour cemesme sujet?” This work is entitled, “Les Œuvres Morales et Politiques de Messire Francois Bacon, Grand Chancelier d'Angleterre, de la Version de J. Baudoin. MDCXXVI.”

In the year 1635 an octavo edition was published on the Continent, and another edition by Dr. Rawley in 1638, in a folio, which contains many of his other works. This is nearly a transcript of the edition of 1623, and the Cyphers are the same.*

In 1640 it was translated into English by Dr. Wats,† of which translation Archbishop Tension says: "The whole of this book was rendered into English by Dr. Gilbert Wats, of Oxford; and the translation has been well received by many; but some there were who wished that a translation had been set forth in which the genius and spirit of the Lord Bacon had more appeared; and I have seen a letter written by certain gentlemen to Dr. Rawley, wherein they thus importune him for a more accurate version by his own hand: 'It is our humble suit to you, and we do earnestly solicit you ——, to give yourself the trouble to correct the too much defective translation of *De Augmentis Scientiarum*, which Dr. Wats hath sent forth. It is a thousand pities that so worthy a piece should lose its grace and credit by an ill expositor; since those persons who read that translation, taking it for genuine, and upon that presumption not regarding the Latin

---

* Printed for Edward Griffin. It is not scarce: there is a copy in the British Museum, in the Lincoln's-Inn Library, and at Oxford.

† Baconiana, 26.

edition, are thereby robbed of that benefit which, if you would please to undertake the business, they might receive. This tendeth to the dishonour of that noble lord, and the hindrance of the Advancement of Learning.’ ”

In 1645 and 1652, and 1662, 12mo. editions, were published on the Continent.(a) In 1674 the translation by Wats was reprinted: and in 1779 the work was published on the Continent in two volumes octavo.(b)

The “*Novum Organum*” which is the second part of the *Instauratio*, was published in the year 1620. It opens with the lofty address: “*Franciscus de Verulamio sic cogitavit:*” * It contains a preface, “*De Statu Scientiarum,*” which is followed by “*Distributio Operis.*” After this *Distributio*,

DEEST PARS PRIMA
I N S T A V R A T I O N I S
QUÆ COMPLECTITVR
P A R T I T I O N E S S C I E N T I A R V M,
Illæ tamen ex Secundo Libro de Progres-
sibus faciendis in Doctrinâ Di-
vinâ & Humanâ, nonnul-
la ex parte peti
possunt.

(a) There are copies in the British Museum.

(b) Wirceburgi, apud Jo. Jac. Stahel.

* See Coleridge's *Biographia*, p. 50.

To the treatise "De Augmentis" published in 1623, Lord Bacon did not transfer the different prefatory tracts which he had prefixed in 1620 to the "Novum Organum." This transposition has, however, to a greater or less extent, been made by the different editors of his works. In the edition published at Frankfurt in 1665, the "Distributio Operis," is prefixed, but the Preface omitted. In the subsequent editions the editors have transferred all the tracts which were prefixed by Lord Bacon to the "Novum Organum."

Desirable as it is that the *Instauratio Magna* should be perfect, and pleasing myself with the hope that, at some future time, it may be completed, I cannot venture upon any transposition of the works which Lord Bacon did not think proper to alter. The Love of Arrangement is an Idol which Lord Bacon did not worship :* "Fragments of science," he says, "invite others to contribute. Method, carrying a show of a total and perfect knowledge, has a tendency to generate acquiescence." The works, therefore, appear as they were published by their illustrious author. The stateliness of the building may, perhaps, be conceived from the magnificence of the materials. This volume is, except in some literal alterations,† a reprint of the first edition.

DISTRIBUTIO OPERIS.

EJUS CONSTITUUNTUR PARTES SEX.

Prima, Partitiones Scientiarum.

* See ante, vol. iv. Preface, xviii.

† By alterations of capitals and italics.

- Secunda*, Novum organum, sive Indicia de Interpretatione Naturæ.
- Tertia*, Phœnomena Universi, sive Historia Naturalis et Experimentalis ad condendam Philosophiam.
- Quarta*, Scala Intellectus.
- Quinta*, Prodromi, sive Anticipationes Philosophiæ secundæ.
- Sexta*, Philosophia secunda, sive Scientia activa.

OPERA

FRANCISCI
BARONIS

DE

VERVLAMIO
VICE COMITIS
SANCTI ALBANI

TOMVS PRIMVS

Qui continet
De Dignitate & Augmentis Scientiarvm
LIBROS. IX.

AD REGEM SVVM

LONDINI
IN OFFICINA IOANNES HAVILAND
MDCXXIII

GULIELMUS RAWLEY

Sacræ Theologiæ Professor, Illustrissimi Domini

D. FRANCISCI Baronis de *Verulamio*,

Vice Comitum Sancti Albani, Sacellanus.

LECTORI S.

CUM Domino meo placuerit, eo me dignari Honore, ut in edendis Operibus suis, operâ meâ usus sit; non abs re fore existimavi, si Lectorem de aliquibus, quæ ad hunc Præsentem Tomum pertinent, breviter moneam. Tractatum istum, de Dignitate et Augmentis Scientiarum, ante Annos Octodecim, edidit Dominatio sua, Linguâ Patriâ, in duos tantummodò Libros distributum; et Regiæ suæ Majestati dicavit, quod et nunc facit. Non ita pridem animum adjecit, ut in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat siquidem illud apud Exteros expeti. Quinetiam solebat subinde dicere Libros Modernis Linguis conscriptos, non ita multò post decocturos. Ejus igitur Translationem, ab insignioribus quibusdam Eloquentiâ Viris elaboratam, propriâ quoque Recensione castigatam, jam emittit. Ac Liber Primus certè, quasi mera Translatio est, in Paucis admodum mutatus: At reliqui Octo, qui Partitiones Scientiarum tradunt, atque unico antè Libro continebantur, ut Novum Opus, et nunc primùm editum, prodit.

Caussa autem præcipua, quæ Dominationem suam movit, ut Opus hoc retractaret, et in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in Instauratione Magnâ (quam diù postea edidit) Partitiones Scientiarum, pro primâ Instaurationis Parte constituit: quam sequeretur Novum Organum; dein Historia Naturalis; et sic deinceps. Cùm igitur reperiret Partem eam de Partitionibus Scientiarum jam pridem elaboratam (licet minùs solidè quam Argumenti Dignitas postularet), optimum fore putavit, si retractaretur, et redigeretur in opus justum et completum. Atque hoc pacto, Fidem suam liberari intelligit, de Primâ Parte Instaurationis præstitam. Quantum ad Opus ipsum, non est Tenuitatis meæ, de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod optimè conveniat, existimo futurum illud, quod Demosthenes interdùm dicere solebat de rebus gestis Atheniensium veterum; Laudatorem iis dignum esse solummodò Tempus. Deum Opt: Max: obnixè precor, ut pro Dignitate Operis Fructus uberes, diuturnique, et Auctori, et Lectori, contingant.

Francisci Baconi
B A R O N I S
DE
VERVLAMIO,
VICE-COMITIS
SANCTI ALBANI,

DE
Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBRI IX.

AD REGEM SVVM.

LONDINI,
IN OFFICINA JOANNIS HAVILAND,
MDCXXIII.

PARTITIONES

SCIENTIARUM,

& Argumenta Singulorum

CAPITUM.

LIBER II.

CAPUT I.

PARTITIO Universalis Doctrinæ Humanæ, in Historiam, Poesim, Philosophiam, secundùm tres Facultates Intellectûs; Memoriam, Phantasiam, Rationem: quodque eadem Partitio competat etiam Theologicis.

CAP. II.

Partitio Historiæ in Naturalem, et Civilem, (Ecclesiasticâ, et Litterariâ, sub Civili comprehensis:) Partitio Historiæ Naturalis, ex Subjecto suo, in Historiam Generationum, Præter-Generationum, et Artium.

CAP. III.

Partitio Historiæ Naturalis Secunda, ex Usu et Fine suo in Narrativam, et Inductivam: quodque Finis nobilissimus Historiæ Naturalis sit, ut ministret, et in ordine sit, ad condendam Philosophiam; quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historiæ Generationum, in Historiam Coelestium; Historiam Meteororum, Historiam Globi Terræ et Maris, Historiam Massarum, sive Collegiorum Majorum, et Historiam Specierum, sive Collegiorum Minorum.

CAP. IV.

Partitio Historiæ Civilis in Ecclesiasticam, Litterariam, et (quæ Generis Nomen retinet) Civilem : quoddamque Historia Litteraria desideretur : ejus conficiendæ Præcepta.

CAP. V.

De Dignitate, et Difficultate Historiæ Civilis.

CAP. VI.

Partitio prima Historiæ Civilis (Specialis) in Memorias, Antiquitates, et Historiam Justam.

CAP. VII.

Partitio Historiæ Justæ, in Chronica Temporum, Vitas Personarum, et Relationes Actionum : earum partium Explicatio.

CAP. VIII.

Partitio Historiæ Temporum, in Historiam Universalem, et Particularem. Utriusque Commoda, et Incommoda.

CAP. IX.

Partitio secunda Historiæ Temporum, in Annales, et Acta Diurna.

CAP. X.

Partitio secunda Historiæ Civilis (Specialis), in Meram et Mixtam.

CAP. XI.

Partitio Historiæ Ecclesiasticæ, in Ecclesiasticam Specialem, Historiam ad Prophetias, et Historiam Nemeseos.

CAP. XII.

De Appendicibus Historiæ, quæ circa Verba Hominum (quemadmodum Historia ipsa circa Facta) versantur : Partitio earum in Orationes, Epistolas et Apophthegmata.

CAP. XIII.

De secundo Membro Principali Doctrinæ Humanæ, nempe Poesi. Partitio Poeseos in Narrativam, Dramaticam, et Parabolicam. Exempla Parabolicæ tria proponuntur.

LIBER III.

CAP. I.

Partitio Scientiæ in Theologiam, et Philosophiam. Partitio Philosophiæ in Doctrinas tres: De Numine, De Naturâ, De Homine. Constitutio Philosophiæ Primæ, ut Matris communis omnium.

CAP. II.

De Theologiâ Naturali; et Doctrina de Angelis et Spiritibus, quæ ejusdem est Appendix.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philosophiæ, in Speculativam, et Operativam; quòdque illæ duæ, et in Intentione Tractantis, et in Corpore Tractatûs, segregari debeant.

CAP. IV.

Partitio Doctrinæ Speculativæ de Naturâ, in Physicam (Specialem), et Metaphysicam: quarum Physica Causam Efficientem, et Materiam, Metaphysica causam Finale, et Formam, inquirat. Partitio Physicæ (Specialis) in Doctrinas de Principiis Rerum, de Fabricâ Rerum, sive de Mundo; et de Varietate Rerum. Partitio Doctrinæ de Varietate Rerum, in Doctrinam de Concretis, et Doctrinam de Abstractis. Partitio Doctrinæ de Concretis, rejicitur ad easdem Partitiones, quas suscipit Historia Naturalis. Partitio Doctrinæ de Abstractis, in Doctrinam de Schematismis Materiæ, et Doctrinam de Motibus. Appendices duæ Physicæ Speculativæ: Problemata Naturalia, Placita

Antiquorum Philosophorum. Partitio Metaphysicæ, in Doctrinam de Formis, et Doctrinam de Caussis Finalibus.

CAP. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ de Naturâ, in Mechanicam, et Magiam, quæ respondent Partibus Speculativæ: Physicæ Mechanica; Metaphysicæ Magia: Expurgatio Vocabuli Magiæ. Appendices duæ Operativæ: Inventarium Opum Humanarum, et Catalogus Polychrestorum.

CAP. VI.

De Magnâ Philosophiæ Naturalis, tam Speculativæ, quam Operativæ, Appendice Mathematicâ; quoddque inter Appendices potiùs poni debet, quàm inter Scientias Substantivas. Partitio Mathematicæ, in Puram, et Mixtam.

LIBER IV.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ de Homine, in Philosophiam Humanitatis, et Civilem. Partitio Philosophiæ Humanitatis, in Doctrinam circa Corpus Hominis, et Doctrinam circa Animam Hominis. Constitutio unius Doctrinæ generalis de Naturâ, sive de Statu Hominis. Partitio Doctrinæ de Statu Hominis, in Doctrinam de Personâ Hominis, et de Fœdere Animi et Corporis. Partitio Doctrinæ de Personâ Hominis, in Doctrinam de Miseriis Hominis, et de Prærogativis. Partitio Doctrinæ de Fœdere, in Doctrinam de Indicationibus, et de Impressionibus. Assignatio Physiognomiæ, et Interpretationis Somniorum Naturalium, Doctrinæ de Indicationibus.

CAP. II.

Partitio Doctrinæ circa Corpus Hominis, in Medicinam, Cosmeticam, Athleticam, et Voluptariam. Partitio Medicinæ in Officia tria: viz. in Conservationem Sanitatis,

Curationem Morborum, et Prolongationem Vitæ : quòdque Pars postrema de Prolongatione Vitæ disjungi debeat à duabus reliquis.

CAP. III.

Partitio Philosophiæ Humanæ circa Animam, in Doctrinam de Spiraculo, et Doctrinam de Animâ Sensibili, sive Productâ. Partitio secunda ejusdem Philosophiæ, in Doctrinam de Substantiâ et Facultatibus Animæ, et Doctrinam de Usu, et Objectis Facultatum. Appendices duæ Doctrinæ de Facultatibus Animæ; Doctrina de Divinatione Naturali, et Doctrina de Fascinatione. Distributio Facultatum Animæ Sensibilis, in Motum, et Sensum.

LIBER V.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ circa Usus et Objecta Facultatum Animæ Humanæ, in Logicam, et Ethicam, Partitio Logicæ, in Artes Inveniendi, Judicandi, Retinendi, et Tradendi.

CAP. II.

Partitio Inventivæ, in Inventivam Artium, et Argumentorum : quòdque prior harum (quæ eminent) desideretur. Partitio Inventivæ Artium, in Experientiam Litteratam, et Organum Novum. Delineatio Experientiæ Litteratæ.

CAP. III.

Partitio Inventivæ Argumentorum, in Promptuariam, et Topicam. Partitio Topicæ, in Generalem, et Particularem. Exemplum Topicæ Particularis, in Inquisitione de Gravi et Levi.

CAP. IV.

Partitio Artis Judicandi, in Judicium per Inductionem, et per Syllogismum: quorum prius aggregatur Organum Novo. Partitio prima Judicii per Syllogismum, in Reductionem Rectam, et Inversam. Partitio secunda ejus, in Analyticam, et Doctrinam de Elenchis. Partitio Doctrinæ de Elenchis, in Elenchos Sophismatum, Elenchos Hermeniaë, et Elenchos Imaginum, sive Idôlorum. Partitio Idôlorum, in Idôla Tribûs, Idôla Specûs, et Idôla Fori. Appendix Artis Judicandi, viz. De Analogiâ Demonstrationum pro Naturâ Subjecti.

CAP. V.

Partitio Artis Retinendi sive Retentivæ, in Doctrinam de Adminiculis Memoriaë, et Doctrinam de Memoria ipsâ. Partitio Doctrinæ de Memoria ipsâ, in Prænotationem, et Emblema.

LIBER VI.

CAP. I.

Partitio Traditivæ, in Doctrinam de Organo Sermonis, Doctrinam de Methodo Sermonis, et Doctrinam de Illustratione Sermonis. Partitio Doctrinæ de Organo Sermonis, in Doctrinam de Notis Rerum, de Locutione, et de Scriptione: quarum duæ Posteriores Grammaticam constituunt, ejusque Partitiones sunt. Partitio Doctrinæ de Notis Rerum, in Hieroglyphica, et Characteres Reales. Partitio secunda Grammaticæ, in Litterariam, et Philosophantem. Aggregatio Poësos quoad Metrum, ad Doctrinam de Locutione. Aggregatio Doctrinæ de Ciphris, ad Doctrinam de Scriptione.

CAP. II.

Doctrina de Methodo Sermonis constituitur ut Pars

Traditivæ Substantiva et Principalis. Nomen ei inditur Prudentia Traditivæ. Enumerantur Methodi Genera diversa; et subjunguntur eorum Commoda, et Incommoda.

CAP. III.

De Fundamentis et Officio Doctrinæ de Illustratione Sermonis, sive Rhetoricæ. Appendices tres Rhetoricæ, quæ ad Promptuariam tantummodò pertinent; Colores Boni et Mali, tam Simplicis quam Comparati, Antitheta Rerum, Formulæ Minores Orationum.

CAP. IV.

Appendices generales duæ Traditivæ: Critica, et Pædagogica.

LIBER VII.

CAP. I.

Partitio Ethicæ, in Doctrinam de Exemplari, et Georganica Animi. Partitio Exemplaris (scilicet Boni) in Bonum Simplex, et Bonum Comparatum. Partitio Boni Simplicis in Bonum Individuale, et Bonum Communionis.

CAP. II.

Partitio Boni Individualis, vel Suitatis, in Bonum Activum, et Bonum Passivum. Partitio Boni Passivi in Bonum Conservativum, et Bonum Perfectivum. Partitio Boni Communionis, in Officia Generalia, et Respectiva:

CAP. III.

Partitio Doctrinæ de Culturâ Animi, in Doctrinam de Characteribus Animorum, de Affectibus, et de Remediis,

sive Curationibus. Appendix Doctrinæ ejusdem, de Congruitate inter Bonum Animi, et Bonum Corporis.

LIBER VIII.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ Civilis, in Doctrinam de Conversatione, Doctrinam de Negotiis, et Doctrinam de Imperio, sive Republicâ.

CAP. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis, in Doctrinam de Occasionibus Sparsis, et Doctrinam de Ambitu Vitæ. Exemplum Doctrinæ de Occasionibus Sparsis, ex Parabolis aliquibus Salomonis. Præcepta de Ambitu Vitæ.

CAP. III.

Partitiones Doctrinæ de Imperio, sive Republicâ omittuntur: tantùm Aditus fit ad Desiderata duo; Doctrinam de Proferendis Finibus Imperii, et Doctrinam de Justitiâ Universali, sive de Fontibus Juris. Exempla utriusque.

LIBER IX.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ Inspiratæ omittuntur: tantùm Aditus fit ad Desiderata tria; Doctrinam de Legitimo Usu Rationis Humanæ in Divinis, Doctrinam de Gradibus Unitatis in Civitate Dei, et Emanationes Scripturarum.

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO
VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER PRIMUS.

SUB veteri Lege, Rex Optime, erant et spontaneæ oblationes, et quotidiana sacrificia; hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ alacritate profectæ. Arbitror equidem deberi tale quidpiam regibus a servis suis; ut scilicèt quisque non solùm muneris sui tributa, sed et amoris pignora deferat. Atque in prioribus illis spero me minimè defuturum; in posteriori autem genere, dubitavi quid potissimùm sumerem: satius autem visum est hujusmodi aliquid deligere, quod potiùs ad personæ tuæ excellentiam, quàm ad negotia coronæ spectaret.

Ego sæpissimè de Majestate tuâ, ut debeo, cogitans (missis aliis sive virtutis, sive fortunæ, tuæ dotibus) magnâ prorsùs afficior admiratione, cùm intueor excellentiam earum in te virtutum facultatumque, quas philosophi intellectuales vocant, capacitatem ingenii tot et tanta complexam, firmi-

tudinem memoriæ, prehensionis velocitatem, iudicii penetrationem, elocutionisque ordinem simul et facilitatem. Subit profectò animum quandòque dogma illud Platonicum, quo asseritur, "Scientiam nihil aliud esse quàm Reminiscenciam; animumque naturalitèr omnia cognoscere, nativæ luci, quam specus corporis obumbraverat, subindè redditum." Certè hujus rei (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ exemplum insigne; cui adeò prompta est mens ad concipiendam flammam, ubi vel levissima eam excitaverit objecta occasio, vel minima alienæ cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodùm igitur de regum sapientissimo Sacra perhibet Scriptura, "cor illi fuisse tanquam arenam maris," cujus quanquam massa prægrandis, partes tamen minutissimæ; sic mentis indidit Deus Majestati tuæ crasin planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamenprehendat nec patiatur effluere: cùm perdifficile videatur, vel potiùs impossibile in naturâ, ut idem instrumentum et grandia opera et pusilla aptè disponat. Quantum ad elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; "Augusto," inquit, "profluens, et quæ principem virum deceret, eloquentia fuit." Sanè si rectè rem perpendamus, omnis oratio aut laboriosa aut affectata aut imitatrix, quamvis alioquìn excellens, nescio quid servile olet, nec sui juris est. Tuum autem dicendi genus verè regium est, profluens tanquam a fonte; et nihilominùs, sicut naturæ ordo postulat, rivis diductum suis, plenum facilitatis felicitatisque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque sicut in

rebus tuis, quæ tam ad regnum quàm ad domum tuam spectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; mores scilicèt optimi cum felici regimine, spes tuæ olîm patientèr et piè cohibitæ cum faustâ et opportunâ speratorum adeptione, tori conjugalis sancta fides cum fructu conjugii beato in sobole pulcherrimâ, pia et principe Christiano dignissima ad pacem propensio cum simili vicinorum principum inclinatione in idem votum feliciter conspirantium; sic et in intellectûs tui dotibus non levior exoritur lis et æmulatio, si eas, quæ a naturâ ipsâ præbitæ sunt et infusæ, cum instructissimâ gazâ multiplicis eruditionis et plurimarum artium scientiâ committamus. Neque verò facile fuerit regem aliquem post Christum natum reperire, qui fuerit Majestati tuæ litterarum divinarum et humanarum varietate et culturâ comparandus. Percurrat qui voluerit imperatorum et regum seriem, et juxtâ mecum sentiet. Magnum certè quiddam præstare reges videntur, si delibantes aliorum ingenia ex compendio sapiant, aut in cortice doctrinæ aliquatenùs hæreant, aut deniquè litteratos ament evehantque. At regem, et regem natum, veros eruditionis fontes hausisse, immò ipsummet fontem eruditionis esse, propè abest a miraculo. Tuæ verò Majestati etiam illud accedit, quod in eodem pectoris tui scrinio Sacræ Litteræ cum profanis recondantur; adeò ut cum Hermete illo Trismegisto triplici gloriâ insigniaris, potestate Regis, illuminatione Sacerdotis, eruditione Philosophi. Cùm igitur alios reges longè hâc laude (propriè quæ tua est) superes,

æquum est ut non solùm præsentis sæculi famâ et admiratione celebretur, aut etiam historiarum lumine posteritati transmittatur; verùm ut solido aliquo in opere incidatur, quod et regis magni potentiam denotet, et regis tam insignitèr docti imaginem referat.

Quare (ut ad inceptum revertar) nulla potior mihi visa est oblatio, quàm tractatus aliquis eò spectans. Hujus argumentum duabus constabit partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen ullo modo prætermittenda) de Scientiæ et Litterarum per omnia excellentiâ agendum est; et simul de merito eorum, qui in iisdem provehendis operam strenuè et cum judicio impendunt. Posterior verò pars (quod caput rei est) proponet, quid in hoc genere hùc usque actum sit et perfectum, insuper et ea perstringet quæ videntur desiderari; ut quamvis non ausim seponere aut deligere tuæ quod præcipuè Majestati commendem, tamen multa et varia repræsentando regias tuas cogitationes excitare possim; ut proprios pectoris tui thesauros excutias, atque indè, pro magnanimitate tuâ atque sapientiâ, optima quæque ad Artium et Scientiarum terminos proferendos depromas.

In ipso vestibulo prioris partis, ad purgandam viam et quasi indicendum silentium, quo meliùs audiantur testimonia de dignitate litterarum absque oblatratione tacitarum objectionum, statui primo loco liberare litteras opprobriis et vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia, sed Ignorantia sub non uno schemate: modò in theologorum zelotypiâ, modò

in politicorum supercilio, modò in ipsorum litteratorum erroribus sese ostentans et prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea esse, quæ parcè cautèque admittenda sunt; Scientiæ nimium appetitum fuisse primum peccatum, undè hominis lapsus; hodièque hæere serpentinum quid in eâ, siquidem ingrediens tumorem inducit; “Scientia inflat:” Salomonem censere, “Faciendi libros nullum esse finem, multamque lectionem carnis esse afflictionem;” et alibi, “In multâ sapientiâ multam esse indignationem;” et “Qui auget scientiam, augere et dolorem:” D. Pauli monitum esse, “Ne decipiamur per inanem philosophiam:” quin et experientiâ notum esse, doctissimos viros hæreticorum Coryphæos, doctissima sæcula in atheismum proclivia fuisse; contemplationem denique Secundarum Caussarum auctoritati Primæ Caussæ derogare.

Ut igitur falsitatem hujus dogmatis fundamentaque ejus malè jacta aperiamus, cuius obviàm est istos non percipere scientiam quæ lapsum peperit non fuisse puram illam primigeniamque scientiam naturalem, cujus lumine homo animalibus in Paradiso adductis nomina ex naturâ imposuit, sed superbam illam Boni et Mali, per quam excutere Deum sibi que ipse legem figere ambivit: neque certè vis ulla scientiæ, quanta quanta sit, inflat mentem; cùm nihil implere animum, nedùm distendere possit, præter Deum Deique contemplationem: quare Salomon, de duobus palmariis inventionis sensibus (visu, atque auditu) loquens, ait “oculum videndo, aurem audiendo non satiari:” quod

si non sit impletio, sequitur continens majus esse contento. Haud alitèr de scientiâ ipsâ, animoque humano (cui sensus sunt tanquam emissarii) definit his verbis, quæ Calendario suo Ephemeridique omnium rerum tempora describenti subnectit, ita concludens; “Omnia Deus condidit, ut unumquodque pulcrum sit in tempore suo: mundum quoque ipsum indidit cordi eorum: invenire tamen homo non potest opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.” Quibus verbis haud obscure innuit Deum fabricatum esse animum humanum instar speculi totius mundi capacem, ejusque non minùs sitientem quàm oculum luminis: neque gestientem solùm conspiciere varietates vicissitudinesque temporum, verùm etiam perscrutandi explorandique immotas atque inviolabiles naturæ leges et decreta ambitiosum. Et quamvis innuere videatur, summam illam naturæ œconomiam (quam appellat “Opus, quod operatur Deus ab initio usque ad finem” non posse inveniri ab homine; hoc non detrahit captui humano, sed in impedimenta doctrinæ rejciendum: qualia sunt vitæ brevitatis, studiorum divortia, scientiarum traditio prava et infida, plurimæque alia incommoda quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam universi partem ab humanâ disquisitione alienam esse satis clarè alibi docet, inquiens; “Spiritus hominis est tanquam lucerna Dei,” quâ intima arcana explorat. Quare si tanta sit amplitudo captûs humani, manifestum est nullum esse periculum a quantitate scientiæ, utut diffusâ, ne aut tumorem inducat aut excessum: sed a qualitate tantùm, quæ quantula-

cunque sit, si absque antidoto suâ sumatur, malignum quid habet atque venenosum, flatuosis symptomatis plenissimum. Hæc antidotus, sive aroma (cujus mixtio temperat scientiam, eamque saluberrimam efficit) est caritas, quod etiam priori clausulæ subjungit Apostolus dicens; "Scientia inflat, caritas autem ædificat." Cui consonum est, quod alibi docet; "Si," inquit, "linguis loquar Angelorum vel hominum, caritatem autem non habeam, factus sum velut æs resonans aut cymbalum tinniens." Non quin eximium quid sit loqui linguis Angelorum et hominum; sed quia si segregetur a caritate neque ad commune humani generis bonum dirigatur, potiùs inanem gloriam exhibebit quàm solidum fructum. Censuram quod attinet Salomonis, de excessu legendi scribendique libros, et cruciatu spiritûs e scientiâ oriundo, monitumque etiam Paulinum, "Ne decipiamur per inanem philosophiam;" si rectè explicentur ea loca, optimè ostendent veros cancellos et limites quibus humana scientia circumsepitur, ita tamen ut liberum sit ei absque omni coarctatione universam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres: primus, ne ita felicitatem collocemus in scientiâ, ut interim mortalitatis nostræ oblivio subrepat; secundus, ne sic utamur scientiâ ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem; tertius, ne putemus posse nos per naturæ contemplationem mysteria divina assequi. Nam quantum ad primum, optimè in eodem libro alibi se Salomon explicat: "Satîs," inquit, "perspexi sapientiam tantum recedere a stultitiâ, quantum lucem a tenebris.

Sapientis oculi in capite ejus, stultus in tenebris oberat: sed simul didici moriendi necessitatem utrique esse communem." De secundo certum est, nullam animi anxietatem aut perturbationem oriri e scientiâ, nisi tantum per accidens. Omnis enim scientia et admiratio (quæ est semen scientiæ) per se jucunda est; cum autem conclusiones indè deducuntur, quæ obliquè rebus nostris applicatæ vel infirmos metus gignunt vel immodicas cupiditates, tum demum nascitur cruciatus ille et perturbatio mentis, quâ de loquimur: tunc enim scientia non est amplius lumen siccum (ut voluit Heraclitus ille obscurus, "Lumen siccum optima anima"); sed fit lumen madidum, atque humoribus affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paullo disquisitionem postulat, neque sicco pede prætereunda est. Si quis enim ex rerum sensibilibum et materiatarum intuitu tantum luminis assequi speret, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam aut voluntatem sufficiet, "næ iste decipitur per inaniam philosophiam." Etenim contemplatio creaturarum, quantum ad creaturas ipsas, producit scientiam; quantum ad Deum, admirationem tantum, quæ est quasi abrupta scientia. Ideoque scitissimè dixit quidam Platonius; "Sensus humanos solem referre, qui quidem revelat terrestrem globum, cœlestem verò et stellas obsignat:" sic sensus reserant naturalia, divina occludunt. Atque hinc evenit, nonnullos e doctiorum manipulo in hæresin lapsos esse, quum ceratis sensuum alis innixi ad divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant nimiam scientiam inclinare mentem in atheismum,

ignorantiamque Secundarum Caussarum pietati erga Primam obstetricari, libentèr compellarem Jobi quaestione ; “ An oporteat mentiri pro Deo, et ejus gratiâ dolum loqui conveniat, ut ipsi gratificemur ? ” Liquet enim Deum nihil operari ordinariò in naturâ, nisi per Secundas Caussas : cujus diversum credi si vellent, impostura mera esset ; quasi in gratiam Dei, et nihil aliud quàm Auctori veritatis immundam mendacii hostiam immolare. Quin potiùs certissimum est, atque experienciâ comprobatum, leves gustus in philosophiâ movere fortasse ad atheismum, sed pleniores haustus ad religionem reducere. Namque in limine philosophiæ cùm Secundæ Caussæ tanquam sensibus proximæ ingerant se menti humanæ, mensque ipsa in illis hæreat atque commoretur, oblivio Primæ Caussæ obreperè possit : sin quis ulterius pergat, Caussarumque dependentiam, seriem, et concatenationem, atque opera Providentiæ intueatur, tunc secundùm poëtarum mythologiam facilè credet summum naturalis catenæ anulum pedi solii Iovis affigi. Ut semèl dicam, nemo malè applicatæ sobrietatis moderationisque famam captans posse nos nimiùm progredi, in libris sive Scripturarum sive creaturarum theologiâ aut philosophiâ, existimet ; quin immò excitent se homines, et infinitos profectus audactèr urgeant utrobiquè et persequantur : caventes tantùm ne scientiâ utantur ad tumorem, non ad caritatem, ad ostentationem, non ad usum ; et rursùs, ne distinctas illas theologiæ philosophiæque doctrinas, earumque latices, imperitèr misceant ac confundant.

Accedamus nunc ad opprobria, quibus litteras aspergunt politici. Illa ejusmodi sunt: Artes emollire animos, militarique gloriæ ineptos reddere: tum in politicis quoque corrumpere ingenia, quæ vel nimis curiosa efficiunt ex varietate lectionis, vel nimis pertinacia ex rigore regularum, vel nimis tumida ex magnitudine exemplorum, vel nimis extravagantia ex dissimilitudine exemplorum: quin saltèm utcùnque avertere et alienare animos a negotiis et actione, otii ac secessûs amorem instillant: dein rebuspublicis inducere disciplinæ relaxationem, dum unusquisque promptior est ad disputandum quàm ad obtemperandum. Undè Cato Censorius, cum primis mortalium sapiens, ubi juvenus Romana ad Carneadem philosophum, qui venerat Romam legatus, dulcedine atque majestate eloquentiæ ejus capta undiquè conflueret, frequenti senatu auctor fuit ut expeditis negotiis primo quoque tempore dimitterent hominem; ne civium animos inficeret et fascinaret, et nec-opinantibus morum consuetudinumque patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permovit Virgilium (dum studia sua patriæ existimationi posthaberet) ut artes politicas a litterariis segregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in versibus illis decantatis;

“ Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes.”——

Videmus etiam Anytum Socratis accusatorem pro crimine ei objecisse, quòd vi et varietate sermonum ac disputationum suarum auctoritatem et reverentiam legum consuetudinumque patriarum apud adolescentes imminueret; quòdque artem profite-

retur perniciosam et periculo plenam, quâ quis instructus deteriorem causam meliorem faceret, veritatemque ipsam eloquentiæ apparatus obrueret.

Verùm hæ criminationes, ceteræque ejusdem farinae, potiùs personatam gravitatem præ se ferunt quàm veritatis candorem. Testatur enim experientia, sicut unos atque eosdem homines, sic una eademque tempora, et rerum bellicarum et optimarum artium gloriâ floruisse. Viros quod attinet, exemplo sit nobile par imperatorum, Alexander Magnus et Julius Cæsar Dictator, alter Aristotelis in philosophiâ discipulus, alter Ciceronis in dicendo rivalis. Aut si quis requirat potiùs litteratos qui in claros imperatores evaserunt quàm imperatores qui insignitèr docti fuerunt, præstò est Epaminondas Thebanus aut Xenophon Atheniensis; quorum ille primus fuit qui fregit potentiam Spartanorum, hic autem primus qui stravit viam ad eversionem monarchiæ Persarum. Istud verò armorum litterarumque quasi conjugium clariùs adhuc in temporibus quàm in personis elucescit, quanto nimirum sæculum homine objectum grandius est. Ipsa quippè eademque tempora apud Ægyptios, Assyrios, Persas, Græcos, Romanosque, quæ propter bellicam virtutem maximè celebrantur, etiam et litteris plurimùm fuerunt nobilitata: adeò ut gravissimi auctores philosophique, et clarissimi duces atque imperatores, eodem sæculo vixerint. Nec sanè alitèr fieri potest, quandoquidè ut in homine vigor corporis animique simul ferè maturescunt, nisi quòd ille hunc paullò antevertat; sic in rebus-

publicis, militaris gloria litterataque (quarum illa corpori respondet, hæc animo) aut coæva sunt, aut se proximè consequuntur.

Iam verò, eruditionem politicis impedimento esse potiùs quàm adjumento, nil minùs probabile. Fate-mur omnes temerarium quiddam esse, empiricis medicis corpus et valetudinis curam tradere, qui solent pauca quædam medicamenta quæ illis videntur panchresta venditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare; cùm tamen neque caussas morborum, neque ægrotorum habitus, neque symptomatum pericula, neque veram sanandi methodum calleant. Videmus paritèr errare eos, qui ad caussas et lites suas expediendas adhibent leguleios in practicâ potiùs quàm in libris juris versatos, quibus os facilè oblitur, si quid novum aut extra experientiæ suæ calles tritos occurrat: consimilitèr non potest non esse periculosissimum, quotiès summa rerum empiricis consiliariis præcipuè mandatur. E contra, vix exemplum adduci possit reipublicæ infelicitèr administratæ, ad clavum sedentibus viris eruditis. Quamvis enim in more sit politicis litteratos Pedantiorum nomine elevare, Historia tamen "veritatis magistra" in plurimis fidem facit, pupillares principes adultis longè præstitisse (non obstante ætatis incommodo) eâ ipsâ de causâ quam politici sugillant, quòd scilicet tunc temporis a pædagogis administratum sit imperium. Quis ignorat per decantatum illud quinquennium Neronis onus rerum incubuisse Senecæ pædagogo? Quin et Gordianus Junior decennium laudis Mithreo pædagogo debuit. Neque

infelicius imperium gessit Alexander Severus dum minor fuit, quo tempore omnia procurabant mulieres, sed ex consilio præceptorum. Immò, convertamus oculos ad regimen Pontificium, ac nominatim Pii Quinti vel Sixti Quinti nostro sæculo, qui sub initiis suis habiti sunt pro fraterculis rerum imperitis; reperiemusque acta paparum ejus generis magis esse solere memorabilia quàm eorum, qui in negotiis civilibus et principum aulis enutriti ad papatum ascenderint. Quamvis enim qui in litteris vitam maximè traduxerunt minùs sollertes sint atque versatiles in occasionibus prensandis atque accommodandis rebus, quò spectant ea quæ ab Italis “Ragioni di Stato” dicuntur (quorum nomen ipsum aversatus est Pius Quintus, solitus dicere “esse mera malorum hominum commenta, quæ opponerentur religioni et virtutibus moralibus”); in eo tamen abundè fit compensatio, quod per tutum planumque iter religionis, justitiæ, honestatis, virtutumque moralium promptè atque expeditè incedant: quam viam quì constantè tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt quàm corpus sanum medicinâ. Porrò autem curriculum vitæ in uno homine suppeditare non potest exemplorum copiam ad regendos eventus vitæ, etiam in uno homine. Sicut enim interdum fit, ut nepos vel pronepos avum vel proavum magis referat quàm patrem; eodem modo haud rarò evenit, ut negotia præsentia magis quadrent cum exemplis vetustioribus quàm cum recentioribus. Postremò, unius ingenium tantum cedit amplitudini litterarum, quantum privati reditus ærario.

Quòd si detur depravationes illas et impedimenta, quæ a politicis imputantur litteris, aliquid virium habere et veritatis; attamen simul monendum, eruditionem in singulis plus remediî quàm mali afferre. Esto enim, litteræ tacitâ quadam vi animum reddunt incertum atque perplexum: at certè liquidò præcipiunt quomodò cogitationes sint expediendæ, et quò usque sit deliberandum, quandò demùm statuendum; immò ostendunt, quomodo res interim absque periculo trahi possint et suspendi. Esto etiam, animos efficiunt magis pertinaces et difficiles: at simul docent quæ res demonstrationibus, quæ conjecturis innituntur; neque minùs distinctionum et exceptionum usum quàm canonum et principiorum constantiam proponunt. Esto rursùs, seducunt et detorquent animos exemplorum vel imparitate vel dissimilitudine: nescio; sed satis novi eas, tam circumstantiarum efficacias quàm comparisonum errores et applicationum cautiones explicare: adeò ut in universum magis corrigant animos, quàm corrumpant. Hæc autem remedia insinuant undequaque litteræ, magnâ vi et varietate exemplorum. Perpendat quis errores Clementis Septimi a Guicciardino, qui ei fuit quasi domesticus, tam luculentè depictos; aut vacillationes Ciceronis, in Epistolis ad Atticum manu propriâ ad vivum resectas; omninò inconstantiam et crebras conciliorum mutationes vitabit. Inspiciat errores Phocionis, pervicaciam exhorrebit. Fabulam Ixionis legat, et nimias spes et hujusmodi fumos ac nebulas dispellet. Intueatur Catonem Secundum, neque unquam migrabit ad

Antipodas, et contraria præsentī sæculo vestigia figet.

Jam qui putant litteras desidiæ amicas esse, otiique et secessûs dulcedine perfundere animum, mirum præstabunt si quæ assuefaciunt mentem perpetuæ agitationi socordiæ patronas ostendant: cùm contrà verè affirmari possit, inter omnia hominum genera nullum negotia amare propter ipsa negotia, præter litteratum. Alii enim res et negotia diligunt quæstûs gratiâ, ut conductitii opus propter mercedem: alii honoris ergô; etenim dum res gerunt, vivunt in oculis hominum, existimationique suæ inserviunt alioquî evanituræ: alii propter potentiam et fortunæ prærogativam, ut amicos remunerare, inimicos ulcisci possint: alii ut facultatem aliquam suam quam adamant exerceant, ac sibi ipsis hoc nomine sæpiûs gratulentur et arrideant: alii deniquè, ut alios suos fines consequantur. Adeò ut quod de gloriosis dici solet, eorum fortitudinem sitam esse in spectantium oculis, sic hujusmodi hominum diligentia et strenuitas hoc videntur agere, aut ut alii plaudant aut ut ipsi intra se gestiant: soli litterati negotiis et occupationibus delectantur, tanquam actionibus naturæ consentaneis, et non minùs salubribus animo quàm exercitatio est corpori, ipsam rem non emolumentum intuentes: ita ut omnium minimè sint defatigabiles, si modò res sit hujusmodi ut animum pro dignitate ejus impleat et detineat. Quòd si reperiantur interdùm nonnulli in legendo strenui, in agendo cessatores; non hoc a litteris ortum habet, sed ab im-

becillitate et mollitie quâdam corporis animive, quales notat Seneca: " Quidam," inquit, " tam sunt umbratiles, ut putent in turbido esse quicquid in luce est." Usu venire poterit fortassè, ut hujusmodi ingenii sibi conscii se dent litteris; eruditio autem ipsa hujusmodi ingenia minimè indit, aut progignit. Quod si quis illud nihilominùs mordicùs teneat, litteras nimium absumere temporis, quod aliàs rectiùs impendi possit: aio, neminem adeò distringi negotiis quin habeat sua otii intervalla, donec agendi vices atque æstus refluant; nisi aut admodùm hebes sit in expediendis negotiis, aut parùm cum dignitate ambitiosus in negotiis cujuscunque generis captandis. Restat igitur quærendum, quâ in re et quomodò has subsecivas horas collocare oporteat: studiis an voluptatibus, genio an ingenio, indulgendum? Sicut rectè respondit Demosthenes Æschini, homini voluptatibus dedito, qui cùm per contumeliam objecisset " Orationes ejus lucernam olere; Pol," inquit, " multùm interest inter ea, quæ ego ac tu ad lucernam facimus." Quare neutiquàm metuendum, ne litteræ eliminent negotia: quin potiùs vindicant animum ab otio et voluptate, quæ aliàs sensim ad utriusque damnum, et negotiorum et litterarum, subintrare solent.

Dein, quod oggerunt, litteras reverentiam legum atque imperii convellere; calumnia mera est, ne probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui " cœcam obedientiam" fortiùs obligare contenderit quàm " officium oculatum" unâ operâ asserat cœcum manu ductum certiùs incedere quàm qui luce et oculis

utitur. Immò citra omnem controversiam artes emolliunt mores, teneros reddunt, sequaces, cereos, et ad mandata imperii ductiles; ignorantia contrà, contumaces, refractarios, seditiosos: quod ex historiâ clarissimè patet, quandoquidè tempora maximè indocta, inculta, barbara, tumultibus, seditionibus, mutationibusque maximè obnoxia fuerint.

De Catonis Censoris iudicio hoc dictum esto, meritissimas eum blasphemix in litteras luisse pœnas, cùm septuagenario major quasi repuerascens Græcam linguam cupidissimè addisceret; ex quo liquet, priorem illam censuram Græcæ litteraturæ ex affectatâ potiùs gravitate quàm quòd ita penitùs sentiret fluxisse. Ad Virgiliti verò carmina quod attinet, utcùnque illi libitum fuerit universo mundo insultare Romanis asserendo artes imperandi, ceteras tanquam populares aliis relinquendo; in hoc tamen manifestò tenetur, Romanos nunquam imperii fastigium conscendisse, donec ad artium culmen simul pervenissent. Namque duobus primis Cæsaribus, viris imperandi peritissimis, contemporanei erant optimus poeta ille ipse Virgilius Maro, optimus historicus Titus Livius, optimus antiquarius Marcus Varro, optimus aut optimo proximus orator Marcus Cicero; principes certè, ex omni memoriâ, in suâ quique facultate. Postremò, quantum ad Socratis accusationem, id dico tantùm: recordemur temporum, quibus intentata est; nimirùm sub Triginta Tyrannis, mortalium omnium crudelissimis, sceleratissimis, imperioque indignissimis: qui rerum et tem-

porum orbis postquàm circumactus esset, Socrates ille (flagitiosus scilicèt) heroïbus annumeratus est, et memoria ejus omnibus tam divinis quàm humanis honoribus cumulata: quin disputationes ejus, tanquam corruptrices morum priùs habitæ, pro præsentissimis mentis morumque antidotis ab omni posteritate celebrantur. Atque hæc sufficiant ad respondendum politicis, qui superciliosâ severitate aut fucatâ gravitate ausi sunt litteras incessere contumeliis: quæ tamen confutatio impræsentiarum, nisi quòd nesciamus an ad posteros permanaturi sint labores nostri, minùs necessaria videatur; cùm aspectus et favor duorum litteratissimorum principum, Elizabethæ reginæ et Majestatis tuæ, tanquam Castoris et Pollucis "lucidorum siderum," tantum apud nos in Britannîâ litteris amorem reverentiamque conciliaverint.

Nunc ad tertium vituperationum genus pervenimus, quòd a litteratis ipsis in litteras redundat, altiùsque ceteris solet hære. Eæ vel a fortunâ, vel a moribus, vel a studiis ipsorum originem ducunt. Quarum prima extra potestatem ipsorum est, secunda extra rem, ut tertia sola propriè in disquisitionem venire videatur. Quia tamen non tam de vero rerum pondere quàm de vulgi æstimatione sermo instituendus est, haud abs re fuerit etiam de alteris duabus pauca quædam innuere.

Quaproptèr dignitatis imminutiones et quasi dehonesta, quæ a litteratorum fortunâ litteris imponuntur, sumuntur aut a paupertate et inopiâ

ipsorum, aut a vitæ genere obscuro et umbratili, aut ab occupationum in quibus versantur subjecto non admodùm nobili.

Quantum ad paupertatem pertinet, quòdque frequentèr usu veniat ut litterati inopes sint, et tenui plerùmque origine, neque tam properè ditescant ac alii qui quæstui solùm inhiant; consultum foret hunc locum, de laude paupertatis, Fratribus Mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiavellus non parùm tribuebat, cùm diceret, “jamdudùm actum esset de regno sacerdotum, nisi reverentia erga fratres ac monachos episcoporum luxum et excessum compensâset.” Paritèr dicat quis, felicitatem et magnificentiam principum et nobilium jam olim recidere potuisse in barbariem et sordes, nisi deberent litteratis istis pauperibus civilis vitæ culturam et decus. Sed missis his laudum aucupiis, notatu dignum est quàm sacra atque veneranda res, per aliquot apud Romanos sæcula, paupertas ipsa habita fuerit, quæ tamen respublica nihil trahebat ex paradoxis. Sic enim præfatur T. Livius: “Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam respublica nec major nec sanctior nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam seræ avaritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus ac tam diù paupertati ac parcimoniæ honos fuerit.” Quinetiam postquàm Roma jam degenerâset, legimus cùm Cæsar Dictator collapsam rempublicam instauraturum se profiteretur, quendam ex amicis ejus prompsisse sententiam; “nihil tam expeditum esse ad id quod ageret, quàm si divitiarum honos quoquo

modo tolleretur." "Verùm (inquit) hæc et omnia mala paritèr cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratus neque alia vulgò cupienda venalia erunt." Deniquè, quemadmodùm verè dictum est "ruborem esse colorem virtutis, licèt quandòque oriatur ex culpâ;" ita rectè statuas paupertatem esse virtutis fortunam, quamvis interdùm a luxu et incuriâ accersatur. Salomonis certè hæc est sententia, "Qui festinat ad divitias, non erit insons;" et præceptum, "Veritatem eme et noli vendere, similiter scientiam et prudentiam:" quasi æquum judicet opes impendendas ut doctrina paretur, non doctrinam eò vendendam ut opes congerantur.

Quid attinet dicere de vitâ illâ privatâ et obscurâ, quam litteratis objiciunt? Adeò tritum thema est, atque ab omnibus jactatum, otium et secessum (modò absint desidia et luxus) præponere vitæ forrensi et occupatæ, propter securitatem, libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut saltèm ab indignitatibus immunitatem, ut nemo tractet hunc locum quin benè tractet: ita humanis conceptibus in exprimendo, et consensibus in approbando, consonat. Hoc tantùm adjiciam, eruditos latentes in rebuspublicis, et sub oculis hominum minimè degentes, similes esse imaginibus Cassii et Bruti; de quibus in elatione Junia non gestatis, cùm aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, "Eo ipso (inquit) præfulgebant, quòd non visabantur."

De occupationum, quæ litteratis committuntur, vilitate illud occurrit, quod demandetur iisdem puerorum ac juniorum institutio, cujus ætatis

contemptus in magistros ipsos redundat. Ceterùm quàm injusta sit hæc obtrectatio, si non ex vulgi opinione sed ex sano judicio res perpendatur, indè licet æstimare quòd diligentiores sint omnes in imbuendâ testâ recenti quàm veteri, magisque solliciti sint qualem admoveant terram teneræ plantæ quàm adultæ: undè liquet, præcipuam curam circa rerum et corporum initia versari. Rabbini, si placet, porrige aurem; “Juvenes vestri visiones videbunt, et senes somniabunt somnia:” ex hoc textu colligunt, juventutem esse ætatem digniorem; quanto nimirùm revelatio accedat clarior per visiones, quàm per somnia. Illud verò notatu omninò dignum, quòd licèt pædagogi, velut simiæ tyrannidis, scenæ sint ludibria, et temporum incuria in delectu ipsorum veluti obdormièrit; vetus tamen querela sit, indè usque ab optimis et prudentissimis sæculis deducta, respublicas circa leges quidem nimiùm satagere, circa educationem indiligentes esse. Quæ nobilissima pars priscae disciplinæ revocata est aliquantenùs, quasi postliminio, in Jesuitarum collegiis; quorum cùm intueor industriam sollertiamque, tam in doctrinâ excolendâ quàm in moribus informandis, illud occurrit Agesilai de Pharnabazo; “Talis cùm sis, utinam noster esses.” Atque hactenùs de opprobrii e litteratorum fortunâ et conditione desumptis.

Quod ad litteratorum mores; res est ista potiùs ad personas, quàm ad studia spectans. Reperiuntur proculdubiò inter eos, quemadmodùm in omnibus vitæ ordinibus et generibus, tam mali quàm boni; neque proptereà non verum est (quod asseritur)

“ abire studia in mores;” atque litteras, nisi incidant in ingenia admodùm depravata, corrigere prorsùs naturam et mutare in melius.

Veruntamen diligentèr mihi atque ingenuè rem aestimanti nullum occurrit dedecus litteris ex litteratorum moribus, quatenùs sunt litterati, adhærens; nisi fortè hoc vitio vertatur (cujus Demosthenes, Cicero, Cato Secundus, Seneca, pluresque alii insimulantur) quòd cùm plerùmque tempora de quibus legunt, illis in quibus vivunt, et quæ præcipiuntur illis quæ aguntur, meliora sint; ultra quàm par est contendant morum corruptelas ad præceptorum et dogmatum honestatem retrahere, et priscae severitatis mores temporibus dissolutis imponere: de quo tamen abundè e propriis fontibus admoneri possunt. Solon enim interrogatus, an optimas civibus suis dedisset leges? “ Optimas,” inquit, “ ex illis quas ipsi voluissent accipere.” Ita Plato, videns corruptiores suorum civium mores quàm ut ipse ferre posset, ab omni publico munere abstinuit, dicens; “ Sic cum patriâ agendum esse, ut cum parentibus: hoc est, suasu, non violentiâ; obtestando, non contestando.” Atque hoc ipsum cavet ille, qui a consiliis Cæsari: “ Non,” inquit, “ ad vetera instituta revocans, quæ jampridèm corruptis moribus ludibrio sunt.” Cicero etiam hujus erroris arguit Catonem secundum, Attico suo scribens; “ Cato optimè sentit, sed nocet interdùm reipublicæ loquitur enim tanquam in republicâ Platonis, non tanquam in fæce Romuli.” Idem Cicero molli interpretatione excusat philosophorum dicta, et decreta duriora: “ isti,” inquit, “ ipsi præceptores et ma-

gistri videntur fines officiorum paullò longiùs quàm natura vellet protulisse, ut cùm ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen ubi oportet consistereamus.' Ipsemet tamen potuit dicere, "Monitis sum minor ipse meis:" quippè qui in eundem lapidem ipse, licèt non tam gravitèr, impegit.

Aliud, quod eruditibus non immeritò fortassè objicitur vitium, hujusmodi est, quòd honori aut emolumento patriarum suarum aut dominorum proprias fortunas aut præsidia postposuerint. Sic enim Demosthenes Atheniensibus suis: "Mea," inquit, "consilia, si rectè attendatis, non sunt ejus generis per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos despectui sitis; sed talia, ut mihi sæpenumerò ea haud tutum sit dare, vobis autem semper utile amplecti." Haud alitèr Seneca, postquàm quinquennium illud Neronis æternæ eruditorum magistrorum consecrâset gloriæ, dominum suum omnibus jam flagitiis inquinatissimum liberè atque fidentèr monere non destitit, magno suo periculo ac postremò præcipitio. Neque alitèr potest se habere res: siquidem humanam mentem doctrina imbuit vero sensu fragilitatis suæ, instabilitatis fortunæ, dignitatis animæ et muneris sui; quarum rerum memores nullo modo sibi persuadere possunt fortunæ propriæ amplitudinem, tanquam præcipuum sibi bonorum finem statui, posse. Quare sic vivunt tanquam rationem reddituri Deo et dominis post Deum, sive regibus sive rebuspublicis, hâc formulâ; "Ecce tibi lucrefecit," non autem illâ, "Ecce mihi lucrefecit." At politicorum turba, quorum mentes in doctrinâ officiorum et in contemplatione boni universalis non

sunt institutæ et confirmatæ, omnia ad se referunt : gerentes se pro centro mundi, ac si omnes lineæ in se suisque fortunis debeant concurrere ; de reipublicæ navi, licèt tempestatibus jactatâ, neutiquàm solliciti, modò ipsis in scaphâ rerum suarum receptus detur et effugium. At contrâ, qui officiorum pondera et philautiæ limites didicerunt, munia sua stationesque licèt cum periculo tuentur. Quòd si fortè incolumes permanent in seditionibus et rerum mutationibus, non id artibus aut versatili ingenio sed reverentiæ, quam probitas etiam ab hostibus extorquet,tribuendum. Ceterùm, quod attinet ad fidei constantiam et officiorum religionem, quas certè animis hominum inserit eruditio, utcùnque eæ quandòque a fortunâ mulcentur, aut ex malè sanis politicorum principiis condemnentur, tamen palàm scilicèt apud omnes laudem referent, ut in hâc re longâ defensione non sit opus.

Aliud vitium litteratis familiare (quod faciliùs excusari potest, quàm negari) : illud nimirùm, quod non facilè se applicant et accommodent erga personas, quibuscum negotiantur aut vivunt ; qui defectus e duabus oritur caussis. Prima est, animi ipsius magnitudo, propter quam ægrè se demittere possunt ad observantiam unius alicujus hominis. Amantis verba sunt, non sapientis ; “satis magnum alter alteri theatrum sumus.” Neque tamen inficias ibo illum, qui aciem animi instar oculi non possit æquè contrahere ac dilatare, insigni facultate ad res gerendas esse orbatum. Secunda verò caussa est, probitas morum et simplicitas ; quæ tamen delectum judicii, non defectum, in illis arguit. Veri enim et legitimi obser-

vantiæ erga aliquam personam limites non ultrà porrigunt se quàm ita nôsse illius mores ut absque offensione cum eo versari, eumque consilio si opus sit juvare, nobisque interim ipsis in omnibus cavere possimus; verùm alienos affectus rimari eo fine ut illum inflectas, verses, et ad libitum circumagas, hominis est parùm candidi, sed potiùs astuti et bifidi; id quod in amicitia vitiosum fuerit, erga principes etiam inofficiosum. Mos enim Orientis (quo nefas habetur oculos in reges defigere) ritu quidem barbarus est, sed significatione bonus: neque enim subditos decet corda regum suorum, quæ Sacræ Scripturæ inscrutabilia docent, curiosiùs rimari.

Superest etiamnùm aliud vitium, quocum hanc partem concludam, litteratis sæpiùs imputatum; videlicet quòd in rebus exiguis et externis (vultu, gestu, incessu, sermonibus quotidianis, et hujusmodi) deficient in observando decoro; undè homines imperiti ex istis minutis leviculisque erroribus, quanti sint in rebus majoribus tractandis, conjecturam capiunt. Verùm fallit eos plerùmque hujusmodi iudicium; immò sciant responsum sibi esse a Themistocle, qui cùm rogatus esset ut fidibus caneret, arrogantè satis ipse de se, sed ad præsens institutum perquàm appositè respondit; “ Se quidem fidium rudem esse, sed quo pacto oppidum parvum in civitatem magnam evadere posset satis nôsse.” Et sunt proculdubiò multi politicarum artium apprimè gnari, quibus tamen in communi vitâ et quotidianis reculis nihil imperitius. Quinetiam hujusmodi sugillatores amandandi sunt ad Platonis elogium de præceptore suo Socrate, quem

haud absimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus, quæ exterius inducebantur simiis, ululis, satyrisque; intus verò pretiosos liquores et nobilia medicamenta recondita habebant: fatendo scilicèt, quòd ad vulgi captum et famam popularem præ se ferret nonnulla levia atque etiam deformia, cùm tamen animi interiora summis tam facultatibus quàm virtutibus essent repleta. Atque de moribus litteratorum hæc hactenus.

Interim monere placet nos nihil minus agere, quàm ut patrocinemur quibusdam professorum institutis abjectis et sordidis, quibus et seipsos et litteras dehonestârunt: quales erant apud Romanos, sæculis posterioribus, philosophi quidam in familiis divitum mensarumque eorum asseclæ, quos haud absurdè dicas "barbatos parasitos." Cujus generis quendam lepidè describit Lucianus, quem matrona nobilis catulum suum Melitæum in rhedâ gestare voluit: quod cùm ille officiosè sed indecentè faceret, pusio subsannans, "Vereor, inquit, ne philosophus noster e Stoïco fiat Cynicus." Ante omnia verò, nihil tam offecit litterarum dignitati quàm crassa et turpis adulatio; ad quam multi, neque hi indocti, et calamos et ingenia submisère, Hecubam in Helenam, Faustnam in Lucretiam (ut ait Du-Bartas) transformantes. Neque verò nimis laudo morem illum receptum libros patronis nuncupandi; cùm libri, præsertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantum et rationis clientelam se dare debeant. Melius veteres, qui non aliis quàm amicis atque æqualibus scripta sua dicare solebant, aut etiam nomina ejusmodi amicorum tractibus suis imponere: quòd si

fortè regibus aut magnatibus opus nuncuparent, tum demùm hoc factum est, cùm argumentum libri personæ tali conveniret. Hæc autem, et similia, reprehensionem potiùs merentur quàm defensionem.

Neque hoc dico, quasi litteratos culpem, si ad beatos et potentes viros quandòque se applicent: rectè enim Diogenes cuidam cum irrisione roganti, "Qui fieret quòd philosophi divites sectarentur, non divites philosophos?" respondit, non sine morsu; "Hoc ideò fieri, quòd philosophi quibus rebus indigeant probè intelligant, divites non itèm." Huic affine illud Aristippi, cui nescio quid petenti cùm non attenderet Dionysius, ille adorantis more abjecit se ad pedes ejus, qui tum demùm auscultans petitioni annuit: sed paullò pòst quidam dignitatis philosophiæ assertor increpuit Aristippum, quòd demittendo se ad pedes tyranni pro tantillâ re philosophiam ipsam contumeliâ affecisset; cui ille 'suam id culpam non fuisse respondit, sed Dionysii, qui aures gestaret in pedibus.' Quin prudens ille, non pusillanimis habitus est, qui in disputatione quâdam cum Hadriano Cæsare vinci se passus est, excusans factum, "Quòd æquum esset ei cedere qui triginta imperaret legionibus." Atque proptereà non sunt damnandi viri docti, ubi cùm res postulat, aliquid de gravitate suâ remittant, sive imperante necessitate sive impetrante occasione; quod quamvis humile videatur atque servile primo intuitu, tamen veriùs rem æstimanti censebuntur non personæ sed tempori ipsi servire.

Pergamus nunc ad errores atque inania, quæ in studiis ipsis virorum doctorum interveniunt, iisque se immiscent, id quod præcipuè et propriè spectat ad præsens argumentum. Quâ in re, non est instituti nostri erroribus ipsis patrocinari; sed per eorum censuram et secretionem excutere quod sanum et solidum est, atque a calumniâ vindicare. Videmus enim in more præsertim apud invidos esse, propter ea quæ depravata sunt, etiam ea quæ impolluta et in statu suo manserunt sugillare; quemadmodum ethnici, in primitivâ Ecclesiâ, Christianos hæreticorum vitiis aspergere solebant. Neque tamen consilium est mihi examen aliquod accuratius instituere de erroribus et impedimentis litterarum, quæ interiora et a captu vulgi remotiora; sed de illis tantum verba facere, quæ cadunt sub communi et populari observatione et notâ, aut saltè ab eâ non longè recedunt.

Quarè tria præcipuè deprehendo vana et inania in litteris, quæ ansas præcipuè præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus, quæ aut falsæ sunt, aut frivolæ; in quibus scilicèt aut veritas deficit, aut usus: illos etiam homines vanos et leves existimamus, qui aut ad falsa creduli, aut in rebus exigui usûs curiosi. Curiositas autem aut in rebus ipsis versatur, aut in verbis; quandò nimirum aut in rebus inanibus opera insumitur, aut circa verborum delicias nimirum insudatur. Quocircâ non certè magis experientiæ quàm rectæ etiam rationi consonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima est doctrina Fantastica, secunda doctrina Liti-

giosa, tertia doctrina Fucata et Mollis : vel sic, vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes.

Ac quidem ordiar ab ultimâ.

Intemperies ista, in luxurie quâdam orationis sita (licèt olîm per vices in pretio habita fuerit), circa Lutheri tempora miris modis invaluit. In caussâ præcipuè fuit, quòd fervor et efficacia concionum tunc temporis ad populum demulcendum et alliciendum maximè vigebat : illa autem populare genus orationis posebant. Accedebat odium et contemptus illis temporibus ortus erga scholasticos, qui stylo et scribendi genere utebantur valdè diverso; verba licentè admodùm cudentes nova et horrida, de orationis ornatu et elegantiâ parùm solliciti, dummodò circuitiorem evitarent et sensus ac conceptus suos acutè exprimerent. Atque hînc factum est, ut paullò postea major apud plurimos cœperit haberi verborum cura quàm rerum; plerisque magis comptam phrasin, teretem periodum, clausularum rhythmos, troporum stellulas quàm pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut iudicii limam affectantibus. Tum demùm floruit Osorii Lusitani episcopi luxurians et diluta oratio. Tunc Sturmus in Cicerone Oratore, et Hermogene Rhetore, infinitam et anxiam operam consumpsit. Tunc Carrus et Aschamus apud nos, prælectionibus et scriptis suis Ciceronem et Demosthenem usque ad cælum evehentes, juvenes ad politum hoc et florens doctrinæ genus invitârunt. Tunc Erasmus arripuit ansam introducendi ridiculam illam Echo, "Decem annos consumpsi in legendo Cicerone;" cui Echo respon-

dit, "Oye, asine." Scholasticorum verò doctrina despectui prorsùs haberi cœpit, tanquam aspera et barbara. Denique, ut semèl dicam; præcipuè illorum temporum inclinatio et studium potiùs ad copiam quàm ad pondus deflexit.

Hic itaque cernere est primam litterarum intemperiem, cùm (ut diximus) verbis studetur, non rebus: cujus etsi e citimis tantùm temporibus protulerim exempla, tamen secundum majus et minus et olim placuerunt ejus generis ineptiæ, et deinceps placebunt. Jam verò fieri non potest, quin hoc ipsum multùm faciat ad doctrinæ existimationem minuendam et elevandam, etiam apud vulgus imperitum; cùm videant doctorum scripta tanquam primam litteram diplomatis quæ quamvis variis calami ductibus et flosculis variegata sit, littera tamen est unica. Ac mihi sanè videtur perapposita hujusce vanitatis adumbratio, et quasi emblema, Pygmalionis illa insania; quid enim aliud sunt verba quàm imagines rerum, ut nisi rationum vigore animata sint, adamare illa idem sit ac statuum deperire?

Neque tamen temerè damnandum est, si quis philosophiæ obscura et aspera verborum splendore illustret et expoliat; hujus enim rei magna adsunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Senecâ, Plutarcho, ipsoque etiam Platone: nec minor est utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem atque acre studium philosophiæ res hæc nonnihil impediat, quoniam præproperè mentem consopit, atque ulterioris disquisitionis sitim et ardorem restinguit; si quis tamen doctrinam ad usus civiles adhibeat (ser-

mocinandi videlicèt, consulendi, suadendi, arguendi, et similibus), omnia quæ cupiat præparata et adornata in hujusmodi auctoribus reperiet. Veruntamen hujusce rei excessus adeò justè contemnitur, ut quemadmodùm Hercules, cùm videret in templo statuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, “ Nil sacri es ;” ita omnes Herculei litterarum pugiles, id est, laboriosi atque constantes indagatores veritatis, hujusmodi delicias et lautitias, tanquam nil divini spirantes, facilè spreverint.

Paullò sanius est aliud styli genus (neque tamen ipsum omninò vanitatis expers), quod copię illi et luxurię orationis tempore ferè succedit. Illud totum in eo est, ut verba sint aculeata, sententię concisę, oratio deniquè potiùs versa quàm fusa ; quò fit, ut omnia per hujusmodi artificium magis ingeniosa videantur quàm reverà sint. Tale invenitur in Senecã effusiùs, in Tacito et Plinio Secundo moderatiùs ; atque nostri temporis auribus cœpit esse non ita pridem accommodatum. Verùm hoc ipsum mediocribus ingeniis gratum esse solet, adeò ut dignitatem quandam litteris conciliet : attamen a judiciis magis limatis meritò fastiditur, et poni possit pro intemperie quãdam doctrinę, cùm sit verborum etiã et eorum concinnitatis aucupium quoddam. Atque hæc de primã litterarum intemperie dicta sunt.

Sequitur ea intemperies in rebus ipsis, quam posuimus mediam, et “ Litigiosę” subtilitatis nomine designavimus. Estque illã, de quã modò diximus, aliquantò deterior. Ut enim rerum dignitas verborum cultui præcellit ; sic e contrario, odiosior est

vanitas in rebus quàm in verbis. Quâ in re increpatione illa Paulina non magis ad suam ætatem referri, quàm ad sequentia tempora deduci potest; neque theologiam tantùm, sed etiam omnes scientias respicere videtur. “Devita profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ.” His enim verbis, duo signa indiciaque scientiæ suspectæ atque ementitæ proponit. Primum est, vocum novitas et insolentia; alterum, rigor dogmatum, qui necessariò oppositionem et deïn altercationes quæstionesque inducit. Certè quemadmodùm complura corpora naturalia, dum valent integra, corrumpuntur sæpiùs et abeunt in vermes; eodem modo sana et solida rerum cognitio sæpenumerò putrescit, et solvitur in subtiles, vanas, insalubres, et (si ita loqui licet) vermiculatas quæstiones; quæ motu quodam et vivacitate nonnullâ præditæ videntur, sed putidæ sunt et nullius usûs. Hoc genus doctrinæ minùs sanæ, et seipsam corrumpentis, invaluit præcipuè apud multos ex scholasticis, qui summo otio abundantes atque ingenio acres, lectione autem impares (quippè quorum mentes conclusæ essent in paucorum auctorum, præcipuè Aristotelis dictatoris sui, scriptis, non minùs quàm corpora ipsorum in cœnobiorum cellis) historiam verò et naturæ et temporis maximâ ex parte ignorantes; ex non magno materiæ stamine, sed maximâ spiritûs quasi radii agitatione, operosissimas illas telas, quæ in libris eorum exstant, confecerunt. Etenim mens humana, si agat in materiam (naturam rerum, et opera Dei contemplando) pro modo materiæ operatur atque ab eadem determinatur; sin ipsa in se verta-

tur (tanquam aranea texens telam), tum denum in terminata est, et parit certè telas quasdam doctrinæ tenuitate filii operisque admirabiles, sed quoad usum frivolas et inanes.

Hæc inutilis subtilitas, sive curiositas, duplex est: et spectatur aut in Materiâ ipsâ, qualis est inanis speculatio sive controversia; cujus generis reperiuntur et in theologiâ, et in philosophiâ, haud paucæ: aut in Modo et Methodo tractandi. Hæc apud scholasticos ferè talis erat: super unaquâque re propositâ formabant objectiones, deindè objectionum illarum solutiones, quæ solutiones ut plurimum distinctiones tantum erant; cum tamen scientiarum omnium robur, instar fascis illius senis, non in singulis bacillis sed in omnibus vinculo conjunctis consistat. Etenim symmetria scientiæ, singulis scilicet partibus se invicem sustentibus, est et esse debet vera atque expedita ratio refellendi objectiones minorum gentium: contrâ, si singula axiomata tanquam baculos fascis seorsim extrahas, facile erit ea infirmare, et pro libito aut flectere aut frangere. Ut quod de Senecâ dictum erat, "Verborum minutiis rerum frangit pondera," verè de scholasticis usurpari possit; "Quæstionum minutiis scientiarum frangunt robur." Numnon in aulâ spatiosâ consultius foret unum accendere cereum, aut lychnuchum suspendere variis luminibus instructum quo omnia simul perlustrentur, quàm in singulos angulos quaquaversus exiguam circumferre lucernam? Atqui non absimilis est eorum ratio, qui non tam veritatem perspicuis argumentis, auctoritatibus, comparationibus, exemplis illustrare nituntur; quàm

in hoc solum incumbunt ut minutos quosque scrupulos eximant, et captiunculas expediant, et dubitationes solvant: hoc pacto quæstionem ex quæstione gignent, quemadmodùm fit in superiori similitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata alios circumquaque destituat et obscuret. Adeò ut Scyllæ fabula ad vivum exprimat hoc genus philosophiæ; cujus os et pectus virginem formosam præferebant, infrà verò fuisse aiunt

Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sic generalia quædam apud scholasticos invenias, quæ pulcra sunt dictu, et non perperàm inventa; ubi autem ventum fuerit ad distinctiones decisionesque, pro fecundo utero ad vitæ humanæ commoda in portentosas et latrantes quæstiones desinunt. Itaque minimè mirum, si hoc genus doctrinæ etiam apud vulgus hominum contemptui obnoxium fuerit, qui ferè solent veritatem propter controversias circa eam motas aspernari, atque existimari eos errare omnes qui nunquam inter se conveniant; cùmque videant doctos homines inter se digladiari de rebus nullius momenti, facilè illud Dionysii Syracusani arripiunt, "Verba ista sunt senum otiosorum." Nihilominùs certissimum est, si modò scholastici ad inexplebilem sitim veritatis et continuam agitationem ingenii varietatem et multipliciter lectionis et contemplationum adjunxissent, insignia profectò illi exstitissent lumina, omnesque artes et scientias mirificè provexissent. Hactenùs de secundâ litterarum intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad falsitatem et mendacium spectat; una hæc omnium turpissima est, quippè quæ ipsam naturam animamque destruit scientiæ, quæ nihil aliud est quàm veritatis imago. Nam veritas essendi et veritas cognoscendi idem sunt; nec plùs a se invicèm differunt, quàm radius directus et reflexus. Hoc vitium itaque duplex vel potiùs duplicatum est, impostura et credulitas; hæc decipitur, illa decipit; quæ licèt videantur discrepantis naturæ, alteraque a calliditate quâdam, altera a simplicitate profecta, plerùmque tamen coëunt. Ut enim in carmine habetur,

“ Percontatorem fugito, nam garrulus idem est;”

innuendo, qui curiosus est, eundem esse et futilem: paritèr fit, ut qui facilè credat idem libentèr decipiat. Quemadmodùm quoque fieri videmus in famâ et rumoribus, ut qui citò iisdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. Quod Tacitus prudentèr innuit his verbis, “ Fingunt simul creduntque:” adeò finitimæ sunt voluntas fallendi, et facilitas credendi.

Hæc credendi recipiendique omnia (licèt levi auctoritate munita) facilitas duorum generum est, pro ratione subjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi sive facto (ut loquuntur Jurisconsulti), aut dogmati. In priori genere videmus quanto dignitatis detrimento hic error affecerit ex Ecclesiasticis Historiis nonnullas; quæ nimis faciles se præbuerunt in prodendis transcribendisque miraculis a Martyribus, Eremitis, Anchoretis, et aliis sanctis viris; atque ab eorum reliquiis, sepulcris, sacellis, imaginibus,

editis. Eodem modo in Naturali Historiâ videmus multa temerè ac parùm cum delectu aut iudicio recepta, et dèscripta; ut liquet ex scriptis Plinii, Cardani, Alberti, et plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis et fabulosis narrationibus passim scatent; iisque non solùm incertis et neutiquàm probatis, sed perspicuè falsis et manifestò convictis: ingenti Philosophiæ Naturalis dedecore, apud homines graves et sobrios. In quo sanè elucescit Aristotelis sapientia et integritas, qui cùm diligentem scripserit atque accuratam Historiam Animalium, tam parcè ficta aut fabulosa admiscuerit: quin potiùs "auditiones admirandas," quas memoratu dignas iudicavit, in unum commentariolum coniecit; prudentèr perpendens, perspicuè vera (quæ, tanquam basis experientiæ solida, philosophiæ et scientiis substerni possint) haud temerè esse cum rebus suspectæ fidei miscenda; et rursùs etiam rara atque insolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omninò esse supprimenda, neque memoriæ posterorum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non historiæ aut narrationibus sed artibus et opinionibus tribuitur, duplex est; aut cùm artibus ipsis, aut cùm auctoribus in arte, nimiùm credimus. Artes ipsæ, quæ plus habent ex phantasiâ et fide quàm ex ratione et demonstrationibus, sunt præcipuè tres; Astrologia, Naturalis Magia, et Alchemia, quarum tamen fines non sunt ignobiles. Profitetur enim Astrologia superiorum in inferiora influxum et dominatum recludere. Magia sibi proponit Naturalem Philosophiam a varietate speculationum ad magnitudinem

operum revocare. Chemia in se suscipit partes rerum heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent et implicantur, separare et extrahere; corporaque ipsa inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in theoriâ illarum artium quàm in praxi, erroris et nugarum plenæ sunt. Neque adeò traditio ipsarum ut plurimum candida est, sed artificiis et latebris munita. Chemiæ tamen hoc certè debetur, quòd verè comparari possit agricolæ apud Æsopum, qui e vitâ exiturus dixit filiis, “ Se illis vim magnam auri in vineâ, nec satis meminisse quo loco, defossam reliquisse ;” qui cum vineam diligentèr ligonibus ubique invertissent, aurum quidem repererunt nullum; sed tamen vindemiam insequentis anni, propter fossionem circa radices vitium, tulerunt longè uberrimam. Sic strenui illi Chemistarum labores et molimina, circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inventis et experimentis, tum ad reserandam Naturam tum ad usus vitæ apprime idoneis, quasi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos scientiarum auctores dictatoriâ quâdam potestate munivit ut edicant, non senatoriâ ut consulant, ingens damnum scientiis intulit; tanquam præcipua causa, quæ tantoperè illas afflixit et depressit, ut absque insigni aliquo augmento exsanguis jacerent. Hinc nempè factum est, ut in artibus mechanicis primi inventores pauca excogitaverint, tempus plurima detriverit et corruperit. Sic videmus Tormentariam, Nauticam, Typographicam, sub initiis imperfectas et propemo-

dùm informes fuisse, et exercentibus onerosas, temporis verò progressu expolitas et accommodas. At contrà philosophiæ et scientiæ Aristotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipsis illis auctoribus viguerunt, tractu temporis degenerârunt potiùs et non minimum splendoris amiserunt: cujus rei non est alia ratio, quàm quòd in artibus mechanicis ingenia multorum in unum coë-runt, in artibus et scientiis liberalibus ingenia multorum sub uno succubuerunt, quem tamen ipsum sæpenumerò sequaces sui potiùs depravârunt quàm illustrârunt. Ut enim aqua non ascendet altiùs quàm caput fontis a quo promanat, ita doctrina ab Aristotele deducta supra doctrinam Aristotelis nunquam assurget. Ideòque etsi non displiceat regula, "Oportet discentem credere;" huic tamen conjungendum est, "Oportet jam edoctum judicio suo uti." Discipuli enim debent magistris temporariam solùm fidem, judiciique suspensionem, donec penitùs imbibierint artes; non autem plenam libertatis ejurationem, perpetuanque ingenii servitutem. Quare, ut absolvam hanc partem, hoc tantùm adjiciam; magnis auctoribus suis sic constet honos, ut auctori auctorum et veritatis parenti Tempori non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ intemperies, sive morbos; præter quos nonnulli sunt, non tam morbi confirmati quàm vitiosi humores; qui tamen non adeò occulti sunt, aut latentes, quin in multorum sensum et reprehensionem incurrant, ideòque neutiquàm prætermittendi.

Horum primus est immodicum studium duorum

extremorum, antiquitatis et novitatis: quâ in re Temporis filiæ malè patrissant. Ut enim Tempus prolem devorat, sic hæc se invicèm; dum antiquitas novis invidet augmentis, et novitas non sit contenta recentia adjicere, nisi vetera prorsùs eliminet et rejiciat. Certè consilium Prophetæ vera in hâc re norma est: "State super vias antiquas, et videte quænam sit via recta et bona, et ambulate in eâ." Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquamdiù gradum sistere et supra eam stare debeant, atque undequàque circumspicere quæ sit via optima: quùm autem de viâ benè constiterit, tunc demùm non restitandum, sed alacritè progrediendum. Sanè, ut verum dicamus, "Antiquitas sæculi juvenus mundi." Nostra profectò sunt antiqua tempora, cùm mundus jam senuerit; non ea, quæ computantur ordine retrogrado initium sumendo a sæculo nostro.

Alius error e priori oriundus est suspicio quædam et diffidentia, quæ nihil nunc posse inveniri autumat, quo mundus tam diù carere potuit; ac si illa objectio conveniret erga tempus, quâ Lucianus impetit Jovem ceterosque ethnicorum Deos: miratur enim, "Cur tot olim genuerint liberos, nullos autem suo sæculo?" interrogatque jocans, "Ecquid septuagenarii jam essent, aut lege Papiâ contra senum nuptias latâ constricti?" sic videntur homines subvereri, ne Tempus effœctum jam factum sit et ad generationem ineptum. Quin potiùs levitas hominum atque inconstantia hinc optimè perspicitur, qui donec res aliqua perfecta sit, eam mirantur fieri

posse; postquam facta semel est, iterum mirantur eam jam pridem factam non fuisse. Ita Alexandri expeditio in Asiam habita est initio pro vasto et arduo admodum negotio; quam tamen postea placuit Livio in tantum elevare ut diceret de Alexandro, "Nil aliud quam bene ausus est vana contemnere." Idem Columbo evenit, circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus hoc fit multo frequentius, uti videre est in plerisque propositionibus apud Euclidem, quae antequam demonstrantur mirae videntur, et quibus quis non facile assenserit; post demonstrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Jurisconsulti), tanquam ante perspectas et cognitatas.

Alius error superiori affinis est eorum, qui omnium sectarum atque haeresium veterum, postquam excussae fuissent et ventilatae, optimam semper obtinuisse posthabitis aliis existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem et examen, non posset non incidere in aliquas ex rejectis opinionibus, et post rejectionem amissis et oblitteratis; quasi verò multitudo, aut etiam sapientes multitudinis deliniendae gratia, non illud saepe probarent quod populare magis atque leve sit, quam quod solidum atque alte radices agens. Tempus siquidem simile est fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, solida autem et pondus habentia submergit.

Alius error a reliquis diversus, est praematura atque proterva reductio doctrinarum in artes et methodos: quod cum fit, plerumque scientia aut parum

aut nihil proficit. Nimirùm ut ephebi, postquàm membra et lineamenta corporis ipsorum perfectè efformata sunt, vix ampliùs crescunt: sic scientia, quamdiù in aphorismos et observationes spargitur, crescere potest et exurgere; sed methodis semèl circumscripta et conclusa, expoliri forsàn et illustrari aut ad usus humanos edolari potest, non autem porrò mole augeri.

Alius error succedens ipsi, quem postremò notavimus, est quod post singulas scientias et artes, suas in classes distributas, mox a plerisque universali rerum cognitioni et philosophiæ primæ renunciatur; quod quidem profectui doctrinarum inimicissimum est. Prospectationes fiunt e turribus aut locis præaltis, et impossibile est ut quis exploret remotiores interioresque scientiæ alicujus partes, si stet super plano ejusdem scientiæ, neque altioris scientiæ veluti speculam conscendat.

Alius error fuit ex nimiâ reverentiâ, et quasi adoratione, intellectûs humani; undè homines abduxère se e contemplatione naturæ atque ab experienciâ, in propriis meditationibus et ingenii commentis sùsque dèque volutantes. Ceterùm præclaros hos opinatores et (si ita loqui licet) Intellectualistas, qui tamen pro maximè sublimibus et divinis philosophis haberi solent, rectè Heraclitus perstrinxit; "Homines," inquit, "quærun't veritatem in microcosmis suis, non in mundo majori." Respuunt enim quasi Abecedarium Naturæ, primumque in Operibus Divinis tirocinium; quod si non facerent, potuissent fortassè gradatim et sensim, post litteras simplices et deinceps

syllabas, ad textum et volumen ipsum creaturarum expeditè legendum ascendere. At illi contrà jugi mentis agitatione urgent, et tanquam invocant suos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula quibus meritò et suavitè decipiuntur.

Alius error huic posteriori finitimus est, quòd homines sæpiùs imbuant et inficiant meditationes, et doctrinas suas opinionibus quibusdam et conceptibus propriis, quos potissimùm in admiratione habent, aut artibus quibus maximè addicti et consecrati sunt; cetera omnia illis deliciis inficientes et quasi intingentes, licèt fuco admodùm fallaci. Sic suæ philosophiæ immiscuit Plato theologiam, Aristoteles logicam, secunda schola Platonis (Proclus scilicèt et reliqui) mathematicas. Iestas enim artes solebant illi, tanquam filiolos suos primogenitos, suaviari. At Chemicis e paucis experimentis, ad foculum et fornacem, novam philosophiam excuderunt. Et Gilbertus, popularis noster, philosophiam aliam ex Magnete elicit. Sic Cicero, cùm varias opiniones de naturâ animæ recensens tandem in musicum incidisset, qui animam esse harmoniam statuebat, facetè dixit; "Hic ab arte suâ non recessit." Sed de hoc genus erroribus appositè, et prudentè, ait Aristoteles; "Qui respiciunt ad pauca, de facili pronunciant."

Alius error est impatientia dubitandi, et cæca festinatio decernendi absque debitâ et adultâ suspensione judicii. Nam bivium contemplationis non est dissimile bivio actionis a veteribus sæpiùs memorato: cujus altera via initio plana et facilis erat fine autem impervia; altera ingredienti aspera erat et confragosa, ubi paullò processeris expedita et æqua-

bilis. Haud secùs in contemplationibus, si quis a certis ordiatur, in dubia desinet; sin a dubiis incipiat, eaque aliquamdiù patientèr toleret, in certis exitum reperiet.

Similis error se ostendit in modo tradendi doctrinam, qui ut plurimùm est imperiosus et magistralis, non ingenuus et liberalis; ita demùm compositus, ut potiùs fidem imperet, quàm examini subjiatur. Non negaverim in summaris libellis ad praxim destinatis hanc formulam scribendi retineri posse, verùm in justis tractatibus de scientiis utrumque extremum vitandum censeo, tam Velleii Epicurei, nil tam metuentis quàm ne dubitare de re aliquâ videretur, quàm Socratis et Academiæ omnia in dubio relinquendum. Candori potiùs studendum, resque majore aut minore contentione tradendæ, prout rationum momentis parciùs aut pleniùs sint probatæ.

Alii errores sunt in scopis, quos homines præfigunt sibi, et in quos conatus suos et labores dirigunt. Cùm enim diligentiores litterarum Coryphæi ad id collimare debeant præcipuè, ut arti quam profitentur aliquid præclarum adjiciant, hi contrà in secundis tantummodò consistere sat habent; vel subtilis interpretis, vel antagonistæ vehementis et nervosi, vel methodici abbreviatoris, nomen ambientes: undè reditus et vectigalia scientiarum augeri possunt, patrimonium et fundus minimè.

Omnium autem gravissimus error in deviatione ab ultimo doctrinarum fine consistit. Appetunt enim homines scientiam, alii ex insitâ curiositate et irrequietâ; alii animi caussâ et delectationis; alii

existimationis gratiâ ; alii contentionis ergô, atque ut in disserendo superiores sint ; plerique propter lucrum et victum, paucissimi ut donum rationis divinitus datum in usus humani generis impendant. Planè, quasi in doctrinâ quæreretur lectulus, in quo tumultuans ingenium et æstuans requiesceret ; aut xystus sive porticus, in quo animus deambulare liber aut vagus ; aut turris alta et edita, de quâ mens ambitiosa et superba despectaret ; aut arx et propugnaculum ad contentiones et prælia ; aut officina ad quæstum et mercatum : et non potiùs locuples armarium et gazophylacium, ad Opificis rerum omnium gloriam et vitæ humanæ subsidium. Hoc enim illud est, quod reverà doctrinam atque artes condecoraret et attolleret, si contemplatio et actio arctiore quàm adhuc vinculo copularentur. Quæ certè conjunctio talis foret, qualis est supremorum duorum planetarum syzygia, cùm Saturnus quietis et contemplationis dux cum Jove duce societatis agendique conspiret. Quanquam cùm de praxi atque actione loquor, nullo modo ad doctrinam professoriam et lucrosam innuo. Neque enim me fugit, quantoperè hoc ipsum progressionem doctrinæ et amplificationem moretur : perindè quidem ut aureum malum ante oculos Atalantæ projectum, quod ut tollat dum flectit se, cursus intereà impeditur ;

“ Declinat cursus, aurumque volubile tollit.”

Neque rursùs mihi in animo est, quod de Socrate dictum erat, “ Philosophiam devocare de cælo, ut tantummodò versaretur in terris ;” hoc est, *Physicam* seponi, ut *Moralis Philosophia* et *Politica* celebraretur

sola : sed quemadmodùm cœlum et terra simùl conspirant et consentiunt ad hominum tuendam vitam atque jùvandam, ita sanè hic finis esse debet utriusque Philosophiæ, ut rejectis vanis speculationibus et quidquid inane ac sterile est, conservetur quidquid solidum est ac fructuosum ; ut hoc pacto Scientia non sit tanquam scortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla ad quæstum, sed tanquam sponsa ad generationem fructuum, atque solatium honestum.

Jam explicasse videor et quasi dissectione quâdam aperuisse vitiosos illos humores, aut saltèm eorum præcipuos, qui non solùm obstitère profectui litterarum, verùm etiam culpandis iisdem ansam dedère. Quod quidem, si nimis ad vivum fecerim, meminisse oportet "Fidelia vulnera amantis, sed dolosa oscula malignantis." Utcùnque hoc certè mihi videor assecutus, ut merear fidem in sequenti præconio, cum superiori censurâ tam liberè egerim. Neque tamen in animo est mihi panegyricum litterarum scribere, aut hymnum Musis præcinere, licèt forsitàn diù jam sit ex quo sacra earum ritè celebrata sint : sed consilium est absque pigmentis et hyperbolis verum doctrinæ contra alias res pondus excipere et perpendere, verumque ejus valorem et pretium ex testimoniis divinis atque humanis exquirere.

Primò igitur quæramus dignitatem scientiæ in archetypo, sive exemplari : id est, in Attributis atque Actis Dei, quatenùs revelantur homini, et sobriè indagari possunt. Quâ in re non competit appellatio Doctrinæ, cum omnis doctrina sit scientia acquisita ; nulla autem cognitio in Deo acquisita est, sed origi-

nalis. Itaque aliquid aliud quærendum est nomen, sapientia scilicèt, ut Sacræ Scripturæ eam indigitant.

Sic autem se res habet. In operibus Creationis duplicem Virtutis Divinæ emanationem videmus, quarum una ad potentiam refertur, altera ad sapientiam. Illa præcipuè cernitur in creandâ mole materiæ, hæc in pulcritudine formæ disponendâ. Hoc posito notandum est, nihil in Creationis historiâ obstare, quin fuerit confusa illa cœli terræque massa et materia unico temporis momento creata, cui tamen disponendæ digerendæque sex dies fuerunt attributi: adeò signantèr Deus opera potentiæ ac sapientiæ discriminavit. Cui accedit, quòd de materiæ creatione memoriæ proditum non sit dixisse Deum, "Fiat cœlum et terra" (sicut de sequentibus operibus dictum est), sed nudè atque actualitèr, "Deus creavit cœlum et terram:" ita ut materia videatur tanquam manu facta, formæ verò introductio stilum habeat legis aut decreti.

Pergamus a Deo ad Angelos, quorum natura dignatione est Deo proxima. Videmus in ordinibus Angelorum (quatenùs fides adhibenda Cœlesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysii Areopagitæ nomine evulgatur) primum locum obtinere Seraphim, Angelos scilicèt amoris; secundum Cherubim, Angelos illuminationis; tertium autem locum et sequentes Thronis, Principatibus, ceterisque Angelis potentiæ et ministerii concedi: ut ex hoc ipso ordine ac distributione clarum sit, Angelos scientiæ et illuminationis Angelis imperii et potentiæ præponi.

A Spiritibus et Intelligentiis ad formas sensibiles et

materiatas descendentes, legimus primam formarum creaturarum fuisse lucem; quæ, in naturalibus et corporeis, scientiæ in spiritualibus atque incorporeis respondet.

Sic in distributione dierum videmus diem, quâ requievit Deus et contemplatus est opera sua, benedictam fuisse supra omnes dies, quibus creata est et disposita fabrica Universi.

Post Creationem absolutam legimus hominem collocari in Paradiso, ut illic operaretur, quod quidem opus aliud esse non poterat quàm quale pertinet ad contemplandum; hoc est, cujus finis non ad necessitatem aliquam, sed ad delectationem et activitatem sine molestiâ, referri possit. Cùm enim tunc temporis nulla potuerit esse creaturæ reluctatio, nullus sudor vultûs, necessariò sequitur actiones humanas ad voluptatem et contemplationem, non ad laborem aut opus, comparatas fuisse. Rursûs, primæ hominis actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias scientiæ partes complexæ sunt. Hæ erant, inspectio creaturarum, et impositio nominum. Nam scientia illa, quæ lapsum introduxit (quod et antè monuimus) non erat naturalis scientia circa creaturas, sed moralis scientia de Bono et Malo: ex hâc suppositione, quòd Dei mandata aut vetita non essent principia Boni et Mali, sed quòd alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, scilicèt ut totalitèr a Deo deficeret, et sibi ipsi suoque arbitrio prorsûs inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post lapsum contingere. Videmus (ut innumera sunt Sacrarum Scrip-

turarum mysteria, salvâ semper veritate historicâ et litterali) imaginem duarum vitarum, contemplativæ nimirum et activæ, in personis Abelis et Caini, inque eorum institutis et primitivis vivendi rationibus delineatam : quorum alter pastor erat, qui propter otium et quietum liberumque cœli aspectum typus est vitæ theoreticæ ; alter agricola, laboribus scilicet fatigatus, et aspectu in terram defixus. Ubi cernere est, favorem electionemque Divinam ad pastorem accessisse, non ad agricolam.

Sic ante Diluvium Sacri Fasti, inter paucissima quæ de eo sæculo memorantur, dignati sunt memoriæ prodere inventores musicæ atque operum metallicorum. Sequenti sæculo post Diluvium gravissima pœna, quâ Deus humanam superbiam ultus est, fuit Confusio Linguarum, quâ doctrinæ liberum commercium et litterarum ad invicem communicatio maximè interclusa est.

Descendamus ad Mosem legislatorem et primum Dei notarium, quem Scripturæ ornant hoc elogio quòd “ gnarus et peritus esset omnis doctrinæ Ægyptiorum.” Quæ quidem gens inter vetustissimas mundi scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium sacerdotem dicentem Soloni ; “ Vos Græci semper pueri estis, nullam vel scientiam antiquitatis vel antiquitatem scientiæ habentes.” Perlustremus Cærimoniam Legem Mosis, reperiemusque (præter Christi præfigurationem, distinctionem populi Dei a gentibus, exercitium obedientiæ, aliosque ejusdem Legis usus sacros) nonnullos doctissimorum Rabbiorum haud inutilem circa eam navasse operam, ut

sedulò eruerent quandòque naturalem, quandòque moralem sensum cærimoniæ et rituum. Exempli gratiâ, ubi de leprâ dicitur, “ Si effloruerit discurrens lepra, homo mundus erit et non recludetur; sin caro viva in eo erit, immunditiæ condemnabitur, et ad sacerdotis arbitrium separabitur.” Ex hâc lege colligit unus eorum axioma in Naturâ; “ Putredinem pestilentiore esse ante quàm post maturitatem:” alius morale documentum elicit; “ Homines flagitiis undique coöpertos minùs corrumpere publicos mores, quàm mediocritèr ex parte tantùm malos:” adeò ut ex hoc et similibus locis ejus legis, præter sensum theologicum, haud pauca ad philosophiam spectantia spargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Jobi librum diligentèr evolverit, plenum eum et tanquam gravidum Naturalis Philosophiæ mysteriis deprehendet. Exempli gratiâ; circa cosmographiam et rotunditatem terræ illo loco, “ Qui extendit aquilonem super vacuum, et appendit terram super nihilum:” ubi pensilis terra, Polus Arcticus, et cœli convexitas in extimis haud obscurè insinuantur. Rursùs circa astronomiam et asterismos, illis verbis, “ Spiritus ejus ornavit cœlos, et obstetricante manu ejus educatus est coluber tortuosus.” Et alio loco, “ Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?” ubi immota configuratio stellarum fixarum, paribus intervallis semper inter se distantium, elegantissimè describitur. Itèm alio loco, “ Qui facit Arcturum, et Oriona, et Hyadas, et interiora Austri:” ubi iterùm innuit de-

pressionem Antartici Poli, eamque designat nomine 'interiorum Austri,' quia australes stellæ nostro hemisphærio non cernuntur. Circa generationem animalium: "Annon sicut lac mulsisti me, et sicut caseum coagulâsti me?" &c. Circa rem metallicam; "Habet argentum venarum suarum principia, et auro locus est in quo conflatur, ferrum de terrâ tollitur, et lapis solutus calore in æs vertitur:" et sequentia in eodem capite.

Pariter et in personâ regis Salomonis videmus donum sapientiæ tum in petitione ipsius, tum in concessione divinâ, omnibus terrenæ et temporalis felicitatis bonis prælatum: virtute cujus doni et concessionis, Salomon egregiè instructus non solùm scripsit insignes illas parabolâs sive aphorismos de Divinâ atque Morali Philosophiâ, verùm etiam composuit Naturalem Historiam omnium vegetabilium, "a cedro super montem usque ad muscum super murum" (qui nihil est aliud quàm rudimentum plantæ, putredinis et herbæ medium), omniumque etiam, quæ respirant et moventur. Immo idem rex Salomon, quamvis excelluerit opibus, magnificentiâ ædificiorum, classe, famulitio, nominis celebritate, et reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen ex istâ gloriæ segete sibi ipsi decerpit aut assumit, præter decus inquirendi et inveniendi veritatem. Sic enim disertè ait; "Gloria Dei est celare verbum, et gloria regis investigare sermonem." Ac si Divina Majestas innoxio illo et benevolo puerorum ludo delectaretur, qui ideò se abscondunt ut inveniantur; quasique etiam nihil esset honorificentius regibus, quàm Dei

collusores esse in eodem ludo: præsertim cùm tot ingeniis imperent, tantasque opes præstò habeant, quibus omnis secreti investigatio absolvi possit.

Nec verò alitèr hæc dispensavit Deus, postquàm Salvator noster in mundum venisset. Ille enim priùs potentiam ostendit suam in profligandâ ignorantia, ubi cum doctoribus et sacerdotibus disserteret in Templo, quàm in subjugandâ Naturâ tot et tantis editis miraculis. Adventus quòque Spiritûs Sancti præcipuè adumbratus atque expressus fuit in similitudine ac dono linguarum, quæ sunt duntaxat vehicula scientiæ.

Ita in seligendis illis instrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initio homines evocavit planè indoctos et illiteratos, præterquàm quòd Spiritûs Sancti afflatu instructi fuissent; quo evidentiùs virtutem suam immediatam et divinam declararet, omnemque humanam sapientiam deprimeret. Quamprimùm autem consilium suum in hâc parte perimpletum esset, mox in proximâ successione temporum, divinam veritatem suam aliis doctrinis veluti pedissequis comitatam in mundum immisit. Itaque D. Pauli calamus qui inter Apostolos solus litteratus fuit, in Scripturis Novi Testamenti præcipuè a Deo adhibitus est.

Sic et novimus complures ex antiquis episcopis et patribus egregiè fuisse in omni ethnicorum eruditione versatos. Adeò ut Edictum Juliani, quo cautum est ne Christiani ad scholas et gymnasia mitterentur, perniciosior machina ad expugnandam fidem Christianam, quàm cruentæ superiorum imperatorum per-

secutiones habitum fuerit. Neque Gregorii Primi, episcopi Romani (cetera viri egregii) æmulatio et invidentia, qui ethnicorum auctorum et antiquitatum memoriam obliterare studebat, in bonam partem etiam apud viros pios accepta est. Quin imò sola Christiana Ecclesia, inter inundationes Scytharum a plagis septentrionalibus et Saracenorum ab orientabilibus, pretiosas gentilis eruditionis reliquias, jamjam funditùs perituras, sinu et gremio suo conservavit. Nuper etiam intueri licet Jesuitas, qui (partim studio proprio, partim ex emulatione adversariorum, literis strenuè incubuerunt) quantum subsidii viriumque Romanæ Sedi reparandæ et stabiliendæ attulerint.

Quarè, ut absolvam hanc partem, duo sunt præcipua officia et ministeria, præter ornatum et illustrationem, quæ Fidei Religionique humaniores litteræ persolvunt. Unum, quòd efficacia sint incitamenta ad divinam gloriam exaltandam et celebrandam: sicut enim Psalmi et aliæ Scripturæ crebrò nos invitant ad contemplationem prædicationemque magnificorum et admirabilium operum Dei, ita si tantùm in eorum specie externâ sicut sensibus nostris se exhibent hæreremus, eandem faceremus injuriam Majestati Divinæ, ac si de opulentia et copiâ nobilissimi gemmarii ex iis quæ palàm exponuntur in pergulâ judicarem: alterum, quòd singulare remedium antidotumque exhibeat Philosophia contra infidelitatem et errores. Nam Salvator noster inquit, "Erratis nescientes Scripturas et potentiam Dei:" ubi duos libros, ne in errores incidamus, proponit

nobis evolvendos; primò volumen Scripturarum quæ voluntatem Dei, dein volumen Creaturarum quæ potentiam revelant: quorum posterior veluti clavis est prioris, non solùm intellectum nostrum aperiens ad genuinam Scripturarum mentem ex generalibus regulis rationis et legibus sermonis expromendam; sed porrò etiam præcipuè fidei nostram reserans, ut in seriam ingrediamur Omnipotentiae Divinae meditationem, cujus characteres maximè insculpti ejus operibus et incisi sunt. Tantum de Divinis testimoniis ac judiciis, pro verâ dignitate et pretio doctrinæ, dictum sit.

Quantum ad Humana testimonia et argumenta, tam latus aperitur campus, ut in tractatu hoc brevi et presso delectum potiùs adhibere deceat quàm copiam. Primò itaque summus apud ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem cultumque consequi, quod quidem Christianis est tanquam fructus vetitus: nunc verò loquimur separatim de judiciis humanis. Itaque (ut cœpimus dicere) apud ethnicos ille quem Græci "Apotheosin," Latini "Relationem inter Divos" vocârunt, supremus honor fuit, qui homini ab homine tribui posset: præsertim ubi non ex Decreto aut Edicto aliquo Imperii (ut Cæsaribus apud Romanos), sed ex opinione hominum et fide internâ ultrò deferretur. Cujus honoris tam excelsi gradus quidam erat, et terminus medius. Quippè supra humanos honores heroïci numerabantur et divini; in quorum distributione hunc ordinem tenuère veteres. Rerum publicarum conditores, legislatores, tyrannicidæ, patres patriæ, quique in rebus civilibus optimè

meruerunt, insigniti sunt titulo Heroum tantùm aut Semideorum, quales fuère Theseus, Minos, Romulus, ceterique : ex alterâ parte inventores et auctores novarum artium, quique vitam humanam novis commodis et accessionibus dotârunt, semper consecrati sunt inter Deos ipsos Majores, quod Cereri, Baccho, Mercurio, Apollini, et aliis contigit. Quod certè jure, et sano judicio, factum est. Nam priorum benemerita intra unius ætatis aut nationis limites ferè cœercentur, nec absimilia sunt imbris tempestivis et benignis, qui quamvis frugiferi sint atque optabiles, tamen pro illâ tempestate tantùm quâ decidunt, atque pro amplitudine tractûs terræ quam irrigant utiles sunt ; posteriorum verò beneficia, ut ipsius solis et coelestium munera, temporibus perpetua, locis infinita sunt. Illa rursûs cum contentione et perturbatione ut plurimùm conjuncta sunt ; hæc habent verum characterem Divinæ Præsentiae, veniuntque in "aurâ leni" absque tumultu aut strepitu.

Neque sanè doctrinæ meritum in civilibus, et in reprimendis incommodis quæ homo homini infert, multùm cedit illi alteri in sublevandis humanis necessitatibus, quæ ab ipsâ Naturâ imponuntur. Atque hoc genus meriti optimè adumbratum fuit sub illâ fictâ narratione de theatro Orphei ; ubi singulæ bestiæ avesque congregatæ sunt, quæ appetituum suorum innatorum immemores, prædæ, ludi, pugnæ, amicè placidèque unâ stetère, citharæ concentu et suavitate captæ : cujus sonus ubi aut cessaret, aut majori sonitu obrueretur, omnes illicò animantes ad ingenium redibant. Quâ in fabulâ eleganter des-

cribuntur ingenia et mores hominum, qui variis et indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiù aures præbent præceptis et suasionibus Religionis, legum, magistrorum, in libris, sermonibus, et concionibus eloquentè et suavitè modulantibus, tandiù pacem colunt et societatem; sin ista sileant, aut seditiones et tumultus obstrepant, omnia dissiliunt et in anarchiam atque confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clariùs cernitur, cùm reges ipsi aut magnates aut præfecti eruditione præditi sint. Utut enim suis addictus nimiùm partibus videatur, qui dixit; "Tum demùm respublicas fore felices, cùm aut philosophi regnarent, aut reges philosopharentur; hoc tamen experientiâ notum est, sub eruditis principibus et custodibus reipublicæ sæcula maximè elicia fuisse. Quamvis enim reges ipsi suos habeant errores et vitia, affectibus scilicèt et pravis consuetudinibus pro more ceterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum si accedat lumen, anticipatæ quædam notiones religionis, prudentiæ, honestatis retinent eos et ab omni præcipiti et immedicabili excessu et errore refrænant; aurem semper vellentes, etiam cùm consilarii et domestici silent. Quin senatores ipsi et consilarii, qui litteris exculti sunt, solidioribus inniuntur principiis quàm qui ab experientiâ tantùm edocti sunt: illis ex longinquo prospicientibus pericula et maturè propulsantibus, cùm isti tantùm ex propinquo et cominùs; sapiant nihil videntes nisi quod imminet, et tunc demùm agilitate ingenii sui se in

ipso periculorum articulo expedire et eripere posse confidentes.

Quæ felicitas temporum sub eruditis principibus (ut semper brevitati studeam, adhibens non nisi lectissima quæque exempla et maximè illustria) præcipuè cernitur eo in sæculo, quod a morte Domitiani imperatoris usque ad imperium Commodi defluxit, successionem sex principum eruditorum aut certè eruditioni impensè faventium complectente; omniumque (si temporalia bona spectemus) quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc epitome, longè florentissimo. Id quod Domitiano, pridie ejus diei quo interfectus est, in somnis præmonstratum erat: quippe qui videre visus est "caput aureum sibi pone cervicem enatum esse;" quod sanè vaticinium aureis illis subsequentibus sæculis adimpletum est, de quibus sigillatim sed brevissimè verba faciam.

Nerva vir doctus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris et quasi discipulus, qui etiam ferè expiravit in versu illo Homeri,

"Telis, Phœbe, tuis lacrymas ulciscere nostras."

Trajanus non ipse quidem doctus, sed doctrinæ admirator et erga litteratos munificus, bibliothecarum institutor et in cujus aulâ (licèt imperatoris bellicosi) professores et pædagogos gratiosissimos fuisse memoriæ proditum est. Adrianus curiosissimus mortalium, et inexplebilis omnis varietatis et secreti investigator. Antoninus subtilis et quasi scholasticus, undè etiam 'Cymini Sector' vocatus est. Ex Divis Fratibus autem, Lucius Com-

modus molliori litterarum genere eruditus, Marcus etiam cognomine ipso philosophus. Hi principes, ut doctissimi, ita et optimi fuerunt. Nerva clementissimus imperator, quique, si nihil aliud orbi, Trajanum dedit. Trajanus, omnium qui imperârunt, et belli et pacis artibus maximè florens: idem imperii fines longissimè protulit: idem vim dominationis modestissimè cohibuit: maximorum etiam exstructor operum, undè a Constantino ‘Parietaria’ per invidiam vocatus est, propter nomen ejus tot parietibus incisum. Adrianus temporis ipsius æmulus: injurias enim et ruinas temporis, in quoque genere curâ et munificentîâ suâ reparavit. Antoninus (ut etiam appellatus est) vir maximè Pius, nativâ quâdam et insitâ bonitate omnibus ordinibus gratus, cujusque regnum (licèt haud breve) omnis calamitatis expers. Lucius Commodus fratri quidem bonitate cedens, reliquos imperatores plurimos superans. Marcus, vir ad exemplar virtutis compositus, cuique scurra ille in Convivio Deorum nihil habuit quod objiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hâc itaque continuâ sex principum serie videre cuivis liceat felicissimos fructus doctrinæ in imperio collocatæ, in maximâ orbis terrarum tabulâ depictos.

Jam verò doctrina, non in civilia tantùm atque artes pacis influxum habet, sed et in militari virtute exercet vim suam ac potentiam, ut clarè perspicitur in exemplis Alexandri Magni et Cæsaris dictatoris; quorum antea obitèr meminimus, nunc verò ea paullò fusiùs retractabimus. Horum virtutes militares et

res in bello gestas supervacaneum esset notare aut recensere, cùm in eo genere mundi miracula exstiterint: sed de amore ipsorum et studio erga litteras, necnon in iisdem excellentiâ propriâ, non alienum erit si pauca subjungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctusque ab Aristotele (philosopho certè magno), qui nonnullos e libris suis philosophicis ei nuncupavit: a latere illius nunquam discedebat Callisthenes aliique pereruditi viri, qui castra sequebantur et perpetui erant omnium ejus itinerum et expeditionum comites. Quo autem pretio litteras habuerit, haud pauca liquidò demonstrant: veluti invidia, quâ dignam censuit Achillis fortunam, quòd gestarum rerum laudumque suarum Homerum præconem invenerat; judicium de pretiosâ Darii arculâ inter reliqua spolia repertâ, de quâ cùm quæstio moveretur quidnam potissimùm dignum esset quod in eâ asservaretur, ipse cùm alii alia dicerent pro Homeri operibus sententiam tulit; epistola objurgatoria ad Aristotelem missa, postquàm libros Physicorum edidisset, in quâ expostulat quòd philosophiæ mysteria evulgâsset, simulque rescribit malle se omnibus doctrinâ et cognitione quàm potentiâ ac imperio præcellere. Sunt et alia quæ hùc spectant. Ipse verò quàm egregiè animum excoluisset doctrinâ, in omnibus ejus dictis et responsis apparet, vel potiùs refulget, eruditione plenissimis; in quibus, licèt numero pauca sint quæ adhuc supersint, singularum scientiarum vestigiâ altè impressa reperias.

In Moralibus, observetur primò Alexandri apophthegma circa Diogenem, et adverte (si placet)

si fortè non unam ex gravissimis quæstionibus *Moralis Philosophiæ* constituat: "Utrùm qui fruitur externis bonis felicior sit, an qui contemnit?" Cùm enim *Diogenem* cerneret tam parvo contentum, conversus ad circumstantes, qui ejus conditionem subannabant; "Nisi essem," inquit, "Alexander, optarem esse *Diogenes*." At *Seneca* in hâc comparatione *Diogenem* prætulit, cum diceret; "Plus erat quod *Diogenes* nollet accipere, quàm quod *Alexander* posset dare."

In *Naturalibus*, observetur illud quod crebrò usurpabat; "In duabus se rebus mortalitatem suam maximè percipere, somno et libidine:" quod sanè dictum ex intimâ *Naturali Philosophiâ* depromptum est, non tam *Alexandrum* quàm *Aristotelem* aut *Democritum* sapiens; cùm tam indigentia quàm redundantia naturæ, per illa duo designata, mortis sint tanquam arrhabones.

In *Poëticis*, observetur dictum illud, quùm sanguine e vulneribus ejus effluente accerseret unum ex adulatoribus, qui ei divinitatem tribuere solebat; "Specta," inquit; "hominis iste sanguis est, non talis liquor qualem dixit *Homerus* *Veneris* e manu manâsse, vulnerata a *Diomede*; hoc dicto et poetas et assentatores suos et seipsum ridens.

In *Dialecticis*, accipe reprehensionem illam argutiarum dialecticarum circa rejicienda et retorquenda argumenta, in dicto suo quo perstrinxit *Cassandrum* delatores patris sui *Antipatri* repellentem. Cùm enim *Alexander* fortè dixisset; "Nunquid putas hos homines tam longum iter suscepturos fuisse, nisi

justam doloris causam habuissent?" respondit Cassander, "Imò hoc ipsum animos eis dedit, quòd sperabant longinquitatem viæ obstituram quo minùs calumnia proderetur. "Euge," inquit rex, "strophas Aristotelis, rem pro et contrà detorquentes." Attamen hâc ipsâ quam in alio carpebat arte, cùm res postularet, in commodum suum uti probè noverat. Ita enim accidit, ut Callisthenes (quem odio clàm habebat, quòd novæ ejus inter Divos relationi refragaretur) in quodam convivio rogatus esset, ab unâ discumbentibus, ut oblectationis gratiâ (cùm esset vir eloquentissimus) thema aliquod pro arbitrio sibi sumeret, de quo subitò diceret; ille autem annuens, et laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applausu disseruit: at neutiquam hoc delectatus Alexander subjecit, "in bonâ causâ facilè est cuilibet esse eloquenti; quin verte," inquit, "stimulum, et quid contra nos possis audiamus," Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbè tamque aculeatè præstitit, ut Alexander interpellans diceret; "Etiam malus animus, æquè ac bona causa, indit eloquentiam."

In Rhetoricis, ad quæ tropi et ornamenta pertinent, ecce tibi elegantissimum metaphoræ usum, quâ Antipatrum imperiosum et tyrannicum præsidem perstrinxit. Cùm enim amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quòd tam moderatus esset, neque in Persicum (prout alii præfecti) luxum usumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret; "At intùs," inquit Alexander, "Antipater est totus purpureus." Etiam et illa metaphoræ

insignis : cùm Parmenio ad eum accederet in campis Arbellæ, eique ingentem hostium exercitum monstraret, qui oculis subjacens noctu propter infinitum numerum ignium veluti alterum firmamentum stellarum repræsentabat, ideòque consuleret ut nocturno prælio illos invaderet ; “ Nolo,” inquit Alexander, “ suffurari victoriam.”

In Politicis attende gravissimam illam et prudentissimam distinctionem, quam omnis posteritas amplexa est, quâ duos ex præcipuis ejus amicis, Hephæstionem et Craterum discrevit ; quùm diceret “ alterum Alexandrum amare, alterum amare regem :” dissimilitudinem maximi ponderis etiam inter fidelissimos regum servos constituens, quòd alii magis dominorum suorum personas vero affectu prosequantur, alii potiùs moveantur officio erga principatum ipsum. Spectetur etiam quàm eximiè redargueret errorem principum consiliariis familiarem, qui plerùmque consilia pro modulo sui animi et fortunæ, non dominorum, suggerunt. Cùm enim Darius magnas Alexandro offerret condiciones, Parmenio ; “ Ego,” inquit, “ si essem Alexander, acciperem” subjecit Alexander, “ Et ego equidem, si essem Parmenio.” Postremò, excutiatur acre illud atque acutum responsum ad amicos interrogantes, Quid sibi reservaret cùm tot et tanta donaret ? “ Spem,” inquit : quippè qui probè sciret, subductis rationibus, spem veram esse sortem et tanquam hæreditatem ad magna aspirantium. Hæc Julii Cæsaris sors, cùm proficiscens in Galliam universas opes profusis largitionibus exhausisset. Hæc etiam

sors Henrici Ducis Guisii, nobilissimi principis, licèt nimiùm ambitiosi, de quo illud increbuit; "Fœneratorem cum fuisse unum omnium Gallorum maximum, eo quòd omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium universum in obligationes convertisset. Ceterùm admiratio hujus principis, dum eum mihi non ut Alexandrum Magnum sed ut Aristotelis discipulum propono, longiùs fortassè me provexit.

Quantum ad Julium Cæsarem, non est opus ut de præstantiâ eruditionis ejus aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex responsis ejus conjecturam faciamus. Hæc siquidem eminent in ejus scriptis et libris, quorum alii exstant, alii infeliciter desiderantur. Primò enim hodiè in manibus habetur insignis illa bellorum suorum historia, cui nomen et titulum *Commentariorum* duntaxat præfixit; in quo omnes posteri solidum rerum pondus, et viva tam actionum quàm personarum simulacra cum castissimâ puritate sermonis narrationisque perspicuitate eximiâ conjuncta admirantur: quas quidem dotes non a natura infusas fuisse sed a præceptis institutisque doctrinæ acquisitas, testatur liber ejus de *Analogia*, qui nihil aliud erat quàm grammaticalis quædam philosophia; in quo sedulò dedit operam ut *Vox ad Placitum* redderetur *Vox ad Licitum*, et consuetudo quoquo modo loquendi ad congruitatem revocaretur emendatè loquendi, et verba quæ sunt rerum imagines rebus ipsis convenirent, non vulgi prorsus arbitrium sequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minùs quàm potentiæ, emendatam ejus *Edicto* habe-

mus computationem anni; quæ disertè testatur æquè eum gloriæ sibi duxisse, siderum in cœlis leges pernôsse ac hominibus in terris leges dedisse.

Ex libro quoque, cui titulum præposuit 'Anti-Cato,' facilè constat eum tanto studio accensum ad victoriam ingenii quanto belli et armorum obtinendam, certamen calami tum suscipientem contra maximum eo tempore pugilem Ciceronem oratorem.

Rursùs, in libro Apophthegmatum quæ collegit, videmus honorificentius sibi putâsse si seipsum tanquam in tabellas aut codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta gravioraque referrentur, quàm si dicta sua propria velut oracula sacrentur, sicut inepti principes nonnulli adulatione corrupti sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem pleraque ejus dicta (ut feci in Alexandro), sunt ea certè hujusmodi, qualia notat Salomon; "Verba sapientum sunt tanquam aculei, et tanquam clavi in altum defixi." Itaque tria hîc tantùm proponam, non tam elegantiam quàm vi et efficaciam mirabilia.

Primò igitur, magister sit oportet loquendi, qui unico verbo seditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem se res habuit. Romanis mos fuit, dum exercitum duces alloquerentur, 'Milites' uti eos appellarent; cùm magistratus populum, 'Quirites.' Tumultuabantur milites Cæsaris, ac missionem seditiosè flagitabant; non quòd hoc ipsi cuperent, sed ut hoc postulato Cæsarem ad alias condiciones adigerent. Ille immotus atque inconcussus, silentio facto, sic exorsus est; "Ego, Quirites:" quo verbo eos jam dimissos significabat. Eo perculsi milites, et

planè obstupefacti, concionantem deinceps perpetuò obturbabant; et postulato illo missionis posthabito, contrà obnixè petebant ut ‘Militum’ appellatio eis restitueretur.

Secundum fuit hujusmodi. Regis nomen Cæsar summè affectabat: itaque subornati sunt nonnulli, qui prætereuntem populari acclamatione ‘Regem’ salutarent. Ille sentiens acclamationem tenuem fuisse ac raram, negotium joco transmisit, ac si erratum esset in cognomine; “Non Rex sum,” inquit, “sed Cæsar.” Dictum sanè hujusmodi, ut si diligentè excutiatur, vigor ejus et pondus vix exprimi possit. Primùm enim recusationem nominis præ se ferebat, sed neutiquàm seriam: deindè ingentem quandam confidentiam et magnanimitatem monstrabat; ac si ‘Cæsar’ appellatio illustrior titulus esset quàm ‘Regis,’ quod haud secùs evenit et usque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maximè intererat, hoc dictum summo artificio finem suum urgebat. Hoc enim innuebat S. P. Q. R. de re levi, hoc est nomine tantùm (nam potestatem regiam jampridèm habebat), secum contendere; ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obscuris gerebant: nam cognomen ‘Regis’ multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodùm et nos simile quiddam nostro idiomate habemus.

Ultimum, quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cùm Cæsar post bellum initum Romam occupasset, atque sanctius ærarium reclusisset, ut pecunias ibi congestas in usus belli tolleret, restitit Metellus, utpotè tunc temporis tribunus; cui Cæsar,

“ Si perstes,” inquit, “ mortuus es:” dein reprimens se paullùm, subiecit; “ Adolescens, durius est mihi hoc dicere quàm facere:” dictum tam mirificè, ex terrore et clementiâ conflatum, ut nihil suprâ.

Verùm ut Cæsarem mittamus, perspicuum est eum probè sibi conscium suæ eximiæ eruditionis fuisse; ut liquet ex eo, quòd demirantibus nonnullis Lucii Syllæ consilium in deponendâ dictaturâ cavillans dixit; “ Sylla nescivit litteras, dictare non potuit.”

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic dissertationi de arctâ conjunctione militaris virtutis et litterariæ (quid enim in hoc genere post Alexandrum et Cæsarem afferri potest?) nisi quòd moveor unius alterius exempli dignitate et insolentiâ, eò quòd tam subito transierit a ludibrio ad miraculum. Est autem Xenophontis philosophi, qui e Socratis ludo profectus est in Asiam cum Cyro Juniore, in expeditione contra regem Artaxerxem. Hic Xenophon eo tempore peradolescens fuit, et nunquam aciem aut castra viderat, neque tunc præfecturam aliquam in exercitu gerebat, sed tantùm sponte ob amicitiam Proxeni proficiscebatur. Aderat fortè fortunâ, cùm Falinus a Magno Rege legatus ad Græcos veniret, postquàm Cyrus in acie occubisset, Græci autem (manipulus tantummodò hominum) duce orbati, in medio provinciarum Persiæ, a patriâ suâ plurimorum milliarium intervallis et fluminibus maximis atque altissimis interclusi essent. Legatio hùc spectabat, ut positis armis atque deditis se regiæ clementiæ submitterent: cui legationi ante-

quàm publicè responsum esset, complures ex exercitu familiaritè cum Falino colloquebantur, inter quos Xenophon ita fortè locutus est: "Immò," inquit, "Faline, hæc duo tantùm nobis jam supersunt, arma et virtus; si igitur arma dedamus, cui usui obsecro nobis erit virtus?" At Falinus subridens, "Ni fallor" (inquit) "Atheniensis es, adolescens, et philosophiæ incumbis, atque bellula sunt quæ dicis; sed valdè erras, si virtutem vestram regiis copiis parem esse arbitraris." Ecce ludibrium; sequitur miraculum. Novitius iste ex scholâ et philosophus, postquàm omnes duces et præfecti proditione interempti essent, decem millia peditum Babylone in Græciam reduxit per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis frustrâ obnitentibus: quo facto stuporem injecit omnibus, Græcis autem ab eo tempore ingentes addidit animos et spiritus ad Persarum regnum invadendum et subvertendum. Quod et mox cogitavit sanè et designavit Jason Thessalus, tentavit et inchoavit Agesilaus Spartanus, perfecit demùm Alexander Macedo, omnes litterati istius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab imperatoriâ militarique virtute ad moralem, et eam quæ est hominum privatorum. Primò, certissimum est illud poetæ;

"Scilicèt ingenuas didicisse fidelitèr artes
Emollit mores, nec sinit esse feros."

Eruditio siquidem humanas mentes feritate atque barbarie exuit. Veruntamen opus est, ut accentus sit in voce illâ 'Fidelitèr.' Nam tumultuaria cognitio flectit potiùs in contrarium. Eruditio, inquam,

levitatem, temeritatem, atque insolentiam tollit; dum omnia pericula et ambigua simul cum re ipsâ suggerit, rationum et argumentorum pondera in utramque partem librat, prima quæque quæ se offerunt animo eique arident pro suspectis habet, iterque omne tanquam exploratò inire docet. Eadem admirationem rerum vanam et nimiam evellit, radicem ipsam omnis infirmi consilii: quippè admiramur res, vel quia novæ sunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem, nemo est qui litteras et rerum contemplationem penitùs imbiberit, quin illud cordi impressum habeat, "Nil novi super terram." Neque enim puparum ludum quisquam magnoperè mirabitur, qui pone aulæa caput inserens organa quibus moventur et filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem, quemadmodùm Alexander Magnus ingentibus præliis et victoriis in Asiâ assuetus, cùm interdùm acciperet e Græciâ litteras de expeditionibus et dimicationibus quibusdam illic factis, quæ plerùmque propter pontem aliquem aut castellum aut ad summum pro expugnatione oppidi alicujus suscipiebantur, dicere solebat; "Videre sibi nuncium allatum de ranarum et murium pugnâ, de quâ Homerus:" sic certè, qui universitatem rerum ejusque fabricam intueatur, illi terræ globus cum hominibus superstantibus (si divinitatem animarum seponas) haud majus quidpiam videbitur quàm colliculus fornicarum; quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovis suis, aliæ vacuæ, omnes hinc indè circa exiguum pulvisculi acervum reptant et cursitant. Porrò eruditio aufert, aut saltem minuit, timorem mortis atque adversæ

fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribusque officere solet. Si enim animus cujuscumque contemplatione mortalitatis et rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit et intinctus, juxtà cum Epicteto sentiet; qui, cum pridie exiens mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, postridie etiam exiens aliam mortuum filium deflentem conspiceret, dixit; “Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori.” Quare optimè et valde sapienter Virgilius cognitionem caussarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam concomitantia;

“Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
 Quique metus omnes et inexorabile fatum
 Subjecit pedibus strepitumque Acherontis avari.”

Nimis longum esset singula percurrere remedia, quæ singulis animi morbis doctrina suppeditat; aliquandò vitiosos humores expurgans, nonnunquam obstructions aperiens, aliàs concoctionem juvans, aliàs appetitum excitans, non rarò vulnera ejus et ulcera sanans, et similia. Quare concludam cum hoc, quod videtur rationem habere totius; ita nimirum animum doctrinam disponere et flectere, ut nunquam protinus acquiescat et tanquam congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper progressumque spiret. Nescit illitteratus, quid sit in se descendere aut secum inire rationes, aut quàm suavis vita sit quæ indies sentit se fieri meliorem: si quâ fortè virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, et ubique spectandam exponet, eaque utetur forsitan commodè quam tamen excolere et augere negligit. Rursus, si quo vitio laborat, artem atque

industriam illud celandi atque occultandi, minimè autem corrigendi adhibebit; tanquam malus messor, qui perpetuò demetit, falcem autem nunquam exacuit. Litteratus contrà non tantùm utitur animo, virtutesque exercet, sed continuò emendat se, et in virtutem proficit. Immò, ut in summâ dicam, pro certo est veritatem et bonitatem distingui tantùm sicut sigillum et impressionem; nam veritas bonitatem signat: et contrà, vitiorum ac perturbationum procellæ ex erroris et falsitatis nubibus erumpunt.

A virtute transeamus ad potentiam et imperium; et dispiciamus, si uspiam inveniatur tanta potentia et regnum, quanto eruditio hominis naturam investit et coronat. Videmus dignitatem imperandi sequi dignitatem ejus cui imperatur. Imperium in belluas et pecora, quale bubulcorum aut opilionum, res vilis: imperium in pueros, quale ludimagistorum, minùs honorificum: imperium in mancipia potiùs dedecori est quàm honori: neque multo præstantius est imperium tyrannorum in populum servilem atque animis et generosâ indole exutum, undè hoc semper manavit judicium, honores in liberis monarchiis, aut rebuspublicis suaviores esse quàm sub tyrannis; quia imperium honorificum magis supra volentes est, quàm supra invitos et coactos. Ideòque Virgilius, cùm ex intimo artificio inter humanos honores longè vellet optimos expromere, quos Augusto Cæsari assignaret, hæc ipsa verba loquitur;

“ —Victorque volertes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.”

Ast imperium scientiæ longè celsius est quàm imperium in voluntatem, licèt liberam et non adstrictam. Illa enim rationi, fidei, et intellectui ipsi dominatur, qui est altissima pars animi et voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubiò terrena est potestas, quæ in spiritibus hominum et animalibus, eorumque cogitationibus et phantasiis, assensu quoque et fide, thronum et quasi cathedram suam erigit et collocat, præter doctrinam et scientiam. Atque idcirco videmus detestabilem illam et immensam delectationem, quâ hæresiarchæ, falsi prophetæ, et impostores magni perfunduntur et rapiuntur, postquam senserint in fide et conscientiis hominum cœpisse se regnare; tantam certè, ut qui eam semèl degustaverit nullis ferè persecutionibus aut tormentis adigi possit ut hoc regno se abdicet. Sicut autem hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur "Abyssus sive profunda Satanæ;" ita e contrario justus et legitimus in animos hominum dominatus, veritatis ipsâ evidentiâ ac commendatione dulcissimâ stabilitus, sanè quàm proximè ad potestatis divinæ similitudinem accedit.

Quod ad fortunas et honores spectat, munificentia doctrinæ non sic regna integra et republicas locupletat et ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas et opes amplificet et evehat. Vetus enim observatio est, Homerum pluribus suppeditâsse victum quàm Syllam, Cæsarem, aut Augustum; licèt tot congiaria, tot donativa, tot agrorum assignationes largiti sint. Certè difficile dictu est, arma an litteræ plurimum fortunas constituerint. Quin si de summâ

potestate loquamur, videmus; si arma aut jus hæreditatis Regnum contulerunt, at litterarum sorti sæpiùs cessit Sacerdotium, quod regni semper fuit rivale.

Rursùs, si delectationem jucunditatemque scientiæ intuearis, multùm sanè illa voluptates alias omnes exsuperat. Quid enim? Num fortè affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto voti assecutio felix cantiunculam aut cœnam; et non pari gradatione intellectûs voluptates eas quæ sunt affectuum transcendent? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, et postquam paullò inveteraverint, flos ipsarum et venustas marcescit: quò docemur, non illas liquidas reverà voluptates ac sinceras fuisse, sed umbras tantùm et fallacias voluptatum, non tam qualitate suâ quàm novitate jucundas. Undè et voluptuarii sæpiùs fiunt monachi, et ambitiosorum principum senectus tristior ferè est et melancholiâ obsessa. Scientiæ autem non est satietas, verùm et fruendi et appetendi perpetua et subindè recurrens vicissitudo; ut necesse sit hujus delectationis bonum simplex esse, non ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum sortitur;

“Suave mari magno, turbantibus æquora ventis, &c.”

“Suave est spectaculum (inquit) stantem aut ambulantiem in littore, navem intueri tempestate in mari jactatam: suave itidè ex editâ turri duas cernere acies concursantes in planitie; at nil dulcius est homini, quàm mens per doctrinam in arce veri-

tatis collocata, undè aliorum errores et labores discipere possit."

Denique, ut mittamus vulgaria illa argumenta, quòd per doctrinam scilicèt "Homo homini in eo præstet, in quo ipse Brutis;" quòd ope doctrinæ ascendat homo intellectu usque ad coelos, quò corpore non potest, et alia similia; cum eo concludamus bono hanc dissertationem de litterarum excellentiâ, ad quod humana natura ante omnia aspirat, hoc est, immortalitate et æternitate. Hùc enim spectant procreatio sobolis, nobilitatio familiæ, ædificia, foundationes, monumenta, fama, ac denique humanorum votorum summa. Atqui videmus monumenta ingenii et eruditionis, quanto diutiùs durent quàm ea quæ opere et manu facta sunt. Annon Homeri carmina viginti quinque annorum centurias, et suprâ, absque unius syllabæ aut litteræ jacturâ duraverunt? Quo spatio innumera palatia, templa, castella, urbes collapsa sunt, aut diruta: picturæ ac statuæ Cyri, Alexandri, Cæsaris, immò regum et principum multò recentiorum, nullo jam sunt modo parabiles; archetypa enim ipsa jamdudùm confecta vetustate perièrunt, exempla autem indiès primigeniâ similitudine mulctantur. At ingeniorum imagines perpetuò integræ manent in libris, nullis temporum injuriis obnoxia, utpotè quæ jugem renovationem recipere possunt. Quanquam nec 'imagines' dici propriè possint, quia perpetuò generant quodammodò seminaque sua in animos hominum spargunt, atque ætatibus subsequentibus infinitas actiones opinionisque suscitant

et progignunt. Quòd si navis inventum res existimata tam nobilis et admirabilis fuerit, quæ opes mercesque hinc inde transportat, regionesque locis distinctissimas participatione fructuum et commodorum consociat; quantò rectiùs litteræ celebrari debent, quæ tanquam naves sulcantes oceanum temporis remotissima sæcula ingeniorum et inventorum commercio et societate copulant? Porrò videmus nonnullos philosophorum qui maximè immersi erant sensibus minimèque divini, atque immortalitatem animæ præfractè negabant; hoc tamen vi veritatis adactos concessisse, quoscunque motus et actus anima humana absque corporis organo præstare possit, eos etiam post mortem permanere probabile esse; quales nimirùm erant intellectûs, minimè autem affectuum motus. Adeo scilicet scientia immortalis visa est res illis atque incorruptibilis. Nos autem quibus divina revelatio illuxit, conculcantes hæc rudimenta atque officias sensuum, novimus non solùm mentem, sed et affectus propurgatos; neque animam tantùm, sed etiam corpus ad immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sed enim meminerint homines, et nunc et aliàs ubi opus fuit, me in probationibus de dignitate scientiæ indè ab initio sejunxisse testimonia divina ab humanis; quam methodum constantè retinui, separatim utrumque explicans.

Quamvis verò hæc ita sint, nequaquam tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, ut ullâ causæ hujus pro doctrinâ peroratione aut actione, judicia rescindam vel Æsopici galli, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel Midæ, qui cùm

arbiter factus esset inter Apollinem, Musarum et Panem ovium præsidem, opulentia palmam detulit; vel Paridis, qui spretâ sapientiâ ac potentiâ primas voluptati et amori dedit; vel Agrippinæ eligentis, “Occidat matrem modò imperet,” imperium licèt cum conditione detestandâ præoptantis; vel “Ulyssis, qui vetulam prætulit immortalitati,” typi certè eorum qui consueta optimis præponunt; plurimaque ejusmodi judicia popularia. Hæc enim antiquam

obtinebunt: verùm et illud etiam manebit,

cui innixa est semper doctrina tanquam

firmissimo fundamento, quodque

nunquam labefactari poterit,

“Justificata est Sa-

piencia a filiis

suis.”

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO
VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER SECUNDUS.

AD REGEM SUUM.

CONSENTANEUM videri possit, tametsi non rarò secùs eveniat, Rex optime, ut qui sobole numerosâ aucti sunt, quique immortalitatem suam in posteris ipsorum quasi prospectant, præ ceteris mortalibus sint solliciti de statu futurorum temporum ; utpotè quibus satìs intelligunt carissima illa sua tandem debere pignora transmitti. Elizabetha regina, propter vitam cœlibem, hospes potiùs in mundo quàm incola fuit : sua quidem tempora ornavit et in multis beavit. Enimverò tuæ Majestati (cui Deus pro benignitate suâ dedit tot suscipere liberos, dignos certè qui te perpetuent, cujusque ætas vicens et torus fecundus adhuc plures pollicetur) usquequàque convenit non modò tuum, quod facis, sæculum irradiare verùm

etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur æternitas. Inter ea autem, nisi studium meum erga litteras me fallit, nil dignius est aut nobilius quàm si dotetur orbis terrarum Augmentis Scientiarum solidis et fructuosus. Quoûsque enim tandem pauculos aliquos scriptores statuemus nobis tanquam Columnas Herculis, *ne plus ultrà* in doctrinis progrediamur; cùm habeamus Majestatem tuam, instar lucidi et benigni sideris, quod nos inter navigandum conducat et fortunet ?

Ut igitur ad rem redeamus: recolamus jam, et nobiscum perpendamus, quid principes viri aliique huc usque ad litterarum amplificationem attulerint, quid prætermiserint ? Hoc autem pressè et distinctè excutiamus, sermone quodam activo et masculo, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud (quod quivis concedat) opera quæque maxima et difficillima vel Præmiorum amplitudine, vel Consiliorum prudentiâ et sanitate, vel Laborum conjunctione superari: quorum primum conatum extimulat, secundum ambages et errores tollit, tertium mortaliū fragilitati succurrit. At inter hæc tria meritò primas tenet Consilii prudentia et sanitas; hoc est, monstratio et delineatio viæ rectæ et proclivis ad rem, quæ proponit, peragenda: " Claudus enim (quod dici solet) in viâ antevertit cursorem extra viam." Et Salomon, perappositè ad hanc rem; " Ferrum si retusum fuerit, viribus utendum majoribus; quod verò super omnia prævalet, est sapientia." Quibus verbis innuit, mediū prudentem electionem

efficaciùs conducere ad rem, quàm virium aut intentionem aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quòd (salvo semper eorum honore, qui de litteris quomodocùnque meruerunt) perspicio atque animadverto opera eorum atque acta pleraque ad magnificentiam potiùs et nominis sui memoriam quàm ad scientiarum ipsarum profectum et augmenta spectâsse, et litteratorum potiùs numerum auxisse quàm artibus ipsis multum incrementi attulisse.

Actiones autem et opera, quæ ad litteras amplificandas pertinent, circa tria versantur objecta : circa litterarum Sedes ; circa Libros ; et circa Personas eruditorum. Quemadmodùm enim aqua, sive ex cœlesti rore descendens, sive ex fontibus scaturiens facilè dispergitur et disperditur, nisi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem et congregationem se sustentare et fovere possit (quem in finem excogitavit solertia humana aquæductus, cisternas, stagna ; eaque etiam variis ornamentis condecoravit, quæ magnificentiæ et dignitati non minùs quàm usui et necessitati deserviant) ; similiter liquor iste scientiæ pretiosissimus, sive a Divinâ Inspiratione destillet sive e sensibus exsiliat, mox periret omnis atque evanesceret, nisi conservaretur in libris, traditionibus, colloquiis, ac præcipuè in locis certis his rebus destinatis, quales sunt Academia, Collegia, Scholæ : ubi et permanentes habeat sedes et crescendi insupèr et se congregandi copiam et facultatem.

Ac primò, opera, quæ ad Musarum Sedes spectant, quatuor numerantur ; Edificiorum structura,

Proventuum dotatio, Privilegiorum concessio, Disciplinæ lex et institutio : quæ omnia ad secessum et otium (ut plurimum) conferunt, et ad vacationem a curis et molestiis : qualia sunt quæ ad alvearia constituenda, in usum mellis, requirit Virgilius ;

“ Principio sedes apibus, statioque petenda,
Quò neque sit ventis aditus,” &c.

At opera circa Libros duo sunt præcipua : primùm Bibliothecæ, in quibus tanquam mausoleis priscorum sanctorum reliquiæ, virtutis plenæ, conditæ sunt ; secundò, novæ Editiones auctorum emendatioribus, impressionibus, fidelioribus versionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis diligentibus et hujusmodi famulitio instructæ et ornatae.

Porrò opera, quæ litteratorum hominum Personas respiciunt (præterquam quòd ipsi ornandi et promovendi) sunt etiam duo : remuneratio et designatio Lectorum, in artibus jamdudùm inventis et cognitis ; et remuneratio ac designatio Scriptorum circa eas doctrinæ partes, quæ non satis hactenus excultæ aut elaboratæ sunt.

Hæc summatim opera sunt et acta, in quibus inclytorum principum aliorumque illustrium virorum promerita erga rem litterariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de litteris benè meruit, cogitanti occurrit illud Ciceronis, quod eum post reditum suum ad gratias promiscuè agendas impulit ; “ Difficile non aliquem, ingratum quemquam præterire.” Potiùs (ex Scripturarum consilio) spatium intueamur quod adhuc restat in stadio de-

currendum, quàm oculos reflectamus ad ea quæ a tergo jampridèm reliquimus.

Primùm igitur, inter tot totius Europæ collegia præclarissimè fundata, omnia illa certis professionibus destinata esse demiror, nulla liberis atque universalibus artium et scientiarum studiis dedicata. Nam si quis judicet doctrinam omnem referendam esse ad usum et actionem, rectè sapit: veruntamen facile est isto modo prolabi in errorem illum, quem fabula perantiqua perstringit; in quâ cetera corporis membra litem ventriculo intenderunt, quod neque motum præberet ut artus, neque sensum ut caput; quamvis intereà alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret. Planè eodem modo, qui in philosophiâ ac contemplationibus universalibus positum omne studium inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit singulis professionibus et artibus exindè succum et robur supeditari. Atque certè persuasum habeo, hanc ipsam haud minimam causam fuisse, cur felicior doctrinæ progressus huc usque retardatus sit; quòd opera hisce fundamentalibus scientiis navata sit tantùm in transitu, neque haustus pleniores inde epoti. Nam si arborem solito fructuosiore fieri cupias, de ramis medicandis frustrà cogitaveris; terra ipsa circa radicem subigenda, et gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursùs silentio prætermittendum est, hanc collegiorum et societatum in usum tantummodò doctrinæ professoriæ dedicationem non solùm scientiarum incrementis inimicam fuisse, sed etiam in regnorum et rerumpublicarum detrimentum ces-

sisse. Hinc enim fieri solet ut principes delectum habituri ministrorum, qui rebus civilibus tractandis sint idonei, ejusmodi hominum miram solitudinem circa se reperiant; propterea quòd non habeatur educatio aliqua collegiata in hos usus destinata, ubi scilicèt homines a naturâ ad hoc facti et comparati (præter artes alias) historiæ, linguis modernis, libris et tractatibus politicis præcipuè incumbant, ut inde ad civilia munera magis habiles et instructi accedant.

Quoniam verò fundatores collegiorum plantant, prælectiones verò rigant; sequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis lectionibus desideretur. Nimirùm improbo vel maximè tenuitatem stipendiorum prælectoribus sive artium, sive professionum (præsertim apud nos) assignatam. Interest enim in primis progressûs in scientiis, ut lectores in unoquoque genere ex optimis instructissimisque eligantur; ut potè quorum opera non in usum transitorium, sed ad sufficiendam sobolem scientiæ in sæcula adhibeantur. Id fieri nequit, nisi præmia et conditiones tales constituentur, quibus eminentissimus quisque in eâ arte planè contentus esse possit: ut illi demùm grave non sit in eodem munere immori, neque practicum cogitet. Quocircà scientiæ ut floreat, militaris lex servanda Davidis; "Ut æqua esset pars descendentis ad prælium, et manentis ad sarcinas;" sarcinis malè alitèr prospectum erit. Sic lectores in scientiis sunt tanquam conservatores et custodes totius litterarii apparatus, undè praxis et militia deinceps scientiarum instruat: proindè æquum est, ut merces ipsorum lucra practicum exæquare possit.

Alitèr si patribus scientiarum præmia non constitu-
antur satìs ampla et luculenta, eveniet illud,

“ Et patrum invalidi referent jejunia nati.”

Defectum nunc notabo alium, in quo alchemista quispiam in auxilium advocandus foret ; cùm id genus hominum studiosis auctores sint, ut libros vendant, fornaces exstruant, Minervam ac Musas (tanquam virgines steriles) deserant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enimverò tam ad penetrabilia contemplationis, quàm ad operativæ fructum, in nonnullis scientiis (præsertim Naturali Philosophiâ, et Medicinâ) haud unica subsidia e libris petenda esse. Quâ in re neutiquam cessavit munificentia hominum ; quippè videmus non libros magis quàm sphaeras, globos, astrolabia, mappas, et alia similia, ut adminicula quædam astronomiæ et cosmographiæ comparari et studio præberi. Videmus etiam loca nonnulla, Medicinæ studio dicata, hortos habere pro simplicium cujusque generis inspectione et notitiâ ; nec usu mortuorum corporum ad observationes anatomicas destitui. Ceterùm hæc ad pauca spectant. In genere pro certo habeatur, magnos in rebus Naturæ abditis eruendis et reserandis progressus vix fieri posse, nisi ad experimenta, sive Vulcani sive Dædali (fornacis scilicèt, aut machinæ) vel cujuscunque alterius generis, sumptus abundè suppeditentur. Ideòque sicut principum secretariis et emissariis conceditur exhibere rationes expensarum, pro diligentis suis in explorando et eruendo res novas et arcana civilia ; similiter et exploratoribus ac specula-

toribus Naturæ satisfaciendum de expensis suis : aliàs de quamplurimis scitu dignissimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ suppeditavit Aristoteli, quâ conduceret venatores, aucupes, piscatores, et alios quò instructor accederet ad conscribendam Historiam Animalium ; certè majus quiddam debetur iis, qui non in saltibus Naturæ pererrant, sed in labyrinthis artium viam sibi aperiunt.

Defectus etiamnùm alius nobis observandus (magni certè momenti) neglectus quidam est in Academiarum rectoribus, consultationis, in Regibus sive superioribus, visitationis ; in hunc finem, ut diligentè consideretur et perpendatur, utrùm prælectiones, disputationes, aliaque exercitia scholastica antiquitùs instituta, et ad nostra usque tempora usitata, continuare fuerit ex usu, vel potiùs antiquare aliaque meliora substituere. Etenim inter Majestatis tuæ canones prudentissimos illum reperio ; “ In omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt quandò primùm res cœpta ; in quibus si vel confusio regnaverit, vel inscitia, derogat illud in primis auctoritati rerum atque omnia reddit suspecta.” Quamobrèm, quandoquidem Academiarum instituta plerùmque originem traxerint a temporibus, hisce nostris haud paullò obscurioribus et indoctioribus, eò magis convenit ut examini denuò subjiciantur. Exemplum in hoc genere unum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obviæ videntur et familiares. Pro more receptum est (licèt, uti mihi videtur, perperàm) ut litterarum studiosi Logicam et

Rhetoricam præproperè nimis addiscant, artes sanè provectoribus magis convenientes quàm pueris et tironibus. Etenim hæ duæ, si verè res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis; cùm sint Artes Artium, altera ad iudicium, altera ad ornatum. Quinetiàm regulam et normam continent, res et materiam subjectam vel disponendi vel illustrandi. Ideòque id agere, ut mentes rerum ignaræ et rudes, quæque nondum id collegerunt quod a Cicerone silva vel supellex appellatur, i. e. materiem et copiam rerum, initium ab istis scientiis sumant (ac si quis discere vellet ponderare, vel metiri, vel ornare ventum) haud aliud profectò parit, quàm ut harum artium virtus et facultas, quæ permagnæ sunt et latissimè diffusæ, ferè contemptæ jaceant; atque vel in puerilia sophismata affectationesque ridiculas degeneraverint, vel saltèm existimatione suâ haud parùm mulctatæ sint. Quinetiàm præmatura et intempestiva ad has artes accessio dilutam earum atque jejunam traditionem ac tractationem necessariò secum traxit, qualis nimis captui puerorum adaptetur. Alterum exemplum quod adducam erroris, qui in Academiis jamdiù inveteravit, ejusmodi est; quòd scilicèt inventionis atque memoriæ in exercitiis scholasticis fieri solet nimio plus noxium divortium. Illic siquidem orationes pleræque aut omninò præmeditatæ sunt, adeò ut conceptis verbis proferantur et inventioni nihil relinquatur; aut planè extemporariæ, ut perparùm relinquatur memoriæ (cùm in vitâ communi et praxi rarus sit alterutrius istorum usus seorsim, sed potiùs mixturæ ipsorum, i. e. notarum sive commentariorum atque dictionis subitæ): ita ut hoc pacto

exercitia ad praxim haud sint accommodata, nec imago respondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuò tenendum est; ut omnia quàm fieri potest maximè repræsentent ea, quæ in vitâ agi solent: alioquì motus et facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obscure cernitur, cùm Academici ad praxim suarum professionum vel alia civilis vitæ munia se accingant: quod cùm faciunt, hunc de quo loquimur defectum ipsi in se citò deprehendunt; sed citiùs etiamnum alii. Ceterùm hanc partem, de institutorum Academicorum emendatione, clausulâ illâ (ex Cæsaris quâdam ad Oppium et Balbum epistolâ desumptâ) concludam: “Hoc quemadmodùm fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, et multa reperiri possunt; de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.”

Alter defectus, quem observo, altiùs paullò quàm præcedens ascendit. Quemadmodùm enim doctrinarum progressio haud parùm in prudenti regimine et institutione Academiæ singularum consistit, ita magnus ad hoc cumulus accedere possit, si Academiæ universæ per totam Europam sparsæ arctiorem conjunctionem et necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines et sodalitia, quæ licèt regnis et spatiis longinquis disjuncta sint, tamen societatem et tanquam fraternitatem inter se ineunt et colunt; adeò ut habeant præfectos (alios Provinciales, alios Generales) quibus omnes parent. Et certè, quemadmodùm natura creat fraternitatem in familiis, artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in sodalitiis, unctio divina superinducit fraternitatem

in regibus et episcopis, vota et regulæ conciliant fraternitatem in ordinibus; eodem modo fieri non potest, quin intercedat fraternitas illustris et generosa inter homines per doctrinas et illuminationes, quandoquidem Deus ipse Pater Luminum nuncupetur.

Postremò illud queror (de quo superiùs nonnihil præmisi) quòd vel nunquam, vel rarò admodùm, publica aliqua exstiterit designatio virorum idoneorum, qui vel scriberent vel inquisitionem instituerent de illis scientiarum partibus, in quibus satìs adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inserviet quam maximè, si tanquam lustrum condatur doctrinarum, et census excipiatur, quæ ex illis locupletes sint, et majorem in modum auctæ, quæ autem inopes et destitutæ. Opinio enim copiæ inter causas inopiæ est, atque multitudo librorum luxuriæ potiùs quàm penuriæ indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen redundantia (si quis rectè judicet) neutiquam delendis antehàc scriptis libris, sed novis melioribus edendis, tolli debet; qui ejus generis sint ut, tanquam serpens Mosis, serpentes Magorum devorent.

Horum quos enumeravimus omnium defectuum remedia, præter illius postremi (quinetiàm ejusdem postremi, quoad partem ejus activam, quæ spectat ad designationem scribentium) opera sunt verè basilica; erga quæ privati alicujus conatus et industria ferè sic se habeat ut Mercurius in bivio, qui digitum potest in viam intendere, pedem inferre non potest. At speculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirùm in singulis desideretur) pertinet, etiam industriæ hominis privati patet. Mihi igitur in animo est perambulationem doctrinarum

et lustrationem generalem et fidelem aggredi, præcipuè cum inquisitione sedulâ et accuratâ quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum industriâ nondum subactæ et ad usum conversæ; ut hujusmodi delineatio et registratio et publicis designationibus, et privatorum spontaneis laboribus, facem accendat. In quo nihilominus consilium est hoc tempore, Omissiones duntaxat et Desiderata notare; non autem errores et infelicitates redarguere. Aliud enim est inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cùm me comparo et accingor, non sum nescius quantum opus moveam, quàmque difficilem provinciam sustineam; etiam quàm sint vires minimè voluntati pares: attamen magnam in spem venio, si ardentior meus erga litteras amor me longiùs provexerit, usurum me excusatione affectûs; quia non simul cuiquam conceditur, Amare et Sapere. Nescius equidem non sum eandem judicii libertatem aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libentè æquè acceperim ab aliis, ac impertiverim, humanitatis illud officium; "Nam qui erranti comitèr monstrat viam," &c. Prospicio etiam animo complura ex illis, quæ tanquam omissa et desiderata in registrum hoc nostrum referre visum fuerit, in diversas censuras incursura; alia scilicèt quòd sint dudùm peracta, et jam exstent; alia quòd curiositatem sapiant, et fructum promittant perexilem; alia quòd nimis ardua existant, et ferè impossibilia quæ ab hominibus absolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipsæ pro se causam agent. Circa postremum de impossibilitate ita statuo:

ea omnia possibilis et præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licèt non a quibusvis ; et quæ a multis conjunctim licèt non ab uno, et quæ in successione sæculorum licèt non eodem ævo, et denique quæ publicâ curâ et sumptu licèt non opibus et industriâ singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, " Dicit piger, Leo est in viâ ;" quàm illud Virgilii, " Possunt, quia posse videntur ;" satîs mihi erit si labores mei inter vota tantum sive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omninò rei imperitum esse oportet, qui quæstionem appositè instituat ; ita nec sensûs inops videatur, qui haudquaquam absurda optaverit.

CAPUT I.

Partitio Universalis Doctrinæ Humanæ in Historiam, Poësin, Philosophiam ; secundum tres Intellectus Facultates, Memoriam, Phantasiam, Rationem : quòdque eadem partitio competat etiam Theologicis.

PARTITIO Doctrinæ Humanæ ea est verissima, quæ sumitur ex triplici facultate Animæ Rationalis, quæ doctrinæ sedes est. Historia ad Memoriam refertur ; Poësis ad Phantasiam ; Philosophia ad Rationem. Per Poësin autem hoc loco intelligimus non aliud quàm historiam confictam, sive fabulas. Carmen enim stili quidam character est, atque ad artificia orationis pertinet, de quo suo loco.

Historia propriè individuorum est, quæ circum

scribuntur loco et tempore. Etsi enim Historia Naturalis circa species versari videatur, tamen hoc fit ob promiscuam Rerum Naturalium (in plurimis) sub unâ specie similitudinem; ut, si unam nôris, omnes nôris. Sicubi autem individua reperiantur, quæ aut unica sunt in suâ specie, veluti sol et luna; aut a specie insignitèr deflectunt, ut monstra; non minùs rectè constituitur narratio de illis in Historiâ Naturali, quàm de hominibus singularibus in Historiâ Civili. Hæc autem omnia ad Memoriam spectant.

Poësis eo sensu, quo dictum est, etiam individuorum est, confictorum ad similitudinem illorum quæ in historiâ verâ memorantur; ita tamen ut modum sæpiùs excedat, et quæ in rerum naturâ nunquam conventura aut eventura fuissent ad libitum componat et introducat; quemadmodùm facit et Pictoria, quod quidem Phantasiæ opus est.

Philosophia individua dimittit, neque impressiones primas individuorum sed notiones ab illis abstractas complectitur, atque in iis componendis et dividendis ex lege Naturæ et rerum ipsarum evidentia versatur. Atque hoc prorsùs officium est atque opificium Rationis.

Hæc autem ita se habere, si quis intellectualium origines petat, facilè cernet. Individua sola sensum percellunt, qui intellectûs janua est. Individuorum eorum imagines, sive impressiones a sensu exceptæ, figuntur in memoriâ, atque abeunt in eam a principio tanquam integræ eodem quo occurrunt modo. Eas postea recolit et ruminat anima humana; quas deinceps aut simpliciter recenset, aut lusu quodam

imitatur, aut componendo et dividendo digerit. Itaque liquidò constat ex tribus his fontibus, Memoriae, Phantasiæ, et Rationis, esse tres illas emanationes Historiæ, Poëseos, et Philosophiæ; nec alias, aut plures, esse posse. Etenim historiam et experientiam pro eâdem re habemus, quemadmodum etiam philosophiam et scientias.

Neque aliâ censemus ad Theologica partitione opus esse. Differunt certè informationes oraculi et sensûs, et re et modo insinuandi; sed spiritus humanus unus est, ejusque arculæ et cellæ eâdem. Fit itaque ac si diversi liquores, atque per diversa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare et Theologia aut ex Historiâ Sacrà constat, aut ex Parabolis quæ instar divinæ Poëseos sunt, aut ex Præceptis et Dogmatibus tanquam perenni quâdam Philosophiâ. Quod enim ad eam partem pertinet quæ redundare videtur, Prophetiam videlicèt; ea historiæ genus est: quandoquidem Historia Divina eâ polleat supra Humanam prærogativâ, ut narratio factum præcedere non minùs quàm sequi possit.

CAPUT II.

Partitio Historiæ in Naturalem et Civilem, Ecclesiasticâ et Litterariâ sub Civili comprehensâ. Partitio Historiæ Naturalis in Historiam Generationum, Præter-Generationum, et Artium.

HISTORIA aut Naturalis est, aut Civilis. In Naturali, Naturæ res gestæ et facinora memorantur; in Civili,

hominum. Elucent proculdubiò Divina in utrisque, sed magis in Civilibus; ut etiam propriam historiæ speciem constituent, quam Sacram aut Ecclesiasticam appellare consuevimus. Nobis verò etiam ea videtur Litterarum et Artium dignitas, ut iis historia propria seorsim attribui debeat; quam sub Historiâ Civili (quemadmodùm et Ecclesiasticam) comprehendere intelligimus.

Partitionem Historiæ Naturalis molimur ex statu et conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita invenitur, et tanquam regimen trinum subit. Aut enim libera est natura et cursu consueto se explicans, ut in cœlis, animalibus, plantis, et universo naturæ apparatu; aut a pravitatibus et insolentiis materiæ contumacis, et ab impedimentorum violentiâ, de statu suo detruditur, ut in monstris; aut denique ab arte et operâ humanâ constringitur et fingitur, et tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque partitio Historiæ Naturalis in Historiam Generationum, Præter-Generationum, et Artium; quam postremam etiam Mechanicam et Experimentalem appellare consuevimus. Harum prima Libertatem Naturæ tractat; secunda, Errores; tertia, Vincula. Libentè autem Historiam Artium, ut Historiæ Naturalis specimen constituimus; quia inveteravit prorsus opinio, ac si aliud quippiam esset ars a naturâ, artificialia a naturalibus; undè illud malum, quòd plerique Historiæ Naturalis scriptores perfunctos se putent, si historiam animalium aut plantarum aut mineralium confecerint, omissis artium mechanicarum experimentis. Sed et illabitur etiam

animis hominum aliud subtilius malum ; nempè, ut ars censeatur solummodò tanquam additamentum quoddam naturæ, cujus scilicèt ea sit vis ut naturam sanè vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare ; minimè verò penitùs vertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum rebus humanis præproperam desperationem intulit. At contrà, illud animis hominum penitùs insidere debuerat ; artificialia a naturalibus non formâ aut essentiâ, sed efficiente solummodò, differre : homini quippè in naturam nullius rei potestatem esse præterquàm motûs, ut scilicet corpora naturalia aut admoveat aut amoveat. Ubi igitur datur admotio corporum naturalium, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa passivis, omnia potest homo ; ubi non datur, nihil. Neque interest, si res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrùm hoc fiat per hominem vel absque homine. Aurum aliquandò excoquitur igne, aliquandò in arenulis purum invenitur, ministrante sibi ipsi Naturâ : Iris similiter fit ex nube roscidâ in sublimi ; fit etiam per aspersionem aquæ, hïc apud nos. Itaque Natura omnia regit ; subordinantur autem illa tria, cursus Naturæ, exspatiatio Naturæ, et ars sive additus rebus homo : ideòque in Historiâ Naturali tria illa comprehendi par est, quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit ; qui Historiam Naturalem solus pro dignitate complexus est, sed complexam minimè ut decuit, immò potiùs indignis modis, tractavit.

Harum prima habetur mediocritèr exulta ; sequentes duæ ita tenuitèr et inutilitèr tractantur, ut

in Desideratorum classe reponendæ sint. Neque enim reperias satis instructam et locupletem collectionem operum Naturæ eorum, quæ a cursu ordinario generationum, productionum, et motuum aberrârunt et deflexerunt; sive sint illa fetus certarum regionum aut locorum singulares, sive temporum eventus insoliti, sive casuum (ut ait ille) ingenia, sive proprietatum abditarum effectus, sive monodica Naturæ in suâ specie. Non negaverim inveniri libros nimio plures fabulosis experimentis, commentitiis secretis, et frivolis imposturis ad voluptatem et novitatem refertos; ceterùm narrationem gravem et severam de heteroclitis et mirabilibus Naturæ diligentèr examinatam ac fidelitèr descriptam non, inquam, invenio; præsertim cum debitâ rejectione et publicâ tanquam proscriptione mendaciorum et fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res se nunc habet, si fortè mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint et celebrata sint (sive quòd tantum possit reverentia antiquitatis, sive quòd illa denuò examini subicere sit molestum, sive quòd mirifica scilicèt ornamenta ut putantur orationis, propter similitudines et comparationes) nunquam postea exterminantur aut retractantur.

Finis hujusmodi operis, quod exemplo suo decoravit Aristoteles, nil minus est, quàm ut curiosis et inanibus ingeniis gratificetur, sicut faciunt mirabilarii et prodigiastri; verùm duas ob caussas, utramque seriam et gravem: unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas, quæ plerùmque in exemplis tritis et vulgatis fundamentum habent; alteram, quòd a miraculis naturæ ad miracula artis expeditus sit transitus et pervius. Neque enim huic rei plus inest negotii,

præterquàm ut Naturæ vestigia persequaris sagacitèr, cùm ipsa sponte aberret ; ut hoc pacto postea, cùm tibi libuerit, eam eòdem loci deducere et compellere possis. Neque verò præceperim ut ex historiâ istâ mirabilium superstitiosæ narrationes de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somniis, divinationibus, et similibus prorsùs excludantur, ubi de facto et re gestâ liquidò constet. Nondùm enim innotuit quibus in rebus, et quòusque effectus superstitioni attributi ex caussis naturalibus participant. Ideòque licèt hujusmodi artium usum et praxin meritò damnandam censeamus, tamen a speculatione et consideratione ipsarum (si strenuè excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solùm ad delicta in hoc genere reorum ritè dijudicanda, sed etiàm ad naturæ secreta ulteriùs rimanda. Neque certè hæsitandum de ingressu et penetratione intra hujusmodi antra et recessus, si quis sibi unicam veritatis inquisitionem proponat ; quod et Majestas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim duobus illis clarissimis et acutissimis Religionis ac Naturalis Philosophiæ oculis, tales umbras prudentèr ac perspicacitèr perlustrâsti ; ut te Soli simillimum probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Ceterùm illud monuerim, narrationes istas cum rebus superstitiosis conjunctas seorsùm componi, neque cum puris et sinceris naturalibus commisceri oportere. Quod verò ad narrationes attinet, circa et prodigia et miracula religionum, illa certè aut non utique vera sunt, aut nullâ ex parte naturalia ; ideòque ad Historiam Naturalem non pertinent.

Quantum ad Historiam Naturæ subactæ et factitiæ, quam Mechanicam appellare solemus; inenio sanè collectiones quasdam de agriculturâ, etiam de artibus compluribus mechanicis; sed quod pessimum est in hoc genere, semper negliguntur et rejiciuntur experimenta, in artibus singulis familiaria et vulgata, quæ tamen ad interpretationem naturæ æquè aut plùs faciunt quàm minùs trita. Nam labes quædam litteris aspergi videatur, si fortè viri docti se submittant inquisitioni aut observationi rerum mechanicarum; nisi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodùm raris aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis ac superciliosæ arrogantiae vitium meritò irrisit Plato, quandò Hippiam sophistam jactabundum inducit cum Socrate disputantem, sincero et solido veritatis investigatore: qui, cùm de pulcritudine sermo institutus esset pro vago suo et soluto disputandi more, primùm intulit exemplum virginis pulcræ, deìn equæ pulcræ, postremò ollæ fictilis pulcræ et affabrè factæ. Hoc ultimo exemplo Hippias commotus dixit, “Stomacharer certè (nisi humanitatis ratio me eò adigeret) cum quoquam disputare, qui exempla tam vilia et sordida allegaret.” Cui Socrates, “Te quidem ita decet, cum tam nitidis sis amictus vestibus et pulcris calceis;” et alia, per ironiam. Enimverò illud pro certo asseri possit, grandia exempla haud optimam aut tutissimam afferre informationem. Id quod exprimitur non insulsè in pervulgatâ illâ fabulâ de Philosopho, qui cùm stellas sublatis oculis intueretur, incidit in aquam: nam si oculos demisisset, stellas

illicò in aquâ videre potuisset; verùm suspiciens in cœlum, aquam in stellis videre non potuit. Eodem modo sæpè accidit, ut res minutæ et humiles plus conferant ad notitiam grandium, quàm grandes ad notitiam minutarum. Benè siquidem notavit Aristoteles, "Cujusque rei naturam in portionibus ejus minimis optimè cerni." Quam ob caussam reipublicæ naturam perscrutatur primò in familiâ et in simpli-
 eissimis combinationibus societatis (mariti scilicèt et uxoris, parentum et liberorum, domini et servi), quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili planè ratione natura hujusce magnæ civitatis (Universitatis nimirùm rerum) ejusque dispensatio, in primâ quâ-
 que symbolizatione et minimis rerum portionibus investiganda est: uti fieri videmus, quòd secretum illud naturæ (hàbitum pro maximo) de verticitate ferri, tactu magnetis exciti ad polos, se conspicendum præbuit non in vectibus ferreis, sed in acubus.

Ego verò, si quod sit mei pondus judicii, sic planè statuo; Historiæ Mechanicæ usum erga Philosophiam Naturalem esse maximè radicalem et fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam Naturalem, quæ non abeat in fumos speculationum subtilium aut sublimium, sed quæ efficacitè opere-
 tur ad sublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præsens tantùm juvabit, nectendo et transferendo observationes unius artis in usum aliarum, et indè novas commoditates eliciendo, quod necesse est fieri cùm experimenta diversarum artium in unius hominis observationem et considerationem venient; sed porrò ad caussas rerum indagandas et

artium axiomata deducenda lucidiorem facem accendet, quàm hactenùs unquam affulsit. Quemadmodùm enim ingenium alicujus haud benè nôris aut probâris, nisi eum irritaveris; neque Proteus se in varias rerum facies vertere solitus est, nisi manicis arctè comprehensus; similiter etiam Natura arte irritata et vexata se clariùs prodit, quàm cùm sibi libera permittitur.

Antequàm verò hoc membrum Historiæ Naturalis (quod Mechanicum atque Experimentale vocamus) dimittamus, illud adjiciendum; corpus talis historiæ non solùm ex artibus ipsis mechanicis, verùm et ex operativâ parte scientiarum liberalium, ac simul ex practicis compluribus (quæ in artem non cõaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc est Historiæ Naturalis partitio prima.

CAPUT III.

Partitio Historiæ Naturalis secunda, ex Usu et Fine suo, in Narrativam et Inductivam; quòdque Finis nobilissimus Historiæ Naturalis sit, ut ministret et in ordine sit ad condendam philosophiam, quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historiæ Generatiorum in Historiam Cælestium, Historiam Meteororum, Historiam Globi Terræ et Maris, Historiam Massarum sive Collegiorum Majorum, et Historiam Specierum sive Collegiorum Minorum.

HISTORIA Naturalis, ut subjecto triplex (quemadmodùm diximus) ita usu duplex est. Adhibetur enim

aut propter cognitionem rerum ipsarum, quæ historiæ mandantur; aut tanquam materia prima philosophiæ. Atque prior illa, quæ aut narrationum jucunditate delectat, aut experimentorum usu juvat, atque hujusmodi voluptatis aut fructûs gratiâ quæsitâ est, longè inferioris notæ censenda, præ eâ quæ inductionis veræ et legitimæ silva sit atque supellex, et primam philosophiæ mammam præbeat. Rursûs itaque partiemur Historiam Naturalem in Narrativam et Inductivam: hanc autem posteriorem inter Desiderata ponimus. Neque verò aciem mentis alicujus perstringant aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satîs enim scimus haberi Historiam Naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentîâ sæpiûs curiosam. Attamen si quis ex eâ fabulas et antiquitatem et auctorum citationes et inanes controversias philologiam denique et ornamenta eximat (quæ ad convivales sermones, hominumque doctorum noctes, potiûs quàm ad instituendam philosophiam sint accommodata), ad nil magni res recidet. Longè autem profectò abest ab eâ historiâ, quam animo metimur. Primò enim desiderantur duæ illæ Historiæ Naturalis partes (de quibus modò diximus), Præter-Generationum et Artium, in quibus nos plurimum ponimus: deindè, in tertiâ illâ (quæ reliqua est) parte generali, nimirùm de Generationibus, uni tantùm ex quinque partibus ejus satisfacit. Siquidem historiæ Generationum constituuntur partes subordinatæ quinque. Prima cælestium, quæ phænomena ipsa sincera complectitur, atque separata a dogmatibus. Secunda, me-

teororum (annumerando etiam cometas) et regionum, quas vocant, aëris: neque enim de cometis, meteoris ignitis, ventis, pluviis, tempestatibus, et reliquis invenitur aliqua historia, quæ ullius sit pretii. Tertia, terræ et maris (quatenus sunt Universi partes integrales), montium, fluminum, æstuum, arenarum, silvarum, insularum, denique figuræ ipsius continentium prout exporriguntur; in his omnibus potiùs naturalia inquirendo et observando, quàm cosmographica. Quarta, de massis materiæ communibus, quas Collegia Majora vocamus (vulgò Elementa dicuntur); neque enim de igne, aëre, aquâ, terrâ, eorumque naturis, motibus, operibus, impressionibus narrationes reperiuntur, quæ corpus aliquod historiæ justum constituent. Quinta et ultima, de collectionibus materiæ exquisitis, quæ a nobis Collegia Minora, vulgò Species appellantur. In hâc autem postremâ solâ industria scriptorum enituit; ita tamen, ut potiùs luxuriata sit in superfluis (iconibus animalium, aut plantarum, et similibus intumescens), quàm solidis et diligentibus observationibus ditata, quæ ubique in Historiâ Naturali subnecti debeant. Atque, ut verbo dicam, omnis quam habemus Naturalis Historia tam inquisitione suâ quàm congerie nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem (considerandæ scilicèt Philosophiæ) aptata est. Quare Historiam Inductivam desiderari pronunciamus. Atque de Naturali Historiâ hactenùs.

CAPUT IV.

Partitio Historiæ Civilis in Ecclesiasticam, Litterariam, et (quæ generis nomen retinet) Civilem: quòdque Historia Litteraria desideretur. Ejus conficiendæ Præcepta.

HISTORIAM Civilem in tres species rectè dividi putamus: primò, Sacram, sive Ecclesiasticam; deindè, eam quæ generis nomen retinet, Civilem; postremò, Litterarum et Artium. Ordinem autem ab eâ specie, quam postremò posuimus; quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter Desiderata referre visum est. Ea est Historia Litterarum. Atque certè historia mundi, si hâc parte fuerit destituta, non ab-similis censi possit statuæ Polyphemi, eruto oculo; cùm ea pars imaginis desit, quæ ingenium et indolem personæ maximè referat. Hanc licèt desiderari statuamus, nos nihilominùs minimè fugit in scientiis particularibus jurisconsultorum, mathematicorum, rhetorum, philosophorum haberi levem aliquam mentionem aut narrationes quasdam jejunas de sectis, scholis, libris, auctoribus, et successionibus hujusmodi scientiarum; inveniri etiam de rerum et artium inventoriis tractatus aliquos exiles et infructuosos: attamen justam atque universalem litterarum historiam nullam adhuc editam asserimus. Ejus itaque et argumentum, et conficiendi modum, et usum proponemus.

Argumentum non aliud est, quàm ut ex omni memoriâ repetatur, quæ doctrinæ et artes quibus mundi ætatibus et regionibus floruerint. Earum antiqui-

tates, progressus, etiam peragrationes per diversas orbis partes (migrant enim scientiæ, non secus ac populi), rursus declinationes, obliviones, instaurationes commemorentur. Observetur simul per singulas artes inventionis occasio et origo, tradendi mos et disciplina, colendi et exercendi ratio et instituta. Adjiciantur etiam sectæ, controversiæ maximè celebres quæ homines doctos tenuerunt, calumniæ quibus patuerunt, laudes et honores quibus decoratæ sunt. Notentur auctores præcipui, libri præstantiores, scholæ, successiones, academiæ, societates, collegia, ordines, denique omnia quæ ad statum litteratum spectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Historiæ decus est, et quasi anima), ut cum eventis causæ copulentur: videlicet ut memorentur naturæ regionum ac populorum indolesque apta et habilis, aut inepta et inhabilis ad disciplinas diversas; accidentia temporum, quæ scientiis adversa fuerint aut propitia; zeli et mixturæ religionum; malitiæ et favores legum; virtutes denique insignes, et efficacia quorundam virorum erga litteras promovendas, et similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non criticorum more in laude et censurâ tempus teratur, sed planè historicè res ipsæ narrentur, iudicium parcius interponatur.

De modo autem hujusmodi historiæ conficiendæ, illud in primis monemus; ut materia et copia ejus non tantum ab historiis et criticis petatur, verum etiam ut per singulas annorum centurias, aut etiam minora intervalla, seriatim ab ultimâ antiquitate facto principio libri præcipui, qui per ea temporis spatia conscripti sunt, in consilium adhibeantur; ut

ex eorum non perlectione (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione, et observatione argumenti, styli, methodi, genius illius temporis litterarius veluti incantatione quâdam a mortuis evocetur.

Quod ad usum attinet, hæc eò spectant non ut honor litterarum et pompa per tot circumfusas imagines celebretur, nec quia, pro flagrantissimo quo litteras prosequimur amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent usque ad curiositatem inquirere et scire et conservare avemus; sed præcipuè ob causam magis seriam et gravem. Ea est (ut verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, narrationem ad virorum doctorum in doctrinæ usu et administratione prudentiam et sollertiam maximam accessionem fieri posse existimamus; et rerum intellectualium non minùs quàm civilium motus et perturbationes, vitiaque et virtutes, notari posse, et regimen indè optimum educi et institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosii opera ad prudentiam episcopi aut theologi tantum facere posse putamus, quantum si Ecclesiastica Historia diligentèr inspiciatur et revolvatur. Quod et viris doctis ex Historiâ Litterarum obventurum non dubitamus. Casum enim omninò recipit, et temeritati exponitur, quod exemplis et memoriâ rerum non fulcitur. Atque de Historiâ Litterariâ hæc dicta sint.

CAPUT V.

De Dignitate et Difficultate Historiæ Civilis.

SEQUITUR Historia Civilis specialis, cujus dignitas

atque auctoritas inter scripta humana eminent. Hujus enim fidei exempla majorum, vicissitudines rerum, fundamenta prudentiæ civilis, hominum denique nomen et fama commissa sunt. Ad dignitatem rei accedit difficultas non minor. Etenim animum in scribendo ad præterita retrahere et veluti antiquum facere, temporum motus, personarum characteres, consiliorum trepidationes, actionum (tanquam aquarum) ductus, prætextuum interiora, imperii arcana cum diligentiam scrutari, cum fide et libertate referre, denique verborum lumine sub oculos ponere, magni utique laboris est et judicii; præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrè et plurima Historiam istam Civilem circumstant vitia; dum plerique narrationes quasdam inopes et plebeias et planè dedecoratas historiarum conscribant, alii particulares relationes et commentariolos operâ festinatâ et textu inæquali consarciant, alii capita tantùm rerum gestarum percurrant, alii contrâ minima quæque et ad summas actionum nihil facientia persequantur, nonnulli nimiam erga ingenia propria indulgentiam plurima audacter confingant, ast alii non tam ingeniorum suorum quàm affectuum imaginem rebus imprimant et addant, partium suarum memores, rerum parùm fideles testes; quidam politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, et diverticula ad ostentationem quærendo narrationem rerum nimis leviter interrumpant; alii in orationum et concionum aut etiam actorum ipsorum prolixitate parùm cum iudicio nimii sint: adeò ut satis constet, non inveniri

inter scripta hominum rarius quidquam, quàm historiam legitimam et omnibus numeris suis absolutam. Verùm nos in præsentī partitionem doctrinarum instituimus ut omissa, non censuram ut vitiosa, notentur. Nunc partitiones Historiæ Civilis persequemur, easque diversorum generum. Minùs enim implicabuntur species, si partitiones diversæ proponantur, quàm si una partitio curiosè per membra deducatur.

CAPUT VI.

Partitio prima Historiæ Civilis in Memorias, Antiquitates, et Historiam Justam.

HISTORIA Civilis tripartita est, tribus picturarum aut imaginum generibus non absimilis. Videmus enim ex picturis et imaginibus alias imperfectas, ut quibus ultima manus non accesserit, alias perfectas, alias verò vetustate mutilatas et deformatas. Historiam similiter Civilem (quæ imago rerum et temporum quædam est) in tres species, illis picturarum congruas, partiemur; Memorias scilicet, Historiam Justam, et Antiquitates. Memoriam sunt historia inchoata, aut prima et rudia historiæ lineamenta; Antiquitates verò historia deformatæ sunt, sive reliquæ historiæ quæ casu e naufragio temporum ereptæ sunt.

Memoriam, sive præparationes ad historiam, duplicis generis sunt; quorum alterum Commentarios, alterum Registra vocare placet. Commentarii nudam

actionum et eventuum seriem ac connexionem proponunt, prætermisissis causis rerum et prætextibus, initiis quoque earundem et occasionibus, consiliis itidèm et orationibus et reliquo actionum apparatu. Talis enim est propria Commentariorum natura, licèt Cæsari per modestiam quandam cum magnanimitate conjunctam præstantissimæ inter eas quæ exstant historiæ Commentariorum nomen indere placuerit. At Registra duplicis naturæ sunt. Complectuntur enim aut titulos rerum et personarum in serie temporum, quales dicuntur Fasti et Chronologiæ; aut actorum sollemnitates, cujus generis sunt principum edicta, senatum decreta, judiciorum processus, orationes publicè habitæ, epistolæ publicè missæ, et similia, absque narrationis contextu sive filo continuo.

Antiquitates, seu historiæ reliquiæ, sunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragii; cùm deficiente et ferè submersâ rerum memoriâ, nihilo minus homines industrii et sagaces, pertinaci quâdam et scrupulosâ diligentîâ ex genealogiis, fastis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis et stilibus, verborum etymologiis, proverbiiis, traditionibus, archivis et instrumentis tam publicis quàm privatis, historiæ fragmentis, librorum neutiquàm historicorum locis dispersis; ex his inquam omnibus, vel aliquibus, nonnulla temporis diluvio eripiunt et conservant. Res sanè operosa, sed mortalibus grata, et cum reverentiâ quâdam conjuncta; ac digna certè, quæ deletis fabulosis nationum originibus in locum hujusmodi commentitiorum substituatur: sed tamen

eò minus habens auctoritatis, quia paucorum licentiæ subjicitur quod paucis curæ est.

In his imperfectæ historiæ generibus defectum aliquem non puto designandum, cùm sint tanquam imperfectè mixta; ut defectus hujusmodi sit ex ipsâ earum naturâ. Ad epitomas quod attinet (historiarum certè teredines et tineas), eas exulare volumus, quod etiam cum plurimis qui maximè sani fuerunt iudicii facimus; utpotè quæ complura nobilissimarum historiarum corpora exederint et coroderint, atque in fæces inutiles demùm redegerint.

CAPUT VII.

Partitio Historiæ Justæ in Chronica, Vitas, et Relationes; earumque partium Explicatio.

At Historia Justa trium est generum, pro ratione objecti quod sibi proponit repræsentandum. Aut enim portionem aliquam temporis repræsentat, aut personam singularem memoriâ dignam, aut actionem aliquam sive rem gestam ex illustrioribus. Primum Chronica, sive Annales, appellamus; secundum, Vitas; tertium, Relationes. Inter quæ, Chronica celebritate et nomine excellere videntur, Vitæ autem fructu et exemplis, Relationes rursûs sinceritate et veritate. Chronica namque amplitudinem actionum publicarum, et personarum facies externas et in publicum versas, proponunt; minora autem, quæ tum ad res tum ad personas pertinent, omittunt et silentio involvunt. Cùm verò id Artificii Divini

sit proprium ut maxima e minimis suspendat, fit sæpenumerò ut hujusmodi historia, majora tantùm persecuta, negotiorum pompam potiùs et sollennia quàm eorum veros fomites et texturas subtiliores ostendat: quinetiam, etsi consilia ipsa addat atque immisceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ quàm reverà habent humanis actionibus aspergat; ut satira aliqua possit esse verior humanæ vitæ tabula, quàm nonnulla ex ejusmodi historiis. Contrà, Vitæ si diligentèr et cum judicio perscribantur (neque enim de elogiis et hujusmodi commemorationibus jejunis loquimur), quandoquidem personam singularem pro subjecto sibi proponant, in quâ necesse est actiones non minùs leves quàm graves, parvas quàm grandes, privatas quàm publicas, componi et commisceri, sanè magis vivas et fidas rerum narrationes, et quas ad exemplum tutiùs et feliciùs transferre possis, exhibent. At Relationes actionum speciales (qualia sunt Bellum Peloponnesi, Expeditio Cyri, Conjuratio Catilinæ, et similia) omninò puriore et magis sincero veritatis candore vestiri par est, quàm Historias Justas temporum; quia argumentum in iis deligi et sumi potest habile et definitum, atque ejusmodi ut de eo notitia et certitudo bona et plena informatio haberi possit: cùm contrà Historia temporis (præsertim quæ ætate scriptoris multò antiquior sit) necessariò in memoriâ rerum sæpiùs fatiscat, et veluti spatia vacua contineat, quæ ingenio et conjecturâ occupari et suppleri satùs licentèr consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationum sinceritate dicimus, cum

exceptione intelligendum est; nam fatendum certè est (cùm humana omnia ex parte laborent, et comoda cum incommodis ferè perpetuò conjuncta sint) hujusmodi Relationes, præsertim si sub ipsa rerum gestarum tempora edantur, cùm sæpiùs vel ad gratiam vel ad invidiam scribantur, omnium narrationum meritò maximè suspectas esse. Sed rursùs huic incommodo etiam illud connascitur remedium; quòd illæ ipsæ Relationes, cùm non ex unâ parte solummodò sed pro factionibus et partium studiis ex utrâque parte semper ferè edantur, viam hoc pacto quandam veritati tanquam inter extrema aperiunt et muniunt; atque, postquàm contentiones animorum deferbuerint, historico bono et prudenti non pessima historiæ perfectioris materia et sementis sunt.

Quod verò ad ea, quæ in his tribus Historiæ generibus desiderari videantur; dubium certè non est, quin plurimæ historiæ particulares (de talibus loquimur, quæ esse possunt) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo regnorum et rerum publicarum quibus debentur honoris et nominis detrimento, hucùsque prætermisæ sint, quas notare perlongum esset. Ceterùm exterarum nationum historias exterorum curæ relinquens (ne fortè sim in alienâ republicâ curiosus) non possum non apud Majestatem tuam conqueri de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate et indignitate, quatenùs ad corpus ejus integrum; necnon Historiæ Scotiæ iniquitate et obliquitate, quatenùs ad auctorem ejus recentissimum et uberrimum. Reputans mecum honorificum

admodum Majestati tuæ futurum, atque opus posteritati gratissimum, si quemadmodum insula hæc Magnæ Britanniae se nunc in unam monarchiam cõalitam ad sequentes ætates transmittit, ita in unâ historiâ descripta a præteritis sæculis repeteretur; eodem modo quo historiam Decem Tribuum regni Israël et Duarum Tribuum regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi historiæ (magna certè et ardua) quominus exactè et pro dignitate perscribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multò angustioris temporis periodum, quatenus ad Historiam Angliæ, nimirum ab Unione Rosarum ad Unionem Regnorum, spatium temporis quod meo quidem judicio majorem recipit eventuum (quæ rarò se ostendunt) varietatem, quàm in pari successionum numero uspiam in regno hæreditario deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione coronæ mixtâ, partim armis, partim jure: ingressum siquidem ferrum aperuit, stabilimentum attulerunt nuptiæ; secuta igitur sunt tempora illis initiis consentanea; simillima fluctibus, post magnam tempestatem tumores et agitationes suas (sed absque aliquâ immani procellâ) retinentibus, atque gubernatoris prudentiâ, qui unus inter antecessores reges consilio enituit, superatis. Ordine proximus succedit rex, cujus actiones, licet magis impetu quàm consilio administratæ, non leve tamen in rebus Europæ momentum attulerunt, eas subindè librando et inclinando prout ipsæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa statûs ecclesiastici mutatio,

qualis rarò admodùm prodit in theatrum. Secutus est rex minor. Dein tentamentum tyrannidis, licèt illud brevissimum fuerit, instar febris ephemeræ. Dein regnum feminae, extero regi nuptæ. Rursùs regnum feminae solitariae et cœlibis. Hæc omnia demùm excepit eventus iste faustus et gloriosus, nimirùm hujusce insulae Britanniae a toto orbe divisæ in se Unio; per quam vetus illud oraculum Æneæ redditum, quod requiem ei præmonstrabat

(—Antiquam exquirite matrem),

supra nobilissimas gentes Angliæ et Scotiæ, in nomine illo Britanniae antiquæ suæ matris jam convenientes, adimpletum sit, in pignus et tesseram metæ et exitûs errorum et peregrinationis jam reperti. Ita ut quemadmodùm corpora ponderosa jactata, antequàm ponant et consistant, trepidationes quasdam experiantur; eodem modo probabile videtur Divinâ Providentiâ factum esse, ut monarchia ista, priusquàm in tuâ Majestate regiâque tuâ sobole (in quâ spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret et confirmata esset, has tam varias mutationes et vicissitudines tanquam præludia stabilitatis suæ subiret.

De Vitis cogitantem subit quædam admiratio, tempora ista nostra haud nôsse bona sua; cùm tam rara sit commemoratio et conscriptio vitarum eorum, qui nostro sæculo claruerunt. Etsi enim reges, et qui absolutum principatum obtineant, pauci esse possint; principes etiam in republicâ liberâ (tot rebuspublicis in monarchiam conversis) haud multi; utcunquè tamen non defuerunt viri egregii, licèt sub regibus,

qui meliora merentur quàm incertam et vagam memoriæ suæ famam aut elogia arida et jejuna. Etenim hâc ex parte inventum cujusdam ex poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans est. Fingit ille in extremitate fili Parcarum numisma quoddam seu monile pendere, in quo defuncti nomen impressum sit; Tempus autem cultrum Atropi præstolari, et statim abscisso filo numismata eripere, eaque asportata paullò post in fluvium Lethes ex gremio suo projicere: circa fluvium autem magnam avium vim volitare, quæ numismata arripiunt, ac postquàm in rostris ipsarum paullispèr eadem circumtulerint, paullò post per incuriam in fluvium decidere permittunt: inter eas verò cygnos reperiri nonnullos, qui si numisma aliquod cum nomine prehenderint, illicò ad templum quoddam illud deferre solebant Immortalitati consecratum. Hujusmodi itaque cygni nostris temporibus ferè defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis et studiis suis nimiò plusquàm corporibus mortales, nominis sui memoriam veluti fumum aut auram despiciant,

“ — Animi nil magnæ laudis egentes; ”

quorum scilicèt philosophia et severitas ab eâ radice pullulat, “ Non priùs laudes contempsimus, quam laudanda facere desivimus: ” id tamen, apud nos, Salomonis judicio non præjudicabit; “ Memoria justi cum laudibus, at impiorum nomen putrescit. ” Altera perpetuò floret, alterum aut in oblivionem protinùs abit, aut in odorem tetrum computrescit. Ac propterea in eo ipso stilo vel loquendi formulâ, quæ rectè

admodùm recepta est, ut defunctis tribuatur ('felicis memoriæ,' 'piæ memoriæ,' 'bonæ memoriæ') agnoscere videmur illud, quod Cicero mutuatus id ipsum a Demosthene protulit, "Bonam famam propriam esse possessionem defunctorum." Quam quidem possessionem non possum non notare nostro ævo incultam, ut plurimùm, et neglectam jacere.

Quantum ad Relationes, optandum esset prorsùs ut multò major circa eas adhiberetur diligentia. Quippè vix incidit aliqua actio paullò illustrior, cui non intersit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere et describere possit. Quoniam autem is perpaucorum hominum esse debet, qui Historiam Justam pro dignitate conscribat (ut ex paucitate historicorum vel mediocrium satis liquet), idcirco si actiones particulares sub tempus ipsum quo geruntur tolerabili aliquo scripto memoriæ mandarentur, sperandum esset exorituros quandòque, qui Historiam Justam ope et auxilio illarum Relationum conscribere posset. Illæ enim instar seminarii esse possint undè, cùm usus foret, hortus amplus et magnificus consereretur.

CAPUT VIII.

Partitio Historiæ Temporum in Historiam Universalem, et Particularem; et utriusque Commoda, et Incommoda.

HISTORIA Temporum aut Universalis est, aut Particularis. Hæc alicujus Regni, vel Reipublicæ, vel

Nationis res gestas complectitur; illa Universi Orbis. Neque enim defuerunt, qui Historiam Mundi etiam ab origine scripsisse videri volunt, farraginem rerum et compendia narrationum pro historiâ exhibentes: alii sui temporis res per orbem terrarum memorabiles tanquam Justâ Historiâ complecti posse confisi sunt, conatu profectò magnanimo atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita imperiis aut regionibus divisæ sunt, ut non habeant multa connexa; quare juvat certè fata, alicui sæculo aut ætati destinata, veluti unâ fabulâ contenta et descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda (qualia sunt eæ, de quibus antea locuti sumus, Relationes) aliàs fortè peritura neque prelus sæpiùs passura, aut saltèm capita ipsorum, in hujusmodi historiam generalem recipiantur, atque hoc pacto figantur et conserventur. Veruntamen, si quis rem rectiùs perpendat, animadvertet tam severas esse Historiæ Justæ leges, ut eas in tantâ argumenti vastitate exercere vix liceat; adeò ut minuat potius historiæ majestas molis granditate, quàm amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaque persequitur, is informationis religione paullatim remissâ, et diligentiam suâ quæ ad tot res extenditur in singulis elanguescente, auras populares et rumores captet; et ex Relationibus non admodùm authenticis, aut hujusmodi aliquâ levidensi materiâ, historiam conficiet. Quinetiam necesse ei erit (ne opus in immensum excrescat) plurima relatu digna consültò prætermittere, atque ad epitomarum rationes sæpiùs delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque

utilitati illi Historiæ Universalis ex diametro oppositum : quemadmodum enim Universalis Historia narrationes aliquas, quæ aliàs fortè fuissent perituræ, conservat ; ita contrà sæpenumerò narrationes alias satis fructuosas, quæ alitè victuræ fuissent, propter grata mortalibus rerum compendia perimit.

CAPUT IX.

Partitio alia Historiæ Temporum in Annales, et Acta Diurna.

ETIAM Historia Temporum rectè dividitur in Annales, et Diaria : quæ divisio, licèt ex periodis temporum nomina sumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Rectè enim Cornelius Tacitus, cùm in mentionem magnificentiæ quarundam structurarum incidit, statim subdit “ ex dignitate populi Romani repertum esse res illustres Annalibus talia Diurnis urbis Actis mandare ;” applicando Annalibus, res quæ ad statum reipublicæ pertinent, acta verò et accidentia leviora Diariis. Meo utique iudicio, valere conveniret disciplinam quandam Heraldicam in disponendis non minùs librorum quàm personarum dignitatibus. Sicut enim nihil rebus civilibus magis detrahit, quàm ordinum et graduum confusio ; ita etiam auctoritati historiæ gravis haud parùm derogat, si admisceantur politicis res levioris momenti, quales sunt pompæ et sollennitates et spectacula et hujusmodi. Atque sanè optandum esset, ut illa ipsa distinctio in consuetudinem veniret. Nostris verò

temporibus, Diaria in navigationibus tantùm et expeditionibus bellicis in usu sunt. Apud antiquos certè regum honori dabatur, ut acta palatii sui in Diaria referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasuero Persarum rege, qui cùm noctem ageret insomnem Diaria poposcit, ubi conjurationem Eunuchorum recognovit. At in Alexandri Magni Diariis tam pusilla continebantur, ut etiam si fortè ad mensam dormiret in acta reponeretur. Neque enim sicut Annales tantùm gravia, ita Diaria tantùm levia complexa sunt; sed omnia promiscuè et cursim Diariis excipiebantur, seu majoris seu minoris momenti.

CAPUT X.

Partitio secunda Historiæ Civilis in Meram, et Mixtam.

POSTREMA verò partitio Historiæ Civilis ea sit, ut dividatur in Meram et Mixtam. Mixturæ celebres duæ, altera ex Scientiâ Civili, altera præcipuè ex Naturali. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis narrationes aliquas non in serie Historiæ continuatas, sed ex delectu auctoris excerptas conscribat: deindè easdem recolat, et tanquam ruminet et sumptâ ab ipsis occasione de rebus politicis disserat. Quod genus Historiæ Ruminatæ nos sanè magnoperè probamus, modò hujusmodi scriptor hoc agat, et hoc se agere confiteatur. Historiam autem Justam ex professo scribenti politica ubique ingerere, atque per illa filum historiæ interrumpere

intempestivum quiddam et molestum est. Licèt enim Historia quæque prudentior politicis præceptis et monitis veluti impregnata sit, tamen scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiam est Historia Cosmographica, idque multipliciter. Habet enim ex Historiâ Naturali regiones ipsas, atque earum situs et fructus; ex Historiâ Civili urbes, imperia, mores; ex Mathematicis climata et configurationes cœli, quibus tractus mundi subjacent. In quo genere Historiæ, sive scientiæ, est quod sæculo nostro gratulemur. Orbis enim terrarum factus est, hâc nostrâ ætate, mirum in modum fenestratus atque patens. Antiqui certè Zonas et Antipodas noverant;

“ (Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper),”

idque ipsum magis per demonstrationes quàm per peregrinationes. Verùm ut carina aliqua parva cœlum ipsum æmularetur, atque universum globum terrestrem magis etiam obliquo et flexuoso quàm cœlestia solent itinere circumiverit, ea est nostri sæculi prærogativa: ita ut præsens ætas jure in symbolo suo usurpare possit non tantùm illud Plus ultrà, ubi antiqui usurpabant Non ultrà, atque insupèr illud Imitabile fulmen ubi antiqui Non imitabile fulmen

(Demens qui nimbos et non imitabile fulmen);

verùm et illud, quod omnem admirationem superat, Imitabile cœlum propter navigationes nostras, quibus circa universum terræ ambitum, cœlestium

corporum more, volvi et circumagi sæpiùs concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re nauticâ atque orbe perlustrando, felicitas de ulterioribus etiam progressibus et Augmentis Scientiarum spem magnam facere possit; præsertim cùm divino videatur consilio esse decretum, ut hæc duo co-æva sint. Sic enim Daniel Propheta, de novissimis temporibus verba faciens, prædicit: "Plurimi pertransibunt et augebitur scientia;" quasi pertransitus sive perlustratio mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem sæculo destinarentur. Sicut magnâ ex parte jam completum videmus; quandoquidem tempora nostra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis aut Revolutionibus (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multùm cedant, eas verò in aliquibus longè superent.

CAPUT XI.

Partitio Historiæ Ecclesiasticæ in Ecclesiasticam specialem, Historiam ad Prophetias, et Historiam Nemescos.

HISTORIA Ecclesiastica in genere easdem ferè cum Historiâ Civili partitiones subit. Sunt enim Chronica Ecclesiastica, sunt Vitæ Patrum, sunt Relationes de Synodis et reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio verò nomine, rectè dividitur in Historiam Ecclesiasticam (generis nomine servato) et Historiam ad Prophetias, et Historiam Nemeseos sive Provi-

dentiae. Prima Ecclesiae Militantis tempora et statum diversum memorat; sive illa fluctuet ut Arca in Diluvio, sive itineretur ut Arca in Eremo, sive consistat ut Arca in Templo: hoc est, Statum Ecclesiae in Persecutione, in Motu, et in Pace. In hac parte defectum aliquem non invenio, quin supersunt in illa complura potius quam desunt. Illud sane optarem, ut massae tam praegrandi virtus quoque et sinceritas narrationum responderent.

Secunda pars, quae est Historia ad Prophetias, ex duobus relativis constat, Prophetiâ ipsâ et ejus Adimplitione. Quapropter tale esse debet hujus Operis institutum, ut cum singulis ex Scripturis prophetiis eventuum veritas conjungatur; idque per omnes mundi aetates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam et peritiam in interpretatione prophetiarum quae adhuc restant complendae. Attamen in hac re admittenda est illa latitudo, quae Divinis vaticiniis propria est et familiaris; ut adimplitiones eorum fiant et continentèr, et punctualitèr. Referunt enim Auctoris sui naturam, "Cui unus dies tanquam mille anni, et mille anni tanquam unus dies;" atque licet plenitudo et fastigium complementi eorum plerumque alicui certae aetati vel etiam certo momento destinetur, attamen habent interim gradus nonnullos et scalas complementi per diversas mundi aetates. Hoc opus desiderari statuo; verum tale est ut magnâ cum sapientiâ, sobrietate, et reverentiâ tractandum sit, aut omninò dimittendum.

Tertia pars, quae Historia Nemeseos est, sanè in

calamos nonnullorum piorum virorum incidit, sed non sine partium studio: occupata est autem in observandâ Divinâ illâ convenientiâ, quæ nonnunquàm intercedit inter Dei voluntatem revelatam et secretam. Quamvis enim tam obscura sint consilia et judicia Dei, ut homini animali sint penitus inscrutabilia, quin etiam sæpiùs eorum oculis qui prospiciunt e tabernaculo se subducant; Divinæ tamen sapientiæ visum aliquandò per vices, ad suorum confirmationem et confusionem eorum qui tanquam sine Deo sunt in mundo, ea quasi majoribus characteribus descripta sic proponere conspicienda, ut (sicuti loquitur Propheta) "quivis etiam in cursu ea perlegere possit;" hoc est, ut homines merè sensuales et voluptarii, qui judicia illa Divina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea unquam defigunt, tamen quamvis properè currant et aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt vindictæ seræ et inopinæ, salutes subito affulgentes et insperatæ, consilia Divina per ambages rerum tortuosas et stupendas spiras tandem se manifestò expedientia, et similia: quæ valent non solùm ad consolandos animos fidelium, sed ad percellendas et convincendas conscientias improborum.

CAPUT XII.

De Appendicibus Historiæ, quæ circa Verba Hominum (quemadmodum Historia ipsa circa Facta) versantur : Partitio earum in Orationes, Epistolas, et Apophthegmata.

AT non Factorum solummodò humani generis, verùm etiam Dictorum, memoria servari debet. Neque tamen dubium quin dicta illa quandòque Historiæ ipsi inserantur, quatenùs ad res gestas perspicuè et gravitèr narrandas faciant et deserviant. Sed dicta sive verba humana propriè custodiunt libri Orationum, Epistolarum, et Apophthegmatum. Atque Orationes sanè virorum prudentium, de negotiis et caussis gravibus et arduis habitæ, tum ad rerum ipsarum notitiam tum ad eloquentiam multùm valent. Sed majora adhuc præstantur auxilia ad instruendam prudentiam civilem ab Epistolis, quæ a viris magnis de negotiis seriis missæ sunt. Etenim ex verbis hominum nil sanius aut præstantius, quàm hujusmodi Epistolæ. Habent enim plus nativi sensûs quàm Orationes, plus etiam maturitatis quàm colloquia subita. Eædem quandò continuantur secundum seriem temporum (ut fit in illis, quæ a legatis, præfectis provinciarum, et aliis imperii ministris ad reges, vel senatus, vel alios superiores suos mittuntur, aut vicissim ab imperantibus ad ministros), sunt certè ad Historiam præ omnibus pretiosissima supellex. Neque Apophthegmata ipsa ad delectationem et ornatum tantùm prosunt, sed ad res gerendas etiam et usus civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veluti secures aut mucrones verbo-

rum, qui rerum et negotiorum nodos acumine quodam secant et penetrant. Occasiones autem redeunt in orbem, et quod olim erat commodum rursus adhiberi et prodesse potest; sive quis ea tanquam sua proferat, sive tanquam vetera. Neque certè de utilitate ejus rei ad civilia dubitari potest, quam Cæsar dictator operâ suâ honestavit; cujus liber utinam exstaret, cùm ea quæ usquam habentur in hoc genere nobis parùm cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sint de Historiâ, eâ scilicèt parte doctrinæ, quæ respondet uni ex cellis sive domiciliis Intellectûs, quæ est Memoria.

CAPUT XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, nempe Poësi. Partitio Poëscos in Narrativam, Dramaticam, et Parabolicam. Exempla Parabolicæ tria proponuntur.

JAM ad Poësim veniamus. Poësis est genus doctrinæ, verbis plerùmque astrictum, rebus solutum et licentiosum; itaque, ut initio diximus, ad Phantasiam refertur, quæ iniqua et illicita prorsus rerum conjugia et divortia comminisci et machinari solet. Poësis autem (ut supra inuimus) duplici accipitur sensu, quatenus ad Verba, vel quatenus ad Res respiciat. Priore sensu, sermonis quidam character est: carmen enim stili genus, et elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: nam et vera narratio carmine, et ficta oratione solutâ conscribi potest. Posteriore verò sensu, constituimus eam ab initio Doctrinæ Membrum principale, eamque juxta Historiam col-

locavimus, cùm nihil aliud sit quàm Historiæ imitatio ad placitum. Nos igitur in partitionibus nostris veras doctrinarum venas indagantes et persequentes, neque consuetudini et divisionibus receptis (in multis) cedentes, Satiras et Elegias et Epigrammata et Odas et hujusmodi ab instituto sermone removemus, atque ad philosophiam et artes orationis rejicimus. Sub nomine autem Poëseos, de Historiâ ad Placitum confictâ tantummodò tractamus.

Partitio Poëseos verissima atque maximè ex proprietate, præter illas divisiones quæ sunt ei cum Historiâ communes (sunt enim ficta Chronica, Vitæ fictæ, fictæ etiam Relationes), ea est ut sit aut Narrativa, aut Dramatica, aut Parabolica. Narrativa prorsùs Historiam imitatur, ut ferè fallat, nisi quòd res extollat sæpiùs supra fidem. Dramatica est veluti historia spectabilis; nam constituit imaginem rerum tanquam præsentium, Historia autem tanquam præteritarum. Parabolica verò est Historia cum typo, quæ intellectualia deducit ad sensum.

Atque de Poësi Narrativâ, sive eam Heroïcam appellare placet (modò hoc intelligas de Materiâ, non de Versu), ea a fundamento prorsùs nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis spectat. Cùm enim mundus sensibilis sit animâ rationali dignitate inferior, videtur Poësis hæc humanæ naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque animo umbris rerum utcùnque satisfacere, cùm solida haberi non possint. Si quis enim rem acutiùs introspiciat, firmum ex Poësi sumitur argu-

mentum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum, et varietatem magis pulcram animæ humanæ complacere, quàm in naturâ ipsâ post lapsum reperire ullo modo possit. Quapròpter, cùm res gestæ et eventus, qui veræ Historiæ subjiciuntur, non sint ejus amplitudinis in quâ anima humana sibi satisfaciat, præstò est Poësis, quæ facta magis Heroïca confingat: cùm Historia vera successus rerum minimè pro meritis virtutum et scelerum narret, corrigit eam Poësis et exitus et fortunas secundum merita et ex lege Nemeseos exhibet: cùm Historia vera obviâ rerum satietate et similitudine animæ humanæ fastidio sit, reficit eam Poësis, inexpectata et varia et vicissitudinum plena canens. Adeò ut Poësis ista non solùm ad delectationem, sed etiam ad animi magnitudinem et ad mores conferat. Quare et meritò etiam Divinitatis cujuspiam particeps videri possit; quia animum erigit et in sublime rapit, rerum simulacra ad animi desideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, et Historia) submitiendo. Atque his quidem illecebris et congruitate, quâ animum humanum demulcet, addito etiam consortio musices undè suaviùs insinuari possit, aditum sibi patefecit, ut honori fuerit etiam sæculis planè rudibus, et apud nationes barbaras, cùm aliâ doctrinæ prorsùs exclusæ essent.

Dramatica autem Poësis, quæ theatrum habet pro mundo, usu eximia est, si sana foret. Non parva enim esse posset theatri et disciplina, et corruptela: atque corruptelarum in hoc genere abundè est,

disciplina planè nostris temporibus est neglecta. Attamen licèt in rebuspublicis modernis habeatur pro re ludicrà actio theatralis, nisi fortè nimium trahat e satirâ et mordeat; tamen apud antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutem institueret. Quintiam viris prudentibus, et magnis philosophis, veluti animorum plectrum quoddam censebatur. Atque sanè verissimum est, et tanquam secretum quoddam naturæ, hominum animos cùm congregati sint, magis quàm cùm soli sint, affectibus et impressionibus patere.

At Poësis Parabolica inter reliquas eminet, et tanquam res sacra videtur et augusta: cùm præsertim religio ipsa ejus operâ plerùmque utatur, et per eam commercia Divinorum cum humanis exercent. Attamen et hæc quoque ingeniorum circa allegorias levitate et indulgentiâ contaminata invenitur. Est autem usûs ambiguus, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad involucrum; facit etiam ad illustrationem. In hoc docendi quædam ratio; in illo occultandi artificium quæri videtur. Hæc autem docendi ratio, quæ facit ad illustrationem, antiquis sæculis plurimùm adhibebatur. Cùm enim rationis humanæ inventa et conclusiones (etiam eæ quæ nunc tritæ et vulgatæ sunt) tunc temporis novæ et insuetæ essent, vix illam subtilitatem capiebant ingenia humana, nisi propiùs eæ ad sensum per hujusmodi simulacra et exempla deducerentur. Quarè omnia apud illos fabularum omnigenarum, et parolarum, et ænigmatum, et similitudinum plena fuerunt. Hinc tessera Pythagoræ, ænigmata Sphingis, Æsopi fabulæ,

et similia. Quinetiam apophthegmata veterum sapientum ferè per similitudines rem demonstrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos, gentem eo sæculo minimè litteratam, seditionem fabulâ repressit. Denique ut hieroglyphica litteris, ita parabolæ argumentis, erant antiquiores. Atque hodiè etiam et semper eximius est et fuit parabolarum vigor, cùm nec argumenta tam perspicua nec vera exempla tam apta esse possint.

Alter est usus Poëseos Parabolicæ, priori quasi contrarius, qui facit (ut diximus) ad involucrum; earum nempè rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam discreta esse mereatur: hoc est, cùm occulta et mysteria Religionis Politicæ et Philosophiæ fabulis et parabolis vestiuntur. Utrùm verò fabulis veteribus poëtarum subsit aliquis sensus mysticus, dubitationem nonnullam habet: atque ipsi certè fatemur nos in eam sententiam propendere, ut non paucis antiquorum poëtarum fabulis mysterium infusum fuisse putemus. Neque nos movet, quòd ista pueris ferè et grammaticis relinquuntur et vilescant, ut de illis contemptim sententiam feramus: quin contrà cùm planè constet scripta illa, quæ fabulas istas recitant, ex scriptis hominum post Litteras Sacras esse antiquissima, et longè his antiquiores fabulas ipsas (etenim tanquam priùs creditæ et receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis scriptoribus, referuntur); videntur esse instar tenuis cujusdam auræ, quæ ex traditionibus nationum magis antiquarum in Græcorum fistulas inciderunt. Cùm verò quæ circa harum parabolarum interpretationem adhuc tentata

sint, per homines scilicet imperitos nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo satisfaciant; philosophiam secundum parabolas antiquas inter Desiderata referre visum est. Ejus autem operis exemplum unum aut alterum subjungemus. Non quod res sit fortassè tanti, sed ut institutum nostrum servemus. Id hujusmodi est, ut de operibus illis, quæ inter Desiderata ponimus (si quid sit paullò obscurius) perpetuò aut præcepta ad opus illud instruendum, aut exempla proponamus: ne quis fortè existimet levem aliquam tantùm notionem de illis mentem nostram perstrinxisse, nosque regiones sicut augures animo tantùm metiri, neque eas ingrediendi vias nôsse. Aliam aliquam partem in Pœsi desiderari non invenimus; quin potiùs cùm planta sit Pœsis, quæ veluti a terrâ luxuriante absque certo semine germinaverit, supra ceteras doctrinas excrevit et diffusa est. Verùm jam exempla proponemus, tria tantùm numero, unum e Naturalibus, e Politicis unum, atque unum denique e Moralibus.

Exemplum primum Philosophiæ secundum Parabolas antiquas in Naturalibus. De Universo, secundum fabulam Panis.

ANTIQUI generationem Panis in dubio relinquunt. Alii enim eum a Mercurio genitum, alii longè alium generationis modum ei tribuunt. Aiunt enim procos universos cum Penelopâ rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu Pana communem filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa generationis

explicatio. Quidam enim prodiderunt eum Jovis et Hybreos (id est, Contumeliæ) filium fuisse. Utcunque orto, Parcæ illi sorores fuisse perhibentur, quæ in specu subterraneo habitabant: Pan autem morabatur sub dio. Effigies Panis talis ab antiquitate describitur; cornutus, cornibus in acutum surgentibus, et usque ad cœlum fastigiatis; corpore toto hispidus et villosus; barbâ in primis præmissâ; figurâ biformis, humanâ quoad superiora sed semiferâ et in capræ pedes desinente. Gestabat autem insignia potestatis, sinistrâ fistulam ex septem calamis compactam, dextrâ pedum sive baculum superiùs curvum et inflexum. Induebatur chlamyde ex pelle pardalis. Potestates ei et munera hujusmodi attribuuntur, ut sit Deus venatorum, etiam pastorum, et in universum ruricularum; præses itèm montium. Erat etiam, proximus a Mercurio, nuncius Deorum. Habebatur etiam dux et imperator Nympharum, quæ circa eum perpetuò choreas ducere et tripudiare solebant: comitabantur et Satyri, et his seniores Sileni. Habebat insupèr potestatem terrores immittendi, præsertim inanes et superstitiosos, qui et 'Panici' vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memorantur. Illud præcipuum, quòd Cupidinem provocavit ad luetam, a quo etiam in certamine victus est. Etiam Typhonem gigantem retibus implicavit et cohibuit. Atque narrant insupèr, cùm Ceres mœsta et ob raptam Proserpinam indignata se abscondisset, atque Dii omnes ad eam investigandam magnoperè incubuissent et se per varias vias dispertiti essent, Pani solummodò ex felicitate quâdam contigisse ut inter

venandum eam inveniret et indicaret. Ausus est quoque cum Apolline de victoriâ musices decertare, atque etiam Midâ iudice prælatus est; ob quod iudicium Midas asininas aures tulit, sed clam et secretò. Amores Panis nulli referuntur, aut saltèm admodùm rari; quod mirum, inter turbam Deorum prorsùs tam profusè amatoriam, videri possit. Illud solummodò ei datur, quòd Echo adamaret, quæ etiam uxor ejus est habita, atque unam prætereà nympham Syringam nomine; in quam, propter iram et vindictam Cupidinis (quem ad luctam provocare non reveritus esset) incensus est. Etiam Lunam quondam in altas silvas sevocâsse dicitur. Neque etiam prolem ullam suscepit (quod similiter mirum est, cùm Dii, præsertim masculi, prolifici admodùm essent), nisi quòd ei attribuatur tanquam filia muliercula quædam ancilla, Iâmbe nomine; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hospites solebat, ejusque proles ex conjugè Echo esse a nonnullis existimabatur. Parabola talis esse videtur.

Pan (ut et nomen ipsum etiam sonat) Universum, sive universitatem rerum, repræsentat et proponit. De hujus origine duplex omninò sententia est, atque adeò esse potest. Aut enim a Mercurio est, verbo scilicèt Divino (quod et Sacræ Litteræ extra controversiam ponunt, et philosophi ipsi qui magis divini habiti sunt viderunt), aut ex confusis rerum seminibus. Etenim quidam e philosophis semina rerum etiam substantiâ infinita statuerunt; undè opinio de homoiomeris fluxit, quam Anaxagoras aut invenit aut celebravit. Nonnulli verò magis acutè et sobriè

censebant ad varietatem rerum expediendam sufficere, si semina substantiâ eadem, figuris varia sed certis et definitis, essent; et reliqua in positurâ et complexu seminum ad invicem ponebant: ex quo fonte opinio de atomis emanavit, ad quam Democritus se applicavit, cùm Leucippus ejus auctor fuisset. At alii, licet unum rerum principium assererent (aquam Thales, aërem Anaximenes, ignem Heraclitus), tamen illud ipsum principium actu unicum, potentiâ varium et dispensabile posuerunt, ut in quo rerum omnium semina laterent. Qui verò materiam omninò spoliata, et informem, et ad formas indifferentem introduxerunt, ut Plato et Aristoteles, multò etiâ propiùs et propensiùs ad parabolæ figuram accesserunt. Posuerunt enim materiam tanquam publicam meretricem, formas verò tanquam procos: adeò ut omnes de rerum principiis opiniones hùc redeant, et ad illam distributionem reducantur, ut mundus sit vel a Mercurio, vel a Penelopâ et procis omnibus. Tertia autem generatio Panis ejusmodi est, ut videantur Græci aliquid de Hebræis mysteriis vel per Ægyptios internuncios, vel utcùnque, inaudivisse. Pertinet enim ad statum mundi non in meris natalibus suis, sed post lapsum Adami, morti et corruptioni expositum et obnoxium factum. Ille enim status Dei et Peccati (sive Contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim Peccatum Adami ex genere Contumeliæ, cùm Deo similis fieri vellet. Itaque triplex ista narratio de generatione Panis etiam vera videri possit, si ritè et rebus et temporibus distinguatur. Nam iste Pan, qualem eum nunc

intuemur et complectimur, ex Verbo Divino, mediante confusâ materiâ (quæ tamen ipsa Dei opus erat) et subintrante prævaricatione, et per eam corruptione, ortum habet.

Naturæ rerum Fata rerum sorores verè perhibentur, et ponuntur. Fata enim vocantur ortus rerum, et durationes, et interitus; atque depressiones etiam, et eminentiæ, et labores, et felicitates, denique conditiones quæcunque individui: quæ tamen nisi in individuo nobili (utpotè homine, aut urbe, aut gente) ferè non agnoscuntur. Atqui ad istas condiciones tam varias deducit individua illa singula Pan, rerum scilicèt natura; ut tanquam eadem sit res (quatenùs ad individua) catena Naturæ, et filum Parcarum. Ad hæc insupèr finxerunt antiqui Panem semper sub dio morari, sed Parcas sub specu ingenti subterraneo habitare, atque indè maximâ pernecitate ad homines subitò advolare: quia Natura atque Universi facies spectabilis est et aperta, at fata individuorum occulta et rapida. Quòd si fatum accipiatur largiùs, ut omnem prorsùs eventum, non illustriores tantùm denotet, tamen utique et eo sensu optimè convenit cum universitate rerum; cùm ex ordine naturæ nil tam exiguum sit quod sine caussâ fiat, et rursùs nil tam magnum ut non aliundè pendeat; adeò ut fabrica ipsa naturæ suo sinu et gremio omnem eventum et minimum et maximum complectatur, et suo tempore certâ lege prodat. Itaque nil mirum, si Parcæ ut Panis sorores introductæ sint, et certè legitimæ. Nam Fortuna vulgi filia est, et levioribus tantùm philosophis placuit. Sanè Epicurus non

solùm profanum instituere sermonem, sed etiam desipere videtur, cùm dixit “ præstare credere fabulam Deorum quàm Fatum asserere ;” ac si quidquam in Universo esse possit instar insulæ, quod a rerum nexu separetur. Verùm Epicurus, philosophiam suam naturalem (ut ex ipsius verbis patet) morali suæ accommodans et subjiciens, nullam opinionem admittere voluit quæ animum premeret et morderet, atque euthymiam illam quam a Democrito acceperat lacesseret aut turbaret. Itaque suavitati cogitationum indulgens, potiùs quàm veritatis patiens, planè jugum jactavit, et tam Fati necessitatem quàm Deorum metum repudiavit. Verùm de Parcarum germanitate cum Pane satès dictum est.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab immolatoria, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura instar pyramidis acuta est. Quippè individua, in quibus basis naturæ exporrigitur, infinita sunt: ea colliguntur in species, et ipsas multiplices; species rursùs insurgunt in genera, atque hæc quoque ascendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura tanquam in unum coïre videatur, quod figurâ illâ pyramidali cornuum Panis significatur. Mirum verò minimè est, Panis cornua etiam cœlum ferire; cùm excelsa naturæ, sive ideæ universales, ad Divina quodammodò pertingant. Itaque et catena illa Homeri decantata, caussarum scilicèt naturalium, ad pedem solii Jovis fixa memorabatur; neque quisquam (ut videre est) metaphysicam, et quæ in naturâ æterna et immobilia sunt, tractavit, atque animum a fluxu rerum paullispèr abduxit,

qui non simul in Theologiam Naturalem inciderit : adeò paratus et propinquus est transitus a vertice illâ pyramidis ad Divina.

Corpus autem Naturæ elegantissimè et verissimè depingitur hirsutum, propter rerum radios. Radii enim sunt tanquam Naturæ crines, sive villi, atque omnia ferè vel magis vel minùs radiosa sunt : quod in facultate visûs manifestissimum est, nec minùs in omni virtute magneticâ et operatione ad distans. Quidquid enim operatur ad distans, id etiam radios emittere rectè dici potest. Sed maximè omnium prominet barba Panis, quia radii corporum celestium, et præcipuè Solis, maximè ex longinquo operantur et penetrant ; adeò ut superiora terræ, atque etiam interiora, ad distantiam nonnullam planè verterint et subegerint et spiritu impleverint. Elegantior autem est figura de barbâ Panis, quod et sol ipse, quandò parte superiore ejus nube obvolutâ radii inferiùs erumpunt, ad aspectum barbatus cernitur.

Etiam corpus Naturæ rectissimè describitur biforme, ob differentiam corporum superiorum et inferiorum. Illa enim ob pulcritudinem et motûs æqualitatem et constantiam, necnon imperium in terram et terrestria, meritò sub humanâ figurâ repræsentantur, cùm natura humana ordinis et dominationis particeps sit : hæc autem ob perturbationem, et motus incompósitos, et quod a cœlestibus in plurimis regantur, bruti animalis figurâ contenta esse possunt. Porrò eadem corporis biformis descriptio pertinet ad participationem specierum. Nulla

enim naturæ species simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans et concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex plantâ, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque reverâ biformia sunt, et ex specie superiore et inferiore compacta. Acutissima autem est allegoria de pedibus capræ, propter ascensionem corporum terrestrium versus regiones aëris et cœli, ubi etiam pensilia fiunt, et indè dejiciuntur magis quàm descendunt. Capra enim animal scansorium est, eaque e rupibus pendere atque in præcipitiis hædere amat; similiter etiam res, licet inferiori globo destinatæ, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus et meteoris manifestissimum est. Immò non sine, caussâ Gilbertus, qui de magnete laboriosissimè et secundum viam experimentalem conscripsit, dubitationem injecit: numnon fortè corpora gravia, post longam a terrâ distantiam, motum versus inferiora paullatim exuant?

Insignia autem in manibus Panis ponuntur duplicia; alterum harmoniæ, alterum imperii. Fistula enim ex septem calamis concentum rerum et harmoniam, sive concordiam cum discordiâ mixtam (quæ ex septem stellarum errantium motu conficitur), evidentè ostendit. Neque enim alii, præterquàm septem planetarum, inveniuntur in cœlo errores, sive exspatiationes manifestæ; quæ cum æqualitate stellarum fixarum, earumque perpetuâ et invariabili ad se invicem distantia, compositæ et temperatæ tum constantiam specierum, tum fluxum individuorum tueri et ciere possint. Si qui vèro sint planetæ

minores, qui non conspiciuntur, si qua etiam mutatio in cœlo major (ut in cometis nonnullis superlunariibus); videntur illa profectò tanquam fistulæ, aut omninò mutæ, aut ad tempus tantùm strepere: utpotè quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam septem fistularum Panis non diù interturbent. Pedum autem illud imperii nobilis translatio est, propter vias naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque baculum illud, sive virga, versus superiorem partem præcipuè curva est, quia omnia Providentiæ Divinæ opera in mundo ferè per ambages et circuitus fiunt; ut aliud agi videri possit, aliud reverà agatur: sicut Josephi venditio in Egyptum, et similia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula sedent populo convenientia per prætextus et vias obliquas feliciùs quæ volunt quàm ex directo superinducunt et insinuant. Etiam (quod mirum fortassè videri possit) in rebus merè naturalibus citiùs naturam fallas quàm premas: adeò quæ ex directo fiunt inepta sunt, et seipsa impediunt; cùm contrà via obliqua et insinuans mollitèr fluat, et effectum sortiatur. Vestis Panis et amiculum ingeniosè admodùm ex pelle pardalis fuisse fingitur, propter maculas ubique sparsas. Cœlum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur; atque etiam res particulares ferè variegatæ esse solent circa superficiem, quæ veluti rei chlamys est.

Officium autem Panis nullâ aliâ re tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quàm quòd Deus venatorum sit. Omnis enim naturalis actio, atque

adeò motus et progressio, nihil aliud quàm venatio est. Nam et scientiæ et artes opera sua venantur; et consilia humana fines suos, atque res naturales omnes vel alimenta sua ut conserventur, vel voluptates et delicias suas ut perficiantur, venantur (omnis siquidem venatio est aut prædæ, aut animi causâ), idque modis peritis et sagacibus;

“ Torva læna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciva capella.”

Etiam ruricularum in genere Pan deus est, quia hujusmodi homines magis secundum naturam vivant, cùm in urbibus et aulis natura a cultu nimio corrumpatur, ut illud poëtæ amatorium verum propter hujusmodi delicias etiam de Naturâ sit;

——— “ Pars minima est ipsa puella sui.”

Montium autem in primis præses dicitur Pan, quia in montibus et locis editis natura rerum panditur, atque oculis et contemplationi magis subjicitur. Quòd alter a Mercurio Deorum nuncius sit Pan, ea allegoria planè divina est; cùm, proximè post verbum Dei, ipsa mundi imago Divinæ Potentiæ et Sapientiæ præconium sit. Quod et Poëta Divinus cecinit; “ Cœli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat firmamentum.”

At Pana oblectant Nymphæ, animæ scilicèt: deliciæ enim mundi animæ viventium sunt. Hic autem meritò illarum imperator, cùm illæ naturam quæque suam tanquam ducem sequantur, et circa eum infinitâ cum varietate veluti singulæ more patrio saltent et choreas ducant, motu neutiquam cessante. Itaque acutè quidam ex recentioribus facultates

animæ omnes ad motum reduxit, et nonnullorum ex antiquis fastidium et præcipationem notavit, qui memoriam et phantasiam et rationem defixis præproperè oculis intuentes et contemplantes, vim cogitativam quæ primas tenet prætermiserunt. Nam et qui meminit, aut etiam reminiscitur, cogitat; et qui imaginatur similiter cogitat; et qui ratiocinatur utique cogitat: denique anima sive a sensu monita, sive sibi permissa, sive in functionibus intellectûs, sive affectuum et voluntatis, ad modulationem cogitationum saltat; quæ est illa Nympharum tripudiatio. Unà verò perpetuò comitantur Satyri et Sileni, Senectus scilicet et Juventus. Omnium enim rerum est ætas quædam hilaris et motu gaudens, atque rursus ætas tarda et bibula: utriusque autem ætatis studia verè contemplanti fortassè ridicula et deformia videantur, instar Satyri alicujus aut Sileni. De Panicis autem terroribus prudentissima doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum et formidinem, vitæ atque essentiæ suæ conservatricem, ac mala ingruentia vitantem et depellentem. Veruntamen eadem natura modum tenere nescia est, sed timoribus salutaribus semper vanos et inanes admiscet: adeò ut omnia, si intus conspici darentur, Panicis terroribus plenissima sint, præsertim humana; et maximè omnium apud vulgum, qui superstitione (quæ verè nihil aliud quàm Panicus terror est) in immensum laborat et agitur, præcipuè temporibus duris et trepidis et adversis. Neque superstitio ista tantummodò in vulgo regnat, sed ab opinionibus

vulgi etiam in sapientiores aliquandò insilit, ut divinè Epicurus (si cetera, quæ de Diis disseruit, ad hanc normam fuissent) locutus sit; “ Non Deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.”

Quod verò attinet ad audaciam Panis, et pugnam per provocationem cum Cupidine; id eò spectat, quia materia non caret inclinatione et appetitu ad dissolutionem mundi et recidivationem in illud Chaos antiquum, nisi prævalidâ rerum concordîâ (per Amorem, sive Cupidinem significatâ) malitia et impetus ejus cohiberetur, et in ordinem compelleretur. Itaque bono admodùm hominum et rerum fato fit, vel potiùs immensâ bonitate Divinâ, ut Pan illud certamen adversum experiatur, et victus abscedat. Eòdem prorsùs pertinet et illud de Typhone in retibus implicato, quia utcùnque aliquandò vasti et insoliti rerum tumores sint (id quod Typhon sonat), sive intumescant maria, sive intumescant nubes, sive intumescat terra, sive alia, rerum tamen natura hujusmodi corporum exuberantias atque insolentias reti inextricabili implicat, et cœrcet, et veluti catenâ adamantinâ devincit.

Quòd autem inventio Cereris huic Deo attribuat, idque inter venationem, reliquis autem Diis negetur licèt sedulò quærentibus et illud ipsum agentibus, monitum habet rarum admodùm et prudens: hoc scilicèt, ne rerum utilium ad vitam et cultum inventio a philosophis abstractis tanquam Diis Majoribus exspectetur, licèt totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodò a Pane, i. e. experientiâ sagaci, et rerum mundi notitiâ universali; quæ

etiam casu quodam, ac veluti inter venandum, in hujusmodi inventa incidere solet. Utilissima enim quæque inventa experientiæ debentur, et veluti donaria quædam fuere casu in homines sparsa.

Illud autem Musices certamen, ejusque eventus, salutarem exhibet doctrinam, atque eam quæ rationi et judicio humano gestienti et se efferenti sobrietatis vincula injicere possit. Duplex enim videtur esse harmonia, et quasi musica; altera Sapientiæ Divinæ, altera rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, administratio mundi et rerum et judicia Divina secretiora sonant aliquid durum et quasi absonum: quæ inscitia, licet asininis auribus meritò insigniatur, tamen et illæ ipsæ aures secretò non palàm gestantur. Neque enim hujusce rei deformitas a vulgo conspicitur, aut notatur.

Postremò minimè mirum est, si nulli amores Pani attribuantur, præter conjugium Echûs; mundus enim se ipso, atque in se rebus omnibus, fruitur: qui amat autem frui vult, neque in copiâ desiderio locus est. Itaque mundi amores esse nulli possunt, nec potiundi cupido (cùm se ipse contentus sit), nisi fortassè amores sermonis. Ii sunt Nympha Echo, res non solida sed vocalis; aut si accuratiores sint, Syringa, quandò scilicet verba et voces numeris quibusdam, sive poëticis sive oratoriis, et tanquam modulamine reguntur. Inter sermones autem sive voces, excellentèr ad conjugium mundi sumitur sola Echo. Ea enim demùm vera est philosophia, quæ mundi ipsius voces fidelissimè reddit, et veluti dictante mundo conscripta est; et nihil aliud est

quàm ejusdem simulacrum et reflexio, neque addit quidquam de proprio, sed tantùm iterat et resonat. Nam quòd Lunam Pan in altis silvas aliquandò sevocâsset, videtur pertinere ad congressum sensûs cum rebus cœlestibus sive Divinis. Nam alia est Endymionis ratio, alia Panis. Ad Endymionem dormientem sponte se demittit Luna; siquidem ad intellectum sopitum, et a sensibus abductum, quandòque sponte influunt Divina: quòd si accersantur et vocentur a sensu, tanquam a Pane, tum verò non aliud lumen præbent quàm illud,

“ Quale sub incertam lunam, sub luce malignâ
Est iter in silvis.” —

Ad mundi etiam sufficientiam et perfectionem pertinet, quòd prolem non edat. Ille enim per partes generat; per totum quomodò generare possit, cùm corpus extra ipsum non sit? Nam de mulierculâ illâ Iâmbe, filiâ Panis putativâ, est sanè ea adjectio quædam ad fabulam sapientissima. Per illam enim repræsentantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur atque omnia implent, vaniloquæ de rerum naturâ doctrinæ, re ipsâ infructuosæ, genere quasi subdititiæ, garrulitate verò interdum jucundæ, interdum molestæ et importunæ.

Exemplum alterum Philosophiæ, secundum Parabolas antiquas, in Politicis. De Bello, secundum fabulam Persei.

PERSEUS, Orientalis cùm fuisset, missus traditur a Pallade ad obtruncandam Medusam, quæ populis plurimis ad Occidentem in extremis Iberiæ partibus

maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc, aliàs crudele et immane, etiam aspectu tam dirum atque horrendum fuit, ut eo solo homines in saxa verteret. Erat autem e Gorgonibus una Medusa, ac sola inter eas mortalis, cùm reliquæ passivæ non essent. Perseus igitur, ad tam nobile facinus se comparans, arma ad dona a tribus Diis mutuò accepit; alas a Mercurio, talaes scilicèt non axillares: a Plutone autem galeam; scutum denique a Pallade et speculum. Neque tamen (licèt tanto apparatu instructus) ad Medusam rectà perrexit, sed primùm ad Græas divertit. Eæ sorores ex alterâ parente Gorgonibus erant; atque Grææ istæ canæ etiam a nativitate erant, et tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodò et dens erat omnibùs unicus; quos, prout exire foràs quamque contigerat, vicissim gestabant, reversæ autem deponere solebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem, illæ Perseo commodârunt. Tum demum cùm se abundè ad destinata perficienda instructum judicaret, ad Medusam properavit impiger et volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui ejus (si forsàn evigilaret) se committere audebat, sed cervice reflexâ et in speculum illud Palladis inspiciens, atque hoc modo ictus dirigens caput Medusæ abscidit. Ex sanguine verò ejusdem, in terram fuso, statim Pegasus alatus emicuit: caput autem abscissum Perseus in scutum Palladis transtulit et inseruit, cui etiamnum sua mansit vis, ut ad ejus intuitum omnes ceu attoniti aut siderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de belligerandi ratione

et prudentiâ. Atque primò omnis belli susceptio debet esse tanquam missio a Pallade; non a Venere certè (ut Bellum Trojanum fuit), aut aliâ levi ex caussâ, quippè cùm in consiliis solidis decreta de bellis fundari oporteat. Deindè de genere belli eligendo tria proponit fabula præcepta, sana admodùm et gravia.

Primum est, ut de subjugatione nationum finitimarum quis non magnoperè laboret. Neque enim eadem est patrimonii et imperii amplificandi ratio: nam in possessionibus privatis vicinitas prædiorum spectatur, sed in propagando imperio occasio et belli conficiendi facilitas et fructus loco vicinitatis esse debent. Itaque Perseus, licèt Orientalis, tamen tam longinquam expeditionem usque ad extremum Occidentem minimè detrectavit. Hujus rei exemplum insigne est in belligerandi diversâ ratione patris et filii regum Philippi et Alexandri. Ille enim in finitimis bellis occupatus urbes paucas imperio adjecit, idque non sine maximâ contentione et periculo; quippè qui et aliàs, et præcipuè in prælio Chæroneo, in ultimum discrimen adductus fuit: at Alexander longinquam expeditionem benè ausus in Persas nationes infinitas subjugavit, magis itineribus quàm præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clarius cernitur in propagatione imperii Romanorum, qui quo tempore ex parte Occidentis vix ultra Liguriam armis penetraverant, eodem tempore Orientis provincias usque ad montem Taurum armis et imperio complexi sunt. Etiam Carolus Octavus rex Galliae bellum Britannicum (quod matrimonio tandem

compositum est) non admodum facile expertus, expeditionem illam Neapolitanam longinquam admirandam quâdam facilitate et felicitate transegit. Habent certè hoc bella longinqua, ut cum iis manus conseratur qui militiæ et armis inuasoris minimè sint assueti, quod in finitimis secus se habet. Etiam et apparatus in hujusmodi expeditionibus solet esse diligentior et instructior, et terror apud hostes ex ipso ausu et fiduciâ major. Neque etiam ferè possit fieri in illis expeditionibus remotis per hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diversio aliqua aut invasio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis sæpius adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis finitimis occasionum delectus in angusto versatur; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eò transferre bellum ubi aut disciplina militaris maximè est enervata, aut vires nationis plurimum attritæ et consumptæ, aut dissidia civilia opportunè oborta, aut aliæ hujusmodi commoditates se ostendant.

Secundum est, ut semper subsit causa belli justa et pia et honorifica et favorabilis. Id enim alacritatem tum militibus tum populis impensas conferentibus addit, et societates aperit et conciliat, et plurimas denique commoditates habet. Inter causas autem belli, admodum favorabilis est ea quæ ducit ad debellandas tyrannides, sub quibus populus succumbit et prosternitur sine animis et vigore, tanquam sub aspectum Medusæ; quod etiam Herculi divinitatem conciliavit. Romanis certè magna religio fuit, strenuè et impigrè accur-

rere ad socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiam bella ob vindictam justam ferè semper felicia fuerunt, sicut bellum adversus Brutum et Cassium ad vindicandam mortem Cæsaris, Severi ad vindicandam mortem Pertinacis, Junii Bruti ad vindicandam mortem Lucretiæ; denique quicumque bello calamitates hominum et injurias aut levant aut vindicant, sub Perseo militant.

Tertium, ut in omni bello suscipiendo vera sit æstimatio virium, atque rectè perpendatur utrùm bellum sit tale quod confici et ad exitum perducì possit, ne quis vastas et infinitas spes persequatur. Prudentèr enim Perseus inter Gorgonas (per quas bella representantur) eam delegit, quæ in suâ naturâ mortalis erat, neque ad impossibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo bello deliberationem subeunt, hæc præcipit fabula, reliqua ad belligerationem ipsam pertinent.

In bello maximè omnium prosunt illa tria dona Deorum, adeò ut fortunam ipsam ferè regant et trahant. Accepit enim Perseus celeritatem a Mercurio, occultationem consiliorum ab Orco, et providentiam a Pallade. Neque caret allegoriâ, eâque prudentissimâ, quòd alæ illæ celeritatis in rebus conficiendis (cùm celeritas in bello plurimùm possit) talaes non axillares fuerint, atque pedibus non humeris additæ; quia non tam in primis belli aggressibus, quàm in iis quæ sequuntur et primis subsidio sunt, celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit, quàm quòd prosecutiones et subsidiarii impetus initiorum alacritati non respon-

deant. At galea Plutonis (quæ homines invisibiles reddere solebat) manifesta parabola est. Nam consiliorum occultatio, post celeritatem, maximi ad bellum est momenti: cujus etiam celeritas ipsa pars magna est. Celeritas enim consiliorum evulgationem prævertit. Ad galeam Plutonis spectant, ut unus bello præsit cum mandatis liberis; consultationes enim cum multis habent aliquid potiùs ex crisis Martis, quàm ex galeâ Plutonis. Eòdem spectant prætextus varii et designationes ancipites, et famæ emissariæ, quæ oculos hominum aut perstringunt aut avertunt, atque vera consiliorum in obscuro ponunt. Etiam cautiones diligentes et suspicaces de litteris, de legatis, de perfugis, et complura alia galeam Plutonis ornant et revinciunt. At non minùs interest consilia hostium explorare, quàm sua occultare. Itaque galeæ Plutonis adjungendum est speculum Palladis, per quod hostium vires, inopia, occulti fautores, dissidia et factiones, progressus, consilia cernantur. Quoniam verò tantum fortuitorum suscipit bellum, ut nec in consiliis propriis occultandis nec in hostium explorandis nec in celeritate ipsâ multum fiduciæ ponendum sit, ideò ante omnia sumendum Palladis scutum, Providentiæ scilicèt, ut quàm minimum Fortunæ relinquatur. Hùc pertinent exploratò vias inire, castra diligentèr munire (quod in militiâ modernâ in desuetudinem ferè abiit, castra verò instar urbis munitæ Romanis ad adversos prælii eventus erant), acies stabilis et ordinata, non nimiùm fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; denique, omnia quæ ad solidam et sollicitam

defensivam spectant; cùm plùs valeat utique in bellis scutum Palladis, quàm gladius ipse Martis. Verùm Perseo utcùnque copiis aut animis instructo restat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequàm bellum incipiatur: nimirùm, ut divertat ad Græas. Grææ autem proditioes sunt, bellorum scilicèt sorores, non germanæ illæ quidem, sed generis nobilitate quasi impares. Bella enim generosa, proditioes degeneres et turpes. Earum descriptio elegans est, ut canæ a nativitate sint et tanquam vetulæ, propter perpetuas proditorum curas et trepidationes. Earum autem vis, antequàm in manifestam defectionem erumpant, aut in oculo, aut in dente est. Omnis enim factio a statu quopiam alienata, et in proditioem propensa, et speculatur et mordet. Atque hujusmodi oculus et dens tanquam communis est; nam quidquid didicerunt et noverunt, ferè per manus ab unâ ad alteram transit et percurrit. Et quod ad dentem attinet, uno quasi ore mordent, et eadem scandala jactant; ut si unam audias, omnes audias. Itaque Perseo sunt istæ Grææ conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præsertim ut oculum et dentem suum ei commodent; oculum ad indicia, dentem ad rumores serendos et invidiam conflandam et animos hominum sollicitandos. Postquàm verò omnia benè sint ad bellum præparatè disposita, illud in primis curandum, quod Perseus fecit, ut Medusa dormiens inveniatur. Prudens enim belli susceptor semper ferè hostem assequitur imparatum, et securitati propiorem. Denique in ipsis belli actionibus atque insultibus, ille intuitus in

speculum Palladis adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa pericula res hostium acutè et attentè intraspicere possunt, at in ipso periculi articulo aut terrore offunduntur, aut pericula nimiùm præcipites et a fronte spectant; undè in illa temerè ruunt, vincendi memores, vitandi obliiti. At neutrum horum fieri debet; sed in speculum Palladis cervice reflexâ inspiciendum, ut impetus rectè dirigatur absque vel terrore vel furore.

A bello perfecto et victoriâ sequuntur effecta duo; Pegasi illa generatio et exsuscitatio, quæ satis evidentè Famam denotat quæ per omnia volat, et victoriam celebrat, et reliquias belli faciles et in votum cedentes efficit. Secundum, gestatio capitis Medusæ in scuto; siquidem nullum præsidii genus huic ob præstantiam comparari possit. Unicum enim facinus insigne et memorabile, feliciter gestum et perpetratum, omnes hostium motus obrigescere facit; atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophiæ secundum Parabolas antiquas, in Moralibus. De Cupiditate, secundum fabulam Dionysi.

NARRANT Semelem Jovis pellicem, postquàm juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obstrinxisset, petiisse ut ad amplexus suos accederet talis qualis cum Junone consuisset. Itaque illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero gestabat, a patre exceptus in femur ejus insutus est, donec menses foetui destinatos compleret. Ex quo

tamen onere Jupiter interim nonnihil claudicabat. Itaque puer quòd Jovem, dum in femore ejus portaretur, gravaret et pungeret, 'Dionysi' nomen accepit. Postquàm autem editus esset, apud Proserpinam per aliquot annos nutritus est; cùm verò adultus esset, ore ferè muliebri conspiciebatur, ut sexûs videretur tanquam ambigui. Etiam exstinctus et sepultus quondam erat ad tempus, et non ita multò post revixit. Atque primâ juventâ vitis culturam, atque adeò vini confectionem et usum, primus invenit et edocuit; ex quo celebris factus et inclytus orbem terrarum subjugavit, et ad ultimos Indorum terminos perrexit. Curru autem vehebatur a tigribus tracto; circa eum subsultabant dæmones deformes, 'Cobali' vocati, Acratus et alii. Quin et Musæ comitatu ejus se adjungebant. Uxorem autem sibi sumpsit Ariadnem a Theseo desertam et relictam. Arbor ei sacra erat hedera. Etiam sacrorum et cærimoniarum inventor et institutor habebatur; ejus tamen generis quæ fanaticæ erant, et plenæ corruptelarum, atque insupèr crudeles. Furores quoque immittendi potestatem habebat. Certè in orgiis ejus, a mulieribus furore percitis duo viri insignes discerpti narrantur, Pentheus et Orpheus; ille dum arbore conscensâ spectator eorum quæ agerentur curiosus esse voluisset, hic cùm lyram suavitè et peritè pulsaret. Atque hujus Dei res gestæ cum Jovis rebus ferè confunduntur.

Fabula videtur ad mores pertinere, ut vix quidquam in Philosophiâ Morali melius inveniat. Describitur autem sub personâ Bacchi na-

tura Cupiditatis, sive affectuum et perturbationum animi. Primùm igitur, quod ad natalia Cupiditatis attinet, origo cupiditatis (omnis licèt nocentissimæ) non alia est quàm bonum apparens. Sicut enim Virtutis mater est bonum existens, similiter Cupiditatis mater est bonum apparens. Altera Jovis (sub cujus personâ anima humana repræsentatur) uxor legitima, altera pellex; quæ tamen Junonis honores æmuletur, tanquam Semele. Concipitur verò Cupiditas in voto illicito, priùs temerè concesso quàm ritè intellecto et judicato. Atque postquàm effervescere cœperit mater ejus (natura scilicèt et species boni), ex nimio incendio destruitur et perit. Processus autem Cupiditatis a conceptu suo talis est. Illa ab animo humano (qui ejus est genitor) et nutricatur, et occultatur, præcipuè in inferiori parte ejus, tanquam femore; atque animum pungit, et convellit, et deprimit, adeò ut actiones et decreta ab eâ impediuntur et claudicent. Quinetiam postquàm consensu et tempore confirmata est et in actus erumpit, ut jam quasi menses compleverit et edita planè sit atque nata, primò tamen ad tempus nonnullum apud Proserpinam educatur, i. e. latebras quærit, atque clandestina est, et quasi subterranea; donec remotis pudoris et metûs frænis, et coâlitâ audaciâ, aut virtutis alicujus prætextum sumit aut infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam ambigui sexûs esse. Habet enim impetum virilem, impotentiam autem muliebrem. Etiam illud præclarè, Bacchum mortuum revivis-

cere. Videntur enim affectus quandòque sopiti atque extincti: sed nulla fides habenda est iis, ne sepultis quidem; siquidem præbitâ materiâ et occasione, resurgunt.

De inventione vitis parabola prudens est. Omnis enim affectus ingeniosus est admodùm et sagax ad investigandum ea, quæ ipsum alant et foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innotuère, vinum ad perturbationes cujuscunque generis excitandas et inflammandas potentissimum est et maximè efficax; atque est cupiditatibus in genere instar fomitis communis. Elegantissimè autem ponitur Affectus, sive Cupiditas, provinciarum subjugator et expeditionis infinitæ susceptor. Nunquam enim partis acquiescit, sed appetitu infinito neque satiabili ad ulteriora tendit, et novis semper inhiat. Etiam tigres apud Affectus stabulant, et ad currum eorum subindè jugantur. Postquàm enim Affectus curulis esse cœperit, non pedestris, sed victor rationis et quasi triumphator factus sit, in omnes qui adversantur aut se opponunt crudelis est et indomitus et immitis. Facetum autem est, quod circa currum Bacchi subsultant illi dæmones deformes et ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus in oculis et ore ipso et gestu indecoros et inconditos, subsultorios et deformes; adeò ut qui sibi ipsi fortassè in aliquo affectu (veluti irâ, arrogantia, amore) videatur magnificus et tumidus, aliis tamen appareat turpis et ridiculus. Conspiciuntur autem in Cupiditatis comitatu Musæ. Neque enim reperitur ullus ferè affectus tam pravus et vilis, cui non

blandiatur aliqua doctrina. Hâc enim in re ingeniorum indulgentia et procacitas Musarum majestatem in immensum minuit; ut cùm duces vitæ et signiferi esse debeant, sint non rarò cupiditatum pedissequæ et oblectatrices.

In primis verò nobilis est illa allegoria, Bacchum amores suos in eam effudisse, quæ ab alio relicta erat et fastidita. Certissimum enim est, affectus id petere atque ambire, quod experientia jampridè repudiavit. Atque nôrint omnes, qui affectibus suis servientes et indulgentes pretium potiundi in immensum augment (sive honores appetant, sive amores, sive gloriam, sive scientiam, sive alia quæcunque) se res relictas petere, et a compluribus per omnia ferè sæcula post experimentum dimissas et repudiatas. Neque mysterio caret, quòd hedera Baccho sacra fuerit. Hoc enim duplici modo convenit; primùm quòd hedera hyeme virescat, deindè quòd circa tot res (arbores, parietes, ædificia) serpat ac circumfundatur et se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis cupiditas per renitentiam et vetitum et tanquam antiperistasin (veluti per frigora brumæ hedera) virescit, ac vigorem acquirit. Secundò, affectus aliquis in humanâ animâ prædominans omnes ejus actiones et decreta tanquam hedera circumsepit; neque ferè quidquam purum invenias, cui illa claviculas suas non imprimat. Neque mirum est, si superstitiosi ritus Baccho attribuantur; cùm omnis ferè malesanus affectus in pravis religionibus luxurietur, adeò ut hæreticorum colluvies bacchanalia ethnicorum superârit, quorum etiam superstitiones

non minùs cruentæ quàm turpes exstiterunt. Neque itidèm mirum est, si furores a Baccho immitti putentur; cùm et omnis affectus in excessu suo veluti furor brevis sit, et si vehementiùs obsideat et incumbat, in insaniâ sæpiùs terminetur. Illud autem de Pentheo et Orpheo inter orgia Bacchi laceratis evidentem parabolam habet: cùm affectus quisque prævalidus erga duas res sit asperrimus, atque infensissimus; quarum altera est inquisitio in eum curiosa, altera admonitio salutaris et libera. Neque auxilio fuerit, si illa inquisitio fit tantùm contemplationis aut spectandi gratiâ, tanquam arbore conscensâ absque omni animi malignitate; neque rursùs, si admonitio illa multâ cum suavitate et dexteritate adhibeatur: verùm utcùnque non tolerant orgia aut Pentheum, aut Orpheum. Postremò, illa confusio personarum Jovis et Bacchi ad parabolam rectè traduci potest; quandoquidèm res gestæ nobiles et claræ, atque merita insignia et gloriosa, interdum a virtute et rectâ ratione et magnanimitate, interdum autem a latente affectu et occultâ cupiditate (utcùnque famæ et laudis celebritate utraque res paritèr gaudeat) proveniant, ut non facile sit distinguere facta Dionysi a factis Jovis.

Verùm in theatro nimis diù moramur; transcamus ad palatium animi; cujus limina majori cum veneratione et curâ ingredi convenit.

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO,
VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER TERTIUS.

AD REGEM SUUM.

CAPUT I.

Partitio Scientiæ in Theologiam, et Philosophiam. Partitio Philosophiæ in Doctrinas tres; de Numine, de Naturâ, de Homine. Constitutio Philosophiæ Primæ, ut matris communis omnium.

HISTORIA omnis, Rex optime, humi incedit, et ducis potiùs officio quàm lucis perfungitur. Poësis autem doctrinæ tanquam somnium: res dulcis, et varia, et volens videri aliquid in se habere divini; quod etiam somnia vendicant. Verùm jam tempus est mihi ut evigilem, et me humo attollam, Philosophiæ et Scientiarum liquidum æthera secans.

Scientia aquarum similis est. Aquarum aliæ descendunt cœlitùs, aliæ emanant e terrâ. Etiam

Scientiarum primaria partitio sumenda est ex fontibus suis : horum alii in alto siti sunt, alii hîc infrâ. Omnis enim scientia duplicem sortitur informationem. Una inspiratur divinitûs, altera oritur a sensu. Nam quantum ad illam quæ docendo infunditur scientiam, cumulativa ea est, non originalis ; sicut etiam fit in aquis, quæ præter fontes primarios ex aliis rivulis in se receptis augescunt. Partiemur igitur scientiam in Theologiam, et Philosophiam. Theologiam hîc intelligimus Inspiratam sive Sacram, non Naturalem, de qua paullò post dicturi sumus. At illam (Inspiratam nimirùm) ad ultimum locum reservabimus, ut cum eâ sermones nostros claudamus ; cùm sit portus et sabbatum humanarum contemplationum omnium.

Philosophiæ autem objectum triplex, Deus, Natura, Homo : et triplex itidèm radius rerum. Natura enim percutit intellectum radio directo ; Deus autem, propter medium inæquale (creaturas scilicèt), radio refracto ; Homo verò, sibi ipsi monstratus et exhibitus, radio reflexo. Convenit igitur partiri Philosophiam in doctrinas tres ; Doctrinam de Numine, Doctrinam de Naturâ, Doctrinam de Homine. Quoniam autem partitiones Scientiarum non sunt lineis diversis similes, quæ coëunt ad unum angulum, sed potiùs ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco (qui etiam truncus ad spatium nonnullum integer est et continuus, antequàm se partiatur in ramos) ; idcirco postulat res, ut priusquàm prioris partitionis membra persequamur, constituatur una scientia universalis quæ sit mater reliquarum, et habeatur in progressu doctrinarum tanquam portio viæ

communis antequàm viæ se separent et disjungant. Hanc Scientiam Philosophiæ Primæ, sive etiam Sapientiæ (quæ olim Rerum Divinarum atque Humanarum Scientia definiebatur), nomine insignimus. Huic autem scientiæ nulla alia opponitur; cùm ab aliis scientiis potiùs limitibus, intra quos continetur, quàm rebus et subjecto differat, fastigia scilicèt rerum tantummodò tractans. Hanc ipsam utrùm inter Desiderata reponere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam et massam inconditam doctrinæ ex Theologiâ Naturali, ex Logicâ, ex partibus quibusdam Physicæ (veluti de Principiis, et de Animâ) compositam et congestam; et sublimitate quâdam sermonis hominum qui seipsos admirari amant, tanquam in vertice scientiarum, collocatam. Nos verò misso fastu id tantùm volumus ut designetur aliqua scientia, quæ sit receptaculum Axiomatum, quæ particularium scientiarum non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus Axiomata esse nemo ambigat. Exempli gratiâ, "Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia:" regula est ex Mathematicis. Eadem et in Ethicis obtinet, quatenùs ad Justitiam Distributivam: siquidem in Justitiâ Commutativâ, ut paria imparibus tribuantur, ratio æquitatis postulat; at in Distributivâ, nisi imparia imparibus præstentur, iniquitas fuerit maxima. "Quæ in eodem tertio conveniunt, et inter se conveniunt," regula est itidèm ex Mathematicis; verùm simul tam potens in Logicâ, ut syllogismi sit funda-

mentum. "Natura se potissimum prodit in minimis," regula est in *Physicis*, tam valida ut etiam Democriti atomos produxerit; veruntamen eam recte adhibuit Aristoteles in *Politicis*, qui contemplationem reipublice orditur a familia. "Omnia mutantur, nil interit," regula itidem in *Physicis*, hoc modo prolata; "Quantum Naturae nec minuitur nec augetur." Eadem competit Theologiae Naturali, sic variata; "Omnipotentiae sunt opera, Aliquid ex nihilo facere, et Aliquid in nihilum redigere:" quod etiam Scriptura testatur, "Didici quod omnia opera, quae fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis quidquam addere, nec auferre." "Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia," regula est in *Physicis*. Eadem valet in *Politicis* (ut recte notavit Machiavellus), cum illa quae interitum rerumpublicarum maxime prohibent nihil aliud ferè sint, quam reformatio earum et reductio ad antiquos mores. "Putredo serpens magis contagiosa est quam matura," regula est in *Physicis*; eadem insignis etiam in *Moralibus*, cum homines profligatissimi et maxime facinorosi minus corruptelae inferant publicis moribus, quam qui aliquid videntur habere sanitatis et virtutis, et ex parte tantum mali sunt. "Quod conservativum est formae majoris, id activitate potentius," regula est in *Physicis*. Etenim, ut non abscindatur ipse rerum nexus, nec detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conservandam fabricam Universi: ut verò gravia congregentur ad massam terrae, facit ad conservandam tantum regionem densorum. Itaque prior motus posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*: nam

quæ faciunt ad conservandam ipsam politiam in suâ naturâ, validiora sunt quàm quæ ad bene esse particularium in republicâ membrorum conducunt. Similitèr eadem locum habet in Theologiâ. Etenim in theologicis virtutibus caritas, quæ est virtus maximè communicativa, præ reliquis omnibus eminet. "Augetur vis agentis per antiperistasin contrarii," regula est in Physicis. Eadem mira præstat in Politicis; cùm omnis factio ex contrariâ ingruente vehementèr irritetur. "Tonus discors in concordem actutùm desinens concentum commendat," regula est Musicæ. Eadem in Ethicis et Affectibus obtinet. Tropus ille musicus, a clausulâ aut cadentiâ (quam vocant) cùm jamjam adesse videatur, placidè elabendi, convenit cum tropo rhetorico expectationem eludendi. Fidium sonus tremulus eandem affert auribus voluptatem, quam lumen aquæ aut gemmæ insiliens, oculis;

"—— splendet tremulo sub lumine pontus."

"Organa sensuum cum organis reflexionum conveniunt:" hoc in Perspectivâ locum habet (oculus enim similis speculo, sive aquis), et in Acousticâ; instrumentum enim auditûs obici intra cavernam simile. Hæc pauca enumerâsse sufficiet ad exempla. Quinimmò magia Persarum (quæ in tantum est celebrata) in eo potissimùm versabatur, ut architecturas et fabricas rerum naturalium et civilium symbolizantes notaret. Neque hæc omnia quæ diximus, et alia hujus generis, similitudines meræ sunt (quales hominibus fortassè parùm perspicacibus videri possint), sed planè una eademque naturæ vestigia aut signa-

cula, diversis materiis et subjectis impressa. Atque hæc res adhuc sedulò tractata non est. Invenias fortassè in scriptis, quæ ab ingeniis celsioribus promanârunt, hujusmodi axiomata rarò et sparsim inserta ex usu argumenti quod tractant. Corpus verò aliquod talium axiomatum, quæ vim habeant quandam primitivam et summariam ad scientias, nemo composuit: cùm tamen sit res ejusmodi, quæ insignitèr naturam unam faciat, quod Philosophiæ Primæ munus esse autumant.

Est et alia hujus Philosophiæ Primæ pars, quæ si ad vocabula respicias vetus est, si ad rem quam designamus nova. Est autem inquisitio de conditionibus adventitiis entium (quas Transcendentes dicere possumus), Pauco, Multo; Simili, Diverso; Possibili, Impossibili; etiam Ente, et non Ente; atque ejusmodi. Quandoquidè enim ista sub Physicâ propriè non cadunt, dissertatio autem Dialectica circa ea magis ad argumentandi rationes quàm ad rerum existentiam sit accommodata, consentaneum omninò est ut hæc contemplatio (in quâ non parum est dignitatis et utilitatis) haud deseratur prorsùs, sed in Scientiarum partitionibus nonnullum saltèm inveniatur locum. Veruntamen hoc intelligimus fieri debere longè alio, quàm quo tractari solet, modo. Exempli gratiâ; nemo, qui de Multo et Pauco verba fecit hoc egit ut caussa reddatur cur alia in naturâ tam numerosa et ampla sint et esse possint, alia tam rara et modica: nam certè fieri non potest, ut in rerum naturâ tanta sit copia auri quanta ferri, tanta rosæ quanta graminis, tanta

specificati quanta non-specificati. Similitèr nemo qui de Simili et Diverso disseruit, satis explicavit cur quasi perpetuò inter species diversas interponantur participia quædam, quæ sunt speciei ambiguae; veluti muscus inter putredinem et plantam, pisces qui hærent et loco non moventur inter plantam et animal, sorices et mures et alia nonnulla inter animalia ex putredine et ex semine prognata, vespertiliones inter aves et quadrupedes, pisces volantes (qui jam notissimi sunt) inter aves et pisces, phocæ inter pisces et quadrupedes; et alia hujusmodi. Neque rursùs caussam indagavit quispiam, cur cùm similia similibus gaudeant, ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit; neque aurum ipsum aurum, licèt argentum vivum alliciat. Circa hæc, et similia, in disceptatione de Transcendentibus illis altum est silentium: orationis enim apices, non rerum subtilitates, secuti sunt homines. Quamobrèm horum Transcendentium, sive conditionum Entium adventitiarum, inquisitionem veram et solidam, secundum naturæ non sermonis leges, Philosophiam Primam recipere volumus. Atque de Philosophia primâ (sive de Sophiâ) quam inter *Desiderata* haud immeritò retulimus, hæc dicta sint.

CAPUT II.

De Theologiâ Naturali; et Doctrina de Angelis et Spiritibus, quæ ejusdem est Appendix.

COLLOCATA igitur suâ in sede communi Scientiarum parente, instar Berecynthiæ tantâ gaudentis cœlesti sobole,

“ Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes ;”
 revertamur ad partitionem illam trium Philosophiarum, Divinæ, Naturalis, et Humanæ. Nam Theologia Naturalis Philosophia etiam Divina rectè appellatur. Definitur autem hæc, ut si talis scientia seu potiùs scientiæ scintilla, qualis de Deo haberi potest, per lumen naturæ et contemplationem rerum creatarum ; et ratione objecti sanè Divina, ratione informationis Naturalis censi potest. Hujus scientiæ limites ita verè signantur, ut ad atheismum confutandum et convincendum, et ad legem naturæ informandam, se extendant ; ad religionem autem adstruendam non proferantur. Quamobrèm nec Deus unquam edidit miraculum quo converteretur atheus, quia poterat ipso naturæ lumine ad notitiam Dei perducì ; verùm miracula ad convertendos idololatrias et superstitiosos designata sunt, qui numen agnoverunt sed in cultu ejus aberrârunt : quoniam non sufficit lumen naturæ Dei voluntati declarandæ, aut cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim opificis potentiam et peritiam ostendunt opera ejus, imaginem autem minimè ; sic opera Dei conditoris omnipotentiam et sapientiam ostendunt, imaginem ejus haudquaquàm depingunt. Atque hâc in re ethnicorum opinio a sacrâ veritate recedit : illi siquidem mundum imaginem Dei statuebant, hominem mundi. At Sacræ Litteræ haud tali honore mundum dignantur, ut Dei uspiam imago dicatur, sed solummodò ‘ opus manuum ejus ;’ hominem verò ‘ imaginem Dei’ immediatè substituunt. Quocircâ, quòd sit Deus, quòd rerum habenas tractet, quòd summè potens, quòd sapiens et præsciens, quòd bonus, quòd remunerator, quòd vindex, quòd adorandus, etiam ex operibus ejus demonstrari et evinci

potest : et admirabilia complura secreta circa attributa ejus, et multò magis circa regimen et dispensationem super Universum, etiam sobriè ex iisdem elici et manifestari queunt ; estque istud argumentum a nonnullis utilitèr pertractatum. Verùm ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de fidei mysteriis vel ratiocinari vel etiam suadere vehementiùs, aut rursùs ea curiosius introspicere et ventilare, et de modo mysterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. “ Da Fidei quæ Fidei sunt.” Nam vel ethnici in illustri illâ et divinâ, de Aurêâ Catenâ, fabulâ hoc ipsum concedunt, “ quòd Jovem de cœlo ad terras deducere nec homines potuerunt nec Dii ; e contrario, quòd Jupiter pertrahere eos potuerit e terrâ ad cœlum.” Quare frustrâ sudaverit, qui coelestia religionis arcana nostræ rationi adaptare conabitur. Decebit potiùs mentes nostras ad coelestis veritatis thronum adorandum attollere. In hâc igitur parte Theologiæ Naturalis tantùm abest ut defectum aliquem observem, ut excessum potiùs reperiam ; ad quem subnotandum paullùm sum digressus propter maxima incommoda et pericula, quæ ex eo tum religioni, tum philosophiæ impendent ; utpotè qui et religionem hæreticam procudet, et philosophiam phantasticam et superstitosam.

Secùs est, quod ad Angelorum et Spirituum naturam attinet, quæ nec inscrutabilis est nec interdicta ; ad quam etiam ex affinitate, quam habet cum animâ humanâ, aditus magnâ ex parte est patefactus.

Præcipit certè Sacra Scriptura; “Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, et religione Angelorum, ingerens se in ea quæ non novit.” Attamen si hoc monitum diligentèr perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies: adorationem scilicèt, qualis Deo debetur, Angelorum; et fanaticas de iis opiniones vel ultra creaturæ sortem eos efferentes, vel ampliolem de iis cognitionem quàm quis reverè adeptus sit venditantes. Ceterùm sobria circa illos inquisitio, quæ vel per rerum corporearum scalam ad eorum naturam pernoscendam ascendat, vel in animâ humanâ veluti in speculo eam intueatur, neutiquam prohibetur. Idem de Spiritibus statuentium immundis, qui a statu suo deciderunt. Consortium cum iis atque usus operæ eorum illicitus est, multò magis qualiscunque cultus vel veneratio. At contemplatio et cognitio illorum naturæ, potestatis, illusionum non solùm ex locis Scripturæ Sacræ, sed ex ratione aut experientiâ, haud postrema pars est sapientiæ spiritualis. Sic certè Apostolus, “Stratagematum ejus non ignari sumus.” Ac non minùs Dæmonum naturam investigare in Theologiâ Naturali conceditur, quàm venenorum in Physicâ, aut vitiorum in Ethicâ. Hanc autem scientiæ partem de Angelis et Dæmonibus inter Desiderata numerare non licet, quippè quæ ab haud paucis sit tentata. Æquius esset, ut scriptorum in hoc genere pars haud parva aut vanitatis, aut superstitionis, aut subtilitatis inutilis arguantur.

CAPUT III.

Partitio Naturalis Philosophiæ, in Speculativam et Operativam: quoddamque illæ duæ et in intentione tractantis, et in corpore tractatûs, segregari debeant.

MISSA igitur Theologiâ Naturali (cui inquisitionem de Spiritibus, ut Appendicem attribuimus) accedamus ad secundam partem; videlicet illam de Naturâ, sive Philosophiam Naturalem. Optimè Democritus; "Scientiam de Naturâ in profundis mineris sive puteis latere demersam." Non malè Chemici; "Vulcanum alteram naturam esse; quin etiam id celeritèr perficere, quod Natura per ambages et temporis moras solet." Quidni igitur Philosophiam in duas partes secemus, Fodinam et Fornacem; et duo constituamus Philosophorum munera, operarios in mineris et fabros? Sanè utcunque videamur hæc per lusum loqui, tamen hujus generis partitionem utilissimam esse censemus, cùm proponetur vocabulis familiaribus et scholasticis; hoc est, ut dividatur doctrina de Naturâ in inquisitionem Causarum et productionem Effectuum, Speculativam et Operativam. Altera Naturæ viscera perscrutatur; altera Naturam veluti super incudem efformat. Neque me fugit quàm arcto copulentur vinculo Causæ et Effectus, ut explicationem eorum aliquatenùs conjungi sit necesse. Attamen quandoquidem omnis solida et fructuosa Naturalis Philosophia duplicem adhibeat scalam eamque diversam, Ascensoriam et Descensoriam;

ab experienciâ ad axiomata, et ab axiomatibus ad nova inventa; consultissimum judico, ut hæ duæ partes, Speculativa, et Operativa, et in intentione tractantis et in corpore tractatûs separentur.

CAPUT IV.

Partitio Doctrinæ Speculativæ de Naturâ, in Physicam Specialem, et Metaphysicam; quarum Physica Causam Efficientem et Materiam, Metaphysica Causam Finale et Formam inquirat. Partitio Physicæ in Doctrinas de Principiis Rerum, De Fabricâ Rerum sive de Mundo, et de Varietate Rerum. Partitio Physicæ de Varietate Rerum in Doctrinam de Concretis et Doctrinam de Abstractis. Partitio Doctrinæ de Concretis rejicitur ad easdem Partitio-nes, quas suscipit Historia Naturalis. Partitio Doctrinæ de Abstractis in Doctrinam de Schematismis Materiæ, et Doctrinam de Motibus. Appendices duæ Physicæ Speculativæ, Problemata Naturalia, Placita Antiquorum Philosophorum. Partitio Metaphysicæ in Doctrinam de Formis, et Doctrinam de Causis Finalibus.

NATURALIS Philosophiæ partem, quæ Speculativa est et theoretica, in Physicam Specialem et Metaphysicam dividere placet. Atque in hâc partitione attendant homines nos vocabulum Metaphysicæ usurpare sensu a recepto et vulgato discrepanti. Hic autem locus admonendi videtur de nostro, in genere, circa usum vocabulorum instituto. Id hujus-

modi est, ut tam in præmisso vocabulo *Metaphysicæ*, quàm in aliis ubi conceptus et notiones nostræ novæ sunt et a receptis recedunt, maximâ certè cum religione antiqua vocabula retineamus. Cùm enim futurum speremus ut ordo ipse et dilucida rerum explicatio, quam subjungere conamur, nos a pravâ vocabulorum quibus utimur intelligentiâ liberent, in ceteris omninò avemus (quatenùs sine veritatis ac scientiarum dispendio fieri possit) vel minimum ab antiquorum aut opinionibus aut loquendi more deflectere. Quâ in re Aristotelis confidentiam proindè subit mirari, qui impetu quodam percitus contradictionis, et bellum universæ antiquitati indicens, non solùm nova artium vocabula pro libitu eudendi licentiam usurpavit, sed etiam priscam omnem sapientiam extinguere et delere annisus est. Adeò ut neque nominet uspiam auctores antiquos, neque dogmatum eorum mentionem ullam faciat, nisi quò aut homines perstringeret, aut placita redargueret. Sanè si famam nomini suo ac sequacium turbam affectaverit, hoc rationibus suis in primis accommodatum. Siquidem in veritate philosophicâ afferendâ et recipiendâ idem contingit, quod in veritate Divinâ; “Veni in nomine Patris, nec recipitis me; si quis venerit in nomine suo, eum recipietis.” Sed ex hoc cœlesti aphorismo, si quem præcipuè designaverit spectemus (nempè Antichristum omnium sæculorum impostorem maximum); colligere licet istud ipsum, “Venire in nomine suo,” nullâ antiquitatis aut si ita loqui licet paternitatis habitâ ratione, rem mali ominis esse ad veritatem; utcunque eam

sæpenumerò comitetur illa fortuna, “ Eum recipietis.” Ceterùm de viro tam eximio certè et ob acumen ingenii mirabili Aristotele crediderim, facilè hanc ambitionem eum a discipulo suo accepisse, quem fortassè æmulatus est; ut si ille omnes nationes, hic omnes opiniones subigeret, et monarchiam quandam in contemplationibus sibi conderet. Quanquam fieri possit, ut apud aliquos tetricos et linguæ acerbæ simili cum discipulo suo titulo insigniretur,

“ Felix terrarum prædo, non utile mundo
Editus exemplum ;”

eodem modo,

“ Felix doctrinæ prædo,” &c.

Nobis verò ex alterâ parte (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera et nova in litteris fœdus et commercium contrahere cordi est) decretum manet antiquitatem comitari usque ad aras, atque vocabula antiqua retinere quanquam sensum eorum et definitiones sæpiùs immutemus; secundum moderatum illum et laudatum in civilibus novandi modum, quo rerum statu novato verborum tamen sollennia durent, quod notat Tacitus; “ Eadem magistratum vocabula.”

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli ‘*Metaphysicæ*,’ nostro sensu. Patet ex iis, quæ supra disseruimus, disjungere nos Philosophiam Primam a *Metaphysicâ*, quæ hactenùs pro re eâdem habitæ sunt. Illam communem Scientiarum parentem, hanc Naturalis Philosophiæ portionem posuimus. Atqui Philosophiæ Primæ communia et promiscua

scientiarum axiomata assignavimus. Etiam relativas et adventitias entium conditiones (quas Transcendentes nominavimus) Multum, Paucum; Idem, Diversum; Possibile, Impossibile; et hoc genus reliqua, eidem attribuimus: id solummodò cavendo, ut physicè, non logicè tractentur. At inquisitionem de Deo Uno Bono, Angelis, Spiritibus, ad Theologiam Naturalem retulimus. Meritò igitur quæri possit quid tandem sit, quod Metaphysicæ relinquatur? Certè ultra Naturam nihil; sed ipsius Naturæ pars multò præstantissima. Atque profectò, citra veritatis dispendium, hùc usque de veterum sententiâ respondere liceat, Physicam ea tractare quæ penitùs in materiâ mersa sunt et mobilia, Metaphysicam abstracta magis et constantia. Rursùs, Physicam in Naturâ supponere existentiam tantùm et motum et naturalem necessitatem; at Metaphysicam etiam mentem et ideam. Nam hùc fortè redit ea, quam dicemus, res. Verùm nos eam, missâ sermonis sublimitate, perspicuè et familiariter proponemus. Partiti sumus Naturalem Philosophiam in Causarum inquisitionem et productionem Effectuum. Inquisitionem Causarum in Theoricam conjecimus. Eam in Physicam et Metaphysicam partiti sumus. Ergò necesse est, ut vera differentia harum sumatur ex naturâ Causarum, quas inquirunt. Itaque absque aliquâ obscuritate, aut circuitione, Physica est quæ inquirit de Efficiente et Materiâ, Metaphysica quæ de Formâ et Fine.

Physica igitur Causarum vaga, et incerta, et

pro modo subjecti mobilia complectitur, Caussarum constantiam non assequitur.

“ Limus ut hic durefcit, et hæc ut cera liquescit,
Uno eodemque igne :”—

ignis duritiæ caussa, sed in limo; ignis colliquationis caussa, sed in cerâ. Partiemur autem Physicam in doctrinas tres. Natura enim aut collecta in unum, aut fusa et sparsa est. Colligitur verò in unum Natura, aut propter communia rerum omnium principia, aut propter unicam integram Universi fabricam. Itaque hæc unio Naturæ duas peperit Physicæ partes: unam de Principiis Rerum, alteram de Fabricâ Universi sive de Mundo, quas etiâ doctrinas de Summis appellare consuevimus. Tertia doctrina (quæ de Naturâ sparsâ sive fusâ tractat) omnimodam rerum varietatem et summas minores exhibet. Ex his igitur patet tres omninò reperiri doctrinas physicas, de Principiis Rerum, de Mundo sive de Fabricâ Rerum, et de Naturâ multiplici sive sparsâ; quæ postrema (ut diximus) omnimodam rerum varietatem continet, estque veluti glossa prima aut paraphrasis circa Naturæ interpretationem. Harum trium partium consideratur totalitèr nulla; ceterùm quàm verè tractentur, non est hic definiendi locus.

At Physicam sparsam, sive de varietate rerum, rursùs in duas partes dividemus, Physicam de Concretis, et Physicam de Abstractis sive Physicam de Naturis. Altera (ut logicis vocabulis utamur) in-

quirit de substantiis, cum omni varietate suorum accidentium: altera de accidentibus, per omnem varietatem substantiarum. Veluti, si inquiratur de leone aut quercu, illa complura diversa accidentia suffulciunt: contrà, si inquiratur de calore aut gravitate, illa plurimis distinctis substantiis insunt. Cùm verò omnis Physica sit ita in medio inter Historiam Naturalem et Metaphysicam, prior pars (si rectè advertas) Historiæ Naturali propior est; posterior Metaphysicæ. Physica autem Concreta eandem subit divisionem, quam Historia Naturalis; ut sit vel circa cœlestia, vel circa meteora, vel circa globum terræ et maris, vel circa collegia majora quæ Elementa vocant, vel circa collegia minora sive Species, etiam circa Præter-generationes, et circa Mechanica. Etenim in hisce omnibus Historia Naturalis factum ipsum perscrutatur et refert, at Physica itidè causas: sed intellige hoc de caussis fluxis, Materiâ scilicet et Efficiente. Inter hasce Physicæ portiones manca prorsùs et imperfecta est ea, quæ inquit de cœlestibus, cùm tamen propter nobilitatem subjecti præcipuæ hominibus curæ esse deberet. Etenim Astronomia fundata est in phænomenis non malè; sed humilis est, et minimè etiam solida: at Astrologia in plurimis etiam fundamento caret. Certè Astronomia talem offert humano intellectui victimam qualem Prometheus olim, cùm fraudem Jovi fecit. Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bovis grandis et pulcri stramine et foliis et viminibus suffarcinatam. Exhibet similiter et Astronomia exteriora cœlestium (astrorum dicimus numerum, situm, motus, periodos)

tanquam pellem cœli pulcram, et in systemata fabrè concinnatam: at viscera desunt, rationes nempe physicæ, ex quibus (hypothesibus astronomicis adjunctis) eruatur theoria; non quæ phænomenis tantùm satisfaciât, cujus generis complures ingeniosè confingi possent; sed quæ substantiam et motum et influxum cœlestium, prout reverà sunt, proponat. Explosa enim ferè jam pridem sunt illa; raptus primi mobilis, et soliditas cœli, stellis in orbibus suis tanquam clavis in laquearibus infixis. Nec multò meliùs asseritur, quòd sint diversi Poli Zodiaci et Mundi; quòd sit secundum mobile renitentia in adversum primi mobilis raptûs; quòd omnia in cœlo ferantur per circulos perfectos; quòd sint Eccentrici, et Epicycli, quibus motuum in circulis perfectis constantia servetur; quòd a Lunâ in superius nulla sit mutatio aut violentia; et hujusmodi. Atque harum suppositionum absurditas in motum terræ diurnum (quod nobis constat falsissimum esse) homines impegit. At vix quisquam est, qui inquisivit causas físicas tum de substantiâ cœlestium tam stellari quam interstellari, tum de celeritate et tarditate corporum cœlestium ad invicem, tum de incitatione motûs diversâ in eodem planetâ, tum de motuum consecutione ab Oriente in Occidentem aut e contrâ, deque progressionibus, stationibus, et retrogradationibus, tum de motuum sublacione et casu per apogæa et perigæa, tum de motuum obliquatione vel per spiras se versus tropicos texendo et retexendo, vel per sinuationes quas Dracones vocant, tum de Polis Rotationum, cùm magis in tali parte

cœli siti sint quàm in aliâ, tum de alligatione quorundam planetarum ad distantiam certam a sole: hujus (inquam) generis inquisitio vix tentata est, sed in Mathematicis tantùm observationibus et demonstrationibus insudatur. Eæ autem ostendunt quomodò hæc omnia ingeniosè concinnari et extricari possint, non quomodò verè in naturâ subsistere; et motus tantùm apparentes, et machinam ipsorum fictitiam et ad placitum dispositam, non causas ipsas et veritatem rerum indicant. Quocircà non malè Astronomia, qualis nunc habetur, inter artes Mathematicas non sine dignitatis suæ dispendio numeratur; cùm debeat potiùs (si proprias partes tueri velit) constitui Physicæ pars quasi nobilissima. Quicunque enim superlunarium et sublunarium conficta divortia contempserit, et materiæ appetitus et passionem maximè catholicas (quæ in utroque globo validæ sunt, et universitatem rerum transverberant) benè perspexerit, is ex illis quæ apud nos cernuntur luculentam capiet de rebus cœlestibus informationem, et ab iis e contrâ quæ in cœlo fiunt haud pauca de motibus inferioribus qui nunc latent perdiscet; non tantùm quatenùs hi ab illis regantur, sed quatenùs habeant passionem communes. Quamobrem hanc partem Astronomiæ, quæ Physica est, desiderari statuimus. Eam Astronomiam Vivam nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei suffarcinati, et solummodò figurâ tenus bovis.

At Astrologia multâ superstitione referta est, ut vix aliquid sanum in eâ reperiatur. Attamen eam potiùs expurgandam, quàm prorsùs abjiciendam esse

censemus. Quòd si quis hanc scientiam non in ratione aut contemplationibus physicis, sed in cæcâ experientiâ et complurium sæculorum observatione fundatam esse contendat, ideoque rationum physicarum examen rejiciat (quod jactabant Chaldæi), is eâdem operâ et auguria revocet et aruspicinam et exta et omnigenas fabulas deglutiât; nam et hæc omnia ut diutinæ experientiæ, et per manus traditæ disciplinæ, dictamina fuisse asserebantur. Nos verò et ut Physicæ portionem Astrologiam recipimus, et non plus ei quàm ratio et rerum evidentia concedit tribuimus, demptis superstitionibus et commentis.

Ut verò rem paullò attentius introspeciamus. Primò quàm inane illud commentum; quòd singuli planetæ vicissim per horas regnent, ut spatio viginti quatuor horarum regna sua ter repetant, præter horas tres supernumerarias! Attamen hoc commentum nobis divisionem hebdomadæ (rem tam antiquam, et tam latè receptam) peperit, ut ex alternatione dierum manifestissimè patet; cùm in principio diei sequentis regnet semper planeta, a planetâ prioris diei quartus, propter tres illas horas quas diximus 'supernumerarias.'

Secundò, pro commento vano rejicere non dubitamus doctrinam de thematibus cœli ad puncta temporis certa, cum distributione domorum; ipsas scilicèt Astrologiæ delicias, quæ bacchanalia quædam in cœlestibus exercuerunt. Nec satis mirari possumus viros quosdam egregios, et in Astrologiâ principes, tam levi ad ista adstruenda argumento innixos esse. Aiunt enim, quandò illud prodat experientia ipsa solstitia, æquinoctia, novilunia, plenilunia, et hujus-

modi stellarum revolutiones majores manifestò et insignitèr operari super corpora naturalia; necesse esse ut posituræ stellarum magis exactæ et subtiliores effectus quoque magis exquisitos et occultiores producant. Illi verò seponere primò debuerant operationes Solis per calorem manifestum, et similiter Lunæ vim quandam magneticam super incrementa æstuum semimenstrua; nam fluxus et refluxus maris quotidianus alia res est; his verò sepositis, reliquas planetarum vires super naturalia (quatenùs experienciâ comprobantur) tenues admodùm et infirmas et quasi latitantes reperient, etiam in revolutionibus majoribus. Quare contrario prorsùs modo concludere debuerant; nimirùm cùm revolutiones illæ majores tam parùm possint, exactas illas et minutas positurarum differentias nihil omninò virium obtinere.

Tertiò, fatalia illa, quòd hora nativitatis aut conceptionis fortunam fœtùs regat, hora inceptionis fortunam incepti, hora quæstionis fortunam rei inquisitæ, atque (ut verbo dicamus) doctrinas de nativitatibus, electionibus, et quæstionibus, et istiusmodi levitates maximâ ex parte nihil certi aut solidi habere, et rationibus physicis planè redargui et evinci judicamus.

Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in Astrologicis retineamus, aut probemus; atque in iis, quæ probamus, quid desideremus? Nam hujus postremæ rei gratiâ (nempe ejus, quod desideratur) sermonem hunc instituimus, cùm aliàs censuris, ut sæpè diximus, non vacemus. Atque inter recepta certè doctrinam de Revolutionibus plus sanitatis quàm reliqua habere censemus. Verùm id optimum factu

foret, si regulas quasdam præscribamus, ad quarum trutinam et normam Astrologica examinentur; ut utilia retineantur, rejiciantur inania. Prima ea sit, de quâ jam antè monuimus, " Revolutiones majores retineantur, valeant minores horoscoporum et domorum." Illæ instar tormentorum grandium ictus suo a longinquo jacere queant, hæ tanquam arcus minores spatia evadere et vires deferre non possunt. Secunda est; " Operatio cœlestium in corpora omnigena non valet, sed tantùm in teneriora; qualia sunt humores, aër, et spiritus: atque hîc tamen excipimus operationes caloris solis et cœlestium, qui et ad metalla et ad plurima subterranea procul dubiò penetrat." Tertia est; " Omnis operatio cœlestium potiùs ad massas rerum extenditur, quàm ad individua." Obliquè tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: illa scilicèt, quæ ex individuis ejusdem speciei sunt maximè possibilis, et tanquam cera mollior; veluti cùm constitutio aëris pestilens corpora minùs resistentia præterit. Quartâ est præcedenti non dissimilis; " Omnis operatio cœlestium non in puncta temporum aut angustias minutas, sed in spatia majora, defluit et dominatur." Itaque prædictiones de temperaturis anni veræ esse possint; de diebus singulis, pro vanis meritò habentur. Postrema est (quæ etiam prudentioribus astrologis semper placuit) quòd nulla insit astris fatalis necessitas, sed quòd inclinent ea potiùs quàm cogant. Addimus et illud (in quo in partes Astrologiæ, si fuerit emendata, non obscurè venire videbimur) nimirùm quòd nobis pro certo constet, cœlestia in se habere alios quosdam

influxus præter calorem et lumen; qui tamen ipsi secundum regulas illas quas jam posuimus, et non aliter, valent. Verùm illi in intimâ Physicâ latent, et longiorem dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his quæ diximus ritè perpensis) inter Desiderata reponere Astrologiam his principiis nostris consentaneam: atque sicut Astronomiam, quæ physicis rationibus nitatur, Astronomiam Vivam nominavimus; ita et Astrologiam, quæ per easdem regitur, Astrologiam Sanam appellare placet. Circa quam rectè conficiendam licèt ea quæ diximus non parùm profutura sint, pauca tamen addemus more nostro, quæ liquidò proponant et ex quibus sit coaugmentanda et ad quæ adhibenda.

Primò in Astrologiam Sanam recipiatur doctrina de commixtionibus radorum, conjunctionibus scilicèt et oppositionibus, et reliquis syzygiis sive aspectibus planetarum inter se: planetarum autem per Signa Zodiaci pertransitum et locationem sub iisdem signis etiam huic parti, de commixtionibus radorum, assignamus. Locatio enim planetæ sub signo est conjunctio quædam ejusdem cum stellis signi: quinetiam sicut conjunctiones, ita et oppositiones, et reliquæ syzygiæ planetarum erga stellas signorum notandæ sunt, quod adhuc plenè factum non est. At commixtiones radorum stellarum fixarum ad invicem utiles quidem sunt ad contemplationem de fabricâ mundi, et regionum subjacentium naturâ; ad prædictiones minimè, quia semper eodem modo se habent.

Secundò, recipiantur accessiones singulorum planetarum propiùs ad perpendicularum, aut recessiones ab

ipso, secūndum regionum climata. Habent enim planetæ singuli non minùs quàm Sol, suas æstates, suas hyemes; in quibus fortiùs, aut infirmiùs, radios jaciunt propter rationem perpendiculari. Etenim nobis dubium non est, quin Luna posita in Leone fortiùs operetur super corpora naturalia apud nos, quàm posita in Piscibus. Non quòd Luna sub Leone ad cor respiciat, sub Piscibus ad pedes (sicut fabulantur); sed propter elevationem versus perpendicularum et approximationem ad stellas majores, eâdem prorsùs ratione quâ et Sol.

Tertiò, recipiantur apogæa et perigæa planetarum cum debitâ disquisitione, ad quæ pertineat planetæ vigor in seipso, ad quæ vicinitas ad nos. Planeta enim in apogæo, sive exaltatione suâ, magis alacer est; in perigæo autem, sive casu suo, magis communicat.

Quartò, recipiantur (ut summatim dicamus) omnia reliqua accidentia motûs planetarum; quales singulorum in itinere suo accelerationes, retardationes, progressus, stationes, retrogradationes; quales distantia a Sole, combustiones, augmenta et diminutiones luminis, eclipses, et si quæ sint alia. Etenim faciunt hæc omnia, ut planetarum radii vel fortiùs vel debiliùs, diversis denique modis et virtutibus, operentur. Atque quatuor ista ad radiationes stellarum spectant.

Quinto, recipiantur quæ naturas stellarum, sive erraticarum sive fixarum, in propriâ suâ essentiâ et activitate reserare et detegere ullo modo queant; qualis magnitudo, qualis color et aspectus, qualis scintillatio et vibratio luminis, qualis situs

versus polos aut æquinoctium, quales asterismi; quæ aliis stellis magis immixtæ, quæ magis solitariae; quæ superiores, quæ inferiores; quæ ex fixis intra vias Solis et planetarum (Zodiacum scilicet), quæ extra; quis ex planetis velocior, quis tardior; quis moveatur in eclipticâ, quis pervagetur in latitudine; quis possit esse retrogradus, quis minimè; quis patiat omnimodam distantiam a Sole, quis alligetur; quis moveatur celerius in apogæo, quis in perigæo; denique anomalia Martis, exspatiatio Veneris, et labores sive passiones admirandæ quæ non semel et in Sole et in Venere deprehensæ sunt, et si quæ sint alia.

Postremò, recipiantur etiam ex traditione naturæ et inclinationes planetarum particulares, atque etiam stellarum fixarum; quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non levitèr (præterquàm ubi cum physicis rationibus planè discordant) rejiciendæ sunt. Atque ex talibus observationibus cõagmentatur Astrologia Sana; et secundum eas tantùm schemata cœli et componere et interpretari oportet.

Adhibetur autem Astrologia Sana ad prædictiones fidentiùs, ad electiones cautiùs, ad utraque autem intra terminos debitos. Prædictiones fieri possint de cometis futuris, qui (ut nostra fert conjectura) prænunciari possunt; et de omni genere meteororum, de diluviis, siccitatibus, ardoribus, congelationibus, terræ motibus, irruptionibus aquarum, eruptionibus ignium, ventis et pluviis majoribus, anni variis tempestatibus, pestilentiis, morbis grassantibus, ubertate et caritate frugum, bellis, seditiõnibus, sectis, transmigrationibus populorum, denique

de omnibus rerum vel naturalium vel civilium motibus aut innovationibus majoribus. Ad magis autem specialia, et fortè singularia, prædictiones istæ (licèt minore certitudine) deduci possint, si reperitis primò hujusmodi temporum inclinationibus generalibus, acri judicio vel physico vel politico applicentur illis speciebus aut individuis quæ hujusmodi accidentibus maximè sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione tempestatum anni eas reperiet (exempli gratiâ) magis oleis quàm vitibus, magis phthisicis quàm hepaticis, magis incolis collium quàm vallium, magis monachis quàm aulicis (propter victûs rationem diversam) propitias aut perniciosas: aut si quis ex cognitione influxûs, quem cœlestia habent super spiritus humanos, reperiat eum talem esse ut magis populis quàm regibus, magis viris doctis et curiosis quàm animosis et militaribus, magis voluptariis quàm negotiosis aut politicis faveat aut adversetur. Hujusmodi autem innumera sunt; sed, quemadmodum diximus, non tantùm cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex astris quæ sunt agentia, verùm etiam particularem subjectorum quæ sunt passiva requirunt.

Neque electiones prorsûs rejiciendæ sunt; sed parciùs illis quàm prædictionibus fidendum. Videmus enim in plantationibus et seminationibus et insitionibus, et ætatum lunæ observationes non esse res omninò frivolas. Sunt et multa ejus generis. Verùm et electiones istæ, etiam magis quàm prædictiones, per nostras regulas cohibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere electiones in illis tantùm casibus, ubi et virtus cœlestium talis sit quæ non subitò transeat, et actio inferiorum similiter talis quæ non

statim absolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus. Nam nec incrementa lunæ subito transiguntur, nec incrementa plantarum. Punctualitas verò temporis omninò repudianda. Inveniuntur autem et talia complura, quod quis minùs putet, in electionibus circa civilia. Quòd si quis nos compellat eo nomine, quòd ex quibus ista Astrologia emendata elici possit et rursùs ad quæ utilitèr adhiberi aliquid monstravimus, quis verò sit eliciendi modus neutiquàm docuimus; ille minùs æquus fuerit, cùm artem ipsam (cujus debitores non sumus) a nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; quatuor tantùm esse modos, quibus ad hanc scientiam via sternatur. Primò, per experimenta futura; deìn, per experimenta præterita; rursùs, per traditiones; ultimò, per rationes physicas. Atque quod ad experimenta futura, quid attinet dicere; cùm illa sæculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant, ut de iisdem cogitationem suscipere frustrà fuerit? Quod verò ad experimenta præterita; ea certè in manu hominum sunt, licèt res sit laboriosa, et multi otii. Possint enim astrologi, si sibi non desint, omnes casus majores (veluti inundationes, pestilentias, prælia, seditiones, mortes regum si placet, et similia, ex historiæ fide deprimere; et situm cœlestium non secundum thematum subtilitatem sed juxta regulas eas revolutionum quæ a nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri; ut ubi manifestus fuerit eventuum consensus et conspiratio, ibi prædictionis norma probabilis constituatur. Quatenùs ad tradi-

tiones; eas ita ventilare oportet, ut quæ cum rationibus physicis manifestò pugnent e medio tollantur, quæ verò cum iis benè consentiant etiam auctoritate suâ valeant. Quantum denique ad physicas rationes, illæ maximè huic inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, et passionibus, et de motibus corporum simplicibus et genuinis, inquirunt. His enim alis ad coelestia ista materiata ascenditur tutissimè. Atque de Astrologiâ Sanâ hactenùs.

Insaniæ autem Astrologicæ (præter ea, quæ a principio notavimus, commenta) alia quædam portio superest non prætermittenda; quæ tamen ab Astrologiâ secludi solet, et in Magiam quam vocant Cœlestem transferri. Ea nacta est mirum commentum ingenii humani, nimirum ut benevolus aliquis situs astrorum in sigillis aut signaculis (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ horæ ejus felicitatem alias prætervolaturam detineant, et quasi volatilem figant. Quemadmodum gravitèr ille conqueritur, de tam nobili apud antiquos arte jam pridem amissâ;

“ Annulus infuso non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos
Fert gemma, aut celso divulsas cardine Lunas.”

Certè reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Ecclesia Romana; neque enim in Divinis et immateriatis fluxus temporis obest; verum ut condantur reliquiæ cœli, quò hora quæ recessit et tanquam mortua est reviviscat et continuetur, mera est super-

stitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi fortè Musæ aniculæ jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas partes rectissimè dividi posse statuimus; doctrinam de Schematismis materiæ, et doctrinam de Appetitibus et Motibus. Utrosque cursim enumerabimus, undè veræ Physicæ de Abstractis adumbratio quædam deduci possit. Schematismi materiæ sunt, Densum, Rarum; Grave, Leve; Calidum, Frigidum; Tangibile, Pneumaticum; Volatile, Fixum; Determinatum, Fluidum; Humidum, Siccum; Pingue, Crudum; Durum, Molle; Fragile, Tensile; Porosum, Unitum; Spirituosum, Jejunum; Simplex, Compositum; Absolutum, imperfectè Mistum; Fibrosum atque venosum, simplicis posituræ sive Æquum; Similares, Dissimilares; Specificatum, non Specificatum; Organicum, Inorganicum; Animatum, Inanimatum; neque ultrà rem extendimus. Sensibile enim et Insensibile, Rationale et Irrationale, ad doctrinam de Homine rejicimus. Appetituum verò et Motuum duo genera sunt. Sunt enim vel motus simplices, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamen schematismorum materiæ; vel motus compositi sive producti, a quibus ultimis recepta Philosophia quæ parùm de corpore Naturæ stringit auspicatur. Debent autem haberi hujusmodi motus compositi (quales sunt generatio, corruptio, et reliqui) pro pensis quibusdam; aut summis motuum simplicium, potiùs quàm pro motibus primitivis. Motus simplices sunt Motus Antitypiæ, quem vulgò 'Motum ne fiat penetratio dimensionum' vocant;

Motus Nexûs, quem Motum ex fugâ vacui appellant ; Motus Libertatis, ‘ ne detur compressio aut extensio præternaturalis ;’ Motus in Sphæram novam, sive ad rarefactionem et condensationem ; Motus Nexûs secundi, ‘ sive ne detur solutio continuitatis ;’ Motus Congregationis Majoris, sive ad massas connaturalium suorum, qui vulgò dicitur Motus Naturalis ; Motus Congregationis Minoris, qui vulgò dicitur Sympathiæ et Antipathiæ ; Motus Disponens, sive ‘ ut partes benè collocentur in toto ;’ Motus Assimilationis, sive multiplicationis naturæ suæ super aliud ; Motus Excitationis, ubi agens nobiliùs motum in alio latentem et sopitum excitat ; Motus Sigilli sive Impressionis, operatio scilicèt absque communicatione substantiæ ; Motus Regius, sive cohibitio reliquorum motuum a motu prædominante ; Motus absque Terminò, sive rotatio spontanea ; Motus Trepidationis, sive systoles et diastoles, corporum scilicèt quæ locantur inter commoda et incommoda ; Postremò Decubitus, sive Exhorrentia Motûs, quæ etiam plurimarum rerum est caussativa. Hujusmodi sunt Motus Simples, qui ex penetralibus Naturæ verè prodeunt ; quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, et multis modis aggregati motus illos compositos, sive summas motuum quæ receptæ sunt, aut illis similes constituunt. Summæ motuum sunt decantati illi motus, Generatio, Corruptio ; Augmentatio, Diminutio ; Alteratio, et Latio ; etiam Mixtio, Separatio. Supersunt tantùm tanquam appendices Physicæ, mensuræ motuum ; quid possit Quantum, sive Dosis Naturæ ? Quid possit Distantia, id quod ‘ Orbis

Virtutis sive Activitatis' non malè vocatur? Quid possint Incitatio et Tarditas? Quid brevis aut longa Mora? Quid Vis aut Hebetudo rei? Quid Stimulus Peristaseos? Atque hæ sunt Physicæ veræ de Abstractis partes genuinæ. Etenim in schematismis materiæ, in motibus simplicibus, in summis sive aggregationibus motuum, et in mensuris motuum, Physica de Abstractis absolvitur. Nam motum voluntarium in animalibus, motum qui fit in actionibus sensuum, motum phantasiæ, appetitûs, et voluntatis, motum mentis decreti, et intellectualium ad proprias doctrinas amandamus. Illud tamen iteratò moneamus, universa hæc quæ diximus in Physicâ non ulteriùs tractari, quàm ut inquirentur Materia et Efficiens ipsorum: retractantur enim in Metaphysicâ, quoad Formas et Fines.

Physicæ subjungemus appendices insignes duas, quæ non tam ad materiam quàm ad modum inquisitionis spectant; Problemata Naturalia, et Placita Antiquorum Philosophorum. Prior Naturæ multiplicis, sive Sparsæ, appendix est; secunda Naturæ unitæ, sive Summarum. Utraque ad sollertem dubitationem pertinet, quæ scientiæ pars est non contemnenda. Nam Problemata particulares dubitationes complectuntur; Placita generales, circa principia et fabricam. Problematum exemplum nobile est in libris Aristotelis: quod genus operis meruit certè, non solùm ut posteriorum laudibus celebraretur, verùm etiam ut eorum laboribus continuaretur, cùm dubitationes indiès orientur novæ. Attamen in hâc re adhibenda est cautio, magni utique momenti. Dubiorum comme-

moratio et propositio duplicem in se habet fructum : unum, quòd Philosophiam muniat contra errores ; quandò id quod non planè liquet non judicatur aut asseritur (ne error errorem gigneret), sed suspenditur de eo iudicium, et non fit positivum ; alterum, quòd dubitationes in codicillos relatæ totidem spongiæ sunt, quæ incrementa scientiæ perpetuò ad se sugant et alliciant ; undè fit ut illa quæ, nisi præcessissent dubitationes, levitèr et sicco pede transmissa fuissent, dubitationum admonitu attentè et studiosè observentur. Verùm hæ duæ utilitates vix unum compensant incommodum, quod nisi sedulò prohibeatur, se ingeret : nimirum quòd dubitatio, si semel admittatur tanquam justa et fiat quasi authentica, statim defensores in utramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem licentiam dubitandi transmittant ; adeò ut homines ingenia sua intendant et applicent ad hoc, ut alatur potiùs dubitatio quàm terminetur aut solvatur. Cujus quidem rei exempla et in jurisperitis et in academicis ubique occurrunt, quibus moris est ut dubitationem semèl admissam perpetuam esse velint, nec minùs dubitandi quàm asserendi auctoramenta amplectantur : cùm tamen ille demùm sit ingenii usus legitimus, qui ex dubiis certa faciat, non qui certa in dubium vocet. Quare Kalendarium dubitationum, sive Problematum in naturâ, et desiderari assero et suscipi probo ; modò curæ sit, ut auctâ scientiâ indiès (quod fiet proculdubiò, si nos audiant homines) quæ clarè discussæ sint dubitationes ex albo deleantur. Huic Kalendario aliud addi cuperem, non minùs utile : cùm

enim in omni inquisitione inveniuntur hæc tria ; perspicuè vera, dubia, perspicuè falsa ; utilissimum foret Kalendario dubiorum Kalendarium falsitatum et errorum popularium, vel in Historiâ Naturali vel in dogmatibus grassantium, adjungere, ne illæ ampliùs scientiis molestæ sint.

Quod ad Placita Antiquorum Philosophorum, qualia fuerunt Pythagoræ, Philolai, Xenophanis, Anaxagoræ, Parmenidis, Leucippi, Democriti, aliorum (quæ homines contemptim percurrere solent), non ab re fuerit paullò modestiùs in ea oculos conjicere. Etsi enim Aristoteles, more Ottomanorum, regnare se haud tutò posse putaret, nisi fratres suos omnes contrucidâset ; tamen iis, qui non regnum aut magisterium sed veritatis inquisitionem atque illustrationem sibi proponunt, non potest non videri res utilis diversas diversorum circa rerum naturas opiniones sub uno aspectu intueri. Neque tamen subest spes, quòd veritas aliqua purior ex illis aut similibus theoriis speranda ullo modo sit. Quemadmodùm enim eadem phænomena, et iidem calculi, et Ptolemæi principiis astronomicis et Copernici competunt ; ita experientia ista vulgaris quâ utimur atque obvia rerum facies pluribus diversis theoriis se applicare potest, ubi ad rectam veritatis indagationem longè aliâ severitate opus fuerit. Eloquentè enim Aristoteles ; Infantes primò balbutientes quasvis mulieres appellare matres, post autem propriam matrem discernere ; sic certè puerilis experientia omnem Philosophiam appellabit matrem, adulta verò matrem veram internoscet. Intereà juvabit Philosophias discre-

pantes (veluti diversas naturæ glossas quarum una fortassè uno loco, alia alio est emendatior) perlegere. Optârim igitur ex vitis Antiquorum Philosophorum, ex fasciculo Plutarchi de placitis eorum, ex citationibus Platonis, ex confutationibus Aristotelis, ex sparsâ mentione quæ habetur in aliis libris tam ecclesiasticis quàm ethnicis (Lactantio, Philone, Philostrato, et reliquis) opus confici, cum diligentîâ et iudicio, de Antiquis Philosophiis. Tale enim opus nondum exstare video. Attamen hîc moneo, ut hoc fiat distinctè, ita ut singulæ Philosophiæ seorsùm componantur et continuentur, non per titulos et fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim Philosophia integra seipsam sustentat, atque dogmata ejus sibi mutuò et lumen et robur adjiciunt: quòd si distrahuntur, peregrinum quiddam et durum sonant. Certè quando apud Tacitum lego facta Neronis aut Claudii circumstantiis, temporum, personarum, et occasionum vestita, nil video quod a probabilitate prorsùs abhorreat: cùm verò eadem lego in Suetonio Tranquillo per capita et communes locos, minimèque in serie temporis repræsentata, portenta quædam videntur et planè incredibilia. Neque absimilis est ratio Philosophiæ, quandò proponitur integra, et quandò in frustra concisa et dissecta. Neque verò ex hoc Placitorum Philosophiæ Kalendario nuperas theorias et dogmata excludo: sicut illam Theophrasti Paracelsi, eloquentèr in corpus quoddam et harmoniam philosophiæ redactam a Severino Dano; aut Telesii Consentini, qui Parmenidis philosophiam instaurans arma Peripateticorum in illos ipsos vertit; aut Patricii Veneti, qui Platoniorum fumos subli-

mavit; aut Gilberti popularis nostri, qui Philolai dogmata reposuit; aut alterius cujuscunque, si modò dignus sit. Horum verò (quoniam volumina integra exstant) summæ tantùm indè conficiendæ, et cum ceteris conjungendæ. Atque de Physicâ cum Appendicibus hæc dicta sint.

Quantum ad Metaphysicam, assignavimus jam ei inquisitionem Caussarum Formalium et Finalium; quæ assignatio, quatenùs ad Formas, incassum facta videatur. Invaluit siquidem opinio atque inveteravit rerum formas essentielles, seu veras differentias, nullâ humanâ inveniri diligentîâ posse: quæ opinio interîm nobis elargitur, atque concedit, inventionem Formarum ex omnibus scientiæ partibus dignissimam esse quæ investigetur, si modò fieri possit ut reperiantur. Ad inventionis possibilitatem verò quod attinet, sunt certè ignavi regionum exploratores, qui ubi nil nisi cælum et pontum vident, terras ultrâ esse prorsùs negant. At manifestum est, Platonem virum sublimis ingenii quique veluti ex rupe excelsâ omnia circumspiciebat, in suâ de Ideis doctrinâ Formas esse verum scientiæ objectum vidisse; utcûnque sententiæ hujus verissimæ fructum amiserit, Formas penitùs a materiâ abstractas, non in materiâ determinatas contemplando et prensando: undè factum est, ut ad speculationes theologicas diverteret, quod omnem Naturalem suam Philosophiam infecit et polluit. Quòd si diligentèr, seriò, et sincerè ad actionem et usum oculos convertamus, non difficile erit disquirere et notitiam assequi quæ sint illæ Formæ,

quarum cognitio res humanas miris modis locupletare et beare possit. Substantiarum enim Formæ (uno homine excepto, de quo Scriptura, "Formavit hominem de limo terræ, et spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ," non ut de ceteris speciebus, "Producant aquæ, producat terra"), species inquam creaturarum, prout nunc per compositionem et transplantationem inveniuntur multiplicatæ, ita perplexæ sunt et complicatæ ut aut omninò de iis inquirere frustrà sit, aut inquisitio earum qualis esse potest seponi ad tempus, et postquam Formæ simplicioris naturæ ritè exploratæ sint et inventæ, tum demùm institui debeat. Quemadmodum enim nec facile esset, nec ullo modo utile, Formam soni investigare ejus qui verbum aliquod constituat, cùm verba compositione et transpositione litterarum sint infinita; at soni, qui litteram aliquam simplicem exprimat, Formam inquirere (quali scilicèt collisione, quali instrumentorum vocis applicatione, constituatur) comprehensibile est, immò facile, quæ tamen Formæ litterarum cognitæ ad Formas verborum illicò nos deducunt: eâdem prorsùs ratione Formam inquirendo, leonis, quercûs, auri, immò etiàm aquæ aut aëris, operam quis luserit: formam verò inquirere Densi, Rari; Calidi, Frigidi; Gravis, Levis; Tangibilis, Pneumatici; Volatilis, Fixi; et similium tam Schematismorum quàm Motuum, quos in Physicâ tractandâ magnâ ex parte enumeravimus (et 'Formas Primæ Classis' appellare consuevimus), quique veluti litteræ alphabeti numero haud ita multi sunt, et

tamen Essentias et Formas omnium substantiarum conficiunt et sustinent ; hoc est, inquam, illud ipsum quod conamur, quodque eam partem Metaphysicæ de quâ nunc inquirimus constituit et definit. Neque hæc efficiunt, quominùs Physica easdem naturas consideret quoque (ut dictum est) sed tantùm quoad causas fluxas. Exempli gratiâ, si de causâ inquiratur albedinis in nive vel spumâ ; rectè redditur, quòd sit subtilis intermixtio aëris cum aquâ, Hæc autem, longè abest, ut sit Forma albedinis, cùm aër etiam pulveri vitri aut crystalli intermixtus albedinem similitèr procreet, non minùs quàm si admisceatur aquæ : verùm causa efficiens illa tantùm est, quæ nihil aliud quàm vehiculum est Formæ. At in Metaphysicâ si fiat inquisitio, hujusmodi quidpiam reperies ; corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis simplici ordine sive æqualitèr collocatis, constituere Albedinem. Hanc Metaphysicæ partem desiderari reperio. Nec mirum ; quia illo inquirendi modo, qui hùc usque in usum venit nunquam in sæculum comparebunt rerum Formæ. Radix autem mali hujus, ut et omnium, ea est ; quòd homines et properè nimis et nimis longè ab experièntiâ et rebus particularibus cogitationes suas divellere et abstrahere consueverunt, et suis meditationibus et argumentationibus se totos dedère.

Usus autem hujus partis Metaphysicæ, quam desideratis annumero, duas ob causas vel maximè excellit. Prima est, quòd scientiarum omnium officium sit et propria virtus, ut experièntiæ ambages et itinera longa (quantum veritatis ratio permittit)

abbrevient, ac proindè remedium veteri querimoniam afferant, de 'Vitâ brevi et Arte longâ.' Illud verò optimè præstat, axiomata scientiarum in magis generalia, et quæ omni materiæ rerum individuarum competant, colligendo et uniendo. Sunt enim Scientiæ instar pyramidum, quibus Historia et Experientia tanquam basis unica substernuntur: ac proindè basis Naturalis Philosophiæ est Historia Naturalis; tabulatum primum a basi est Physica, vertici proximum Metaphysica; ad conum quod attinet et punctum verticale (opus quod operatur Deus a principio usque ad finem; summariam nempe naturæ legem), hæsitamus meritò, an humana possit ad illud inquisitio pertingere. Ceterùm hæc tria veræ sunt Scientiarum contabulationes, suntque apud homines propriâ scientiâ inflatos et theomachos tanquam tres moles giganteæ;

"Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicèt atque Ossæ frondosum involvere Olympum:"

apud eos verò qui seipsos exinanientes omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa acclamatio, Sancte, Sancte, Sancte. Sanctus enim Deus in multitudine operum suorum, sanctus in ordine eorum, sanctus in unione. Quare speculatio illa Parmenidis et Platonis, quamvis in illis nuda fuerit speculatio, excellit tamen; "Omnia per scalam quandam ad unitatem ascendere." Atque illa demùm scientia ceteris est præstantior, quæ humanum intellectum minimùm multiplicitate onerat; quam liquet esse Metaphysicam, quippè quæ contemplatur præcipuè

simplices illas rerum Formas (quas superiùs Formas Primæ Classis nominavimus): quandoquidem, licèt numero paucæ, tamen commensurationibus et cöordinationibus suis omnem varietatem constituunt.

Secunda res, quæ hanc Metaphysicæ partem de Formis nobilitat, hæc nimirùm est; quòd potestatem humanam emancipet maximè et liberet, eamque in amplissimum et apertissimum operandi campum educat. Nam Physica per angustos et impeditos calles humanam operam dirigit, Naturæ ordinariæ flexuosos tramites imitata: sed latæ undìque sunt sapientibus viæ; Sapientiæ nimirùm (quæ a veteribus 'rerum divinarum et humanarum scientia' definiebatur) mediorum copia et varietas semper suppetit. Causæ enim Physicæ novis inventis, in simili materiâ, lucem et ansam præbent. At qui Formam aliquam novit, novit etiam ultimam possibilitatem superinducendi naturam illam in omnigenam materiam, eoque minùs inter operandum restringitur et alligatur vel ad materiæ basim, vel ad conditionem efficientis. Quod genus scientiæ elegantèr describit etiam Salomon, etsi sensu magis divino; "Non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum. Intelligit scilicèt Sapientiæ vias nec angustiis, nec obicibus, obnoxias esse.

Metaphysicæ pars secunda est Finalium Causarum inquisitio, quam non ut prætermisam sed ut malè cölocatam notamus. Solent enim inquire inter Physica, non inter Metaphysica. Quanquam si ordinis hoc solum vitium esset, non mihi fuerit tanti: ordo enim ad illustrationem pertinet, neque est ex

substantiâ Scientiarum. At hæc ordinis inversio defectum insignem peperit, et maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim caussarum finalium in Physicis inquisitionem caussarum physicarum expulit et dejecit; effecitque ut homines in istiusmodi speciosis et umbratilibus caussis acquiescerent, nec inquisitionem caussarum realium et verè Physicarum strenuè urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solùm a Platone, qui in hoc littore semper anchoram figit; verùm etiam ab Aristotele, Galeno, et aliis, qui sæpissimè etiam ad illa vada impingunt. Etenim qui caussas adduxerit hujusmodi, “palpebras cum pilis pro sepi et vallo esse ad munimentum oculorum, aut corii in animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores et frigora, aut ossa pro columnis et trabibus a naturâ induci quibus fabrica corporis innitatur, aut folia arborum emitti quo fructus minùs patiantur a sole et vento, aut nubes in sublimi fieri ut terram imbribus irrigent, aut terram densari et solidari ut statio et mansio sit animalium,” et alia similia; is in Metaphysicis non malè ista allegarit, in Physicis autem nequaquam. Immò, quod cœpimus dicere, hujusmodi sermonum discursus (instar remorarum, uti fingunt, navibus adhærentium) Scientiarum quasi velificationem et progressum retardârunt, ne cursum suum tenerent et ulteriùs progredierentur; et jampridem effecerunt ut Physicarum caussarum inquisitio neglecta deficeret ac silentio præteriretur. Quapropter Philosophia Naturalis Democriti et aliorum, qui Deum et Mentem a fabricâ rerum amoverunt, et

structuram universi infinitis naturæ præclusionibus et tentamentis (quas uno nomine Fatum aut Fortunam vocabant) attribuerunt, et rerum particularium causas materiæ necessitati sine intermixtione Caussarum finalium assignârunt, nobis videtur (quantum ex fragmentis et reliquiis philosophiæ eorum conijcere licet) quatenûs ad caussas Physicas, multò solidior fuisse et altiùs in naturam penetrâsse quàm illa Aristotelis et Platonis; hanc unicam ob caussam, quòd illi in caussis finalibus nunquam operam triverunt, hi autem eas perpetuò inculcârunt. Atque magis in hâc parte accusandus Aristoteles quàm Plato, quandoquidem fontem caussarum finalium Deum scilicèt omiserit, et Naturam pro Deo substituerit; caussasque ipsas finales potiùs ut logicæ amator, quàm theologiæ, amplexus sit. Neque hæc eò dicimus quòd causæ illæ finales veræ non sint, et inquisitione admodùm dignæ, in speculationibus Metaphysicæ; sed quia, dum in Physicarum caussarum possessiones excurrunt, et irruunt, miserè eam provinciam depopulantur et vastant. Alioquìn, si modò intra terminos suos coërceantur, magnoperè hallucinantur quicumque eas Physicis caussis adversari aut repugnare putent. Nam caussa reddita, quòd ‘palpebrarum pili oculos muniant,’ nequicquam sanè repugnat alteri illi, quòd pilositas soleat contingere humiditatum orificiis.

“Mucosi fontes, &c.”

Neque caussa reddita, quòd ‘coriorum in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injurias propulsandas,’ adversatur illi alteri, quòd illa firmitudo fit ob contractionem pororum in extimis corporum per frigus

et deprædationem aëris; et sic de reliquis: conspirantibus optimè utrisque caussis, nisi quod altera intentionem, altera simplicem consecutionem denotet. Neque verò ista res in dubium vocat Providentiam Divinam, aut ei quidquam derogat, sed potiùs eandem miris modis confirmat et evehit. Nam sicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multò altior et mirabilior, si quis operâ aliorum ad suos fines et desideria abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit (ut interim ea agant quæ ipse velit, neutiquam verò se hoc facere intelligant), quàm si consilia sua cum administris voluntatis suæ communicaret; sic Dei sapientia effulget mirabiliùs cùm Natura aliud agit, Providentia aliud elicit, quàm si singulis schematibus et motibus naturalibus Providentiæ characteres essent impressi. Scilicèt Aristoteli, postquàm Naturam finalibus caussis impregnâsset, "Naturamque nihil frustrà facere, sui-que voti semper esse compotem" (si impedimenta abessent), et hujusmodi multa eò spectantia posuisset, ampliùs Deo non fuit opus. At Democritus et Epicurus, cùm atomos suas prædicabant, eò usque a subtilioribus nonnullis tolerabantur; verùm cùm ex eorum fortuito concursu fabricam ipsam rerum absque mente coäluisse assererent, ab omnibus risu excepti sunt. Adeò ut tantum absit ut causæ Physicæ homines a Deo et Providentiâ abducant, ut contra potiùs philosophi illi, qui in iisdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant nisi postremò ad Deum et Providentiam confugiant. Atque hæc de Metaphysicâ dicta sint, cujus partem

de caussis finalibus in libris et Physicis et Metaphysicis tractatam non negaverim; in his rectè, in illis perperàm propter incommodum indè secutum.

CAPUT V.

Partitio Operativæ Doctrinæ de Naturâ, in Mechanicam et Magiam; quæ respondent partibus Speculativæ; Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia: et Expurgatio vocabuli Magiæ. Appendices duæ Operativæ; Inventarium Opum Humanarum, et Catalogus Polychrestorum.

OPERATIVAM de Naturâ similiter in duas partes dividemus, idque ex necessitate quâdam. Subjicitur enim hæc divisio divisioni priori Doctrinæ Speculativæ: Physica siquidem et inquisitio Caussarum Efficientium et Materialium producit Mechanicam; at Metaphysica et Inquisitio Formarum producit Magiam. Nam Caussarum Finalium inquisitio sterilis est, et tanquam virgo Deo consecrata nihil parit. Neque nos fugit esse et Mechanicam sæpiùs merè empiricam et operariam, quæ a Physicâ non pendeat; verùm hanc in Historiam Naturalem conjecimus, a Philosophiâ Naturali segregamus. Loquimur tantùm de eâ Mechanicâ, quæ cum Caussis Physicis conjuncta est. Veruntamen intervenit quædam Mechanica, quæ nec prorsùs operaria est, neque tamen philosophiam propriè attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt, aut casu occurrerunt et deinceps per manus

tradita sunt, aut de industriâ quæsita. Quæ autem intentionalitèr inventa sunt, illa aut per caussarum et axiomatum lucem eruta sunt, aut per extensionem quandam vel translationem vel compositionem inventorum priorum deprehensa: quæ magis ingeniosa quædam res est et sagax, quàm philosophica. Hanc verò partem, quam neutiquam contemnimus, non multò post, cùm de Experienciâ Litteratâ inter Logica tractabimus, cursim perstringemus. Enimverò Mechanicam, de quâ nunc agimus, tractavit Aristoteles promiscuè, Hero in Spiritualibus, etiam Georgius Agricola scriptor recens diligentèr admodum in Mineralibus, aliique quamplurimi in subjectis particularibus; adeò ut non habeam quod dicam de omissis in hâc parte; nisi quòd Mechanica promiscua secundum exemplum Aristotelis diligentius debuissent continuari per labores recentiorum, præsertim cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut caussæ magis obscuræ aut effectus magis nobiles. Verum qui in hisce insistunt quasi oras tantum maritimas perreptant,

———“*premendo littus iniquum:*”

meo siquidem iudicio vix possit aliquid in Naturâ radicitus verti aut innovari, vel per casus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce Caussarum Physicarum, sed solummodò per inventionem Formarum. Si igitur desiderari eam partem Metaphysicæ quæ de Formis agit posuimus, sequitur ut Naturalis etiam Magia, quæ ad eam est relativa, similiter desideretur. Verùm hoc loco postulandum videtur, ut vocabulum istud Magiæ, in

deteriorem partem jampridem acceptum, antiquo et honorifico sensui restituatur. Etenim Magia apud Persas pro scientiâ sublimi, et scientiâ consensus rerum universalium, accipiebatur; atque etiam tres illi reges, qui ab Oriente ad Christum adorandum venerunt, Magorum nomine vocabantur. Nos verò eam illo in sensu intelligimus, ut sit scientia quæ cognitionem Formarum Abditarum ad opera admiranda deducat, atque quod dici solet activa cum passivis conjungendo magnalia Naturæ manifestet. Nam quantum ad Naturalem Magiam (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quasdam et supersticiosas traditiones et observationes de Sympathiis et Antipathiis rerum, atque de occultis et specificis proprietatibus complectentem cum frivolis ut plurimum experimentis, potiùs occultandi artificio et larvâ quàm reipsâ admirandis; non erraverit sanè, qui eam dixerit a scientiâ quam quærimus tantum distare, quoad veritatem naturæ, quantum libri rerum gestarum Arthuri ex Britannîâ aut Hugonis Burdegalensis et hujusmodi heroùm umbratilium differunt a Cæsaris Commentariis, quoad veritatem historicam. Manifestum enim est Cæsarem majora reverà perpetrâsse, quàm illi de heroïbus suis confingere ausi sunt, sed modis faciendi minimè fabulosis. Hujusmodi doctrinas benè adumbravit fabula de Ixione; qui cùm Junonis, potentiæ Deæ, concubitum animo sibi designaret, cum evanidâ nube rem habuit, ex quâ Centauros et Chimæras progenuit. Sic qui insanâ et impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantùm fumos et nebulas cernere

se putant, loco operum nil aliud quàm spes inanes, et deformia quædam ac monstrosa spectra suscipient. Hujus autem Magiæ Naturalis, levis et degeneris, operatio super homines similis est soporiferis quibusdam medicamentis, quæ somnum conciliant, atque insupèr inter dormiendum læta et placentia somnia immittunt. Primò enim intellectum humanum in soporem conjecit, canendo proprietates específicas et virtutes occultas, et tanquam cœlitùs demissas, et per traditionum susurros solummodò perdiscendas; undè homines ad veras causas eruendas et indagandas non ampliùs excitantur et evigilant, sed in hujusmodi otiosis et credulis opinionibus acquiescunt: deindè verò innumera commenta grata, et qualia quis optaret maximè, instar somniorum insinuat. Atque operæ pretium est notare in illis Scientiis, quæ nimium trahunt ex phantasiâ et fide (quales sunt Magia ista levis, de quâ nunc loquimur, Alchemia, Astrologia, et aliæ consimiles), media sua et theoriam solere esse magis monstrosa, quàm finis ipse est, et actio quò tendunt. Versio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: attamen longè verisimilius est ab homine, qui ponderis, coloris flavi, malleabilis et extensibilis, fixi etiam et volatilis naturas cognitatas et perspectas habuerit, quique similiter prima mineralium semina et menstrua diligentèr introspexerit, posse aurum multâ et sagaci molitione tandem produci; quàm quòd pauca Elixiris grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant per activitatem ejusdem Elixiris, quæ naturam scilicèt

perficere et omni impedimento liberare possit. Similiter senectutis retardatio, aut gradûs alicujus juventutis instauratio, non facilè fidem reperiat: attamen longè verisimilius est ab homine, qui naturam arefactionis et spirituum super solida corporis deprædationes benè nôrit, quique naturam assimilationis atque alimentationis vel perfectioris vel pravioris perspexerit, naturam etiam spirituum et quasi flammæ corporis aliàs ad consumendum apposita aliàs ad reparandum notârit, posse per diætas, balnea, unctiones, medicinas proprias, accommodata etiam exercitia, et similia, vitam prolongari aut vigorem juventutis aliquâ ex parte renovari; quàm quòd hoc fieri possit per guttas pauculas, aut scrupulos alicujus pretiosi liquoris aut quintessentiæ. Rursûs, ex astris fata elici posse non statim aut facilè homines consenserint: illa verò, quòd hora natiuitatis (quæ sæpissimè ex pluribus accidentibus naturalibus vel acceleratur vel differtur) vitæ totius fortunam regat, aut quòd hora quæstionis sit cum re ipsâ quæ quæritur confatalis, meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia et intemperies, ut non solùm quæ fieri non possunt sibi spondeant, sed etiam maximè ardua sine molestiâ aut sudore, tanquam feriantes, se adipisci posse confidant. Verùm de Magiâ hactenûs; cujus et vocabulum ipsum ab infamiâ vindicavimus, et speciem veram a falsâ et ignobili segregavimus.

Hujus verò partis, operativæ scilicèt de Naturâ, duæ sunt Appendices, magni utraque pretii. Prima est, ut fiat Inventarium opum humanarum, quo

excipiantur et breviter enumerentur omnia hominum bona et fortunæ (sive sint ex fructibus et proventibus naturæ, sive artis) quæ jam habentur, et quibus homines fruuntur: adjectis iis quæ olim innotuisse constat, nunc autem periêrunt; ad hunc finem, ut qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis et exstantibus negotium sibi non facessat. Hoc verò Inventarium magis erit artificiosum magisque etiam utile, si quæ communi hominum opinione impossibilia reputantur in unoquoque genere adjunxeris; atque unâ proxima impossibilibus, quæ tamen habentur, cöpules: ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenùs dirigat; utque ex his optativis et potentialibus activa promptiùs deducantur. Secunda est, ut fiat Kalendarium eorum experimentorum, quæ maximè Polychresta sunt et ad aliorum inventionem faciunt et ducunt. Exempli gratiâ; experimentum artificialis congelationis aquæ, per glaciem cum sale nigro, ad infinita pertinet: hoc enim modum condensationis secretum revelat, quo homini nihil est fructuosius. Præstò enim est ignis ad rarefactiones; verùm in condensationibus laboratur. Plurimum autem facit ad inveniendi compendium, si hujusmodi Polychresta proprio Catalogo excipiantur.

CAPUT VI.

De magnâ Philosophiæ Naturalis, tam Speculativæ quàm Operativæ, Appendice Mathematicâ ; quòdque inter Appendices potiùs poni debet, quàm inter Scientias Substantivas. Partitio Mathematicæ, in Puram et Mixtam.

OPTIMÈ Aristoteles, Physicam et Mathematicam generare Practicam sive Mechanicam. Quare, cùm jam tam Speculativam quàm Operativam partem doctrinæ de Naturâ tractaverimus, locus est ut de Mathematicâ dicamus, quæ ad utramque est scientia auxiliaris. Hæc siquidem, in Philosophiâ receptâ, Physicæ et Metaphysicæ pars tertia adjungitur: at nobis ista retractantibus et recolentibus, si eam ut scientiam substantivam et principalem designare in animo esset, magis consentaneum videretur, et rei ipsius naturæ et ordinis perspicuitati, ut constitueretur tanquam portio Metaphysicæ. *Quantitas* enim (quæ subjectum est Mathematicæ) *materiæ applicata* veluti *dosis Naturæ* est, et plurimorum effectuum in rebus naturalibus caussativa; ideòque inter *Formas Essentiales* numeranda est. *Figuræ* autem et *Numerorum* potentia in tantum apud antiquos valere visa est, ut Democritus principia varietatis rerum in figuris atomorum præcipuè collocaverit; at Pythagoras naturam rerum ex numeris constitui asseruerit. Illud interim verum est, quantitatem inter *Formas Naturales* (quales nos eas intelligimus) omnium maximè esse abstractam, et a materiâ separabilem:

quod ipsum in caussâ fuit, cur et diligentius exculta et acrius inquisita ab hominibus fuerit quàm aliæ quæcunque Formæ, quæ omnes in materiâ magis sunt immersæ. Cùm enim id hominum animis planè insitum sit (plurimo certè cum Scientiarum detrimento) ut generalium quasi campis liberis magis quàm particularium silvis et septis delectentur, nil repperitum est Mathematicis gratius et jucundius, quo appetitus iste exspatiandi et meditandi expleretur. Etsi autem hæc vera sint, nobis tamen qui non tantùm veritati et ordini, verùm etiam usui et commodis hominum consulimus, satius demùm visum est Mathematicas, cùm et in Physicis et in Metaphysicis et in Mechanicis et in Magicis plurimùm polleant, ut omnium appendices et copias auxiliares designare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias et fastum Mathematicorum, qui hanc scientiam Physicæ ferè imperare discupiant. Nescio enim quo fato fiat ut Mathematica et Logica, quæ ancillarum loco erga Physicam se gerere debeant, nihilominus certitudinem suam præ eâ jactantes dominatum contrà exercere præsumant. Verùm de loco et dignitate hujus scientiæ minùs curandum, de re ipsâ videamus.

Mathematica aut Pura est, aut Mixta. Ad Puram referuntur Scientiæ, quæ circa Quantitatem occupatæ sunt, a materiâ et axiomatibus physicis penitùs abstractam. Eæ duæ sunt, Geometria et Arithmetica; Quantitatem altera Continuum, altera Discretam tractans. Quæ duæ artes magno certè cum acumine et industriâ inquisitæ et tractatæ sunt: veruntamen et

Euclidis laboribus in Geometricis nihil additum est a sequentibus, quod intervallo tot sæculorum dignum sit, et doctrina de Solidis nec a veteribus nec a modernis pro rei usu et excellentiâ instructa et aucta est. In Arithmetiis autem, nec satis varia et comoda inventa sunt supputationum compendia, præsertim circa progressionem quarum in Physicis usus est non mediocris, nec Algebra benè consummata est; atque Arithmetica illa Pythagorica et mystica, quæ ex Proclo et reliquiis quibusdam Euclidis cœpit instaurari, exspatiatio quædam speculationis est. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cùm ad solida non sufficiat, in supervacaneis se atterat. Mixta habet pro subjecto axiomata et portiones physicas: Quantitatem autem considerat, quatenus est ad ea elucidanda et demonstranda et actuanda auxiliaria. Multæ siquidem Naturæ partes nec satis subtilitèr comprehendendi, nec satis perspicuè demonstrari, nec satis dextrè et certò ad usum accommodari possint, sine ope et interventu Mathematicæ. Cujus generis sunt Perspectiva, Musica, Astronomia, Cosmographia, Architectura, Machinaria, et nonnullæ aliæ. Ceterùm in Mathematicis Mixtis integras aliquas portiones desideratas jam non reperio, sed multas in posterum prædico, si homines non ferientur. Prout enim Physica majora indiès incrementa capiet, et nova axiomata educet; eò Mathematicæ operâ novâ in multis indigebit, et plures demùm fient Mathematicæ Mixtæ.

Jam autem doctrinam de Naturâ pertransivimus, et Desiderata in ipsâ notavimus. Quâ in re, si a

priscis et receptis opinionibus discesserimus, eoque nomine contradicendi ansam cuiquam præbuerimus, quod ad nos attinet, ut dissentiendi studium longè a nobis abest, ita etiam et contendendi consilium. Si hæc vera sunt,

“ Non canimus surdis, respondent omnia silvæ;”

vox naturæ ingeminabit, etsi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere solebat, de Expeditione Gallorum Neapolitanâ, “ eos venisse cum cretâ in manibus quò diversoria sua notarent, non cum armis ut perrumperent;” sic nobis magis cordi est pacificus veritatis ingressus, ubi quasi cretâ consignentur animi qui tantum hospitem excipere possint, quàm qui pugnax est viamque sibi per contentiones et lites sternat. Absolutis

igitur duabus partibus Philosophiæ, de

Numine et de Naturâ, restat

tertia de Homine.

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO,
VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER QUARTUS.

AD REGEM SUUM.

CAPUT I.

Partitio Doctrinæ de Homine, in Philosophiam Humanitatis et Civilem. Partitio Philosophiæ Humanitatis, in Doctrinam circa Corpus Hominis, et Doctrinam circa Animam Hominis. Constitutio unius Doctrinæ generalis de Naturâ, sive de Statu Hominis. Partitio Doctrinæ de Statu Hominis, in Doctrinam de Personâ Hominis, et de Fœdere Animi et Corporis. Partitio Doctrinæ de Personâ Hominis, in Doctrinam de Miseriâ Hominis, et de Prærogativis. Partitio Doctrinæ de Fœdere, in Doctrinam de Indicationibus, et de Impressionibus. Assignatio Physiognomiæ, et Interpretationis Somniorum Naturalium Doctrinæ de Indicationibus.

Si quis me, Rex optime, ob aliquid eorum quæ proposui, aut deinceps proponam, impetat aut vulneret

(præterquàm quòd intra præsidia Majestatis tuæ tutus esse debeam), sciat is se contra morem et disciplinam militiæ facere. Ego enim, buccinator tantùm, pugnam non in eo; unus fortassè ex iis de quibus Homerus,

Χαιρετε κηρυκες, Διος αγγελουι ηδε και ανδρων :

hi enim inter hostes, etiam infensissimos et acerbissimos, ultrò citròque inviolati ubique commeabant. Neque verò nostra buccina homines advocat et excitat, ut se mutuò contradictionibus proscindant, aut secum ipsi prælientur et digladiantur; sed potiùs ut pace inter ipsos factâ conjunctis viribus se adversus naturam rerum comparent, ejusque edita et munita capiant et expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max. pro bonitate suâ indulserit) proferant.

Veniamus nunc ad eam scientiam, ad quam nos ducit oraculum antiquum; nempe ad scientiam nostri. Cui, quo magis nostrâ intersit, eò incumbendum est diligentius. Hæc scientia homini pro fine est Scientiarum; at naturæ ipsius portio tantùm. Atque hoc pro regulâ ponatur generali; quòd Scientiarum partitiones intelligantur et adhibeantur, ut Scientias potiùs signent aut distinguant quàm secent et divellant; ut perpetuò evitetur solutio continuitatis in Scientiis. Hujus etenim contrarium particulares Scientias steriles reddidit, inanes, et erroneas; dum a fonte et fomite communi non aluntur, sustentantur, et rectificantur. Sic videmus Ciceronem oratorem de Socrate et ejus scholâ conquerentem, quòd hic primus Philosophiam a Rhetoricâ disjunxerit; undè facta sit Rhetorica ars loquax et inanis. Constat

similitèr sententiam Copernici de rotatione terræ (quæ nunc quoque invaluit), quia phænomenis non repugnat, ab astronomicis principiis non posse revinci; a Naturalis tamen Philosophiæ principiis, rectè positis, posse. Artem denique Medicam videmus, si a Naturali Philosophiâ destituatur, empiricorum praxi haud multùm præstare.

Hoc igitur posito, accedamus ad doctrinam de Homine. Ea duplex est. Aut enim contemplatur hominem segregatum, aut congregatum atque in societate. Alteram harum Philosophiam Humanitatis, alteram Civilem vocamus. Philosophia Humanitatis, sive Humana, ex partibus similibus illis, ex quibus homo ipse, consistit; nempe ex Scientiis quæ circa Corpus, et ex Scientiis quæ circa Animam versantur. Verùm priusquàm distributiones particulares persequamur, constituamus scientiam unam generalem de Naturâ et statu Hominis: digna enim certè res est, ut emancipetur hæc Scientia, et in Scientiam seorsùm redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus, quæ sunt tam corpori quàm animæ communes. Rursùs, hæc Scientia de Naturâ et Statu Hominis distribui potest in duas partes; attribuendo alteri Naturam Hominis indivisam alteri Vinculum ipsum Animæ et Corporis: quarum primam doctrinam de Personâ Hominis, secundam doctrinam de Fœdere vocabimus. Liquet autem hæc omnia, cùm sint communia et mixta, primæ illi divisioni Scientiarum circa Corpus et Scientiarum circa Animam versantium assignari non potuisse.

Doctrina de Personâ Hominis duas res præcipuè complectitur; contemplationes scilicèt de Miseriis humani generis, et de ejusdem Prærogativis sive Excellentiiis. Atque deploratio humanarum ærumnarum elegantè et copiosè a compluribus adornata est, tam in scriptis philosophicis quàm theologicis, estque res et dulcis simul et salubris.

At illa altera de Prærogativis digna visa res nobis, quæ inter Desiderata proponatur. Elegantissimè certè Pindarus (ut plerùmque solet) inter laudandum Hieronem ait, “ eum decerpere summitates ex omnibus virtutibus.” Equidem plurimùm ad magnanimitatem et humanum decus conferre posse putarem, si ultimitates (ut loquuntur Scholastici) sive summitates, ut Pindarus, humanæ naturæ colligerentur, præcipuè ex historiæ fide; illud est, quid ultimum et supremum fuerit quò unquam humana natura per se ascenderit, in singulis et corporis et animi dotibus. Quanta res, quæ de Cæsare narratur, quod amanuensibus quinque simul dictare suffecerit? Quin et exercitationes illæ antiquorum rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; etiam philosophorum, Callisthenis, Posidonii, Carneadis (ut de quovis themate in utramque partem ex tempore disserere elegantè et copiosè potuerint) ingenii humani vires haud parùm nobilem. Res autem usu minor, at ostentatione et facultate fortassè major, quam de Archiâ magistro suo memorat Cicero; “ eum magnum numerum optimorum versuum, de iis rebus quæ tum agerentur, potuisse dicere ex tempore.” Tot millibus hominum nomina reddere potuisse Cyrum

aut Scipionem, magnum memoriæ decus. At virtutum moralium palmæ non minùs celebres, quàm intellectualium. Quantam rem in exercitio patientiæ exhibet historia illa vulgata de Anaxarcho, qui quæstioni et tormentis subjectus linguam (iudicii spem) dentibus præscidit, et in os tyranni expuit? Neque tolerantiam cedit (licet dignitate plurimum), quod sæculo nostro accidit in Burgundo quodam, Principis Aurationensis interfecore. Is virgis ferreis flagellatus, et forcipibus ignitis laceratus, nullum prorsus gemitum edidit: quin etiam cum fortè fractum aliquid desuper in caput adstantis cujuspiam incidere, ustulatus jam nebulo et in mediis tormentis risit; qui tamen paullo antè, cum cincinni capillitii quos gestabat tonderentur, fleverat. Animi quoque mira serenitas et securitas, sub ipsum tempus mortis, in pluribus enituit; qualis fuit illa centurionis apud Tacitum. Is cum a milite, qui eum ex imperato occisurus esset, juberetur ut cervicem porrigeret fortiter, "Utinam (inquit ille) tu tam fortiter ferias." At Joannes Dux Saxoniae, cum inter ludum scachorum diploma, quo nex ejus in posterum diem mandabatur, allatum esset, adstantem quendam ad se vocavit, et subridens; "Specta," inquit, "num non potiores partes ludi hujus teneam: iste enim (ad collusorem innuens), me mortuo, jactabit suas potiores partes fuisse." Noster verò Morus, Angliæ Cancellarius, cum pridè quo moriturus esset tonsor ad eum veniret (missus scilicet ad hoc, ne fortè capillitio promisso esset apud populum in spectaculo miserabilior) eumque interrogaret, 'Num tonderi placeret?'

renuit, atque ad tonsorem versus; "Mihi," inquit, "cum rege de capite meo controversia est: antequàm verò illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam." Quin et idem sub ipsum mortis articulum, postquàm jam caput in truncum fatalem reclinâsset, rursùs se paullulùm erexit, et barbâ quæ ei erat promissior lenitè amotâ; "At certè hæc," inquit, "non offendit regem." Verùm, ne hoc loco longiores simus, satis patet quid velimus; nempè ut miracula naturæ humanæ, viresque ejus et virtutes ultimæ tam animi quàm corporis, in volumen aliquod colligantur, quod fuerit instar Fastorum de humanis triumphis. Quâ in re, institutum Valerii Maximi et C. Plinii probamus, diligentiam et judicium eorum requirimus.

Quantum ad doctrinam de Fœdere, sive de Communi Vinculo Animæ et Corporis, ea in duas partes tribui possit. Quemadmodùm enim inter Fœderatos intercedunt et mutua rerum suarum communicatio et mutua officia, sic fœdus istud animæ et corporis duabus similiter rebus continetur; nimirùm ut describatur "quomodò hæc duo (anima scilicèt et corpus) se invicèm detegant; et quomodò invicèm in se agant, Notitiâ sive Indicatione, et Impressione." Harum prior (descriptio scilicèt, qualis possit haberi notitia de Animâ ex habitu Corporis, aut de Corpore ex accidentibus Animi) duas nobis peperit artes, utramque Prædictionis; inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem tempora recentiora has artes superstitiosis et phantasticis mixturis polluerint, repurgatæ tamen ac in integrum restitutæ et funda-

mentum habent in naturâ solidum, et fructum edunt ad vitam communem utilem. Prima est Physiognomia, quæ per corporis lineamenta animi indicat propensiones: altera Somniorum Naturalium interpretatio, quæ corporis statum et dispositionem ex animi agitationibus detegit. In harum priore, partem nonnullam desiderari perspicio. Siquidem Aristoteles ingeniosè et sollertè corporis fabricam dum quiescit tractavit, eandem in motu (nimirùm gestus corporis) omisit; qui tamen non minùs artis observationibus subjiciuntur, et majoris sunt usûs. Etenim lineamenta corporis animi inclinationes et propensiones generales ostendunt; oris autem et partium motus et gestus, insupèr aditus et tempora, et præsentis dispositionis et voluntatis signa declarant. Ut enim aptissimis atque elegantissimis Majestatis tuæ verbis utar, "Lingua aures ferit, gestus verò oculos alloquitur." Hoc verò benè nôrunt veteratores complures et astuti homines, quorum oculi in aliorum vultu et gestibus habitant, idque in commodum suum trahunt; utpotè in quo facultatis et prudentiæ suæ pars maxima vertatur. Nec sanè negari potest hoc ipsum simulationis in altero indicem esse mirificum, et monere homines optimè de electionibus temporum et opportunitatum adeundi personas; quæ civilis prudentiæ pars est non parva. Nemo autem putet hujusmodi sollertiam aliquid quidem valere circa homines individuos, sub regulâ autem non cadere: nam ad unum ferè modum omnes ridemus, et ploramus, et erubescimus, et frontem contrahimus; et sic (ut plurimùm) de motibus subtilioribus. Si quis

autem hîc Chiromantiæ meminit, sciat rem esse prorsûs vanam, et in hujusmodi sermonibus quos tractamus nec dignam quidem quæ nominetur.

Quod verò ad Somniorum Naturalium interpretationem attinet, res est quorundam laboribus pertractata, sed plurimis ineptiis scatens. Illud tantùm in præsentia innuo, basim illam huic rei, quæ maximè est solida, non substerni. Ea hujusmodi est: ubi idem fit ab internâ caussâ, quod fieri quoque solet ab externâ, actus ille externus transit in somnium. Similis est stomachi oppressio, ex crasso vapore atque incubitu ponderis externi. Itaque qui incubo laborant pondus sibi superimponi, magno cum apparatu circumstantiarum, somniant. Similis viscerum pensilitas ex fluctuum agitatione in mari, et ex flatu circa præcordia collecto: itaque hypochondriaci sæpiùs navigationes et agitationes super aquas somniant. Sunt et innumera id genus.

Posterior pars doctrinæ Fœderis, quam Impressionem nominavimus, in artem nondum redacta est; sed obitèr tantùm, et carptim, inter alios tractatus aliquandò intervenit. Illa eandem antistrophen cum priori habet. Quippè duo considerat: aut quomodo, et quousque humores et temperamentum corporis immutent animam, in eamque agant; aut rursûs, quomodò et quousque animæ passiones vel apprehensiones immutent corpus, et in illud agant? Horum prius, in re medicâ, interdum tractari videmus; at id ipsum se miris modis religionibus inservit. Pharmaca enim præscribunt medici, quæ morbis

animæ persanandis inserviant, ut in curationibus maniaë et melancholiaë; quin etiam medicinas porrigunt ad animum exhilarandum, ad cor muniendum, atque indè fortitudinem augendam, ad ingenium acuendum, ad memoriam roborandam, et similia. At diætæ, et delectus ciborum et potuum, et ablutiones, et aliæ circa corpus observantiæ in sectâ Pythagoræorum, et in hæresi Manichæorum, et in lege Mahometi omnem modum superant. Ordinationes quoque Legis Cærimonialis sanguinis et adipis esum prohibentes, ac animalia munda ab immundis distinguentes (quatenùs ad cibi usum), et plurimæ sunt et præcisæ. Immò Christiana fides ipsa, quamvis a Cærimoniarum nube libera et serena, usum tamen retinet jejuniorum, abstinentiarum, et aliarum rerum quæ ad corporis macerationem et humiliationem spectant, tanquam rerum non merè ritualium sed etiam fructuosarum. Atqui radix omnium hujusmodi præceptionum (præter ipsam cærimoniam, et exercitium obedientiæ) in hâc re consistit, de quâ loquimur; nimirum, quòd anima compatiatur corpori. Si quis autem judicio infirmior existimet istas corporis in animam impressiones aut immortalitatem animæ in dubium revocare, aut imperio animæ in corpus derogare, levi dubitationi leve responsum suffecerit. Exempla petat vel ab infante in utero matris, qui simul cum matris affectibus compatiatur, et tamen e corpore matris suo tempore excluditur; vel a monarchis, qui licèt potentes a servorum impetu quandòque flectuntur, salvâ interim Majestate suâ regiâ.

Jam quod ad partem reciprocam (de animâ, et affectibus ejus in corpus agentibus), illa quoque in medicinâ locum invenit. Nemo enim medicus est paullò prudentior, quin accidentia animi ut rem maximi ad sanationes suas momenti, quæque omnia alia remedia plurimùm vel adjuvet vel impediat, consideret et tractet. At aliud quidpiam, quod hùc pertinet, parcè admodùm, nec pro rei vel subtilitate vel utilitate, inquisitum est; quatenùs scilicèt (missis affectibus) ipsa imaginatio animæ, vel cogitatio perquàm fixa et veluti in fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus imaginantis? Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifestam, haud tamen indè sequitur pari potentiâ præditum esse ad subveniendum: non magis herclè quàm si quis concluderet, quoniam reperitur aliquis aër ita pestilens ut subitò interimat, debere quoque esse aliquem aërem ita salubrem ut decumbentem subitò restituat. Atque hæc inquisitio nobilis profectò esset usûs: verùm (ut ait Socrates) natatore Delio indiget, quia mergitur in profundo. Rursùs inter has doctrinas de Fœdere, sive consensibus animæ et corporis, non alia fuerit magis necessaria quàm illa disquisitio de sedibus propriis et domiciliis, quæ singulæ animæ facultates habent in corpore ejusque organis. Quod genus Scientiæ qui sectati fuerint non desunt, sed quæ habentur in plerisque aut controversa sunt, aut levitè inquisita; ut majori diligentîâ et acumine opus sit. Nam sententia introducta a Platone, quâ Intellectus in cerebro tanquam in arce collocatus est, Animositas (quam

ille satis imperitè Iracundiam vocavit, cùm Tumori et Superbiæ sit propior) in corde, Concupiscentia autem et Sensualitas in jecinore, neque prorsùs contemnenda est neque cupidè recipienda. Rursùs, nec collocatio facultatum illorum intellectualium (Phantasiæ, Rationis, Memoriæ) secundum ventriculos cerebri, erroris expers est. Atque doctrinam de Naturâ Hominis indivisâ, et etiam de Fœdere Animi et Corporis, explicavimus.

CAPUT II.

Partitio Doctrinæ circa Corpus Hominis in Medicinam, Cosmeticam, Athleticam, et Voluptariam.

Partitio Medicinæ in Officia tria, viz. in Conservationem Sanitatis, Curationem Morborum, et Prolongationem Vitæ: quòdque pars postrema de Prolongatione Vitæ disjungi debeat a duabus reliquis.

DOCTRINA circa Corpus Hominis eandem recipit divisionem, quam Bona Corporis ipsius quibus inservit. Bona Corporis Humani quatuor sunt; Sanitas, Forma sive Pulcritudo, Vires, Voluptas. Totidem igitur Scientiæ; Medicina, Cosmetica, Athletica, et Voluptaria, quam Tacitus appellat 'eruditum luxum.'

Medicina ars in primis nobilis, et ex generosissimâ prosapiâ secundum pœtas. Illi enim introduxerunt Apollinem primum medicinæ Deum; cui filium dederunt Æsculapium, Deum itidè et medicinæ professorem: quippè cùm sol in naturalibus sit

vitæ auctor et fons, medicus ejusdem conservator et tanquam scaturigo altera. At decus longè illustrius accedit medicinæ ex operibus Servatoris, qui et animæ et corporis medicus fuit, et sicut animam doctrinæ suæ cœlestis, ita corpus miraculorum suorum objectum veluti proprium constituit. Nusquam enim legimus miraculum aliquod ab eo patratum, circa honores aut pecunias (præter unicum, quo tributum redderetur Cæsari), sed tantùm circa corpus humanum aut conservandum, aut sustentandum, aut persanandùm.

Subjectum istud medicinæ (corpus nimirùm humanum) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maximè est capax remedii; sed vicissim illud remedium maximè est obnoxium errori. Eadem namque subjecti subtilitas et varietas, ut magnam medendi facultatem præbet, sic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quocircà, quemadmodum ars ista (præsertim quo nunc habetur modo) inter præcipuè conjecturales, ita inquisitio ejus reponenda est inter summè arduas et accuratas. Neque proptereà cum Paracelso et Alchemistis ita desipimus, ut putemus inveniri in corpore humano, quæ singulis universitatis rerum speciebus (stellis, mineralibus, et aliis) respondeant, sicut illi fabulantur, levitèr et crassâ Minervâ traducentes emblema illud veterum, quòd homo esset Microcosmus sive epitome totius mundi, ad hoc commentum suum. Verùm nihilominùs hùc res redit, ut (quod accepimus dicere) non inveniatur inter corpora naturalia aliquod tam multipliciter compositum quàm corpus humanum.

Videmus enim herbas et plantas ex terrâ et aquâ nutriri, animalia ex herbis et fructibus; hominem verò ex carnibus ipsorum animalium (quadrupedum, avium, piscium); etiam ex herbis, granis, fructibus, succis et liquoribus variis; non sine multiplici commixtione, conditurâ, et præparatione horum corporum, priusquâ homini sint in cibum. Adde quòd animalibus vivendi modus sit simplicior, affectusque qui in corpus agant pauciores, et ad unum ferè modum operantes; ubi homo locis habitationum, exercitationibus, affectibus, somno et vigiliis vices propè infinitas variarum mutationum subit. Usque adeò verum est, unam inter res ceteras corporis humani massam maximè fermentatam et ex plurimis coagmentatam esse. At anima contrâ substantiarum est simplicissima, ut non malè cecinerit ille;

—“ purumque reliquit

Æthereum sensum, atque aurâi simplicis ignem:”

undè minimè est mirandum, animam sic collocatam requiem non invenire, juxta axioma illud; “ Motum rerum extra locum esse rapidum, placidum in loco.” Verùm ut ad rem redeamus. Varia ista et subtilis corporis humani compositio et fabrica effecit, ut sit instar organi musici operosi et exquisiti, quòd harmoniâ suâ facilè excidit. Quare apud poëtas, summâ ratione, musica cum medicinâ in Apolline conjungitur: quia similis ferè sit utriusque artis genius, atque in eo consistat planè medici officium, ut sciat humani corporis lyram ita tendere et pulsare, ut reddatur concentus minimè discors et insuavis. Ergò demùm ista subjecti inconstantia et varietas artem reddidit

magis conjecturalem: ars autem tam conjecturalis cùm sit, locum ampliorem dedit non solùm errori, verùm etiam imposturæ. Siquidem omnes aliæ propemodùm artes et scientiæ virtute suâ et functione, non successu aut opere, judicantur. Advocatum ipsa agendi et dicendi facultas, non exitus causæ, commendat; gubernator navis clavi tenendi peritiâ, non expeditionis fortunâ, se probat. At medicus, et fortassè politicus, vix habent actiones aliquas proprias, quibus specimen artis et virtutis suæ liquidò exhibeant; sed ab eventu præcipuè honorem aut dedecus reportant, iniquissimo prorsùs judicio. Quotus enim quisque novit, ægroto mortuo aut restituto, itèm republicâ stante vel labante, utrùm sit res casûs an consilii? Fit itaque sæpissimè ut impostor palmam, virtus censuram, referat. Quin ea est hominum infirmitas et credulitas, ut sæpe-nerò agyrtam aut sagam docto medico præponant: quare poëtæ oculati planè et perspicaces fuisse videntur, cùm Æsculapio Circem sororem dederunt, utrumque e Sole prognatum; sicut habetur in versibus de Æsculapio Phœbigenâ,

“ Ille repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas:”

et similiter de Circe Solis filiâ,

“ Dives inaccessis ubi Solis filia lucis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.”

Omnibus enim temporibus, famâ et opinione vulgi, sagæ et aniculæ et impostores medicorum quodam-
modò rivales fuère, et de curationum celebritate
cum iisdem ferè certârunt. Ex hoc dic sodes quid

sequitur? Nempe ut medici ita secum, quemadmodum Salomon in re graviore; "Si unus et stulti et meus eventus erit, quid mihi prodest quod majorem sapientiæ dedi operam?" Equidem medicis minùs succenseo, si sæpenumerò vacent alicui alteri studio quod adamant, magis quàm arti suæ propriæ. Invenies etenim inter eos poëtas, antiquarios, criticos, rhetores, politicos, theologos, atque in iis artibus magis quàm in professione propriâ eruditos. Neque hoc fit, ut arbitror, quia (ut quidam declamator contra Scientias medicis objicit) habeant quæ sibi obversentur objecta tam fœda et tristia, ut animum ad alia abducere iis omninò sit opus; nam, qui homines sint 'nihil humani a se alienum putent': sed ob hoc ipsum, de quo nunc agimus; nempè quòd arbitrentur parùm ipsis interesse vel ad existimationem, vel ad lucrum, utrùm artis suæ mediocritatem an perfectionem in eâ majorem assequantur. Morbi enim tædia, vitæ dulcedo, spei fallacia, et amicorum commendatio efficiunt, ut homines facilè in medicis qualibuscunque fiduciam collocent: verum si quis hæc attentius perpendat, ea potiùs ad culpam medicorum quàm ad culpæ excusationem spectant. Neque enim spem abjicere, sed vires potiùs intendere, debuerant. Nam si cui placet observationem expergefacerè suam, et paullatim circumspicere, etiam ex exemplis obviis et familiaribus facilè deprehendet, quantum obtineat imperii intellectûs subtilitas et acumen in varietatem sive materiæ sive formæ rerum. Nil magis varium, quàm hominum facies et vultus. Eorum tamen discrimina infinita retinet memoria:

immò pictor ex pauculis colorum testis, acie oculi usus et vi phantasiæ et manûs constantiâ, omnium facies qui sunt, fuerunt, atque etiam (si coràm repræsentarentur) qui futuri sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humana voce nil magis varium. Hujus tamen discrimina in singulis personis facilè internoscimus: quinetiàm non desunt moriones et pantomimi quidam, qui quotquot libuerit reddere sciunt et ad vivum exprimere. Nil magis varium quàm soni articulati, verba scilicèt. Via tamen inita est, ea reducendi ad paucas litteras alphabeti. Atque illud verissimum est, non ex eo quòd mens humana sit minùs subtilis aut capax, perplexitates et acatalepsias in Scientiis plerùmque provenire; sed ex eo potiùs, quòd objectum nimis in remoto collocatum sit. Sicut enim sensus procul ab objecto dissitus plurimùm fallitur, debitè appropinquatus non multùm errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam tanquam ex præaltâ turri et a longè despiciere et circa generalia nimiùm occupari; quandò si descendere placuerit, et ad particularia accedere, resque ipsas attentius et diligentius inspicere, magis vera et utilis fieret comprehensio. Itaque hujus incommodi remedium non in eo solùm est, ut organum ipsum vel acuant vel robovent, sed simul ut ad objectum propiùs accedant. Ideòque dubitandum non est quin si medici, missis paullispèr istis generalibus, naturæ obviàm ire vellent; compotes ejus fierent de quo ait poëta,

“ Et quoniam variant morbi, variabimus artes;

Mille mali species, mille salutis erunt.”

Quod eò magis facere debent, quia philosophiæ ipsæ quibus innituntur medici, sive methodici sive chemici (medicina autem in philosophiâ non fundata res infirma est), parvi reverà sunt. Quare si nimis generalia, licèt vera forent, hoc vitium habeant, quòd non benè homines ad actionem deducant; certè majus est periculum ab illis generalibus, quæ in se falsa sunt, atque loco deducendi educunt.

Medicina igitur (uti perspeximus) adhuc talitèr comparata est, ut fuerit magis ostentata quàm elaborata, etiam magis elaborata quàm amplificata, cùm labores in eam insumpti potiùs in circulo quàm in progressu se exercuerint. Plurima enim in eâ video a scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum est, Conservatio Sanitatis; secundum, Curatio Morborum; tertium, Prolongatio Vitæ. At istud postremum non videntur medici, tanquam partem principalem artis suæ agnovisse, verùm idem reliquis duobus satìs imperitè immiscuisse. Putant enim, si propulsentur morbi antequàm ingruant, et curentur postquàm invaserint, Prolongationem Vitæ ultrò sequi. Quòd licèt minimè dubium sit, tamen parùm acutè prospiciunt horum utrumque ad morbos tantùm pertinere, et ad eam solummodò Vitæ Prolongationem quæ a morbis abbreviatur et intercipitur: atqui filum ipsam vitæ producere, ac mortem per resolutionem simplicem et atrophiam sensilem sensim obrepentem ad tempus summovere, argumentum est quod nemo ex medicis pro dignitate tractavit. Neque

verò subeat animos hominum ille scrupulus, ac si hæc res fato et Divinæ Providentiæ commissa in artis officium et munus jam primùm a nobis revocaretur: Providentia enim proculdubiò mortes quascunque sive ex violentiâ, sive ex morbis, sive ex decursu ætatis, paritèr regit; neque tamen ideò præventiones et remedia excludit. Ars autem et industria humana naturæ et fato non imperant, sed subministrant. Verùm de hâc parte paullò pòst dicemus; hæc tantùm intereà præfati, ne quis tertium istud officium medicinæ cum duobus prioribus, quod ferè adhuc factum est, imperitè confundat.

Quod ad officium tuendæ Sanitatis attinet (ex officiis prædictis Medicinæ primum), multi de eo scripserunt, cùm in aliis rebus satis imperitè, tùm nimiùm ut arbitramur delectui ciborum, minùs quàm par est quantitati eorum tribuentes. Quin et in quantitate ipsâ, tanquam philosophi morales, mediocritatem nimis laudârunt; cùm et jejunia in consuetudinem versa, et victus liberalis cui quis asueverit, meliùs sanitatem tueantur quàm istæ mediocritates quæ Naturam ignavam ferè reddunt, neque excessûs neque indigentia cùm opus fuerit patientem. Exercitationum autem species, quæ in sanitate tuendâ plurimùm pollent, nemo ex medicis benè distinxit aut annotavit; cùm vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum quæ non exercitatione quâdam propriâ corrigi possit. Morbis Renum globorum lusus convenit, Pulmonum sagittatio, Stomachi deambulatio et gestatio, atque aliis aliæ.

Verùm cùm hæc pars, de Valetudinis Conservatione, secundum totum tractata sit, defectus minores persequi non est nostri instituti.

Quod verò ad Curationem Morborum attinet, illa demùm pars est medicinæ, in quâ plurimum laboris insumptum est, licèt fructu satîs tenui. Continet autem doctrinam de morbis, quibus corpus humanum subicitur; unâ cum eorundem causis, symptomatibus, et medelis. In hoc secundo officio medicinæ, multa sunt quæ desiderantur; ex his pauca sed maximè insignia proponemus, quæ enumerâsse satis duxerimus absque aliâ ordinis aut methodi lege.

Primum est, intermissio Diligentîæ illius Hippocratis, utilis admodùm et accuratæ, cui moris erat narrativam componere casuum circa ægrotos specialium; referendo qualis fuisset morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atque hujus rei nactis nobis jam exemplum tam proprium atque insigne, in eo scilicèt viro qui tanquam parens artis habitus est, minimè opus erit exemplum aliquod forinsecum ab alienis artibus petere; veluti a prudentiâ jurisconsultorum, quibus nihil antiquius quàm illustriores casus et novas decisiones scriptis mandare, quò meliùs se ad futuros casus muniant et instruant. Istam proindè continuationem Medicinalium Narrationum desiderari video, præsertim in unum corpus cum diligentîâ et judicio digestam: quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam ut planè vulgata, et quæ quotidie obviant, excipiat (id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem); nec

rursùs tam angustam ut solum modò mirabilia et stupenda, id quod a nonnullis factum est, complectatur. Multa enim in modo rei et circumstantiis ejus nova sunt, quæ in genere ipso nova non sunt. Qui autem ad observandum adjiciet animum, ei etiam in rebus quæ vulgares videntur multa observatu digna occurrent.

Item in Disquisitionibus Anatomicis fieri solet, ut quæ corpori humano in universum competant, ea diligentissimè usque ad curiositatem et in minimis quibusque notentur: at circa varietatem, quæ in diversis corporibus reperitur, medicorum diligentia fatiscit. Ideòque Anatomiam Simplicem luculentissimè tractari assero, Anatomiam Comparatam desiderari statuo. Partes enim singulas rectè perscrutantur homines, earumque consistentias, figuras, situs; sed illarum partium diversam in diversis hominibus figuram et conditionem minùs observant. Atque hujus omissionis caussam non aliam esse arbitramur, quàm quòd ad primam inquisitionem inspectio unius aut alterius anatomix sufficere possit; ad posteriorem verò (quæ Comparativa est, et casum recipit) necesse est, ut plurimarum dissectionum attenta et perspicax observatio adhibeatur. Prior etiam res est, in quâ homines docti in prælectionibus suis et in cœtu adstantium se jactare possunt: at secunda ea est, quæ tacitâ et diutinâ experientiâ tantùm acquiri potest. Illud intereà minimè dubium est, quòd internarum partium figura et structura parùm admodùm externorum membrorum varietati et lineamentis cedat; quòdque corda, aut jecinora, aut ventriculi tam dissimilia sint in hominibus quàm

aut frontes, aut nasi, aut aures. Atque in his ipsis differentiis partium internarum reperiuntur sæpiùs caussæ continentes multorum morborum; quod non attendentes medici humores interdùm minimè delinquentes criminantur, cùm ipsa mechanica partis alicujus fabrica in culpâ sit. In quorum morborum curâ opera luditur, si adhibeantur medicinæ alterantes, quia res alterationem non recipit; sed emendanda res et accommodanda, seu pallianda, per victûs regimen et medicinas familiares. Similitèr, ad Anatomiam Comparatam pertinent accuratæ observationes tam humorum omnigenûm, quàm vestigiorum et impressionum morborum in corporibus variis dissectis. Etenim humores in anatomiis tanquam purgamenta et fastidia ferè prætermitti solent, cùm tamen in primis necessarium sit notare quales et quàm multiplices sint humorum differentium species (non nimiùm in hâc re tribuendo divisionibus eorum receptis), qui in corpore humano aliquandò inveniuntur; et in quibus cavitatibus et receptaculis quilibet ipsorum sedes et nidulos suos figere potissimum solet; quoque juvamento, aut damno, atque his similia. Itidèm vestigia et impressiones morborum, et interiorum partium ab iis læsiones et devastationes, in diversis anatomiis cum diligentia notanda; nempè apostemata, ulcera, solutiones continuitatis, putrefactiones, exesiones, consumptiones; rursùs, contractiones, extensiones, convulsiones, luxationes, dislocationes, obstructiones, repletiones, tumores; unâ cum omnibus materiis præternaturalibus quæ in corpore humano inveniuntur, veluti calculis,

carnositatibus, tuberibus, vermibus, et hujusmodi. Hæc inquam omnia, et his similia, per eam quam diximus Anatomiam Comparatam et multorum medicorum experimenta in unum collata, magnâ cum curâ perquiri et componi debent. At varietas ista accidentium in anatomicis aut perfunctoriè tractatur, aut silentio præteritur.

De illo verò altero defectu circa Anatomiam (nempè quòd non fieri consueverit in corporibus vivis) quid attinet dicere? Res enim hæc odiosa, et barbara, et a Celso rectè damnata. Neque tamen illud minùs verum est (quod annotatum fuit a priscis) poros complures et meatus et pertusiones, quæ sunt ex subtilioribus, in anatomicis dissectionibus non comparere, quippè quæ in cadaveribus occiduntur et latent; cùm in viventibus dilatentur, et possent esse conspicui. Itaque ut et usui consulatur simul et humanitati, non est omninò rejicienda Anatomia Vivorum, neque ad fortuitas chirurgicorum inspectiones (quod Celsus fecit) remittenda; cùm hoc ipsum benè expediri possit per dissectionem Brutorum Vivorum quæ, non obstante suarum partium dissimilitudine ab humanis, huic inquisitioni adhibito judicio satisfacere possint.

Itèm in inquisitione illorum de morbis inveniunt morbos complures, quos insanabiles decernunt, alios jam indè a principio morborum, alios post talem quampiam periodum. Ita ut L. Syllæ et Triumvirorum proscriptiones res nihili fuerint, præ medicorum proscriptionibus, per quas tot homines iniquissimis edictis morti dedunt; quorum tamen

plurimi minore cum difficultate evadunt, quàm illi olim inter proscriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere opus aliquod de *Curationibus Morborum* qui habentur pro *Insanabilibus*, ut evocentur et excitentur medici aliqui egregii et magnanimi, qui huic operi (quantum largitur natura rerum) incumbant; quandò hoc ipsum, “ istos morbos pronunciare insanabiles,” neglectum et incuriam veluti lege sanciat, et ignorantiam ab infamiâ eximat.

Item, ut paullò ulteriùs insistam; etiam planè censeo ad officium medici pertinere, non tantùm ut sanitatem restituat, verùm etiam ut dolores et cruciatus morborum mitiget: neque id ipsum solummodò, cùm illa mitigatio doloris, veluti symptomatis periculosi, ad convalescentiam faciat et conducat; immò verò cùm, abjectâ prorsùs omni sanitatis spe, excessum tantùm præbeat e vitâ magis lenem et placidum. Siquidem non parva est felicitatis pars (quam sibi tantoperè precari solebat *Augustus Cæsar*) illa *euthanasia*; quæ etiam observata est in excessu *Antonini Pii*, quandò non tam mori videretur quàm dulci et alto sopore excipi. Scribitur etiam de *Epicuro*, quòd hoc ipsum sibi procuraverit: cùm enim morbus ejus haberetur pro desperato, ventriculum et sensus meri largiore haustu et ingurgitatione obruit; undè illud in epigrammate,

—— “ hinc *Stygias* ebrius hausit aquas.”

Vino scilicèt *Stygii* laticis amaritudinem sustulit. At nostris temporibus medicis quasi religio est,

ægrotis postquàm deplorati sint assidere; ubi meo iudicio, si officio suo atque adeò humanitati ipsi deesse nolint, et artem ediscere et diligentiam præstare deberent, quâ animam agentes faciliùs et mitiùs e vitâ demigrent. Hanc autem partem, inquisitionem de euthanasiâ exteriori (ad differentiam ejus euthanasiæ, quæ animæ præparationem respicit) appellamus, eamque inter Desiderata reponimus.

Item in Curationibus Morborum illud generalitèr desiderari reperio; quòd medici hujusce ætatis, licèt generales intentiones curationum non malè persequantur, particulares tamen medicinas, quæ ad Curationes Morborum singulorum proprietate quâdam spectant, aut non benè nôrunt aut non religiosè observant. Nam medici traditionum et experientiæ probatæ fructum magistralitatibus suis destruxerunt et sustulerunt, addendo et demendo et mutando circa medicinas, prout iis libitum fuerit, et ferè pharmacopœorum more quid pro quo substituendo; ita superbè imperantes medicinæ, ut medicina non ampliùs imperet morbo. Demptis enim Theriacâ, et Mithridatio, et fortassè Diascordio, et Confectione Alkermes, et paucis aliis medicinis, ad nulla ferè certa pharmaca se religiosè et severè adstringunt. Nam medicamenta illa, quæ in officinis prostant venalia, potiùs in promptu sunt ad intentiones generales quàm accommodata et propria ad curationes particulares: siquidem speciatim nullum morbum magnoperè respiciunt; verùm generatim ad obstructions aperiendas, concoctiones confortandas, intemperies alterandas pertinent. Atque hinc

præcipuè fit, ut empirici et vetulæ sæpenumerò in curandis morbis feliciùs operentur quàm medici eruditi; quia medicinarum probatarum confectionem et compositionem fidelitèr et scrupulosè retinent. Equidem memini medicum quendam apud nos in Angliâ, practicâ celebrem, religione propè Judæum, librorum lectione tanquam Arabem, solitum dicere; "Medici vestri Europæi sunt quidem viri docti: sed non nôrunt particulares curationes morborum." Quinetiam idem ludere solebat, parùm decorè, dicendo; "Medicos nostros similes esse episcopis: ligandi et solvendi claves habere, et nihil amplius." Sed ut seriò quod res est dicamus; plurimùm referre censemus, si medici aliqui, et eruditione et practicâ insigniores, opus aliquod conficiant de medicinis probatis et experimentalibus ad morbos particulares. Nam quod speciosâ quis ratione nixus existimet decere medicum doctum (habitâ ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempestatis anni, consuetudinum, et hujusmodi) potiùs medicinas ex tempore aptare, quàm certis aliquibus præscriptis insistere; id fallax res est, et experientiæ non satès attribuit, judicio plus nimis. Sanè quemadmodum in republicâ Romanâ cives erant utilissimi et optimè compositi, qui aut consules populo favebant, aut tribuni in partes senatûs inclinabant; ita in hâc materiâ de quâ agimus medicos eos probamus, qui aut in magnâ eruditione traditiones experientiæ plurimùm faciunt, aut in practicâ insigni methodos et generalia artis non aspernantur. Modificationes verò medicinarum (si quandò sit opus eas adhibere) potiùs in vehiculis

earum exercendæ sunt, quàm in ipso corpore medicinarum; in quo nil novandum, absque evidenti necessitate. Hanc igitur partem, quæ de Medicinis Authenticis et Positivis tractet, desiderari statuimus. Res autem est, quæ tentari non debet absque acri et severo iudicio, et tanquam in synodo medicorum selectorum.

Item inter præparaciones medicinarum, mirari subit (præsertim cùm medicinæ ex mineralibus a Chemicis in tantum evectæ et celebratæ sint, cùmque tales medicinæ tutiùs adhibeantur ad exteriora quàm intrò sumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem thermas naturales et fontes medicinales imitari annixus fuerit; cùm tamen in confesso sit thermas illas et fontes virtutes suas ex venis mineralium, per quas permeant, nancisci: quinetiam in manifestum hujus rei documentum benè nôrit humana industria discernere et distinguere per separationes quasdam, ex quo genere mineralium hujusmodi aquæ inficiantur; veluti an ex sulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo simili? Quæ naturalis aquarum tinctura, si ad artificiosas compositiones reduci posset, fuerit in potestate hominis et plura genera earum prout usus postulat efficere, et temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de imitatione naturæ in Balneis Artificialibus (re proculdubiò et utili, et in promptu) desiderari censemus.

Ne verò singula scrupulosiùs exsequamur quàm vel instituto nostro vel hujusce tractatûs naturæ convenit, claudemus hanc partem defectûs alterius cujusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur

momenti; nimirum quod medendi ratio, quæ obtinuit, sit nimio plus compendiosa quam ut insigne aliquid aut arduum præstare possit. Etenim iudicio nostro opinio fuerit magis blanda quam vera, si quis existimet medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri posse, ut usus ejus simplex curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profectò foret oratio quæ pronunciata, aut etiã sæpius repetita, vitium aliquod animo penitus insitum aut inveteratum corrigere aut tollere possit. Longè certè abest. Verùm quæ in naturâ eximiè possunt et pollent sunt ordo, prosecutio, series, vicissitudo artificiosa. Quæ, licet majus quoddam in præcipiendo iudicium majoremque in parendo constantiam requirant, tamen effectuum magnitudine abundè rem compensant. Etsi autem ex operâ medicorum quotidianâ quam invisendo, assidendo, præscribendo ægrotis præstant, putaret quispiam haud segnitè ipsos curationem persequi atque in eadem certâ quâdem viâ insistere; tamen si quis ea quæ præscribere et ministrare soleant medici acutiùs introspiciat, inveniet pleraque vacillationis et inconstantiae plena, et quæ ex tempore excogitentur, et in mentem illis veniant absque certo aliquo aut præviso curationis tramite. Debuerant autem etiam ab initio, post morbum benè perspectum et cognitum, seriem curandi ordinatam meditari; neque ab eâ absque gravi caussâ discedere. Atque sciant pro certo medici, posse (exempli gratiâ) tria fortassè aut quatuor medicamenta ad morbum aliquem gravem curandum rectè præscribi, quæ debito ordine et debito intervallo sumpta curationem

præsent; quorum singula si per se tantum sumerentur, aut si ordo inverteretur, aut intervallum non servaretur, fuerint prorsus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis scrupulosa et superstitiosa curandi ratio in pretio sit tanquam optima (non magis quam omnis via arcta via sit ad cælum): verum ut æquè recta sit via, ac arcta et difficilis. Hanc autem partem, quam Filum Medicinale vocabimus, desiderari ponimus. Atque hæc illa sunt, quæ in doctrinâ medicinæ de Curatione Morborum desideramus; nisi quòd restet unicum, quod pluris est quam illa omnia. Desideratur nimirum Philosophia Naturalis vera et activa, cui Medicinæ scientia inædificetur. Ceterum illa non est hujuscè tractatûs.

Tertiam partem medicinæ posuimus illam de Prolongatione Vitæ, quæ nova est, et desideratur; estque omnium nobilissima. Si enim tale aliquid inveniri possit, non versabitur tantum medicina in curationum sordibus, nec medici ipsi propter necessitatem solummodò honorabuntur, sed utique propter donum mortalibus ex terrenis quasi maximum, cujus poterint esse secundum Deum dispensatores et administrari. Licet enim mundus homini Christiano ad Terram Promissionis contendenti tanquam eremus sit, tamen in eremo ipso proficiscentibus calceos et vestes (corpus scilicet nostrum, quod animæ loco tegminis est) minùs atteri, Gratia Divinæ munus quoddam æstimandum. Hæc de re, quia est ex optimis eamque inter Desiderata posuimus, ex more nostro et Monita dabimus et Indicia et Præcepta.

Primò monemus ex scriptoribus circa hoc argumentum neminem esse, qui aliquid magni, ne dicamus aliquid sani, repererit. Aristoteles certè commentarium de hoc edidit perpusillum, in quo nonnihil inest acuti; quòd ipse omnia esse vult, ut solet. At recentiores tam oscitantèr et superstitiosè de hoc scripserunt, ut argumentum ipsum ob eorum vanitatem tanquam vanum et vecors haberi cœperit.

Secundò monemus ipsas intentiones, quæ hùc spectant, medicorum res nihili esse, et cogitationes hominum a re potiùs abducere quàm versus eam dirigere. Sermocinantur enim, mortem in destitutione calidi et humidi consistere: debere itaque calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri. Perindè ac si hæc res jusculis aut lactucis et malvis aut amydo aut jujubis, aut rursùs aromatibus aut vino generoso, aut etiam spiritu vini et oleis chemicis confici possit; quæ omnia obsunt potiùs quàm prosunt.

Tertiò monemus ut homines nugari desinant, nec tam faciles sint ut credant grande illud opus, quale est naturæ cursum remorari et retrovertere, posse haustu aliquo matutino aut usu alicujus pretiosæ medicinæ ad exitum perducì; non auro potabili, non margaritarum essentiis, et similibus nugis; sed ut pro certo habeant Prolongationem Vitæ esse rem operosam, et quæ ex compluribus remediis atque eorum inter se connexione idoneâ constet. Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, ut credat quod nunquam factum est adhuc, id fieri jam posse, nisi per modos etiam nunquam tentatos.

Quartò monemus ut homines ritè animadvertant et distinguant circa ea quæ ad Vitam Sanam, et ea quæ ad Vitam Longam, conferre possunt. Sunt enim nonnulla quæ ad spirituum alacritatem, et functionum robur, et morbos arcendos prosunt; quæ tamen de summâ vitæ detrahunt, et atrophiam senilem absque morbis accelerant. Sunt et alia, quæ ad Prolongationem Vitæ et atrophiam senilem longiùs summovendam juvant, sed tamen non usurpantur absque periculo valetudinis, adeò ut qui iis utentur ad Prolongationem Vitæ debeant simul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum usu supervenire possint. Atque Monita hactenùs dedimus.

Quod ad Indicia attinet; tale hujus rei, quam animo metimur, plasma est. Conservantur res et durant duobus modis; aut in Identitate suâ, aut per Reparationem. In Identitate suâ, ut Musca aut Formica in Succino, Flos aut Pomum aut Lignum in Conservatoriis Nivalibus, Cadaver inter Balsama: per Reparationem, ut in Flammâ, et in Mechanicis. Operanti ad Prolongationem Vitæ utroque genere utendum est (disjuncta minùs possunt), corpusque humanum conservandum quemadmodum inanimata conservantur, ac rursùs quemadmodum flamma conservatur, ac denique quadantenùs ut mechanica conservantur. Tres igitur sunt ad Prolongandam Vitam intentiones; Retardatio Consumptionis, Probitas Reparationis, et Renovatio ejus quod cœpit veterascere. Consumptio fit a duabus deprædationibus; deprædatione spiritûs innati, et deprædatione

aëris ambientis. Prohibitio utriusque duplex; aut si agentia illa fiant minùs prædatoria, aut si patientia (succis scilicèt corporis) reddantur minùs deprædabilia. Spiritus fit minùs prædatorius, si aut substantiâ densetur, ut in usu opiatorum et nitratorum, et in contristationibus; aut quantitate minuatur, ut in diætis Pythagoricis et monasticis; aut motu leniatur, ut in otio et tranquillitate. Aër ambiens fit minùs prædatorius, si aut minùs incalescat a radiis solis, ut in regionibus frigidioribus, in speluncis, in montibus, et columnis anachoretarum; aut summoveatur a corpore, ut in cute densâ, et in plumis avium, et in usu olei et unguentorum absque aromatis. Succis corporis redduntur minùs deprædabiles, si aut duri facti sint, aut roscidi sive oleosi: duri, ut in victu aspero, vitâ in frigido, exercitationibus robustis, balneis quibusdam mineralibus; roscidi, ut in usu dulcium, et abstinentiâ a salsis et acidis, et maximè omnium in tali mixtione potûs, quæ sit partium valdè tenuium et subtilium, absque tamen omni acrimoniâ aut acedine. Reparatio fit per alimenta. Alimentatio autem promovetur quatuor modis: per concoctionem viscerum ad extrusionem alimenti, ut in confortantibus viscera principalia; per excitationem partium exteriorum ad attractionem alimenti, ut exercitationibus et fricationibus debitis atque unctionibus quibusdam et balneis appropriatis; per præparationem alimenti ipsius, ut faciliùs se insinuet et digestionem ipsas quadantenùs anticipet, ut in variis et artificiosis modis cibi condiendi, potûs miscendi, panis fermentandi, et horum trium virtutes in unum

redigendi; per confortationem ipsius ultimi actûs assimilationis, ut in somno tempestivo, et applicationibus quibusdam exterioribus. Renovatio ejus, quod cœpit veterascere, fit duobus modis: vel per intenerationem habitûs corporis ipsius, ut in usu malacisationum ex balneis, emplastris, et unctionibus, quæ talia sint ut imprimant, non extrahant; vel per expurgationem succi veteris, et substitutionem succi novi, ut in tempestivis et repetitis purgationibus, sanguinis missionibus, et diætis attenuantibus quæ florem corporis restituunt. Atque de Indiciis hactenûs.

Præcepta quanquam ex ipsis Indiciis plurima possint deduci, tria tamen veluti præcipua subjungere visum est. Præcipimus primò ut Prolongatio Vitæ expectetur potiùs a diætis statis quàm a regimine aliquo victûs familiari, aut etiam a medicamentorum particularium excellentiâ. Etenim quæ tantâ virtute pollent ut naturam retrovertere valeant, fortiora plerùmque sunt et potentiora ad alterandum quàm ut simul in aliquâ medicinâ componi, multò minùs in victu familiari interspergi possint. Superest itaque ut seriatim, et regularitèr, et ad tempora certa, et vicibus certis recurrentia adhibeantur.

Secundò-præcipimus, ut Prolongatio Vitæ expectetur potiùs ab operatione in spiritus et a malacisatione partium quàm a modis alimentandi. Etenim cùm corpus humanum ejusque fabrica (missis externis) a tribus patiat, Spiritibus scilicèt, Partibus, et Alimentis; via Prolongationis Vitæ per Alimentandi modos longa est, atque per multas ambages et

circuitus, at viæ per operationes super Spiritus et super Partes multò breviores sunt, et quibus citiùs ad finem desideratum pervenitur: eo quòd Spiritus subitò patiantur et a vaporibus et ab affectibus, quæ miris modis in eos possunt, Partes itèm per balnea aut unguenta aut emplastra, quæ subitas etiam impressiones faciunt.

Tertiò præcipimus, quòd malacissatio partium per exterius fieri debet per Consubstantialia, Imprimentia, et Occludentia. Consubstantialia enim benevolo partium amplexu libentèr excipiuntur, et propriè malacissant. Imprimentia autem et virtutem malacissantium, tanquam vehicula, faciliùs et altiùs deducunt, atque ipsa partes nonnihil expandunt. Occludentia autem virtutem utrorumque retinent, et paullispèr figunt, et perspirationem quæ est res malacissationi opposita (quia humidum emittit) cohibent. Itaque per hæc tria, sed potiùs ordine disposita et succedentia quàm commixta, res absolvitur. Interim in hâc parte monemus, non eam esse intentionem malacissationis ut nutriat partes per exterius, sed tantùm ut eas reddat magis idoneas ad nutriendum. Quidquid enim magis aridum est, minùs est activum ad assimilandum. Atque de Prolongatione Vitæ, quæ est pars tertia medicinæ novitèr adscripta, hæc dicta sint.

Veniamus ad Cosmeticam, quæ certè partes habet civiles, partes rursùs effeminatas. Corporis enim munditia et decor honestus rectè existimatur promanare a modestiâ quâdam morum, et a reverentiâ in primis erga Deum cujus creaturæ sumus, tum

erga societatem in quâ degimus, tum etiam erga nosmetipsos quos non minùs immò magis quàm alios revereri debemus. Verùm adulterina illa decoratio, quæ fucos et pigmenta adhibet, digna certè est illis defectibus qui eam semper comitantur; cùm non sit aut ad fallendum satis ingeniosa, aut ad utendum satis commoda, aut ad salubritatem satis tuta et innocua. Miramur autem pravam hanc consuetudinem fucandi leges censorias, tam ecclesiasticas quàm civiles (quæ aliàs in luxuriam circa vestes aut cultus capillorum effeminatos admodùm fuerint severæ), ita diù fugisse. Legimus certè de Jezebele, quòd pigmentis faciem obliverit; verùm de Estherâ, et Judithâ, nil tale perhibetur.

Pergamus ad Athleticam. Eam sensu intelligimus paullò largiori, quàm accipi consuevit. Hùc enim referimus, quidquid versatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum suscipit) habilitatem; sive sit Agilitatis, sive Tolerantiæ: quarum Agilitas duas habet partes, robur et velocitatem; ac Tolerantia itidèm duas, vel indigentiarum naturalium patientiam vel in cruciatibus fortitudinem. Quorum omnium videmus sæpenumerò exempla insignia in practicâ funambulorum, in duro victu hominum quorundam barbaròrum, in stupendis viribus maniacorum, et in constantiâ nonnullorum inter exquisita tormenta. Immò si aliqua alia reperiatur facultas, quæ in priorem partitionem non cadit (qualis in urinatoribus sæpè conspicitur, qui mirificè anhelitum cohibere possunt), ad hanc ipsam artem aggregari volumus. Atque quòd talia fieri quandòque

possint, manifestissimum est: at philosophia et inquisitio caussarum circa eadem ferè neglecta jacet; hanc arbitramur ob caussam, quòd hominibus persuasum sit hujusmodi magisteria naturæ solummodò vel ex peculiari certorum hominum indole (quæ sub disciplinam non cadit), vel a diutinâ ab annis usque puerilibus consuetudine, quæ potiùs imperari quàm doceri solet, obtinere. Quod etsi verum prorsùs non sit, tamen defectus hujusmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diù cessârunt; tum etiam in ejusmodi rebus mediocritas sufficit ad usum, excellentia autem mercenariæ cuidam ostentationi ferè inservit.

Postremò accedimus ad Artes Voluptarias. Eæ secundum sensus ipsos dispertitæ sunt. Oculos oblectat præcipuè Pictoria, cum aliis artibus innumeris (quæ ad magnificentiam spectant) circa ædificia, hortos, vestes, vasa, calices, gemmas, et similia. Aures demulcet Musica, quæ tantâ vocum, spiritûs, chordarum varietate et apparatu instructa est. Olîm etiam hydraulica pro Coryphæis quibusdam artis ejus habita sunt, quæ nunc propè obsoleverunt. Atque artes, quæ ad visum aut auditum spectant, præ aliis præcipuè liberales habitæ sunt. Sensus hi duo magis casti, scientiæ magis eruditæ, quippè qui etiam Mathematicam veluti ancillam in familiis suis habeant: etiam altera ad memoriam et demonstrationes, altera ad mores et affectus animi nonnihil respicit. Reliquorum sensuum oblectationes, atque artes circa ipsos, minùs in honore sunt; veluti luxuriæ quàm magnificentiæ propiores. Unguenta,

odorama, deliciae et cupediae mensarum, maximè autem incitamenta libidinis, rectiùs censore quàm doctore indigent. Optimè sanè a quibusdam annotatum est, nascentibus et crescentibus rebus publicis artes Militares florere, in statu et culmine positas Liberales, at ad declinationem et decasum vergentibus Voluptarias. Hæc verò ætas nostra, vereor ne tanquam in decasu felicitatis in Artes Voluptarias inclinet. Quare ista missa faciamus. Cum Artibus Voluptariis Joculares copulo: deceptiones siquidem sensuum inter delectationes sensuum reponendæ sunt.

Jam verò, transcursis doctrinis illis circa Corpus Humanum (Medicinâ, Cosmeticâ, Athleticâ, Voluptariâ), illud obiter monemus: cùm in corpore humano tot res in considerationem veniant, partes, humores, functiones, facultates, accidentia; cùmque (si nobis integrum esset) constitui oportuisset corpus unicum doctrinæ de Corpore Humano, quæ ista omnia complecteretur, simile illi doctrinæ de Animâ de quâ mox dicemus, tamen ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites plus quàm necesse fuerit transponantur; doctrinam de Partibus Corporis Humani, de Functionibus, de Humoribus, de Respiratione, de Somno, de Generatione, de Fœtu et Gestatione in Utero, de Augmentis, de Pubertate, de Canitie, de Impinguatione, et similibus in Corpus Medicinæ recipimus; licèt ad officia illa tria non propriè pertineant, sed quia corpus ipsum hominis sit per omnia medicinæ subjectum. Motum autem voluntarium, et sensum, ad doctrinam de Animâ rejicimus; siquidem Animæ partes in his duobus

sunt potiores. Atque sic doctrinam, quæ circa Corpus Hominis versatur, quod Animæ pro tabernaculo duntaxat est, claudimus.

CAPUT III.

Partitio Philosophiæ Humanæ circa Animam, in Doctrinam de Spiraculo et Doctrinam de Animâ Sensibili sive Productâ. Partitio secunda ejusdem Philosophiæ in Doctrinam de Substantiâ et Facultatibus Animæ et Doctrinam de Usu et Objectis Facultatum. Appendices duæ Doctrinæ de Facultatibus Animæ; Doctrina de Divinatione Naturali, et Doctrina de Fascinatione. Distributio Facultatum Animæ Sensibilis, in Motum et Sensum.

VENIAMUS ad doctrinam de Animâ Humanâ; e cujus thesauris omnes ceteræ doctrinæ depromptæ sunt. Ejus duæ sunt partes; altera tractat de Animâ Rationali, quæ divina est; altera de Irrationali, quæ communis est cum brutis. Notavimus autem paullò superiùs (ubi de Formis loquebamur) differentes illas duas Animarum emanationes, quæ in primâ utriusque creatione se dant conspiciendas; nimirum, quòd altera ortum habuerit a spiraculo Dei, altera e matricibus elementorum. Nam de Animæ Rationalis generatione primitivâ ita ait Scriptura; "Formavit hominem de limo terræ, et spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ." At generatio Animæ Irrationalis, sive Brutorum, facta est per verba illa, "Producat aqua," "Producat terra;" hæc autem Anima (qualis est

in homine) Animæ Rationali organum tantùm est, atque originem habet et ipsa quoque, quemadmodùm in brutis, e limo terræ. Neque enim dictum est, "Formavit corpus hominis de limo terræ," sed "Formavithominem;" integrum scilicèt hominem, excepto illo spiraculo. Quamobrèm partem primam doctrinæ generalis circa Animam Humanam, doctrinam de Spiraculo appellabimus; Secundam verò, doctrinam de Animâ Sensibili sive Productâ. Neque tamen, cùm hactenùs Philosophiam solam tractemus (quippè Sacram Theologiam in fine operis collocavimus) partitionem istam a Theologiâ mutuaremur nisi etiam cum principiis Philosophiæ conveniret. Plurimæ enim et maximæ sunt Animæ Humanæ præcellentiæ supra animas brutorum, etiam philosophantibus secundum sensum manifestæ. Ubicùque autem tot et tantarum invenitur excellentiarum symbolum, ibi meritò semper constitui debet differentia specifica. Itaque nobis non nimiùm placet confusa illa et promiscua philosophorum de Animæ functionibus tractatio: ac si Anima Humana gradu potiùs quàm specie discriminata esset ab animâ brutorum; non alitèr quàm sol inter astra, aut aurum inter metalla.

Subjungenda est etiam partitio alia doctrinæ generalis circa Animam Humanam, antequàm de speciebus fusiùs loquamur. Etenim quæ de speciebus postea dicemus utramque partitionem, tum illam quam jam modò posuimus, tum istam quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur partitio sit, in doctrinam de Substantiâ et Facultatibus

Animæ, et doctrinam de Usu et Objectis Facultatum.

Præmissis itaque his partitionibus geminis, ad Species accedamus. Doctrina de Spiraculo, eademque de Substantiâ Animæ Rationalis, complectitur inquisitiones illas de naturâ ejus; utrum Nativa sit illa, an Adventitia; Separabilis, an Inseparabilis; Mortalis, an Immortalis; quatenûs legibus materiæ alligata, quatenûs minimè; et similia? Quæ verò hujus sunt generis, licèt etiam in philosophiâ et diligentiore et altiore inquisitionem subire possint quàm adhuc habetur, utcùnque tamen in fine religioni determinanda et definienda rectiûs transmitti censemus; alitèr enim erroribus haud paucis, et sensûs illusionibus, omninò exponentur. Etenim cùm substantia Animæ in creatione suâ non fuerit extracta aut deducta ex massâ cœli et terræ, sed immediatè inspirata a Deo, cùmque leges cœli et terræ sint propria subjecta philosophiæ; quomodò possit cognitio de Substantiâ Animæ Rationalis ex philosophiâ peti et haberi? Quinimmò ab eâdem inspiratione divinâ hauriatur, a quâ substantia animæ primò emanavit.

Doctrina verò de Animâ Sensibili sive Productâ, etiam quatenûs ad Substantiam ejus, verè inquiritur: at ea inquisitio nobis quasi desiderari videtur. Quid enim ad doctrinam de Substantiâ Animæ faciunt actus ultimus et forma Corporis, et hujusmodi nugæ logicæ? Anima siquidem Sensibilis sive Brutorum planè substantia corporea censenda est, a calore attenuata et facta invisibilis; aura (inquam) ex naturâ flammeâ et aëreâ conflata, aëris mollitie

ad impressionem recipiendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleosis, partim ex aqueis nutrita; corpore obducta, atque in animalibus perfectis in capite præcipuè locata, in nervis percurrens, et sanguine spirituosissimo arteriarum refecta et reparata; quemadmodum Bernardinus Telesius, et discipulus ejus Augustinus Donius, aliquâ ex parte non omninò inutilitèr asseruerunt. Itaque de hæc doctrinâ diligentior fiat inquisitio: eo magis, quòd hæc res non benè intellecta opiniones superstitiosas et planè contaminatas, et dignitatem Animæ Humanæ pessimè conculcantes, de Metempsychosi et lustrationibus animarum per periodos annorum, denique de nimis propinquâ Animæ Humanæ erga animas brutorum per omnia cognatione peperit. Est autem hæc Anima in brutis anima principalis, cujus corpus brutorum organum; in homine autem, organum tantùm est ipsa Animæ Rationalis, et Spiritus potiùs appellatione quàm Animæ indigitari possit. Atque de Substantiâ Animæ hactenùs.

Facultates autem Animæ notissimæ sunt; Intellectus, Ratio, Phantasia, Memoria, Appetitus, Voluntas, denique universæ illæ, circa quas versantur scientiæ Logicæ et Ethicæ. Sed in doctrinâ de Animâ origines ipsarum tractari debent, idque physicè, prout Animæ innatæ sint et adhæreant; usus tantùm ipsarum, et objecta, illis alteris artibus deputantur. Atque in hæc parte nihil egregii, ut nobis videtur, adhuc repertum est; quanquam desiderari eam haud sanè dixerimus. Habet etiam pars ista, De Facultatibus Animæ, Appendices duas; quæ et ipsæ, quemadmodum tractantur, potiùs fumos nobis exhibuerunt

quàm flammam aliquam lucidam veritatis. Altera harum est doctrina de Divinatione Naturali; altera de Fascinatione.

Divinationem ab antiquis, nec malè, in duas partes divisam habemus; Artificialem, et Naturalem. Artificialis ratiocinando, ex indicatione signorum, prædictionem colligit: Naturalis, ex ipsâ animi præensione internâ, absque signorum adminiculis, præagit. Artificialis duplex; altera argumentatur ex caussis, altera ex experientis tantùm cœcâ quâdam auctoritate: quæ posterior, ut plurimùm, superstitiosa est; quales erant ethnicorum disciplinae circa inspectionem extorum, volatum avium, et similia. Etiam Chaldæorum astrologia sollennior, non multò melior. At Artificialis Divinatio utraque inter diversas Scientias spargitur. Habet Astrologus prædictiones suas, ex situ astrorum: habet etiam Medicus suas de morte ingruente, de convalescentiâ, de symptomatibus morborum superventuris ex urinis, pulsibus, aspectu ægrorum, et similibus. Habet et Politicus suas; "O urbem venalem, et citò perituram si emptorem invenerit:" cujus vaticinii fides non diù morata est; impleta primùm in Syllâ, postea in Cæsare. Hujusmodi igitur prædictiones præsentis non sunt instituti, verùm ad artes proprias remitti debent. Naturalis autem Divinatio, ex vi scilicèt internâ animi ortum habens, ea demùm est de quâ nunc agitur. Hæc duplex est; altera Nativa, altera per Influxum. Nativa hoc nititur suppositionis fundamento; quòd Anima in se reducta atque collectâ, neq; in corporis organa diffusa, habeat ex vi propriâ

essentiæ suæ aliquam prænotationem rerum futurarum: illa verò optimè cernitur in somniis, ecstasibus, confiniis mortis; rariùs inter vigilandum, aut cùm corpus sanum sit ac validum. Hujusmodi verò status animi procuratur ferè aut adjuvatur ex abstinentiis, atque illis rebus quæ animam a muneribus corporis exercendis maximè sevocant, ut suâ naturâ absque impeditionibus exteriorum gaudere possit. Divinatio verò per Influxum hoc altero suppositionis fundamento nititur; quòd Anima, veluti speculum, illuminationem quandam secundariam a præscientiâ Dei et spirituum excipiat; cui etiam idem, qui priori, status et regimen corporis confert. Eadem enim Animæ sevocatio efficit, ut et suâ naturâ impensiùs utatur, et divinorum influxuum sit magis susceptiva: nisi quòd in Divinationibus per Influxum Anima fervore quodam atque tanquam Numinis præsentis impatientiâ, quæ apud priscos Sacri Furoris nomine vocabatur, corripiatur; in Divinatione autem Nativâ, quieti potiùs et vacationi propior sit.

Fascinatio autem est vis et actus Imaginationis intensivus in corpus alterius: vim enim Imaginationis super corpus proprium ipsius imaginantis superiùs perstrinximus. In hoc genere schola Paracelsi, et ementitæ Naturalis Magiæ cultores, tam fuerunt immodici ut imaginationis impetum et apprehensionem miracula-patranti Fidei tantùm non exæquârint. Alii ad similitudinem veri propiùs accedentes, cùm occultas rerum energias et impressiones, sensuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmissiones, virtutum magnetica-

rum delationes acutiùs intuerentur, in eam opinionem devenerunt, ut multò magis a spiritu in spiritum (cùm spiritus præ rebus omnibus sit et ad agendum strenuus, et ad patiendum tener et mollis) impressiones, et delationes, et communicationes fieri poterint. Undè increbuerunt opiniones factæ quasi populares de Genio superiori, de hominibus quibusdam infaustis et ominosis, de ictibus amoris et invidiæ, et aliæ his similes. Atque huic conjuncta est disquisitio, quomodò Imaginatio intendi et fortificari possit? Quippè si Imaginatio fortis tantarum sit virium, operæ pretium fuerit nôsse quibus modis eam exaltari et seipsâ majorem fieri detur? Atque hîc obliquè, nec minùs periculosè, se insinuat palliatio quædam et defensio maximæ partis Magiæ Cærimonialis. Speciosus enim fuerit prætextus Cærimonias, Characteres, Incantationes, Gesticulationes, Amuleta, et similia, non ex aliquo tacito aut sacramentali cum malis Spiritibus contractu vires nancisci; sed eò pertinere tantùm ut Imaginatio illius, qui his utitur, roboretur et exaltetur: quemadmodum etiam in religione usus Imaginum ad mentes hominum in rerum contemplatione defigendas, et devotionem precantium excitandam, invaluit. Attamen mea talis est sententiâ; etiamsi detur vim Imaginationis esse utique potentem, atque insupèr Cærimonias vim illam intendere et roborare; posito denique quòd adhibeantur Cærimonie ad hanc intentionem sincerè, atque tanquam remedium physicum, absque aliquâ vel minimâ cogitatione de invitandis per ipsas auxiliis Spirituum; haberi nihilominùs debent pro

illicitis, propterea quod sententiæ illi divinæ adversus hominem propter peccatum latæ repugnent et recalcitent, "In sudore vultûs comedes panem tuum." Siquidem Magia ejus generis egregios illos fructus, quibus Deus pretium laborem constituit, adipiscendos proponit per paucas easque faciles et minimè operosas observantias.

Supersunt doctrinæ duæ, quæ ad Facultates Animæ Inferioris sive Sensibilis præcipuè spectant, utpotè quæ cum organis corporeis maximè communicant; altera de Motu Voluntario, altera de Sensu et Sensibili. In priori harum, etiam aliàs satis jejunè inquisitâ, unica pars ferè integra deest. Etenim de officio et fabricâ commodâ nervorum et musculorum, et aliorum quæ ad hunc motum requiruntur, quæque pars corporis quiescat dum alia moveatur, tum quòd hujusce motûs rector et quasi auriga sit Imaginatio, adeò ut dimissâ imagine ad quam motus fertur statim intercipiatur et sistatur motus ipse (ut cùm deambulamus, si alia subeat cogitatio acris et defixa, continuò consistimus); et aliæ nonnullæ subtilitates non malæ in observationem et inquisitionem jampridèm venerunt. Quomodò verò compressiones et dilatationes et agitationes spiritûs (qui proculdubiò motûs fons est) corpoream et crassam partium molem flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligentèr inquisitum et tractatum non est. Neque mirum, cùm Anima ipsa Sensibilis hactenùs potiùs pro entelechiâ et functione quâdam habita sit, quàm pro substantiâ. At quandò jam innotuerit ipsam esse substantiam corpoream et

materiatam, necesse est etiam ut quibus nixibus aura tam pusilla et tenera corpora tam crassa et dura in motu ponere possit inquiratur. De hâc parte igitur, cum desideretur, fiat inquisitio.

At de Sensu et Sensibili longè uberior et diligentior adhibita est inquisitio, tam in tractatibus circa ea generalibus quàm in artibus specialibus, utpotè Perspectivâ, Musicâ: quàm verè, nihil ad institutum; quandoquidem illa tanquam *Desideratâ* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles et insignes, quas in hâc doctrinâ desiderari statuimus; altera de *Differentiâ Perceptionis et Sensûs*, altera de *Formâ Lucis*.

Atque differentiam inter Perceptionem et Sensum benè enucleatam debuerant philosophi tractatibus suis de Sensu et Sensibili præmittere, ut rem maximè fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus corporibus naturalibus inesse vim manifestam percipiendi; etiam electionem quandam amica amplectendi, inimica et aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus perceptionibus tantùm loquimur; veluti cum magnes ferrum allicit, flamma ad naphtham assilit, bulla bullæ approximata coit, radiatio ab objecto albo dissilit, corpus animalis utilia assimilât, inutilia excernit, spongiæ pars (etiam super aquam elevata) aquam attrahit, aërem expellit, et hujusmodi: etenim quid attinet talia enumerare? Nullum siquidem corpus ad aliud admotum illud immutat, aut ab illo immutatur, nisi operationem præcedat Perceptio reciproca. Percipit corpus meatus, quibus se insinuat; percipit impetum alterius corporis, cui

cedit; percipit amotionem alterius corporis a quo detinebatur, cùm se recipit; percipit divulsionem sui continui, cui ad tempus resistit; ubique denique est Perceptio. Aër verò calidum et frigidum tam acutè percipit, ut ejus Perceptio sit longè subtilior quàm tactûs humani; qui tamen pro calidi et frigidi normâ habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc doctrinam hominum culpa; alia, quòd eam intactam et intractatam (cùm tamen sit res nobilissima) plerùmque reliquerunt; alia, quòd qui huic contemplationi fortè animum adjecerunt longiùs quàm par est proveci sunt, et sensum corporibus omnibus tribuerunt; ut piaculum ferè sit ramum arboris avellere, ne fortè instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi differentiam Perceptionis et Sensûs, non tantùm in comparatione sensibilibum ad insensibilia secundum corpus integrum explorare, veluti plantarum et animalium; verùm etiam in corpore ipso sensibili animadvertere, quid in causâ sit cur tot actiones expediantur absque omni tamen sensu; cur alimenta digerantur, egerantur; humores et succi sursùm, deorsùm ferantur; cor et pulsus vibrent; viscera sua quæque opificia, sicut officinæ, producant; et tamen hæc omnia, et complura alia, absque sensu fiant? Verùm homines non satis acutè, qualis sit actio sensûs, viderunt; atque quod genus corporis, quæ mora, quæ conduplicatio impressionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas sequatur? Denique differentiam inter Perceptionem simplicem et Sensum nullo modo nôsse videntur, nec quatenùs fieri possit Perceptio absque Sensu. Neque enim

hæc verborum tantùm controversia est, sed de re magni prorsùs momenti. De hæc igitur doctrinâ (ut in primis utili, et ad plurima spectante) meliùs inquiratur. Quandoquidem etiam circa hanc rem inscitia tantum apud nonnullos ex antiquis philosophis potuerit, ut omnibus sine discrimine corporibus animam infundi putaverint: neque enim videbant, quomodò motus cum discretione fieri potuerit absque sensu; aut sensus adesse absque animâ.

De Formâ Lucis quòd debita non facta fuerit inquisitio, præsertim cùm in Perspectivâ strenuè elaborârint homines, stupenda quædam negligentia censeri possit. Etenim nec in Perspectivâ, nec aliàs, aliquid de Luce quod valeat inquisitum est. Radiationes ejus tractantur, origines minimè. Sed collocatio demùm Perspectivæ inter Mathematica hunc ipsum defectum, et alios similes, peperit; quia a Physicis præmaturè discessum est. Tractatio autem de Luce et caussis ejus in Physicis rursùs superstitiosa ferè est, tanquam de re inter divina et naturalia mediâ, adeò ut quidam ex Platonicis eam materiâ ipsâ antiquiorem introduxerint: cùm enim spatium esset difflatum, id primum lumine, postea verò corpore impletum fuisse vanissimo commento asseruerunt; quandò tamen Scripturæ Sacræ massam cœli et terræ tenebrosam, ante lucem creatam, disertè posuerint. Quæ verò physicè et secundum sensum de eâ tractantur, ea statim ad rationes descendunt, ut parum physicæ inquisitionis circa hanc rem exstet. Debuerant autem homines contemplationes suas submittere paullispèr, et quid sit corporibus omnibus

lucidis commune inquirere, tanquam de Formâ Lucis. Etenim quàm immensa est corporis differentia (si ex dignitate considerentur) inter solem et lignum putridum, aut squamas etiam piscium putridas? Inquirere etiam debuerant, quid tandem in causâ sit cur aliqua ignescant, et lucem ex se jaciant calefacta, alia minimè? Ferrum, metalla, lapides, vitrum, ligna, oleum, sebum ab igne vel flammam vibrant, vel saltèm rubescunt: at aqua, aër, acerrimo et tanquam furenti calore fervefacta, nihil tamen lucis adipiscuntur nec splendent. Quòd si quis hoc eò fieri putet quòd proprium sit ignis lucere, aqua autem et aër igni omninò inimica sint, is sanè nunquam per obscura noctis in aquâ salsâ tempestate calidâ remigavit; cùm guttulas aquæ, ex remorum concussione subsilientes, micare et lucescere videre potuisset. quod etiam fit in spumâ maris ferventiore, quam Pulmonem Marinum vocant. Quid denique habent commune cum flammâ et ignitis cicindelæ, et luciolæ, et Musca Indica quæ cameram totam illustrat, et oculi quorundam animalium in tenebris, et saccharum inter radendum aut frangendum, et sudor equi nocte æstuosâ festinantis, et alia nonnulla? Quin et homines tam parùm in hâc re viderunt, ut plerique scintillas e silice aërem attritum putent. Attamen quandò aër calore non ignescat, et lucem manifestò concipiat, quomodò tandem fit ut noctuæ et feles et alia nonnulla animalia noctù cernant? Adeò ut ipsi aëri (quandò visio absque luce non transigatur) necesse est inesse lucem aliquam nativam et genuinam, quamvis tenuem admodum et

infirmam, quæ tamen sit radiis visivis hujusmodi animalium proportionata, iisque ad videndum sufficiat. Verùm hujusce mali (ut plurimorum) caussa est, quòd homines ex instantiis particularibus formas naturarum communes non elicuerint; id quod nos tanquam subjectum proprium Metaphysicæ posuimus, quæ et ipsa Physicæ sive doctrinæ de Naturâ pars est. Itaque de Formâ et Originibus Lucis fiat inquisitio, eaque interim inter Desiderata ponatur.

Atque de doctrinâ circa Substantiam Animæ tam Rationalis quàm Sensibilis, cum Facultatibus suis, atque de ejusdem doctrinæ Appendicibus, hæc dicta sint.

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO,
VICE-COMITIS
SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER QUINTUS.

AD REGEM SUUM.

CAPUT I.

Partitio Doctrinæ circa Usum et Objecta Facultatum Animæ Humanæ in Logicam, et Ethicam. Partitio Logicæ in Artes Inveniendi, Judicandi, Retinendi, et Tradendi.

DOCTRINA circa Intellectum, Rex optime, atque illa altera circa Voluntatem Hominis, in natalibus suis tanquam gemellæ sunt. Etenim Illuminationis Puritas et Arbitrii Libertas simul inceperunt, simul corruerunt. Neque datur in universitate rerum tam intima sympathia, quàm illa Veri et Boni. Quo magis rubori fuerit viris doctis, si scientiâ sint tanquam angeli alati, cupiditatibus verò tanquam

serpentes, qui humi reptant ; circumgerentes animas instar speculi sanè, sed menstruati.

Venimus jam ad doctrinam circa Usum et Objecta Facultatum Animæ Humanæ. Illa duas habet partes, easque notissimas et consensu receptas, Logicam et Ethicam : nisi quòd Doctrinam Civilem, quæ vulgò ut pars Ethicæ collocatur, jam antè emancipaverimus, et in integram doctrinam de Homine Congregato sive in societate constituerimus ; hîc tantùm de Homine segregato tractantes. Logica de Intellectu et Ratione, Ethica de Voluntate, Appetitu, et Affectibus disserit : altera Decreta, altera Actiones progignit. Verum quidem est, quòd Phantasia in utrâque provinciâ, tam judiciali quàm ministeriali, legati cujusdam aut internuncii, aut procuratoris reciproci vices gerit. Nam Sensus idola omnigena Phantasiæ tradit, de quibus postèa Ratio judicat : at Ratio vicissim idola electa et probata Phantasiæ transmittit, priusquàm fiat executio decreti. Siquidem motum voluntarium perpetuò præcedit, eumque incitat Phantasia ; adeò ut Phantasia sit utrique, tam Rationi quàm Voluntati, instrumentum commune : nisi quòd Janus iste bifrons sit, et duas obvertat facies. Facies enim, Rationem aspiciens, veritatis habet effigiem ; facies autem, Actionem aspiciens, effigiem bonitatis : quæ tamen sint facies,

———“ quales decet esse sororum.”

Neque verò merus et nudus internuncius est Phantasia, sed auctoritatem non exiguam vel accipit, vel usurpat, præter delationem simplicem mandati. Rectè enim Aristoteles ; “ Id imperii habet Anima

in Corpus, quod dominus in mancipium : Ratio verò in Phantasiam, quod in liberâ civitate magistratus in civem," ad quem possit suâ vice redire dominatio. Videmus enim quòd in iis, quæ sunt fidei et religionis, Phantasia supra ipsam Rationem scandat et evehatur : non quòd illuminatio divina locum habeat in Phantasiâ (quin potiùs in ipsâ arce mentis et intellectûs) ; verùm quemadmodum Gratia Divina in virtutibus utitur motibus Voluntatis, ita similiter Gratia Divina in illuminationibus utitur motibus Phantasiæ ; undè fit ut Religio semper aditum sibi ac viam ad animum quæsiêrit per similitudines, typos, parabolas, visiones, insomnia. Rursùs haud humile est regnum Phantasiæ in persuasionibus, a vi eloquentiæ insinuatis. Nam ubi per orationis artificia hominum animi demulcentur, inflammantur, et in quamcunque partem pertrahuntur ; totum illud fit per exsuscitationem Phantasiæ, quæ impotens jam facta non solùm Rationi insultat, verùm eidem vim quodammodò facit partim occœcando, partim exstimulando. Neque tamen causa videtur, cur a partitione priore discedamus. Nam Phantasia Scientias ferè non parit : siquidem Poësis (quæ a principio Phantasiæ attributa est) pro lusu potiùs ingenii quàm pro scientiâ habenda. Potestatem autem Phantasiæ in naturalibus doctrinæ de Anima paullò antè assignavimus. Eam verò quam habet cum Rhetoricâ cognationem illi ipsi arti, de quâ infrà tractabimus, remitti par est.

Pars ista Humanæ Philosophiæ, quæ ad Logicam spectat, ingeniorum plurimorum gustui ac palato

minùs grata est; et nihil aliud videtur quàm spinosæ subtilitatis laqueus ac tendicula. Nam sicut verè dicitur, 'Scientiam esse animi pabulum;' ita in hoc pabulo appetendo et deligendo plerique palatum nacti sunt Isrraëliitarum simile in deserto, quos cupido incessit redeundi ad ollas carniùm, mannæ autem fastidium cepit: quæ licèt cibus fuerit cœlestis, minùs tamen sentiebatur almus et sapidus. Eodem modo (ut plurimùm) illæ Scientiæ placent, quæ habent infusionem nonnullam carniùm magis esculentam; quales sunt Historia Civilis, Mores, Prudentia Politica, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur et occupatæ sunt. At istud lumen siccum plurimorum mollia et madida ingenia offendit et torret. Ceterùm unamquamque rem propriâ si placet dignitate metiri, Rationales Scientiæ reliquarum omninò claves sunt. Atque quemadmodum manus instrumentum instrumentorum, anima forma formarum, ita et illæ artes artium ponendæ sunt. Neque solùm dirigunt, sed et roborant; sicut sagittandi usus et habitus non tantùm facit ut meliùs quis collimet, sed ut arcum tendat fortiozem.

Artes Logicæ quatuor numero sunt, divisæ ex finibus suis in quos tendunt. Id enim agit homo in Rationalibus, aut ut inveniatur quod quæsiverit, aut iudicet quod invenerit, aut retineat quod iudicaverit, aut tradat quod retinuerit. Necesse igitur est, ut totidem sint Artes Rationales; Ars Inquisitionis seu Inventionis, Ars Examinis seu Iudicii, Ars Custodiæ seu Memoriam, et Ars Elocutionis seu Traditionis. De quibus jam sigillatim dicemus.

CAPUT II.

Partitio Inventivæ in Inventivam Artium, et Argumentorum: quòdque prior harum, quæ eminent, desideretur. Partitio Inventivæ Artium in Experientiam Litteratam, et Organum Novum. Delineatio Experientiæ Litteratæ.

INVENTIONIS duæ sunt species, valdè profectò inter se discrepantes; una Artium et Scientiarum, altera Argumentorum et Sermonum. Priorem harum desiderari prorsùs pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur esse defectus, ac si quis in Inventario conficiendo bonorum alicujus defuncti ita referat, 'Numeratæ pecuniæ nihil.' Ut enim cetera omnia pecuniâ parantur, ita et per hanc artem reliquæ acquiruntur. Atque sicut India Occidentalis nunquam nobis inventa fuisset, nisi præcessisset Acûs Nauticæ inventio; licèt regiones illæ immensæ, Versoriæ motus pusillus sit: ita non est cur miretur quispiam in Artibus perlustrandis et promovendis ampliores progressus factos non esse, quandoquidem Ars ipsa inveniendi et perlustrandi Scientias hactenùs ignoretur.

Hanc Scientiæ desiderari partem planè in confesso est. Primò enim Dialectica nihil profitetur, immò ne cogitat quidem de inveniendis Artibus sive Mechanicis sive (quas vocant) Liberalibus; aut etiam de illarum operibus, harum verò axiomatibus eliciendis; sed quasi præteriens homines alloquitur et dimittit, edicens ut cuique in suâ arte credant. Celsus vir

prudens, non solum medicus (licèt moris sit omnibus in laudes artis propriæ effundi) gravitèr et ingenuè de Empiricis et Dogmaticis medicorum sectis loquens, fatetur; “ Medicamenta et remedia priùs fuisse inventa, de caussis verò et rationibus posteriùs disceptatum : non ordine converso, caussas ex naturâ rerum primò erutas fuisse, easque inventioni remedium præluxisse.” At Plato non semèl inuit, “ Particularia infinita esse ; maximè rursùs generalia minùs certa documenta exhibere : medullam igitur Scientiarum, quâ artifex ab imperito distinguitur, in mediis propositionibus consistere, quas per singulas Scientias tradidit et docuit experientia. Quin et illi, qui de primis rerum inventoribus aut Scientiarum originibus verba fecerunt, casum potiùs quam artem celebrârunt ; atque animalia bruta, quadrupes, aves, pisces, serpentes magis quàm homines, tanquam Scientiarum doctores, introduxerunt :

“ Dictamnum Genitrix Dictæâ carpit ab Idâ,
 Puberibus caulem foliis, et flore comantem
 Purpureo : non illa feris incognita capris
 Gramina, cùm tergo volucres hæserè sagittæ.”

Adeò ut minimè mirum sit, cùm in more apud antiquos fuerit rerum utilium inventores consecrare, apud Ægyptios gentem priscam (cui plurimæ Artes initia sua debent) templa plena fuisse simulacris brutorum, hominum verò simulacris propè vacua ;

“ Omnigenùmque Deùm monstra, et latrator Anubis,
 Contrà Neptunum, et Venerem, contràque Minervam, &c.”
 Quòd si malis, ex traditione Græcorum, Artes

potiùs hominibus ut inventoribus tribuere; haudquaquam tamen dixeris Prometheus ad ignis inventionem contemplationes adhibuisse, aut cùm silicem primò percuteret scintillas expectâsse; sed casu in illud incidisse, atque (ut aiunt) furtum Jovi fecisse. Ita ut ad Artium Inventionem quod attinet, capræ silvestri pro emplastris, Philomelæ pro modulationibus musicis, Ibidi pro lavationibus intestinorum, operculo ollæ quod dissiluit pro re tormentariâ, deniquè (ut verbo dicamus) casui, aut cuivis alteri rei, plus debeamus quàm Dialecticæ. Nec verò multò alitèr se habet modus ille inveniendî, quem rectè describit Virgilius,

“ Ut varias Usus meditando extunderet artes
Paullatim.” ———

Non enim alia hîc proponitur inveniendî methodus quàm cujus bruta ipsa sunt capacia, et quam crebrò usurpant; nimirùm attentissima circa unam rem sollicitudo, ejusque perpetua exercitatio, quas sui conservandi necessitas hujusmodi animantibus imponit. Cicero enim verè admodùm; “ Usus, uni rei deditus, et Naturam et Artem sæpè vincit.” Quare si prædicetur de hominibus,

————— “ Labor omnia vincit
Improbis, et duris urgens in rebus egestas;”

etiam de brutis similiter quæritur,

“ Quis expedivit psittaco suum *Xaipe*?”

Corvo quis auctor fuit, ut magnâ siccitate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam fortè conspexerit, ut surgentem laticem rostro posset attingere? Quis viam monstravit apibus, qui per aërem tanquam

vastum mare agros floridos, licèt multùm ab alvearibus dissitos, solent petere et favos suos denuò repetere? Quis formicam docuit, ut grana in colliculo suo reponenda circumroderet priùs, ne reposita germinarent et spem suam illuderent? Quòd si in versu illo Virgiliano quis notet verbum illud 'Extundere' quod difficultatem rei, et verbum illud 'Paullatim' quod tarditatem innuit, redibimus undè profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cùm hactenùs homines modicè rationis facultate, neutiquàm verò officio artis, usi sint ad inventa detegenda.

Secundò, hoc ipsum quod asserimus (si advertatur paullò diligentius) demonstrat Inductionis forma, quam proponit Dialectica; quâ scilicèt Scientiarum principia inveniantur, et probentur: quæ vitiosa planè est, et incompetens, et Naturam tantùm abest ut perficiat, ut etiam eam pervertat et detorqueat. Qui enim modum acutè introspexerit quo ros iste æthereus Scientiarum, similis illi de quo loquitur pöeta,

———— " aërei mellis cœlestia dona,"

colligatur (cùm et Scientiæ ipsæ ex exemplis singulis, partim naturalibus partim artificialibus, tanquam prati floribus et horti, extrahantur), reperiet profectò animum suapte sponte et nativâ indole Inductionem sollertiùs conficere, quàm quæ describitur a Dialecticis: siquidem ex nudâ enumeratione particularium (ut Dialectici solent), ubi non invenitur instantia contradictoria, vitiosè concluditur, neque aliquid aliud hujusmodi Inductio producit quàm conjecturam probabilem. Quis enim in se recipiet, cùm

particularia quæ quis novit, aut quorum meminit, ex unâ tantùm parte compareant, non delitescere aliquod quod omninò repugnet? Perindè ac si Samuel acquievisset in illis Isai filiiis, quos coràm adductos videbat in domo, et minimè quæsivisset Davidem qui in agro aberat. Atque hæc Inductionis forma, si verum omninò dicendum sit, tam pinguis est et crassa, ut incredibile videatur tam acuta et subtilia ingenia (qualia in his rebus meditationes suas exercuerunt) potuisse eam mundo obtrudere, nisi illud in causâ fuisset, quòd operâ festinatâ ad theorias et dogmata contendissent, particularia autem (præsertim moram in iis longiorem) ex fastu quodam et elatione animi despexissent. Illi enim exempla sive instantias particulares vice lictorum aut viatorum adhibuerunt ad summovendam turbam, ut dogmatibus suis viam aperirent: neutiquam autem ea indè ab initio in consilium advocârunt, ut legitima fieret et matura de rerum veritate deliberatio. Certè perculserit animos pia et religiosa quædam admiratio, cùm videamus eadem calcata vestigia ad errorem ducentia in divinis et humanis. Quemadmodum enim in Divinâ Veritate percipiendâ ægrè quis in animum inducat, ut fiat tanquam parvulus; ita in humanâ perdiscendâ provector utique, puerorum more, prima Inductionum elementa adhuc legere et retractare res humilis existimatur et quasi contemnenda.

Tertiò, si concedatur principia Scientiarum ex Inductione quâ utuntur, vel sensu et experienciâ, rectè posse constitui, certissimum est tamen axio-

mata inferiora ab iis per Syllogismum non posse (in rebus naturalibus, quæ participant ex materiâ) rectè et tutò deduci. In Syllogismo enim fit reductio propositionum ad principia per propositiones medias. Hæc autem sive Inveniendi sive Probandi forma, in Scientiis Popularibus (veluti Ethicis, Politicis, Legibus, et hujusmodi) locum habet, immò et in Theologicis, quandoquidem Deo pro bonitate suâ placuerit captui humano se accommodare: at in Physicis, ubi Natura opere, non adversarius argumento constringendus est, elabitur planè veritas ex manibus propter longè majorem naturalium operationum quàm verborum subtilitatem; adeò ut succumbente Syllogismo, Inductionis (veræ scilicèt et emendatæ) officio ubique opus sit, tam ad principia magis generalia quàm ad propositiones inferiores. Nam Syllogismi ex propositionibus consistunt, propositiones ex verbis, verba notionum tesserae sunt: quare si notiones ipsæ (quæ verborum animæ sunt) malè et variè a rebus abstrahantur, tota fabrica corruiat. Neque laboriosa vel consequentiarum argumentorum, vel veritatis propositionum examinatio rem in integrum unquam restituet; cùm error sit, ut loquuntur medici, in digestionem primâ, quæ a functionibus sequentibus non rectificatur. Non igitur absque magnâ et evidenti causâ evenit, ut complures ex philosophis (aliqui autem eorum maximè insignes) Academici fuerint et Sceptici, qui scientiæ humanæ et syllepsium certitudinem sustulerunt; ultra verisimilitudinem, aut probabilitatem, negantes eam pertingere. Inficias non iverim visum

esse nonnullis Socratem, cùm Scientiæ certitudinem a se amoveret, per ironiam tantùm hoc fecisse, et Scientiam dissimulando simulâsse; renunciando scilicèt iis quæ manifestò sciebat, ut eo modo etiam quæ nesciebat scire putaretur. Neque etiam in recentiore Academiâ, quam amplexus est Cicero, illa opinio Acatalepsiæ admodùm sincerè culta fuit. Etenim qui eloquentiâ floruerunt, hanc ferè sectam sibi desumpserunt, ut in utramque partem copiosè disserendi gloriam assequerentur: unde a viâ illâ rectâ, per quam ad veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas animi causâ institutas deflexum est. Constat tamen nonnullos sparsim in utrâque Academiâ (Veteri et Novâ), multò magis inter Scepticos, Acatalepsiâ istam simpliciter et integrè tenuisse. Verùm in hoc maximè ab illis peccatum est, quòd sensuum perceptiones calumniabantur; undè Scientias radicibus evellebant. Sensus verò, licèt sæpenumerò homines aut fallant aut destituant, possint tamen multâ adjuti industriâ ad Scientias sufficere; idque non tam ope instrumentorum (licèt et hæc quoque aliquâ ex parte prosint) quàm experimentorum ejus generis, quæ objecta subtiliora quàm pro sensûs facultate ad objecta sensu comprehensibilia producere queant. Debuerant autem potiùs defectum hâc in parte imputâsse mentis tum erroribus, tum contumaciæ (quæ rebus ipsis morigera esse recusat), et pravis demonstrationibus, et modis ratiocinandi et concludendi ex perceptione sensuum perperam institutis. Hæc autem loquimur, non quò intellectui

detrahatur, aut negotium totum deseratur; sed quò intellectui auxilia commoda comparentur et subministrentur, quibus rerum ardua et naturæ obscuritatem vincere possunt. Nemò enim tantâ pollet manûs constantiâ aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere aut perfectum circulum circumscribere manu liberâ possit; quod tamen ope regulæ, aut circini, facere in promptu est. Hæc igitur res ipsa est quam paramus, et ingenti conatu molimur; ut scilicèt mens per Artem fiat rebus par, utque inveniatur Ars quædam Indicii et Directionis, quæ ceteras Artes earumque axiomata atque opera detegat et in conspectum det. Hanc enim meritò desiderari posuimus.

Ars ista Indicii, ita enim eam appellabimus, duas habet partes. Aut enim defertur Indicium ab experimentis ad experimenta; aut ab experimentis ad axiomata, quæ et ipsa nova experimenta designent. Priorem harum Experientiam Litteratam nominabimus, posteriorem verò Interpretationem Naturæ, sive Novum Organum. Prior quidem, ut alibi attigimus, vix pro Arte habenda est aut parte Philosophiæ, sed pro sagacitate quâdam; undè etiam eam Venationem Panis (hoc nomen ex fabulâ mutuati) quandòque appellamus. Attamen quemadmodum possit quis in viâ suâ triplici modo progredi; aut cùm palpat ipse in tenebris, aut cùm alterius manu ducatur ipse parùm videns, aut denique cùm vestigia lumine adhibito regat: similiter cùm quis experimenta omnigena absque ullâ serie aut methodo tentet, ea demùm mera est palpatio; cùm verò nonnullâ utatur in experimentando directione et

ordine, perindè est ac si manu ducatur: atque hoc illud est quod per *Experientiam Litteratam* intelligimus. Nam *Lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione Naturæ sive Novo Organo* petendum est.

Litterata Experientia, sive *Venatio Panis*, modos experimentandi tractat. Eam, cùm desiderari posuerimus, neque res sit planè perspicua, pro more et instituto nostro aliquatenùs adumbrabimus. Modus experimentandi præcipuè procedit, aut per *Variationem Experimenti*, aut per *Productionem Experimenti*, aut per *Translationem Experimenti*, aut per *Inversionem Experimenti*, aut per *Compulsionem Experimenti*, aut per *Applicationem Experimenti*, aut per *Copulationem Experimenti*, aut denique per *Sortes Experimenti*. *Universa verò ista cohibita sunt citra terminos axiomatis alicujus inveniendi*. Illa enim altera pars de *Novo Organo* omnem *Transitionem Experimentorum in Axiomata*, aut *Axiomatum in Experimenta* sibi vindicat.

Variatio Experimenti fit, primò, in *Materiâ*; scilicèt quandò *Experimentum* in jam cognitæ certæ *materiæ* ferè adhæsit, nunc verò in illis quæ similis sunt speciei tentetur: veluti *confectio Papyri* in *pannis linteis* tantùm probata est, in *sericis* minimè (nisi fortè apud *Chinenses*); neque rursùs in *filaceis*, *compositis ex setis et pilis*, ex quibus conficitur quod vocamus *Camelotum*; neque denique in *laneis*, *gossipio*, et *pellibus*; quanquam hæc tria postrema magis esse videntur *heterogenea*, itaque admisceri possint potiùs quàm per se *utilia* esse. Item *insitio* in *arboribus fructiferis* in usu est, in *arboribus*

silvestribus rarò tentata; licèt perhibeatur ulmum in ulmum insitam miras producere foliorum umbras. Insitio etiam in floribus rara admodùm est; licèt hoc jam cœperit fieri in rosis muscatellis, quæ rosis communibus feliciter inoculantur. Etiam Variationem in parte rei inter Variationes in Materiâ ponimus. Videmus enim surculum in trunco arboribus insitum feliciùs pullulare, quàm si terræ indatur. Cur non et semen cepæ capiti alterius cepæ viridis inditum feliciùs germinet, quàm si nudæ terræ commissum fuerit? Atque hìc radix pro trunco variatur; ut hæc res insitio quædam in radice videri possit. Variatio Experimenti fit, secundò, in Efficiente. Radii Solis per specula comburentia calore ita intenduntur ut materiam, quæ ignem facilè concipiat, accendere possint. Num et radii Lunæ per eadem ad lenissimum aliquem gradum teporis actuari possunt; ut videamus, utrùm corpora omnia coelestia sint potestate calida? Itèm calores radiosi, per specula scilicèt, intenduntur. Num etiam calores opaci (quales sunt lapidum et metallorum antequàm candean) idem patiuntur, an potiùs sunt luminis in hâc re partes nonnullæ? Itèm succinum et gagates fricata paleas trahunt. Num etiam et ad ignem tepefacta? Variatio Experimenti fit, tertiò, in Quanto; circa quod diligens admodùm est adhibenda cura, cùm hoc multi circumstent errores. Credunt enim homines, auctâ aut multiplicatâ Quantitate pro ratâ, augeri aut multiplicari virtutem. Et hoc ferè possulant et supponunt, tanquam res sit mathematica cujusdam certitudinis: quod omninò falsissimum est. Globus plumbeus unius libræ a turri demissus, puta

decem pulsuum spatio, ad terram descendit. Num globus duarum librarum, in quo impetus iste motûs quem vocant naturalis duplicari debet, spatio quinque pulsuum terram feriet? At ille æquali ferè tempore descendet, neque accelerabitur juxta rationem Quanti. Itèm sulphuris puta drachma una, semi-libræ chalybis admixta, eam fluere faciet et colliquari. Num igitur uncia sulphuris quatuor libris chalybis ad colliquationem sufficiet? At illud non sequitur. Certum enim est, obstinationem materiæ in patiente per Quantitatem augeri ampliùs, quàm activitatem virtutis in agente. Porrò nimium æquè fallit, ac parum. Etenim in excoctionibus et deputationibus metallorum error est familiaris; ut ad excoctionem promovendam aut calorem fornacis, aut additamenti quod injiciunt molem, augeant. At illa supra modum aucta operationem impediunt; propterea quod, vi et acrimoniâ suâ, multum ex metallo puro in fumos vertant et asportent: ut et jactura fiat, et massa quæ remanet magis sit obstinata et dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris Æsopi cogitare; quæ sperârat ex duplicatâ mensurâ hordei gallinam suam duo ova quotidie parituram. At illa impinguata nullum peperit. Prorsûs non tutum fuerit alicui experimento naturali confidere, nisi facta fuerit probatio et in minore et in majore Quanto. Atque de Variatione Experimenti hactenûs.

Productio Experimenti duplex; Repetitio, et Extensio: nimirum, cùm aut experimentum iteratur, aut ad subtilius quiddam urgetur. Repetitionis

exemplum tale sit. Spiritus Vini fit ex vino per distillationem unicam, estque vino ipso multò acrior et fortior. Num etiam spiritus vini ipse destillatus, sive sublimatus, seipsum fortitudine æquè superabit? At Repetitio quoque non absque fallaciâ est. Etenim tum secunda exaltatio prioris excessum non æquat, tum etiam sæpenumerò per Iterationem Experimenti post statum sive acmen quandam operationis tantum abest ut progrediatur Natura, ut potiùs relabatur. Judicium igitur in hâc re adhibendum. Itèm Argentum Vivum in linteo aut aliàs in medio plumbi liquefacti, cùm refrigerescere cœperit, insertum stupefit, nec ampliùs fluit. Num et idem argentum vivum, si sæpiùs immissum fuerit, ita figetur ut fiat malleabile? Extensionis exemplum tale sit. Aqua in summo posita, et pensilis facta, et per rostrum vitri oblongum in vinum dilutum immersa, separabit aquam a vino; vino in summum se paullatim recipiente, aquâ in imo subsidente. Num etiam, quemadmodum vinum et aqua (corpora scilicèt diversa) hoc ingenio separantur, possint quoque partes vini, corporis nimirùm integri, subtiliores a crassioribus separari; ut fiat tanquam destillatio per pondus, et in summo reperiatur aliquid spiritui vini proximum, sed fortè delicatius? Itèm, Magnes ferrum integrum trahit. Num etiam frustum magnetis, in dissolutione ferri immersum, ferrum ad se alliciet et se ferro obducat? Itèm, Versorium Acûs Nauticæ se ad polos mundi applicat. Num etiam eâdem viâ et consecutione quâ cœlestia? Videlicèt, ut si quis acum in contrario situ (hoc est, in puncto Australi)

ponat, et paullispèr teneat, ac deindè vim omittat ; num fortè acus ad Septentriones se conferet, eligendo potiùs rotare per Occidentem in situm desideratum quàm per Orientem ? Itèm, Aurum argentum vivum, juxtà positum, imbibit. Num verò aurum recipit illud argentum vivum intra se sine extensione molis suæ, ut fiat massa quædam ipso auro ponderosior ? Itèm, Homines memoriæ serviunt collocando imagines personarum in locis. Num etiam idem assequeuntur, missis locis, et affingendo actiones aut habitus personis ? Atque de Productione Experimenti hactenùs.

Translatio Experimenti triplex ; aut a Naturâ vel Casu in Artem, aut ab Arte vel Practicâ aliâ in aliam, aut a Parte alicujus Artis in Partem diversam ejusdem. Translationis a Naturâ aut Casu in Artem innumera sunt exempla : adeò ut omnes ferè artes mechanicæ a tenuibus initiis, Naturâ aut Casu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erat, ‘ Botrum contra botrum citiùs maturescere : ’ id quod de mutuis amicitiae operis et officii increbuit. At nostri Cydræ (vini scilicèt ex pomis) confectores hoc optimè imitantur. Cavent enim ne poma tundantur, aut exprimantur, antequàm nonnullo tempore in acervos conjecta mutuo contactu maturuerint, undè nimia potùs aciditas emendetur. Itèm, Iridum Artificiosarum imitatio ex aspersione spissâ guttularum ab Iridibus Naturalibus ex nube roscidâ facili ductu translata est. Itèm modus Destillandi vel ex alto peti, ex imbribus scilicèt aut rore, vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis ollis aquæ bullientis superimpositis adhærentium, desumi potuit. Tonitrua

autem et Fulgura imitari veritus quis esset, nisi operculum monachi illius chemici, magno impetu et fragore subito in sublime jactum, submonuisset. Verùm quò hæc res magis exemplis abundet, eò pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, si illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia et operationes singulas attentè et minutim et ex composito intueri; et secum perpetuò et acriter cogitare, quænam ex ipsis ad Artes transferri possint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora sunt Experimenta, quæ ab Arte in Artem, seu a Practicâ in Practicam transferri possunt; licèt hoc rarius in usu sit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at Artes singulæ artificibus tantùm propriis cognitæ sunt. Specilla Ocularia ad visum debilem juvandum inventa sunt. Num et comminisci quis queat aliquod instrumentum, quod auribus appensum surdastris ad audiendum juvet? Itèm, Imbalsamationes et Mel cadavera conservant. Annon possit aliquid ex his in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus prosit? Itèm, Sigillorum Practica in cerâ, cæmentis, et plumbo antiqua fuit. At hæc etiam impressioni in chartis, sive arti typographicæ, viam monstravit. Itèm, Sal in coquinariâ carnes condit, idque meliùs hyeme quàm æstate. Annon hoc ad balnea utilitèr transferri possit, eorumque temperamentum quandò opus fuerit vel imprimendum vel extrahendum? Itèm Sal, in nupero experimento de congelationibus artificialibus, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur. Annon possit hoc transferri ad condensationes metallorum; cùm jampridèm notum sit

Aquas Fortes, ex nonnullis salibus compositas, dejicere et præcipitare arenulas auri ex metallis aliquibus auro ipso minùs densis? Itèm, Pictoria imagine memoriam rei renovat. Annon hoc tractum est in Artem eam, quam vocant, Memoriam? De his in genere monitum sit: quòd nihil ad imbrem quandam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlitùs deducendum tantum valere possit; quantum si experimenta complurium artium mechanicarum uni homini, aut paucis qui se invicem colloquiis acuere possint, in notitiam venerint: ut per hanc, quam dicimus, Experimentorum Translationem, artes se mutuò fovere et veluti commixtione radiorum accendere possint. Quamvis enim Via Rationalis per Organum longè majora spondeat, attamen hæc sagacitas per Experientiam Litteratam plurima interim ex iis, quæ in proximo sunt, in genus humanum (tanquam missilia apud antiquos donativa) projiciet et sparget.

Superest illa Translatio de Parte Artis in Partem diversam, quæ parùm differt a Translatione de Arte in Artem. Verùm quia Artes nonnullæ spatia magna occupant, ut etiam Translationem Experimentorum ferre intra seipsas possint, hanc etiam speciem Translationis subjungere visum est. Præcipuè, quia magni prorsùs est in nonnullâ arte momenti. Plurimum enim ad artem Medicinæ amplificandam profuerit, si experimenta partis illius medicinæ de Curationibus Morborum ad partes illas de Tuendâ Sanitate et Prolongatione Vitæ transferantur. Si enim opiatum aliquod insigne ad spirituum in morbo

pestilenti furibundam incensionem reprimendam suffecerit, non dubitet quispiam, quin simile aliquod debitâ dosi familiare redditum etiam incensionem eam gliscentem et obrepentem quæ per ætatem fit aliquâ ex parte frænare et retardare possit. Atque de Translatione Experimenti hactenûs.

Inversio Experimenti fit, cùm contrarium ejus quod Experimento constat probatur. Exempli gratiâ; Calidum per Specula intenditur. Num etiam Frigidum? Itèm, Calidum se diffundendo fertur tamen potiùs in Sursum. Num etiam Frigidum se diffundendo fertur magis in Deorsum? Exempli gratiâ; accipias bacillum ferreum, illudque in uno fine calefacias; et deindè erigas ferrum, parte calefactâ subtùs locatâ, in superiore parte manu appositâ, actutum manum aduret; parte autem calefactâ suprâ locatâ, et manu subtùs, multò tardiùs aduret. Num etiam, si totum bacillum calefiat, et finis alter nive vel spongiâ in aquâ frigidâ tinctâ madefiat; si nix aut spongia superiùs locetur, num (inquam) frigus deorsùm mittet citiùs, quàm inferiùs locata sursùm? Itèm, Radii Solis supra Album dissiliunt, supra Nigrum congregantur. Num etiam umbræ super Nigrum disperduntur, super Album congregantur? Id quod in loco tenebroso, luce per foramen exiguum tantùm immissâ, fieri videmus; ubi imagines rerum, quæ foràs sunt, super papyrum quæ Alba est excipiuntur, super Nigram minimè. Itèm, Vena Frontis ad dolorem hemicranicum inciditur. Num etiam hemicranium scarificatur ad Sodam? Atque de Inversione Experimenti hactenûs.

Compulsio Experimenti fit, ubi urgetur et producit Experimentum ad Annihilationem vel Privationem Virtutis. In reliquis enim venationibus fera capitur tantum, at in ista occiditur. Exemplum Compulsionis tale est. Magnes ferrum trahit: urge ergo ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: veluti, num forte si magnes ustus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem suam deponet aut saltem remittet? Contra, si chalybs aut ferrum in Crocum Martis redigatur, vel in chalybem quem vocant preparatum, vel etiam in Aquam Forti solvatur, num adhuc ea alliciat magnes? Rursus: magnes ferrum trahit per universa quae novimus media; nempe si interponatur aurum, argentum, vitrum. Urge igitur aliquod medium, si fieri possit, quod virtutem intercipiat; probetur argentum vivum, probentur oleum, gummi, carbo ignitus, et alia quae adhuc probata non sunt. Item; introducta sunt nuper Perspicilla, quae visibilia minuta miris modis multiplicent. Urge usum eorum, vel ad species tam pusillas ut amplius non valeant, vel ita grandiusculas ut confundantur. Scilicet, num poterint illa in urinam clare detegere ea, quae alias non perspicerentur? Num poterint in gemmis, ex omni parte puris et nitidis, grana aut nubeculas conspicienda dare? Num et pulviscula in sole, quae Democrito pro atomis suis et principiis rerum falsissime obiciebantur, tanquam corpora grandiuscula monstrare? Num pulverem crassiusculum ex Cinnabari et Cerussa ita ostendere distributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba? Num rursus

imagines majores (puta faciem, oculum, &c.) in tantum multiplicatas ostendere, in quantum pulicem aut vermiculum? Num byssum, aut hujusmodi textile linteum delicatius et paullò apertius, ita foraminatum ostendere, ac si esset rete? Verùm in Compulsionibus Experimentorum minùs moramur, quia ferè extra limites Experientiæ Litteratæ cadunt, et ad caussas et axiomata et Novum Organum potiùs spectant. Ubicùnque enim fit negativa, aut privativa, aut exclusiva, cœpit jam præberi lux nonnulla ad Inventionem Formarum. Atque de Compulsione Experimenti hactenùs.

Applicatio Experimenti nihil aliud est, quàm ingeniosa traductio ejus ad experimentum aliud aliquod utile. Exemplum tale sit. Corpora quæque suas habent dimensiones, sua pondera: aurum plus ponderis, minus dimensionis, quàm argentum; aqua, quàm vinum. Ab hoc traducitur experimentum utile: ut ex mensurâ impletâ, et pondere excepto, possis dignoscere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino; quod fuit *εὕρηκα* illud Archimedis. Itèm, Carnes in nonnullis cellis citiùs putrefiunt quàm in aliis. Utile fuerit experimentum hoc traducere ad dignoscendos aëres magis, aut minùs, salubres ad habitationem; ubi scilicèt carnes diutiùs vindicentur a putredine, possit idem applicari ad revelandas salubriores aut pestilentiores tempestates anni. Verùm innumera sunt ejusmodi. Evigilent modò homines, et oculos perpetuò aliàs ad naturam rerum, aliàs ad usus humanos, vertant. Atque de Applicatione Experimenti hactenùs.

Copulatio Experimenti est applicationum nexus et catena; cùm quæ singula profutura non fuissent ad usum aliquem, connexa valeant. Exempli gratiâ; Rosas aut fructus serotinos habere cupis. Hoc fiet, si gemmas præcociores avellas. Idem fiet, si radices usque ad ver adultum denudes, et aëri exponas; at multò magis, si copuletur utrumque. Itèm, ad refrigerandum maximè faciunt glacies et nitrum; utrumque commixtum multò magis. Verùm et hæc res per se perspicua est. Attamen fallacia ei sæpè subesse possit, ut et omnibus ubi desunt axiomata, si copula fiat ex rebus quæ diversis et quasi pugnantibus modis operantur. Atque de Copulatione Experimenti hactenùs.

Restant Sortes Experimenti. Hic verò experimentandi modus planè irrationalis est, et quasi furiosus; cùm aliquid experiri velle animum subeat, non quia aut ratio aut aliquod aliud experimentum te ad illud deducat, sed prorsùs quia similes res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen scio, an in hâc ipsâ re (de quâ nunc agimus) non aliquid magni lateat; si, inquam, omnem lapidem in naturâ moveas. Magnalia enim naturæ ferè extra vias tritas et orbitas notas jacent, ut etiam absurditas rei aliquandò juvet. At si ratio simul comitetur, id est, ut et manifestum sit simile experimentum nunquam tentatum fuisse, et tamen caussa subsit magna cur tentetur; tum verò hæc res ex optimis est, et planè sinus naturæ excutit. Exempli gratiâ; in Operatione Ignis super aliquod corpus naturale alterum

horum hactenùs semper evenit, ut aut aliquid evolet, veluti flamma et fumus in combustione vulgari, aut saltèm fiat separatio partium localis et ad nonnullam distantiam; ut in destillatione, ubi fæces subsident, vapores in receptacula postquam luserint congregantur. At Destillationem Clausam (ita enim eam vocare possumus) nemo mortalium adhuc tentavit. Verisimile autem videtur vim caloris, si intra claustra corporis sua in alterando edat facinora, cùm nec jactura fiat corporis nec etiam liberatio, tum demùm hunc materiæ Proteum veluti manicis detentum ad complures transformationes adacturam; si modò calor ita temperetur et alternetur, ut non fiat vasorum confractio. Est enim hæc res matrici similis naturali, ubi calor operatur, nihil corporis aut emittitur aut separatur; nisi quòd in matrice conjungatur alimentatio: verùm, quatenùs ad versionem, eadem res videtur. Tales igitur sunt Sortes Experimenti.

Illud interim, circa hujusmodi Experimenta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quasi confundatur, si experimenta quibus incumbit expectationi suæ non respondeant. Etenim quod succedit magis complacet, at quod non succedit sæpenumerò non minùs informat. Atque illud semper in animo tenendum, quod perpetuò inculcamus, Experimenta lucifera etiam adhuc magis quàm fructifera ambienda esse. Atque de Litteratâ Experimentiâ hæc dicta sint, quæ (ut jam antè diximus) sagacitas potiùs est et odoratio quædam venatica, quàm scientia. De Novo

Organo autem silemus, neque de eo quidquam prælibamus; quoniam de eo (cùm sit res omnium maxima) opus integrum, annuente favore divino, conficere nobis in animo est.

CAPUT III.

Partitio Inventivæ Argumentorum in Promptuariam, et Topicam. Partitio Topicæ in Generalem, et Particularem. Exemplum Topicæ Particularis, in Inquisitione De Gravi et Levi.

INVENTIO Argumentorum inventio propriè non est. Invenire enim est ignota detegere, non antè cognita recipere aut revocare. Hujusce autem Inventionis usus atque officium non aliud videtur quàm ex massâ scientiæ, quæ in animo congesta et recondita est, ea quæ ad rem aut quæstionem institutam faciunt dexterè depromere. Nam cui parùm aut nihil de subjecto quod proponitur innotuit, ei loci Inventionis non prosunt. Contrà, cui domi paratum est quod ad rem adduci possit, is etiam absque arte et locis Inventionis, argumenta tandem (licèt non ita expeditè et commodè) reperiet et producet. Adeò ut hoc genus Inventionis, sicut diximus, inventio propriè non sit; sed reductio tantùm in memoriam sive suggestio cum applicatione. Attamen, quoniam vocabulum invaluit et receptum est, vocetur sanè Inventio; siquidem etiam feræ alicujus venatio et inventio, non minùs cùm illa intra vivariorum septa indagetur, quàm cùm in saltibus apertis, dici possit. Missis verò verborum scrupulis, illud constet;

scopum et finem hujusce rei esse promptitudinem quandam, et expeditum usum cognitionis nostræ, potiùs quàm ejusdem amplificationem aut incrementum.

Atque ut parata sit ad disserendum copia, duplex ratio iniri potest: aut ut designetur, et quasi indice monstretur, ad quas partes rem indagare oporteat; atque hæc est ea, quam vocamus Topicam: aut ut jam antea composita sint, et in usum reposita argumenta circa eas res, quæ frequentius incidunt et in disceptationem veniunt; atque hanc Promptuariam nominabimus. Hæc autem posterior tanquam scientiæ pars vix dici meretur; cùm in diligentiam potiùs consistat, quàm in eruditione aliquâ artificiosâ. Veruntamen hæc in parte Aristoteles ingeniosè quidem, sed tamen damnosè, sophistas sui temporis deridet, inquit; "Perindè illos facere ac si quis calcearium professus rationem calcei conficiendi non doceret, sed exhiberet tantùm calceos complurimos diversæ tam formæ quàm magnitudinis." Attamen hinc regerere liceat; calcearium, si in officinâ nil calceorum haberet neque eos consueret nisi rogatus, egenum prorsus mansurum et perpauca inventurum emptores. Sed longè aliter Salvator noster, de Divinâ Scientiâ verba faciens, inquit; "Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patri-familiâs, qui profert de thesauro suo nova et vetera." Videmus etiam priscos rhetores oratoribus præcepisse, ut præstò haberent Locos Communes varios jam pridem adornatos, et in utramque partem tractatos et illustratos. Exempli gratiâ: Pro sententiâ Legis

adversus verba Legis, et e contrà: Pro fide Argumentorum adversus Testimonia, et e contrà. Cicero autem ipse, longâ doctus experienciâ, planè asserit posse oratorem diligentem et sedulum jam præmeditata et elaborata habere quæcunque in disceptationem venient; adeò ut in caussæ ipsius actione nihil novum aut subitum inseri necesse fuerit, præter nomina nova et circumstantias aliquas speciales. At Demosthenis diligentia et sollicitudo eò usque processit, ut quoniam primus ad caussam aditus et ingressus ad animos auditorum præparandos plurimum virium haberet, operæ pretium putaret complura concionum et orationum exordia componere, et in promptu habere. Atque hæc exempla et auctoritates meritò Aristotelis opinioni præponderare possint, qui nobis auctor foret ut vestiarium cum forfice commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars doctrinæ circa Promptuariam, de quâ hoc loco satîs. Cùm enim sit utrique, tam Logicæ quàm Rhetoricæ, communis; visum est eam hîc inter Logica cursim tantùm perstringere, pleniorẽ ejus tractationem ad Rhetoricam rejicientes.

Partem alteram Inventivæ, nimirùm Topicam, partiemur in Generalem et Particularem. Generalis illa est, quæ in Dialecticâ diligentèr et abundè tractata est; ut in ejus explicatione morari non sit opus. Illud tamen obitèr monendum videtur, Topicam istam non tantùm in argumentationibus ubi cum aliis manum conserimus, verum et in meditationibus cùm quid nobiscum ipsi commentamur aut revolvimus, valere: immò, neque solummodò in hoc sitam

esse, ut indè fiat suggestio aut admonitio quid affirmare aut asserere; verum etiam quid inquirere, aut interrogare, debeamus. At prudens Interrogatio quasi dimidium scientiæ. Rectè siquidem Plato; "Qui aliquid quærit, id ipsum quod quærit generali quâdam notione comprehendit; alitèr quî fieri potest, ut illud cùm fuerit inventum agnoscat?" Idcirco, quo amplior et certior fuerit anticipatio nostra, eo magis directa et compendiosa erit investigatio. Iidem igitur illi Loci, qui ad intellectûs nostri sinus intra nos excutiendos et congestam illic scientiam deprimendam conducent, etiam ad scientiam extrinsecûs hauriendam juvabunt: ita ut si præstò fuerit quis rei gnarus et peritus, commodè et prudentèr de eâ interrogari a nobis possit; et similiter auctores, et libri, et partes librorum, qui nos de iis quæ quærimus edoceant et informant, utilitèr deligi et evolvi.

At Topica Particularis ad ea quæ dicimus longè confert magis, et pro re fructuosissimâ habenda est. Illius certè mentio levis a nonnullis scriptoribus facta est; sed integrè, et pro rei dignitate, minimè tractata. Verùm missum facientes vitium illud et fastum, quæ nimiùm diù regnârunt in scholis (videlicèt, ut quæ præstò sint infinitâ subtilitate persequantur, quæ paullò remotiora ne attingant quidem), nos sanè Topicam Particularem tanquam rem apprimè utilem amplectimur; hoc est, Locos Inquisitionis et Inventionis, particularibus subjectis et scientiis appropriatos. Illi autem mixturæ quædam sunt, ex Logicâ et materiâ ipsâ propriâ singularum Scientiarum. Futilem enim esse constat, et angusti cujusdam

animi, qui existimet artem de Scientiis inveniendis perfectam jam a principio excogitari et proponi posse; eandemque postea in opere poni et exerceri debere. At certò sciant homines, Artes inveniendi solidas et veras adolescere, et incrementa sumere, cum ipsis inventis: adeò ut cum quis primùm ad perscrutationem scientiæ alicujus accesserit, possit habere præcepta Inventivæ nonnulla utilia; postquam autem ampliores in ipsâ scientiâ progressus fecerit, possit etiam et debeat nova Inventionis præcepta excogitare, quæ ad ulteriora eum feliciùs deducant. Similis est sanè hæc res viæ initæ in planitie: postquam enim viæ partem aliquam fuimus emensi, non tantùm hoc lucrati sumus ut ad exitum itineris propiùs accesserimus, verùm etiàm ut quod restat viæ clariùs prospiciamus. Eodem modo, in Scientiis, gradus itineris quisque, ea quæ a tergo reliquit prætervectus, etiam illa quæ supersunt propiùs dat in conspectum. Hujus autem Topicæ Exemplum, quoniam eam inter Desiderata reponimus, subjungere visum est.

Topica Particularis, sive Articuli Inquisitionis de Gravi et Levi.

1. Inquiratur, qualia sint corpora, quæ motùs Gravitatis sunt susceptibilia; qualia, quæ Levitatis; et si quæ sint mediæ, sive Adiaphoræ Naturæ?
2. Post Inquisitionem de Gravitate et Levitate Simplicem, procedatur ad Inquisitionem Comparatam; quæ nimirùm ex Gravibus plùs, quæ minùs

ponderent, in eodem dimenso? Etiam, quæ ex Levibus celerius ferantur in altum, quæ tardiùs?

3. Inquiratur de eo, quod possit et operetur Quantum corporis ad motum Gravitatis. Atqui videatur hoc primo aspectu quasi supervacuum; quia rationes Motûs debeant sequi rationes Quanti: sed res alitè se habet. Nam licèt in lancibus Quantitas Gravitatem corporis ipsius compenset (viribus corporis undiquè coëuntibus per repercussionem, sive resistantiam lancium vel trabis), tamen ubi parva datur resistantia, veluti in decasu corporum per aërem, Quantum corporis parùm valet ad incitationem descensûs; cùm viginti pondo plumbi, et libra una, eodem ferè spatio cadant.

4. Inquiratur, utrùm Quantum corporis ita augeri possit, ut motus Gravitatis prorsùs deponatur; ut fit in globo terræ, qui pensilis est, non cadit? Utrùm igitur possint esse aliæ massæ tam grandes, ut se ipsæ sustentent? Nam latio ad centrum terræ res fictitia est; atque omnis massa grandis motum lationis quemcunque exhorret, nisi ab alio appetitu fortiori vincatur.

5. Inquiratur de eo, quod possit et operetur Resistentia Corporis Medii, vel occurrentis, ad regimen motûs Gravitatis. Corpus verò descendens aut penetrat et secat corpus occurrens, aut ab eo sistitur. Si penetret, fit penetratio aut cum levi resistantiâ, ut in aëre; aut cum fortiori, ut in aquâ: si sistatur, sistitur aut resistantiâ dispari, ubi fit Prægravatio; ut si lignum superponatur ceræ: aut æquâ, veluti si aqua superponatur aquæ, aut

lignum ejusdem generis ligno; id quod appellat schola (apprehensione quâdam inani) ‘Non ponderare corpus nisi extra locum suum.’ Atque hæc omnia motum Gravitatis variant. Alitèr enim moventur Gravia in lancibus, alitèr in decasu; etiam alitèr (quod mirum videri possit) in lancibus pendentibus in aëre, alitèr in lancibus immersis in aquâ; alitèr in decasu per aquam, alitèr in natantibus sive vectis super aquam.

6. Inquiratur de eo, quod possit et operetur Figura corporis descendantis ad regendum motum Gravitatis; veluti Figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis; et quandò se vertant corpora, quandò eâdem quâ dimittuntur positurâ permaneant.

7. Inquiratur de eo, quod possit et operetur Continuatio et Progressio ipsius casûs sive descensûs ad hoc, ut majori incitatione et impetu feratur; et quâ proportione, et quò usque invalescat illa incitatio? Siquidem veteres levi contemplatione opinati sunt, cùm motus naturalis sit iste, eum perpetuò augeri et intendi.

8. Inquiratur de eo, quod possit et operetur Distantia aut proximitas corporis descendantis a terrâ ad hoc, ut celeriùs cadat aut tardiùs aut etiam non omninò, si modò fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gilberti opinio fuit: atque simul de eo quod operetur Immersio corporis descendantis magis in profundo terræ, aut Collocatio ejusdem propiùs ad superficiem terræ: etenim

hæc res etiam motum variat, ut operantibus in mineris perspectum est.

9. Inquiratur de eo, quod possit et operetur Differentia corporum, per quæ motus Gravitatis diffunditur et communicatur: atque utrùm æquè communicetur per corpora mollia et porosa, ac per dura et solida: veluti si trabs lancis sit ex alterâ parte lingulæ lignea, ex alterâ argentea (licèt fuerint reductæ ad idem pondus), utrùm non progignat variationem in lancibus? Similitèr, utrùm Metallum, lanæ aut vesicæ inflatæ superimpositum, idem ponderet quod in fundo lancis?

10. Inquiratur de eo, quod possit et operetur in communicatione motûs Gravitatis Distantia corporis a libramine; hoc est, cita et sera perceptio incubitûs, sive depressionis: veluti in lancibus, ubi altera pars trabis est longior (licèt reducta ad idem pondus), an inclinet hoc ipsum lancem; aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certè trahet aquam, licèt brevior pars (facta scilicèt capacior) majus contineat pondus aquæ.

11. Inquiratur de eo, quod possit Intermixtio sive Copulatio Corporis Levis cum Corpore Gravi ad elevandam corporis Gravitatem; ut in pondere animalium vivorum, et mortuorum?

12. Inquiratur de secretis Ascensibus et Descensibus Partium Leviorum et Graviorum in uno corpore integro, undè fiant sæpè accuratæ separationes; ut in separatione vini et aquæ, in ascensione floris lactis, et similibus?

13. Inquiratur, quæ sit *Linea et Directio motûs Gravitatis*, et quatenûs sequatur vel centrum terræ, id est massam terræ, vel centrum corporis ipsius, id est, nixum partium ejus. *Centra enim illa ad demonstrationes apta sunt, in naturâ nihil valent.*

14. Inquiratur, de *Comparatione motûs Gravitatis cum motibus aliis*; quos scilicèt vincat, quibus cedat? Veluti in motu (quem appellant) violento motus Gravitatis compescitur ad tempus; etiam cùm pondus longè majus ferri ab exiguo magnete attollitur, cedit motus Gravitatis motui Sympathiæ.

15. Inquiratur de *Motu Aëris*; utrùm feratur sursùm, an sit tanquam *Adiaphorus*? Quod difficile est inventu, nisi per experimenta aliqua exquisita. Nam emicatio aëris in fundo aquæ fit potiùs per plagam aquæ, quàm per motum aëris; cùm idem etiam fiat in ligno. Aër autem aëri commixtus nihil prodit, cùm non minùs levitatem exhibeat aër in aëre quàm gravitatem aqua in aquâ: in bulla autem, exili obductâ pellicula, ad tempus stat.

16. Inquiratur, quis sit *Terminus Levitatis*? Neque enim quemadmodum centrum terræ posuerunt centrum gravitatis, volunt credo ut ultima convexitas cœli sit *Terminus Levitatis*: an potiùs, veluti gravia videntur eò usque ferri ut decumbant, et tanquam ad immobile, ita levia eò usque ferantur ut rotari incipiant, et tanquam ad *Motum sine Termino*?

17. Inquiratur, quid in caussâ sit cur *Vapores et Halitus* eò usque in altum, ac sita est regio quam vocant *media aëris*, ferantur; cùm et *crassiusculæ*

sint materiæ, et radii solis per vices (noctu scilicèt) cessent ?

18. Inquiratur de regimine Motûs Flammæ in sursum ; quod eo abstrusius est, quia singulis momentis flamma perit, nisi fortè in medio flammarum majorum : etenim flammæ, abruptæ a continuitate suâ, parùm durant.

19. Inquiratur de Motu in sursum ipsius Activitatis Calidi ; veluti cùm calor in ferro candente citiùs gliscit in sursum, quàm in deorsum ?

Exemplum igitur Topicæ Particularis tale sit. Illud interim, quod monere ocepimus, iterùm moneamus ; nempè ut homines debeant Topics Particulares suas alternare, ita ut post majores progressus aliquos in inquisitione factos aliam et subindè aliam instituant Topicam, si modò Scientiarum fastigia conscendere cupiant. Nos autem Topicis Particularibus tantùm tribuimus, ut proprium opus de ipsis, in subjectis naturalibus dignioribus et obscurioribus, conficere in animo habeamus. Domini enim questionum sumus, rerum non itèm. Atque de Inventivâ hactenùs.

CAPUT IV.

Partitio Artis Judicandi in Judicium per Inductionem, et per Syllogismum; quorum prius aggregatur Organo Novo. Partitio prima Judicii per Syllogismum in Reductionem Rectam, et Inversam. Partitio secunda ejus in Analyticam, et Doctrinam de Elenchis. Partitio Doctrinæ de Elenchis, in Elenchos Sophismatum, Elenchos Hermeniæ, et Elenchos Imaginum sive Idolorum. Partitio Idolorum in Idola Tribus, Idola Specus, et Idola Fori. Appendix Artis Judicandi, videlicet de Analogiâ Demonstrationum pro Naturâ Subjecti.

TRANSEAMUS nunc ad Judicium, sive Artem Judicandi, in quâ agitur de Naturâ Probationum sive Demonstrationum. In Arte autem istâ Judicandi (ut etiam vulgò receptum est) aut per Inductionem, aut per Syllogismum concluditur. Nam Enthymemata et Exempla illorum duorum compendia tantum sunt. At quatenus ad Judicium, quod fit per Inductionem, nihil est quod nos detinere debeat: uno siquidem eodemque mentis opere illud, quod quæritur, et invenitur et judicatur. Neque enim per medium aliquod res transigitur, sed immediatè, eodem ferè modo quo fit in sensu. Quippè sensus in objectis suis primariis simul et objecti speciem arripit, et ejus veritati consentit. Alitèr autem fit in Syllogismo; cujus probatio immediata non est, sed per medium perficitur. Itaque alia res est

Inventio Medii, alia *Judicium de Consequentia* Argumenti. Nam primò discurrit mens, postea acquiescit. At *Inductionis* formam vitiosam prorsùs valere jubemus; legitimam ad *Novum Organum* remittimus. Itaque de *Judicio per Inductionem* hoc loco satis.

De illo altero per *Syllogismum* quid attinet dicere; cùm subtilissimis ingeniorum limis hæc res ferè attrita sit, et in multas minutias redacta? Nec mirum, cùm sit res quæ cum intellectu humano magnam habeat sympathiam. Nam animus humanus miris modis ad hoc contendit et anhelat, ut non pensilis sit, sed nanciscatur aliquid fixum et immobile cui tanquam firmamento in transcursibus et disquisitionibus suis innitatur. Sanè, quemadmodum Aristoteles probare conatur inveniri in omni motu corporum aliquid quod quiescit; et fabulam antiquam de Atlante, qui ipse erectus cœlum humeris sustinuit, perelegantèr ad polos mundi traducit, circa quos conversiones expediuntur: similiter magno studio appetunt homines aliquem habere intra se cogitationum Atlantem, aut polos qui intellectûs fluctuationes et vertigines aliquatenùs regant; timentes scilicèt, ne cœlum ipsorum ruat. Itaque ad principia Scientiarum constituenda præproperè festinârunt, circa quæ omnis disputationum varietas verteretur sine periculo ruinæ et casûs: nescientes profectò eum, qui certa nimis properè captaverit, in dubiis finiturum; qui autem *Judicium* tempestivè cohiberit, ad certa perventurum.

Manifestum est igitur, *Artem hanc Judicandi per*

Syllogismum nihil aliud esse quàm reductionem propositionum ad principia, per Medios Terminos. Principia autem consensu recepta intelliguntur, atque a quæstione eximuntur. At Terminorum Mediorum inventio libero ingeniorum acumini et investigationi permittitur. Est autem reductio illa duplex, Directa scilicèt et Inversa. Directa est, cùm ipsa propositio ad ipsum principium reducitur: id quod Probatio Ostensiva vocatur. Inversa est, cùm contradictoria propositionis reducitur ad contradictorium principii; quod vocant Probationem per Incommodum. Numerus verò Terminorum Mediorum sive scala eorum minuitur, aut augetur, pro remotione propositionis a principio.

His positis partiemur Artem Judicii (sicut vulgò ferè solet) in Analyticam, et Doctrinam de Elenchis. Altera indicat, altera cavet; Analytica enim veras formas instituit de consequentiis argumentorum, a quibus si varietur sive deflectatur, vitiosa deprehenditur esse conclusio; atque hoc ipsum in se elenchem quendam, sive redargutionem, continet. "Rectum enim (ut dicitur) et sui index est, et obliqui." Tutissimum nihilominùs est Elenchos veluti monitores adhibere, quo faciliùs detegantur fallaciæ, judicium alioquin illaqueaturæ. In Analyticâ verò nihil desiderari reperimus; quin potiùs oneratur superfluis, quàm indiget accessionibus.

Doctrinam de Elenchis in tres partes dividere placet: Elenchos Sophismatum, Elenchos Hermeniaë, et Elenchos Imaginum sive Idolorum. Doctrina de Elenchis Sophismatum apprimè utilis est. Quamvis

enim pinguius fallaciarum genus a Senecâ non inscitè comparetur cum præstigiatorum technis, in quibus quo pacto res geratur nescimus, alitèr autem se habere rem quàm videtur satîs novimus; subtiliora tamen Sophismata non solùm id præstant ut non habeat quis quod respondeat, sed et iudicium ipsum seriò confundunt.

Hæc pars de Elenchis Sophismatum præclarè tractata est ab Aristotele, quoad præcepta; etiam a Platone adhuc meliùs, quoad exempla: neque illud tantùm in personâ sophistarum antiquorum (*Gorgiæ, Hippiaë, Protagoræ, Euthydemî, et reliquorum*), verùm etiam in personâ ipsius Socratis, qui cùm illud semper agat ut nihil affirmet, sed a ceteris in medium adducta infirmet, ingeniosissimè objectionum, fallaciarum, et redargutionum modos expressit. Itaque in hâc parte nihil habemus, quod desideremus. Illud interîm notandum; quamvis usum hujus doctrinæ probum et præcipuum in hoc posuerimus, ut redarguantur sophismata, liquidò nihilominùs patere usum ejus degenerem et corruptum ad captiones et contradictiones per illa ipsa sophismata struendas et concinnandas spectare. Quod genus facultatis etiam pro eximio habetur, et haud parvas affert utilitates: licèt elegantèr introducta sit a quopiam illa differentia inter oratorem et sophistam, quòd alter tanquam leporarius cursu præstet, alter tanquam lepus ipse flexu.

Sequuntur Elenchi Hermeniaë; ita enim, vocabulum potiùs quàm sensum ab Aristotele mutuantes, eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in

memoriam ea quæ a nobis de Transcendentibus, et de Adventitiis Entium Conditionibus sive Adjunctis (cùm de Philosophiâ Primâ ageremus), superiùs dicta sunt. Ea sunt Majus, Minus; Multum, Paucum; Prius, Posterius; Idem, Diversum; Potentia, Actus; Habitus, Privatio; Totum, Partes; Agens, Patiens; Motus, Quies; Ens, Non Ens; et similia. In primis autem meminerint et notent differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes; videlicèt quòd possint inquiri vel Physicè, vel Logicè. Physicam autem circa eas tractationem Philosophiæ Primæ assignavimus: superest Logica; ea verò ipsa est res, quam in præsentì Doctrinam de Elenchis Hermeniæ nominamus. Portio certè est hæc doctrinæ sana et bona. Hoc enim habent notiones illæ generales et communes, ut in omnibus disputationibus ubique intercurrent; adeò ut nisi accuratè et anxio cum judicio benè jam ab initio distinguantur, universo disputationum lumini caliginem miris modis offusuræ sint, et eò rem ferè deducturæ ut desinant disputationes in pugnas verborum. Etenim æquivocationes et malæ acceptiones verborum, præsertim hujus generis, sunt Sophismata Sophismatum. Quare etiam melius visum est istarum tractationem seorsùm constituere, quàm eam vel in Philosophiam Primam sive Metaphysicam recipere, vel ex parte Analyticæ subjicere, ut Aristoteles satis confusè fecit. Deditus autem ei nomen ex usu, quia verus ejus usus est planè redargutio et cautio circa usum verborum. Quinimmò partem illam de Prædicamentis, si rectè instituatür circa cautiones de non confundendis aut

transponendis definitionum et divisionum terminis, præcipuum usum sortiri existimamus, et hùc etiam referri malumus. Atque de Elenchis Hermeniaè hactenùs.

Ad Elenchos verò Imaginum, sive Idolorum, quod attinet; sunt quidem Idola profundissimæ mentis humanæ fallaciæ. Neque enim fallunt in particularibus, ut ceteræ, iudicio caliginem offundendo et tendiculas struendo; sed planè ex prædispositione mentis pravâ et perperam constitutâ, quæ tanquam omnes intellectûs anticipationes detorquet et inficit. Nam mens humana (corpore obducta et obfuscata) tantum abest ut speculo plano, æquali, et claro similis sit, quod rerum radios sincerè excipiat et reflectat, ut potiùs sit instar speculi alicujus incantati pleni superstitionibus et spectris. Imponuntur autem intellectui Idola aut per Naturam ipsam generis humani Generalem, aut per Naturam cujusque Individualem, aut per verba sive Naturam Communicativam. Primum genus Idola Tribùs, secundum Idola Specûs, tertium Idola Fori vocare consuevimus. Est et quartum genus, quod Idola Theatri appellamus, atque super-inductum est a pravis theoriis sive philosophiis et perversis legibus demonstrationum. Verùm hoc genus abnegari potest, et deponi: itaque illud in præsentia omitemus. At reliqua planè obsident mentem, neque prorsùs evelli possunt. Igitur non est, quòd quis in istis Analyticam aliquam expectet; sed Doctrina de Elenchis est circa ipsa Idola doctrina primaria. Neque, si verùm omninò dicendum sit, Doctrina de Idolis in

artem redigi possit; sed tantùm adhibenda est, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem tractationem plenam et subtilem ad Novum Organum amandamus, pauca generalitèr tantùm de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribûs exemplum tale sit: natura intellectûs humani magis afficitur Affirmativis et Activis quàm Negativis et Privativis, cùm ritè et ordinè æquum se utrique præbere debeat. At ille, si res quæpiam aliquandò existat et teneat, fortiorem recipit de eâ impressionem quàm si eadem longè pluriès fallat aut in contrarium eveniat. Id quod omnis superstitionis, et vanæ credulitatis, quasi radix est. Itaque rectè respondit ille qui, cùm suspensa tabula in templo monstraretur eorum qui vota solverant quòd naufragii periculum effugissent, atque interrogando premeretur, annon tum demùm Neptuni numen agnosceret, quæsivit vicissim, "At ubi sunt illi depicti, qui post vota nuncupata periêrunt?" Atque eadem est ratio superstitionum similium, sicut in astrologicis, insomniis, ominibus, et reliquis. Alterum exemplum est hujusmodi: animus humanus (cùm sit ipse substantiâ æqualis et uniformis) majorem præsupponit et affingit in naturâ rerum æqualitatem et uniformitatem, quàm reverà est. Hinc commentum mathematicorum; in cœlestibus omnia moveri per circulos perfectos, rejiciendo lineas spirales. Hinc etiam fit, quòd, cùm multa sint in naturâ monodica et plena imparitatis, affingat tamen semper cogitatio humana Relativa, Parallela, et Conjugata. Ab hoc enim fonte elementum

ignis cum orbe suo introductum est, ad constituendam quaternionem cum reliquis tribus, terrâ, aquâ, aëre. Chemicici autem fanaticam instruxerunt rerum universarum phalangem, inanissimo commento inveniri fingentes in quatuor illis suis elementis (cœlo, aëre, aquâ, et terrâ), species singulas parallelas invicem et conformes. Tertium exemplum est superiori finitimum; quod homo fiat quasi Norma et Speculum Naturæ. Neque enim credibile est (si singula percurrantur, et notentur) quantum agmen Idolorum philosophiæ immiserit naturalium operationum ad similitudinem actionum humanarum reductio: hoc ipsum, inquam, quod putetur talia Naturam facere qualia homo facit. Neque multò meliora sunt ista quàm hæresis Anthropomorphitarum, in cellis ac solitudine stupidorum monarchorum orta; aut sententia Epicuri huic ipsi in Paganismo respondens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Velleio Epicureo interrogare, "Cur Deus cœlum stellis et luminibus, tanquam ædilis, ornâset?" Nam si summus ille opifex ad modum ædilis se gessisset, in pulcrum aliquem et elegantem ordinem stellas digerere debuisset, operosis palatiorum laquearibus consimilem; cùm e contrâ agrè quis ostendat in tam infinito stellarum numero figuram aliquam vel quadratam, vel triangularem, vel rectilinearem. Tanta est harmoniæ discrepantia inter spiritum hominis et spiritum mundi.

Quod ad Idola Specûs attinet, illa ortum habent ex propriâ cujusque naturâ et animi et corporis; atque etiam ex educatione, et consuetudine, et for-

tuitis rebus quæ singulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim emblema est illud de Specu Platonis. Siquidem si quis (missâ illâ exquisitâ parabolæ subtilitate) a primâ infantîâ in antro, aut cavernâ obscurâ et subterraneâ, ad maturam usque ætatem degeret, et tunc derepentè in aperta prodiret, et hunc coeli et rerum apparatus contueretur; dubium non est, quin animum ejus subirent et perstringerent quamplurimæ miræ et absurdissimæ phantasîæ. Nos verò scilicèt sub aspectu cœli degimus, intereâ tamen animi in cavernis corporum nostrorum conduntur; ut infinitas errorum et falsitatum imagines haurire necesse sit, si e specu suâ rarò tantùm et ad breve aliquod tempus prodeant, et non in contemplatione naturæ perpetuò tanquam sub dio morentur. Emblematisi quidem ille de Specu Platonis optimè convenit parabola illa Heracliti, quòd homines scientias in mundis propriis et non in mundo majore quærant.

At Idola Fori molestissima sunt, quæ ex fœdere tacito inter homines de Verbis et Nominibus impositis se in intellectum insinuârunt. Verba autem plerùmque ex captu vulgi induntur, atque per differentias quarum vulgus capax est res secant; cùm autem intellectus acutior aut observatio diligentior res meliùs distinguere velit, verba obstrepunt. Quod verò hujus remedium est, definitiones scilicèt, in plurimis huic malo mederi nequit; quoniam et ipsæ definitiones ex verbis constant, et verba gignant verba. Etsi autem putemus verbis nostris nos imperare, et illud facilè dictu sit, " Loquendum esse ut vulgus,

sentiendum ut sapientes ;” quin etiam vocabula artium; quæ apud peritos solùm valent, huic rei satisfacere videri possint; et definitiones, de quibus diximus, artibus præmissæ (secundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptiones corrigere valeant; attamen hæc omnia non sufficiunt, quominus verborum præstigiæ et incantationes plurimis modis seducant, et vim quandam intellectui faciant, et impetum suum (more Tartarorum sagittationis) retrò in intellectum, undè profecta sint, retorqueant. Quare altiore et novo quodam remedio ad hoc malum opus est; verum hæc jam cursim perstringimus, interim desiderari pronunciantes hanc doctrinam quam Elenchos magnos, sive de Idolis animi humani nativis et adventitiis, appellabimus. Ejus autem tractationem legitimam ad Organum Novum referimus.

Superest Artis Judicandi Appendix quædam insignis, quam etiam desiderari statuimus. Siquidem Aristoteles rem notavit, modum rei nullibì persecutus est. Ea tractat, quales demonstrationes ad quales materias sive subjecta applicari debeant; ut hæc doctrina tanquam Judicationes Judicationum contineat. Optimè enim Aristoteles “neque demonstrationes ab oratoribus, neque suasiones a mathematicis, requiri debere” monet. Ut si in probationis genere aberretur, judicatio ipsa non absolvatur. Quando verò sint quatuor Demonstrationum genera, vel per Consensum immediatum et Notiones communes, vel per Inductionem, vel per Syllogismum, vel per eam, quam rectè vocat Aristoteles Demonstrationem in Orbem (non a notioribus scilicèt, sed tanquam de

plano); habent hæc demonstrationes singulæ certa subjecta et materias Scientiarum in quibus pollent, alia a quibus excluduntur. Etenim rigor et curiositas in poscendo probationes nimiùm severas in aliis, multò magis facilitas et remissio in acquiescendo probationibus levioribus in aliis, inter ea sunt numeranda, quæ detrimenti plurimum et impedimenti Scientiis attulerunt. Atque de Arte Judicandi hæc dicta sint.

CAPUT V.

Partitio Artis Retinendi sive Retentivæ in Doctrinam de Adminiculis Memoriae, et Doctrinam de Memoria ipsâ. Partitio Doctrinæ de Memoria ipsâ in Prænotationem, et Emblemata.

ARTEM Retinendi, sive Custodiendi, in duas Doctrinas partiemur; Doctrinam scilicèt de Adminiculis Memoriae, et Doctrinam de Memoria ipsâ. Adminiculum Memoriae planè scriptio est: atque omninò monendum, quòd Memoria sine hoc adminiculo rebus prolixioribus et accuratioribus impar sit, neque ullo modo nisi de scripto recipi debeat. Quod etiam in Philosophiâ Inductivâ, et interpretatione Naturæ, præcipuè obtinet. Tam enim possit quis calculationes Ephemeridis memoriâ nudâ absque scripto absolvere, quàm interpretationi naturæ per meditationes et vires memoriæ nativas et nudas sufficere,

nisi eidem memoriæ per tabulas ordinatas ministraretur. Verùm missâ Interpretatione Naturæ, quæ Doctrina nova est, etiam ad veteres et populares Scientias haud quidquam ferè utilius esse possit quàm Memoriæ Adminiculum solidum et bonum; hoc est, digestum probum et eruditum Locorum Communium. Neque tamen me fugit, quòd relatio eorum quæ legimus aut discimus in Locos Communes damno eruditionis ab aliquibus imputetur, ut quæ lectionis cursum remoretur, et memoriam ad feriandum invitet. Attamen quoniam adulterina res est in Scientiis præcocem esse et promptum, nisi etiam solidus sit et multipliciter instructus, diligentiam et laborem in Locis Communibus congerendis magni prorsus rem esse usûs et firmitudinis in studiis judicamus; veluti quæ Inventioni copiam subministrat, et aciem iudicii in unum contrahat. Verum est tamen inter methodos et syntaxes Locorum Communium, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri quæ alicujus sit pretii, quandoquidem in titulis suis faciem prorsus exhibeant magis scholæ quàm mundi; vulgares et pædagogicas adhibentes divisiones, non autem eas quæ ad rerum medullas et interiora quovis modo penetrent.

Circa Memoriam autem ipsam, satis segnitèr et languidè videtur adhuc inquisitum. Exstat certè de eâ ars quæpiam; verùm nobis constat tum meliora præcepta de Memoriâ confirmandâ et ampliandâ haberi posse quàm illa ars complectitur, tum practicam illius ipsius artis meliorem institui

posse quàm quæ recepta est. Neque tamen ambigimus, si cui placet hâc arte ad ostentationem abuti, quin possint præstari per eam nonnulla mirabilia et portentosa : sed nihilominùs res quasi sterilis est, eo quo adhibetur modo, ad usus humanos. At illud interim ei non imputamus, quòd naturalem memoriam destruat et super-oneret, ut vulgò objicitur ; sed quòd non dextrè instituta sit ad auxilia memoriæ commodanda in negotiis et rebus seriis. Nos verò hoc habemus (fortassè ex genere vitæ nostro politicæ) ut quæ artem jactant, usum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum aut verborum semèl recitatorum eodem ordine statim repetere, aut versus complures de quovis argumento extemporè conficere, aut quidquid occurrit satiricâ aliquâ similitudine perstringere, aut seria quæque in jocum vertere, aut contradictione et cavillatione quidvis eludere, et similia (quorum in facultatibus animi haud exigua est copia, quæque ingenio et exercitatione ad miraculum usque extolli possunt) ; hæc certè omnia, et his similia, nos non majoris facimus quàm funambulorum et mimorum agilitates et ludicra. Etenim eadem fermè res sunt ; cùm hæc corporis, illa animi viribus abutantur, et admirationis forsitàn aliquid habeant, dignitatis parùm.

Ars autem Memoriae duplici nititur intentione ; Prænotatione, et Emblemate. Prænotationem vocamus abscissionem quandam investigationis infinitæ. Cùm enim quis aliquid revocare in memoriam conatur, si nullam Prænotationem habeat aut perceptionem ejus

quod quærit, quærit certè et molitur, et hâc illâc discurrit tanquam in infinito. Quòd si certam aliquam Prænotionem habeat, statim abscinditur infinitum, et fit discursus Memoriam magis in vicino, ut venatio damæ intra septa. Itaque et ordo manifestò juvat Memoriam. Subest enim Prænotio, id quod quæritur tale esse debere ut conveniat cum ordine. Similiter carmina facilius discuntur memoriter quàm prosa. Si enim hæretur in aliquo verbo, subest Prænotio, tale debere esse verbum quod conveniat cum versu. Atque ista Prænotio est Artificialis Memoriam pars prima. Nam in Artificiali Memoriam locos habemus jam antè digestos et paratos; imagines extemporè, prout res postulat, conficimus: at subest Prænotio, talem esse debere imaginem, qualis aliquatenus conveniat cum loco: id quod vellicat Memoriam, et aliquo modo munit ad rem quam quærimus. Emblema verò deducit intellectuale ad sensibile: sensibile autem semper fortius percutit Memoriam, atque in eâ facilius imprimitur quàm intellectuale; adèò ut etiam brutorum memoria per sensibile excitetur, per intellectuale minimè. Itaque facilius retineas imaginem venatoris leporem persequentis, aut pharmaco-pœi pyxides ordinantis, aut pedantii orationem habentis, aut pueri versus memoriter recitantis, aut mimi in scenâ agentis, quàm ipsas notiones inventionis, dispositionis, elocutionis, memoriam, actionis. Sunt et alia, quæ pertinent ad Memoriam juvandam, ut modò diximus; sed Ars, quæ jam habetur, ex

his duobus jam præmissis consistit. Particulares autem artium defectus persequi, fuerit ab instituto nostro recedere. Igitur de Arte Retinendi, sive Custodiæ, hæc dicta sint. Jam verò ad quartum membrum Logicæ, quod Traditionem et Elocutionem tractat, ordine pervenimus.

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO,
VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER SEXTUS.

AD REGEM SUUM.

CAPUT I.

Partitio Traditivæ in Doctrinam de Organo Sermonis, Doctrinam de Methodo Sermonis, et Doctrinam de Illustratione Sermonis. Partitio Doctrinæ de Organo Sermonis in Doctrinam de Notis Rerum, De Locutione, et De Scriptione; quarum duæ posteriores Grammaticam constituunt, ejusque partitiones sunt. Partitio Doctrinæ de Notis Rerum in Hieroglyphica, et Characteres Reales. Partitio Secunda Grammaticæ in Litterariam, et Philosophantem. Aggregatio Poëseos, quoad Metrum, ad Doctrinam de Locutione. Aggregatio Doctrinæ de Ciphris ad Doctrinam de Scriptione.

CONCEDITUR certè cuivis, Rex Optime, seipsum et sua ridere et ludere. Quis igitur novit, num fortè

opus istud nostrum non descriptum fuerit ex libro quodam veteri, reperto inter libros famosissimæ illius Bibliothecæ Sancti Victoris; quorum Catalogum excepit magister Franciscus Rabelesius? Illic enim invenitur liber, cui titulus est, *Formicarium Artium*. Nos sanè pusillum acervum pulvisculi conghessimus, et sub eo complura Scientiarum et Artium grana condidimus; quò formicæ reptare possint, et paulatim conquiescere, et subindè ad novos se labores accingere. At Regum Sapientissimus pigros quoscunque remittit ad formicas: nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus acquisitis uti tantum cordi sit, neque subindè novas scientiarum sementes et messes facere.

Accedamus nunc ad Artem Tradendi, sive Proferendi et Enunciandi ea, quæ inventa, iudicata, atque in memoriâ reposita sunt; quam nomine generali Traditivam appellabimus. Ea omnes artes circa Verba et Sermones complectitur. Quamvis enim Ratio Sermonis veluti Anima sit, tamen in tractando disjungi debent Ratio et Sermo; non minùs quàm anima et corpus. Traditivam in tres partes dividemus; Doctrinam circa Organum Sermonis, Doctrinam circa Methodum Sermonis, et Doctrinam circa Sermonis Illustrationem sive Ornatum.

Doctrina de Organo Sermonis vulgò recepta, quæ et Grammatica dicitur, duplex est: altera de Locutione, altera de Scriptione. Rectè enim Aristoteles; "Cogitationum tessera Verba, Verborum litteræ;" utrumque Grammaticæ assignabimus. Verùm ut rem altiùs repetamus antequàm ad Grammaticam et partes ejus jam

dictas veniamus, in genere de Organo Traditivæ dicendum est. Videntur enim esse proles quædam Traditivæ aliæ, præter Verba et Litteras. Hoc igitur planè statuendum est; quidquid scindi possit in differentiâs satîs numerosas ad notionum varietatem explicandam, modò differentiæ illæ sensui perceptibiles sint, fieri posse vehiculum cogitationum de homine in hominem. Nam videmus nationes linguis discrepantes commercia non malè per Gestus exercere. At in practicâ nonnullorum, qui surdi et muti usque a nativitate fuerant, et aliàs erant ingeniosi, miros vidimus haberi inter eos et amicos suos qui eorum Gestus perdidicerant dialogos. Quinetiam notissimum fieri jam cœpit, quòd in Chinâ et provinciis ultimi Orientis in usu hodiè sint Characteres quidam Reales, non Nominales; qui scilicèt nec litteras nec verba, sed res et notiones exprimunt. Adeò ut gentes complures linguis prorsùs discrepantes, sed hujusmodi characteribus (qui apud illos latiùs recepti sunt) consentientes, scriptis communicent: eò usque ut librum aliquem, hujusmodi characteribus conscriptum, quæque gens patriâ linguâ legere et reddere possit.

Notæ igitur Rerum, quæ absque ope aut medio Verborum res significant, duplicis generis sunt; quarum prius genus ex Congruo, alterum ad Placitum significat. Prioris generis sunt Hieroglyphica, et Gestus: posterioris verò ii, quos diximus, Characteres Reales. Hieroglyphicorum usus vetustus admodùm et in veneratione quâdam habitus, præcipuè apud Ægyptios, gentem valdè antiquam:

adeò ut videantur Hieroglyphica fuisse scriptio quædam ante-nata, et senior ipsis elementis litterarum, nisi fortè apud Hebræos. Gestus autem tanquam Hieroglyphica transitoria sunt. Quemadmodum enim verba prolata volant, scripta manent; ita et Hieroglyphica Gestibus expressa transeunt, depicta durant. Cùm enim Periander, consultus de conservandâ tyrannide, legatum adstare juberet; atque ipse in horto deambulans summitates florum eminentiorum carperet, ad cædem procerum innuens; non minùs usus est Hieroglyphico, quàm si id in chartâ depinxisset. Illud interim patet, Hieroglyphica et Gestus semper cum re significatâ aliquid similitudinis habere, et emblemata quædam esse, undè eas Notas rerum ex Congruo nominavimus. At Characteres Reales nihil habent ex emblemate, sed planè surdi sunt, non minùs quàm ipsa elementa litterarum; et ad placitum tantùm efficti, consuetudine autem tanquam pacto tacito recepti. Illud interim liquet, vastâ ipsorum multitudine ad scribendum opus esse: tot enim esse debent, quot sunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio Doctrinæ de Organo Sermonis, quæ est de Notis Rerum, nobis ponitur pro Desiderato. Etsi autem tenuis possit videri esse ejus usus, cùm verba et scriptio per litteras sint organa Traditivæ longè commodissima; visum est tamen nobis, veluti rei non ignobilis, aliquam hoc loco mentionem ejus facere. Tractamus enim hîc, veluti numismata rerum intellectualium; nec abs re fuerit nôsse, quòd sicut nummi possint confici ex aliâ materiâ præter aurum et argentum,

ita et notæ rerum aliæ possint cudi, præter verba et litteras.

Pergamus igitur ad Grammaticam. Ea verò veluti viatoris locum erga ceteras Scientias obtinet, non nobilem illum quidem, sed in primis tamen necessarium; præsertim cùm Scientiæ, nostris sæculis ex linguis eruditis, non vernaculis, potissimum hauriantur. Neque tamen dignitas ejus parva censenda est; quandoquidem antidoti cujusdam vicibus fungatur contra maledictionem illam Confusionis Linguarum. Sanè hoc agit industria humana, ut se restituat et redintegret in benedictionibus illis, quibus culpâ suâ excidit. Atque contra maledictionem primam generalem de 'sterilitate terræ, et comedendo panem suum in sudore vultûs sui,' reliquis Artibus omnibus se munit et instruit. At contra secundam illam, de Confusione Linguarum, advocat in auxilium Grammaticam. Ejus in linguis quibusque vernaculis exiguus certè usus est, in externis perdiscendis latior, amplissimus verò in illis linguis quæ vulgares esse desiêrunt, et in libris tantùm perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus; ut alia sit Litteraria, alia Philosophica. Altera adhibetur simpliciter ad Linguas, nempè ut eas quis aut celerius perdiscat, aut emendatiùs et purius loquatur: altera verò aliquatenùs Philosophiæ ministrat; quâ in parte occurrit nobis Cæsarem libros *De Analogiâ* conscripsisse, atque dubitatio subsit utrùm illi hanc, quam dicimus, Grammaticam Philosophicam tractârint? Suspiciamur tamen nil admodum in illis

fuisse subtilius aut sublimius, sed tantum præceptiones tradidisse de oratione castâ et integrâ, neque a consuetudine loquendi pravâ neque ab affectatione aliquorum vitiatâ et pollutâ, in quo genere ipse excelluit. Veruntamen hâc ipsâ re moniti cogitatione complexi sumus Grammaticam quandam quæ non analogiam verborum ad invicem, sed analogiam inter verba et res, sive rationem, sedulo inquirat; citra tamen eam, quæ Logicæ subservit, Hermeniam. Vestigia certè rationis verba sunt: itaque vestigia etiam aliquid de corpore indicant. Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus. Primò autem minimè probamus curiosam illam inquisitionem, quam tamen Plato vir eximius non contempsit; nimirum de Impositione et originali Etymologiâ nominum; supponendo ac si illa jam a principio ad placitum indita minimè fuissent, sed ratione quâdam et significantè derivata et deducta; materiam certè elegantem et quasi ceream, quæ aptè fingi et flecti possit, quoniam verò antiquitatum penetrabilia perscrutari videtur, etiam quodammodo venerabilem; sed nihilominus parcè veram et fructu cassam. Illa demùm, ut arbitramur, foret nobilissima Grammaticæ species, si quis in linguis plurimis tam eruditus quàm vulgaribus eximiè doctus, de variis linguarum proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in quibus deficiat, ostendens. Ita enim et linguæ mutuo commercio locupletari possint, et fiet ex iis quæ in singulis linguis pulcra sunt (tanquam Venus Apellis) orationis ipsius quædam formosissima imago, et exemplar quoddam insigne, ad sensus animi ritè

exprimendos. Atque unâ etiam hoc pacto capiuntur signa haud levia, sed observatu digna (quod fortassè quispiam non putaret) de ingeniis et moribus populorum et nationum, ex linguis ipsorum. Equidem libentè audio Ciceronem notantem, quòd apud Græcos desit verbum, quod Latinum illud Ineptum reddat; "Proptereâ," inquit, "quòd Græcis hoc vitium tam familiare fuit, ut illud in se ne agnoscerent quidem:" digna certè gravitate Romanâ censura. Quid illud quòd Græci in compositionibus verborum tantâ licentiâ usi sunt, Romani contrâ magnam in hâc re severitatem adhibuerunt? Planè colligat quis Græcos fuisse artibus, Romanos rebus gerendis, magis idoneos. Artium enim distinctiones verborum compositionem ferè exigunt; at res et negotia simpliciora verba postulant. Quin Hebræi tantum compositiones illas refugiunt, ut malint metaphorâ abuti quàm compositionem introducere. Quinetiam verbis tam paucis et minimè commixtis utuntur, ut planè ex linguâ ipsâ quis perspiciat gentem fuisse illam Nazaræam, et a reliquis gentibus separatam. Annon et illud observatione dignum (licèt nobis modernis spiritus nonnihil retundat) antiquas linguas plenas declinationum, casuum, conjugationum, temporum, et similium fuisse; modernas, his ferè destitutas, plurima per præpositiones et verba auxiliaria segnitèr expedire? Sanè facilè quis conjiciat, utcùnque nobis ipsi placemus, ingenia priorum sæculorum nostris fuisse multò acutiora et subtiliora. Innumera sunt ejusmodi, quæ justum volumen complere possint. Non abs re igitur fuerit Grammati-

cam Philosophantem a Simplici et Litterariâ distinguere, et Desideratam ponere.

Ad Grammaticam etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia sunt Sonus, Mensura, Accentus. At prima illa Litterarum Simplicium cunabula (nempe quâ percussione linguæ, quâ aperturâ oris, quâ adductione labiorum, quo nisu gutturis singularum Litterarum sonus generetur) ad Grammaticam non pertinent, sed portio sunt Doctrinæ de Sonis, sub Sensu et Sensibili tractanda. Sonus, de quo loquimur, Grammaticus ad Euphonias tantùm pertinet et Dysphonias. Illarum quædam communes sunt. Nulla enim est lingua, quin vocalium concurrentium hiatus aut consonantium concurrentium asperitates aliquatenùs refugiat. Sunt et aliæ respectivæ, quæ scilicèt diversorum populorum auribus gratæ aut ingratae accedunt. Græca lingua diphthongis scatet, Latina longè parcìus. Lingua Hispanica litteras tenues odit easque statim vertit in medias. Linguæ quæ ex Gothic fluxère aspiratis gaudent. Multa sunt ejusmodi: verùm hæc ipsa fortassè plus satìs.

At Mensura Verborum ingens nobis corpus artis peperit, Poësin scilicèt, non quatenùs ad materiam (de quâ suprâ) sed quatenùs ad stilum et figuram verborum; Versus nimirùm, sive Carmina: circa quæ ars habetur quasi pusilla, exempla accedunt grandia et infinita. Neque tamen ars illa (quam Prosodiam Grammatici appellant) ad Carminum genera et mensuras edocendas tantùm restringi debeat. Adjicienda enim sunt præcepta, quod Car-

minum genus cuique materiæ sive subjecto optimè conveniat. Antiqui Heroïca carmina historiis et encomiis applicaverunt, Elegos querimoniis, Iambos invectivis, Lyricos odis et hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus poëtis in linguis propriis defuit: illud reprehendendum, quòd quidam antiquitatis nimiùm studiosi Linguas modernas ad mensuras antiquas (Heroïcas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati sunt; quas ipsarum linguarum fabrica respuit, nec minùs aures exhorrent. In hujusmodi rebus sensùs iudicium artis præceptis præponendum; ut ait ille,

—————“ Cœnæ fercula nostræ
“ Mallem convivis quàm placuisse cocis.”

Neque verò ars est, sed artis abusus, cùm illa naturam non perficiat sed pervertat. Verùm quod ad Poësin attinet, sive de fabulis sive de metro loquamur, est illa (ut superiùs diximus) tanquam herba luxurians, sine semine nata, ex vigore ipsius terræ germinans. Quare ubique serpit, et latissimè diffusa est; ut supervacuum foret de defectibus ejus sollicitum esse. De illâ igitur cura est abjicienda. Quod verò ad Accentus Verborum, nil opus est de re tam pusillâ dicere: nisi fortè illud quis notatu dignum putet, quòd Accentus Verborum exquisitè, Accentus autem Sententiarum neutiquàm in observationem venit. Attamen illud ferè universo generi humano commune est, ut vocem in fine periodi submittant, in interrogatione elevent, et alia hujusmodi non pauca. Atque de Grammaticæ parte, quæ ad Locutionem spectat hactenùs.

Quod ad Scriptionem attinet, ea aut Alphabeto Vulgari perficitur (quod ubique perficitur), aut Occulto et Privato de quo inter singulos convenit, quod Ciphras vocant. At Orthographia vulgaris etiam controversiam et quæstionem nobis peperit; utrùm scilicèt eodem verba scribere oporteat quo pronunciantur modo, an potiùs ex more consueto? At illa Scriptio quæ reformata videri possit, ut scilicèt Scriptio pronunciationi consona sit, est ex genere inutilium subtilitatum. Nam et ipsa pronunciatio quotidie gliscit, nec constans est, et derivationes verborum (præsertim ex linguis extraneis) prorsus obscurantur: denique cùm ex more recepto scripta morem pronuncianti nullo modo impediunt, sed liberam relinquunt, quorsum attinet ista novatio?

Ad Ciphras igitur veniendum. Earum genera haud pauca sunt: Ciphrae simplices, Ciphrae non-significantibus characteribus intermixtae, Ciphrae duplices litteras uno characterem complexae, Ciphrae Rotæ, Ciphrae Clavis, Ciphrae Verborum; alia. Virtutes autem in Ciphris requirendae tres sunt: ut sint expeditae, non nimis operosae ad scribendum; ut sint fidæ, et nullo modo pateant ad deciphrandum; addo denique, ut si fieri possit suspicione vacent. Si enim epistolæ in manus eorum devenient qui in eos qui scribunt, aut ad quos scribuntur, potestatem habeant, tametsi Ciphra ipsa fida sit et deciphratu impossibilis, tamen subjicitur hæc res examini et quæstioni; nisi Ciphra sit ejusmodi, quæ aut suspicione vacet, aut examinationem eludat. Quod verò ad elusionem examinis attinet, suppetit

inventum ad hoc novum atque utile, quod cùm in promptu habeamus, quorsùm attinet illud inter Desiderata referre, sed potiùs id ipsum proponere? Hoc hujusmodi est: ut habeat quis duo alphabeta, unum litterarum verarum, alterum non-significantium; et simul duas epistolas involvat, unam quæ secretum deferat, alteram qualem verisimile fuerit scribentem missurum fuisse, absque periculo tamen. Quod si quis de Ciphrà severè interrogetur, porrigat ille alphabetum non-significantium pro veris litteris, alphabetum autem verarum litterarum pro non-significantibus: hoc modo incidet examinador in epistolam illam exteriorem, quam cùm probabilem inveniet, de interiori epistolâ nihil suspicabitur. Ut verò suspicio omnis absit, aliud inventum subjiciemus, quod certè cùm adolescentuli essemus Parisiis excogitavimus, nec etiam adhuc visa nobis res digna est quæ pereat. Habet enim gradum Ciphrae altissimum, nimirùm ut omnia per omnia significari possint; ita tamen, ut scriptio quæ involvitur quintuplò minor sit, quàm ea cui involvatur: alia nulla omninò requiritur conditio, aut restrictio. Id hoc modò fiet: Primò, universæ litteræ alphabeti in duas tantummodò litteras solvantur per transpositionem earum. Nam transpositio duarum litterarum per locos quinque differentiis triginta duabus, multò magis viginti quatuor (qui est numerus alphabeti apud nos) sufficiet. Hujus alphabeti exemplum tale est.

Exemplum Alphabeti Bi-litterarii.

A *B* *C* *D* *E* *F*
Aaaaa . aaaab . aaaba . aaabb . aabaa . aabab .
G *H* *I* *K* *L* *M*
aabba . aabbb . abaaa . abaab . ababa . ababb .
N *O* *P* *Q* *R* *S*
abbaa . abbab . abbba . abbbb . baaaa . baaab .
T *V* *W* *X* *Y* *Z*
baaba . baabb . babaa . babab . babba . babbb .

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum est. Etenim ex hoc ipso patet modus, quo ad omnem loci distantiam, per objecta quæ vel visui vel auditui subjici possint, sensa animi proferre et significare liceat; si modò objecta illa, duplicis tantum differentie capacia sunt; veluti per campanas, per buccinas, per flammeos, per sonitus tormentorum, et alia quæcunque. Verùm ut inceptum persequamur, cùm ad scribendam accingeris, epistolam interiorem in Alphabetum hoc Bi-litterarium solves. Sit epistola interior; Fuge.

Exemplum Solutionis.

F *V* *G* *E*
Aabab . baabb . aabba . aabaa

Præstò simul sit aliud alphabetum Bi-forme; nimirum quod singulas Alphabeti Communis litteras, tam capitales quam minores, duplici formâ, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum Alphabeti Bi-formis.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a.
 N. N. n. n. O. O. o. o. P. P. p. p. Q. Q. q. q. R.
 b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 R. r. r. S. S. s. s. T. T. t. t. U. U. u. u. u.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 W. W. w. w. X. X. x. x. Y. Y. y. y. Z. Z. z. z.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 A. A. a. a. B. B. b. b. C. C. c. c. D. D. d. d.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 E. E. e. e. F. F. f. f. G. G. g. g. H. H. h. h.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 I. I. i. i. K. K. k. k. L. L. l. l. M. M. m. m.

Tum demùm epistolæ interiori, jam factæ Bilitteratæ, epistolam exteriorem Bi-formem litteratim accommodabis, et postea describes. Sit epistola exterior;

Manere te volo donec venero.

Exemplum Accommodationis.

F   *3*   *G*   *T*
a ababb aa b b.aa bba.aa baa.

Manere te volo donec venero

Apposuimus etiam exemplum aliud largius ejusdem Ciphrae, scribendi omnia per omnia.

Epistola interior, ad quam delegimus Epistolam Spartanam, missam olim in Scytale.

*Perditæ Res. Mindarus cecidit. Milites
 esuriunt. Neque hinc nos extricare neque
 hic diutius manere, possumus.*

Epistola exterior, sumpta ex Epistolâ Primâ Ciceronis, in quâ Epistola Spartana involvitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te caeteris satisfacio omnibus: Mihi ipse nunquam satisfacio. Tanta est enim magnitudo tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, nisi perfectam re, de me non conquiescis; ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt: Ammonius Regis Legatus aperte pecuniam nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt, qui velint, qui pauci sunt, omnes ad Pompeium rem deserri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religionem, sed maiestatem, et illius Regiae largitionis invidiam comprobat. &c.

Doctrina autem de Ciphris aliam secum traxit doctrinam erga ipsam relativam. Illa est de Deciphratione, sive reseratione CiphRARUM, licèt quis alphabetum CiphRÆ, aut pactum de latebrâ penitùs ignoret. Res sanè est illa laboriosa simul, et ingeniosa, et arcanis principum (veluti et illa prior) dicata. Attamen præcautione sollerti fieri possit inutilis; etsi quomodò res nunc se habent, magni prorsùs sit usùs. Etenim si CiphRÆ introductæ essent bonæ et fideles, plurimæ fuerint quæ operam deciphRATORIS prorsùs eluderent et excluderent; quæ tamen sint satis commodæ et expeditæ ad legendum aut scribendum. Verùm imperitia et inscitia secretariorum et amanuensium, in aulis principum tanta est, ut maxima plerumque negotia Ciphris infirmis et futilibus committantur.

Intereâ fieri potest, ut suspicetur quispiam nos in enumeratione et quasi censu Artium id agere, ut Scientiarum copiæ (quas veluti in aciem adducimus) auctæ et multiplicatæ magis sint admirationi; cùm tamen numerus earum fortè ostentari, vires tam brevi tractatu vix explicari possint. Verùm nos institutum nostrum fidelitèr urgemus, atque in hoc globo Scientiarum conficiendo etiam insulas minores aut remotiores omitti nolumus. Neque verò (ut arbitramur) perfunctoriè, licèt cursim eas Artes attingimus, sed potiùs nucleos et medullas ipsarum ex multâ materiæ massâ stilo acuto excerptimus. Cujus rei judicium ipsis illis, qui in hujusmodi Artibus peritissimi sunt, permittimus. Cùm enim plerique, qui multiscii videri volunt, hoc ferè habeant; ut vo-

cabula et exteriora Artium passim jactantes illarum ignaris admirationi, magistris ludibrio sint; speramus nostra contrarium prorsus eventum habitura, ut peritissimi cujusque in Artibus singulis judicium maximè detineant, ceteris minoris sint. Quod verò ad Artes illas, quæ minorum quasi gentium videri possunt, si quis existimet nos nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille et videbit homines in provinciis suis magnos sanè et celebres, cum ad metropolim aut sedem imperii fortè migraverint, turbæ ferè immisceri, et inferioris notæ esse: similiter mirum non est, Artes istas leviores juxta Artes principales et supremas collocatas dignitate minui; cum tamen iis qui operam illis præcipuè impenderint, res videantur utique magnæ et præclaræ. Atque de Organo Sermonis hæc dicta sint.

CAPUT. II.

Doctrina de Methodo Sermonis constituitur ut pars Traditivæ Substantiva et Principalis: nomen ei inditur Prudentia Traditivæ. Enumerantur Methodi Genera diversa; et subjunguntur eorum Commoda et Incommoda.

VENIAMUS ad Doctrinam de Methodo Sermonis. Ea ut pars Dialecticæ tractari consuevit. Etiam locum in Rhetoricâ per nomen Dispositionis reperit. Verùm Collocatio ejus in famulatio aliarum Artium in causâ fuit, ut plurima quæ ad ipsam spectant cognitu utilia prætermissa sint. Visum igitur est nobis

Doctrinam Substantivam et Principalem de Methodo constituere, quam nomine generali Prudentiam Traditivæ appellamus. Itaque Methodi Genera, cùm varia sint, enumerabimus potiùs quàm partiemur. Atque de unicâ Methodo, et dichotomiis perpetuis, nil attinet dicere: fuit enim nubecula quædam doctrinæ, quæ citò transit; res certè simul et levis, et Scientiis damnosissima. Etenim hujusmodi homines, cùm Methodi suæ legibus res torqueant, et quæcunque in dichotomias illas non aptè cadunt aut omittant aut præter naturam inflectant, hoc efficiunt ut quasi nuclei et grana Scientiarum exiliant, ipsi aridas tantùm et desertas siliquas stringant. Itaque inania compendia parit hoc genus Methodi, solida Scientiarum destruit.

Constituatur igitur prima differentia Methodi, ut sit aut Magistralis, aut Initiativa. Neque verò verbum Initiativæ ita intelligimus, quasi hæc initia Scientiarum tantùm traderet, illa doctrinam integram; verùm contrà (vocabulum a Sacris mutuantes) eam dicimus Methodum Initiativam, quæ ipsa Scientiarum mysteria recludat et denudet. Magistralis siquidem docet, Initiativa intimat: Magistralis poscit ut fides habeatur iis quæ dicuntur, Initiativa verò potius ut examen subeant: altera Scientias discentium vulgò, altera tanquam filiis Scientiarum tradit: denique altera pro fine habet Scientiarum quales jam sunt usum, altera earundem continuationem et ulteriorem progressum. Harum posterior via videtur deserta et interclusa. Ita enim adhuc Scientiæ tradi consueverunt, quasi ex pacto tam do-

cens quàm discens errores asciscere cupiant. Etenim qui docet eo docet modo, quo maximè dictis suis fides adstruatur, non quo illa commodissimè examini subjiciantur: et qui discit, sibi extemplò satisfieri, non legitimam disquisitionem præstolari expetit; ut magis sit ei cordi non dubitare, quàm non errare. Ita ut et magister amore gloriæ infirmitatem scientiæ suæ prodere caveat, et discipulus laboris odio vires proprias experiri nolit. Scientia verò, quæ aliis tanquam tela pertexenda traditur, eâdem Methodo (si fieri possit) animo alterius est insinuanda, quâ primitùs inventa est. Atque hoc ipsum fieri sanè potest in scientiâ per inductionem acquisitâ; sed in anticipatâ istâ et præmaturâ scientiâ quâ utimur non facilè dicat quis, quo itinere ad eam quam nactus est scientiam pervenerit. Attamen sanè secundum majus et minus possit quis scientiam propriam revisere, et vestigia suæ cognitionis simul et consensûs remetiri; atque hoc pacto scientiam sic transplantare in animum alienum, sicut crevit in suo. Artibus enim idem usu venit, quod plantis. Si plantâ aliquâ uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert; si verò transferre cupias in aliud solum, tutius est radicibus uti quàm surculis. Sic traditio, quæ nunc in usu est, exhibet planè tanquam truncos (pulcros illos quidèm) scientiarum; sed tamen absque radicibus, fabro lignario certè commodos at plantatori inutiles. Quòd si disciplinæ ut crescant tibi cordi sit, de truncis minùs sis sollicitus: ad id curam adhibe, ut radices illæsæ etiam cum aliquantulo terræ adhærentis extrahantur.

Cujus quidem generis traditionis, Methodus mathematicorum in eo subjecto similitudinem quandam habet; generatim autem non video quòd aut in usu sit, aut quòd quis inquisitioni ejus dederit operam. Proindè eam inter Desiderata numerabimus, eamque Traditionem Lampadis sive Methodum ad Filios appellabimus.

Sequitur aliud Methodi discrimen, priori intentione affine, reipsâ ferè contrarium. Hoc enim habet utraque Methodus commune, ut vulgus auditorum a selectis separet; illud oppositum, quòd prior introducat modum tradendi solito apertiozem, altera de quâ jam dicemus occultiozem. Sit igitur discrimen tale, ut altera Methodus sit Exoterica, altera Acroämatica. Etenim quam antiqui adhibuerunt præcipuè in edendis libris differentiam, eam nos transferemus ad ipsum modum tradendi. Quinetiam Acroämatica ipsa apud veteres in usu fuit, atque prudentè et cum judicio adhibita. At Acroämaticum sive Ænigmaticum istud dicendi genus posterioribus temporibus dehonestatum est a plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo et fallaci abusi sunt ad merces suas adulterinas extrudendas. Intentio autem ejus ea esse videtur, ut Traditionis involucris vulgus (profanum scilicèt) a secretis scientiarum summoveatur; atque illi tantùm admittantur, qui aut per manus magistrorum parabolarum interpretationem nacti sunt, aut proprio ingenii acumine et subtilitate intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud Methodi discrimen, magni prorsùs ad scientias momenti; cùm scilicèt scientiæ tradun-

tur aut per Aphorismos, aut Methodicè. Notatu enim in primis dignum est, in consuetudinem plerùmque venisse ut homines ex pauculis axiomatibus et observationibus in quovismodo subjecto artem constituent quasi completam et sollennem, eam ingenii quibusdam commentationibus suffarcinando, exemplis illustrando, et Methodo revinciendo. At illa altera Traditio per Aphorismos plurima secum fert commoda, ad quæ Traditio Methodica non attingit. Primùm enim de scriptore specimen dat, utrùm ille levitè et perfunctoriè scientiam hauserit, an penitùs imbiberit. Aphorismi enim, nisi prorsùs forent ridiculi, necesse est ut ex medullis et interioribus scientiarum conficiantur. Abscinditur enim illustratio et excursio, abscinditur varietas exemplorum, abscinditur deductio et connexio, abscinditur descriptio practicæ; ut ad materiam Aphorismorum nihil relinquatur, præter copiam observationum benè amplam. Igitur ad Aphorismos non sufficiet quispiam, immò de eis nec cogitabit sanè, qui se neutiquam copiosè et solidè instructum ad scribendum perspexerit. At in Methodis

———“Tantum series juncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris;”

ut speciem artis nescio cujus præclaræ sæpenumerò reportent ea quæ si solvantur, segregentur, et denudentur, ad nihilum ferè recasura forent. Secundò, Traditio Methodica ad fidem et consensum valet, ad indicationes de praxi minùs innuit; siquidem demonstrationem quandam in orbe præ se fert, par-

tibus se invicem illuminantibus, ideòque intellectui satisfacit magis; quia verò actiones in vitâ communi sparguntur, non ordine componuntur, ideò magis iisdem conducunt etiam sparsa documenta. Postremò Aphorismi, cùm scientiarum portiones quasdam et quasi frustra tantùm exhibeant, invitant ut alii etiam aliquid adjiciant et erogent. Traditio verò Methodica, dum scientiam integram ostentat, securos illicò homines reddit, quasi jam summa adeptos.

Sequitur aliud Methodi discrimen, magni et illud quoque momenti; cùm scilicèt scientiæ traduntur aut per Assertiones adjectis probationibus, aut per Quæstiones unà cum determinationibus. Hanc autem posteriorem Methodum si immoderatiùs quis persequatur, scientiarum profectui non minùs illa officit quàm fortunis et progressibus exercitùs cujuspiam impedimento et damno foret, si in minutis quibusque castellis aut oppidis expugnandis subindè hæreat. Etenim si quis in acie sit superior, et summæ belli sedulò incumbat, minora illa loca ultrò se submittent; illud tamen inficias non ierim, urbem aliquam magnam et munitam a tergo relinquere haudquaquam semper tutum esse: eodem modo confutationibus in scientiarum Traditione temperandum, iisque parcè utendum, et ad hoc tantùm ut majores præoccupationes animorum et præjudicia frangantur, minimè autem ut leviores dubitationes excitentur et provocentur.

Sequitur aliud Methodi discrimen, ut scilicèt Methodus sit subjectæ materiæ quæ tractatur ac-

commoda. Alio enim modo traduntur Mathematica, quæ sunt inter scientias maximè abstracta et simplicia; alio Politica, quæ maximè sunt immersa et composita. Neque, ut jam diximus, Methodus uniformis in materiâ multiformi commodè se habere potest. Equidem quemadmodum Topics particulares ad Inveniendum probavimus, ita et Methodos particulares ad Tradendum similiter aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud Methodi discrimen, in tradendis scientiis cum iudicio adhibendum. Illud autem regitur per informationes et anticipationes de scientiâ, quæ tradenda est, in animis discentium priùs infusas et impressas. Aliter enim tradi debet scientia, quæ ad animos hominum nova et peregrina prorsùs accedit, aliter ea quæ opinionibus jam pridem imbibitis et receptis est affinis et familiaris. Ideòque Aristoteles, Democritum sugillare cupiens, reverà eum laudat; "Si (inquit) seriò disputare velimus, non sectari similitudines," &c.: id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus esset nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam sedes suas collocârunt, non aliud habent quod agant, nisi ut disputent et probent. Illis contrà, quorum dogmata opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est; primò ut intelligantur quæ afferunt, deindè ut probentur: ita ut necessum habeant confugere ad auxilia similitudinum et translationum, quo se captui hominum insinuent. Videmus igitur sub infantiâ doctrinarum sæculis rudioribus, cùm syllepses illæ, quæ jam

factæ sunt vulgares et tritæ, novæ fuerant et inauditæ, omnia parabolis et similitudinibus plena fuisse. Aliàs evenisset, ut quæ proponerentur aut absque notâ seu attentione debitâ transmissa, aut pro paradoxis rejecta fuissent. Etenim regula quædam est Traditivæ, “quòd scientia omnis quæ anticipationibus sive præsuppositionibus non est consona, a similitudinibus et comparationibus suppetias petere debeat.”

Atque de Methodorum diversis generibus hæc dicta sint, iis videlicèt, quæ antehàc ab aliis notata non fuerunt: nam quantum ad ceteras illas Methodos, Analyticam, Systaticam, Diæreticam, etiam Crypticam, Homericam, et similes, rectè sunt eæ inventæ et distributæ; neque caussa videtur, cur illis immoremur.

At Methodi genera hujusmodi sunt, partes autem duæ; altera de Dispositione totius Operis vel Argumenti libri alicujus, altera de Limitatione Propositionum. Etenim ad Architecturam spectat non solùm fabrica totius ædificii, sed etiam efformatio et figura columnarum, trabium, et similium. Methodus verò veluti scientiarum Architectura est. Atque hâc in parte meliùs meruit Ramus, in optimis illis regulis (*Καθ' ὅλον πρῶτον, κατὰ παντός, καθ' ἑαυτό, &c.*) renovandis, quam in unicâ suâ Methodo et Dichotomiis obtrudendis. Veruntamèn nescio quo fato fit, ut in humanis, sicut sæpiùs fingunt pœtæ, rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique custodes. Certè conatus Rami, circa illam propositionum limam, conjecit eum in epitomas illas et

scientiarum vada. Auspicatò enim et felicitis cujusdam genii ductu processerit oportet, qui axiomata scientiarum convertibilia facere attentaverit, et non simul ea reddiderit circularia, aut in semet recurrentia. Conatum nihilo seciùs Rami in hâc parte utilem fuisse non inficiamur.

Supersunt duæ adhuc Propositionum Limitationes, præter eam ut fiant Convertibiles; altera de Extensione, altera de Productione ipsarum. Sanè habent scientiæ, si quis rectè advertat, præter profunditatem, alias duas dimensiones; latitudinem scilicèt, ac longitudinem suam. Ac profunditas quidem ad ipsarum veritatem et realitatem refertur: hæ enim sunt, quæ soliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, latitudo accipi et computari potest de Scientiâ in Scientiam; longitudo verò sumitur a summâ propositione ad imam in eâdem Scientiâ. Altera fines et veros scientiarum terminos complectitur, ut propositiones propriè non promiscuè tractentur, et evitetur repetitio, excursio, denique confusio omnis; altera normam præscribit, quò usque et ad quem particularitatis gradum propositiones Scientiarum sint deducendæ. Sanè dubium non est, quin aliquid exercitationi et practicæ sit relinquendum; oportet siquidem Antonini Pii vitium evitari, ne simus cumini sectorès in scientiâ, neve divisiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualitèr in hâc parte nobis ipsi temperemus, inquisitione planè dignum est. Videmus enim nimium generalia (nisi deducantur) parùm informare, quin potiùs hominum practicum ludibrio scientias

exponere, cùm nihilo magis ad practicam faciant quàm Chorographia Ortellii Universalis ad viam monstrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certè regulæ optimæ speculis ex metallo non inscitè assimulantur, in quibus cernuntur utique imagines, sed non antequàm expolita fuerint: sic juvant demùm regulæ et præcepta, postquàm exercitationis limam subiêrint. Quòd si tamen usque a principio regulæ illæ fieri possint nitidæ et quasi crystallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione assiduâ minùs indigebunt. Atque de Scientiâ Methodi, quam Prudentiam Traditivæ nominavimus, hæc dicta sint.

Neque tamen illud prætermittendum, quòd nonnulli viri magis tumidi quàm docti insudârunt circa Methodum quandam, legitimæ Methodi nomine haud dignam; cùm potiùs sit Methodus imposturæ, quæ tamen quibusdam ardelionibus acceptissima proculdubiò fuerit. Hæc Methodus ita scientiæ alicujus guttulas adspergit, ut quis sciolus specie nonnullâ eruditionis ad ostentationem possit abuti. Talis fuit Ars Lullii, talis Typocosmia a nonnullis exarata, quæ nihil aliud fuerunt quàm vocabulorum artis cujusque massa et acervus; ad hoc, ut qui voces Artis habeant in promptu, etiam Artes ipsas perdidicisse existimentur. Hujus generis collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præsegmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicujus sit pretii.

CAPUT III.

De Fundamentis, et Officio Rhetoricæ. Appendices tres Rhetoricæ, quæ ad Promptuariam tantummodò pertinent; Colores Boni et Mali tam Simplicis quàm Comparati, Antitheta Rerum, Formulæ minores Orationis.

VENIMUS jam ad Doctrinam de Illustratione Sermōnis. Ea est, quæ Rhetorica dicitur, sive Oratoria: scientia certè et in se egregia, et egregiè a scriptoribus exulta. Eloquentia autem, si quis verè rem æstimet, sapientiâ proculdubiò est inferior. Videmus enim quanto intervallo hæc illam post se relinquat, in verbis quibus allocutus est Mosem Deus, cùm ille munus sibi delatum propter defectum elocutionis recusasset; “Habes Aaronem, ille erit tibi vice oratoris, tu verò ei vice Dei.” At fructu, et populari existimatione, sapientia eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, “Sapiens corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio majora reperiet:” haud obscurè innuens sapientiam famam quandam et admirationem cuius conciliare, at in rebus gerendis et vitâ communi eloquentiam præcipuè esse efficacem. Ad artis verò hujus culturam quod attinet; Aristotelis erga rhetores sui temporis æmulatio, atque Ciceronis studium acre et vehemens illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo usu conjunctum, in causâ fuerunt ut in libris suis de hâc arte conscriptis seipsos vicerint. Dein exempla illa luculentissima hujusce artis, quæ in Orationibus Demos-

thenis et Ciceronis habentur, præceptorum acumini et diligentiae addita, profectus ipsius geminârunt. Quare, quæ in hâc arte desiderari invenimus versantur potiùs in Collectionibus quibusdam, quæ tanquam pedissequæ huic arti præstò sint, quàm in disciplinâ et usu artis ipsius. Nam etiam tum, cùm Promptuariæ cujusdam inter Logica mentionem faceremus, uberiora ejus rei exempla in Rhetoricis polliciti sumus.

Veruntamen ut, more nostro, circa radices hujus artis glebam paullulùm aperiâmus et subigamus; Rhetorica certè Phantasiæ, quemadmodùm Dialectica Intellectui, subservit. Estque, si quis altiùs rem penetret, officium et munus Rhetoricæ non aliud quàm ut "Rationis dictamina Phantasiæ applicet et commendet, ad excitandum appetitum et voluntatem." Regimen enim Rationis impeti et perturbari videmus tribus modis: vel per Illaqueationem Sophismatum, quod ad Dialecticam pertinet; vel per Præstigias Verborum, quod ad Rhetoricam; vel per Affectuum Violentiam, quod ad Ethicam. Quemadmodùm enim in negotiis quæ cum aliis contrahimus vinci quis et perduci solet vel Astu, vel Importunitate, vel Vehementiâ; ita etiam in illâ negotiatione internâ quam nobiscum exercemus aut Argumentorum Fallaciis subruimur, aut Impressionum et Observationum Assiduitate sollicitamur et inquietamur, aut Affectuum Impetu concutimur et rapimur. Neque verò tam infelicitèr agitur cum naturâ humanâ, ut illæ artes et facultates ad Rationem deturbandam valeant, neutiquam verò ad eandem roborandam et

stabiliendam: verùm ad hanc rem longè magis. Finis enim Dialecticæ est, docere Formam Argumentorum ad præsidia intellectûs, non ad insidias: finis itidèm Ethicæ affectus ita componere ut Rationi militent, non autem eam invadant: finis denique Rhetoricæ, Phantasiam implere obversationibus et simulacris, quæ Rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim artis ex obliquo tantùm interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quaproptèr in Platone summa fuit iniquitas, licèt ex non immerito erga rhetores sui temporis odio orta, cùm Rhetoricam inter Artes Voluptarias collocavit; eam similem esse dicens Coquinariæ, quæ non minùs cibos salubres corrumpet, quàm insalubres gratiores redderet condimentorum varietate et deliciis abutens. Absit autem, ut oratio non frequentiùs versetur in rebus honestis ornandis, quàm in turpibus oblinendis. Hoc enim ubique præstò est: siquidem nemo est quin honestiùs loquatur, quàm aut sentiat, aut faciat. Sane a Thucydide optimè notatum est, tale quidpiam solitum fuisse objici Cleoni; quòd cùm semper deteriorem partem tueretur, in hoc multus esset ut eloquentiam et sermonis gratiam carperet: probè quippè cùm sciret, de rebus sordidis et indignis non posse quempiam pulcrè loqui; at de rebus honestis facillimè. Elegantèr enim Plato (licèt jam in trivio decantetur) "Virtus si conspici daretur, ingentes sui amores concitaret:" at Rhetorica virtutem et bonum depingit planè, et reddit quasi conspicuum. Cùm enim in corporeâ effigie illa sensui monstrari ne-

queant, superest ut per ornatum verborum Phantasiæ, repræsentatione quantum fieri potest vivâ, coram assistantur. Siquidem mos Stoïcorum meritò derisus est a Cicerone, qui concisis et argutis sententiis et conclusionibus virtutem animis hominum imponere satagebant, quæ res parvum habet cum Phantasiâ et voluntate consensum.

Porrò si affectus ipsi in ordinem compulsi et Rationi prorsùs morigeri essent, verum est nullum magnoperè futurum persuasionum et insinuationum, quæ aditum ad mentem præbere possint, usum; sed satis fore si res ipsæ nudè et simpliciter proponantur et probentur. Verùm affectus contrà tantas secessiones faciunt, quinetiam tantas turbas et seditiones movent (secundum illud,

———“ Video meliora, proboque,
Deteriora sequor”

ut Ratio prorsùs in servitutem et captivitatem abrepta foret, nisi eloquentiæ suada efficeret quo minùs Phantasia a partibus affectuum staret, sed potiùs operâ ejus fœdus ineatur inter Rationem et Phantasiam contra affectus. Notandum est enim, affectus ipsos ad bonum apparens semper ferri, atque hâc ex parte aliquid habere cum Ratione commune: verùm illud interest, quòd “ Affectus intuentur præcipuè bonum in præsentia, Ratio prospiciens in longum etiam futurum et in summâ.” Ideòque cùm quæ in præsentia obversentur impleant Phantasiam fortiùs, succumbit plerùmque Ratio et subjugatur. Sed postquàm eloquentiâ et suasionum vi effectum sit, ut futura et remota constituentur et conspiciantur tanquam præsentia, tum demùm

abeunte in partes Rationis Phantasiâ, Ratio fit superior.

Concludamus igitur non deberi magis vitio verti Rhetoricæ, quòd deteriorem partem cohonestare sciat, quàm Dialecticæ, quòd Sophismata concinnare doceat. Quis enim nescit, contrariorum eandem rationem esse, licèt usu opponantur? Porrò non eò tantùm differt Dialectica a Rhetoricâ, quòd ut vulgò dicitur altera instar pugni, altera instar palmæ sit (altera scilicèt pressè, altera fusè tractet); verùm multò magis, quod Dialectica rationem in suis naturalibus, Rhetorica qualis in opinionibus vulgi sita est consideret. Prudentèr igitur Aristoteles Rhetoricam inter Dialecticam et Ethicam cum Politicâ collocat, cùm ex utrisque participet. Siquidem probationes et demonstrationes Dialecticæ universis hominibus sunt communes, at probationes et suasiones Rhetoricæ pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquam musicus auribus diversis se accommodans, sit demùm

“ Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.”

Quæ quidem applicatio et variatio orationis (si quis ejus perfectionem et culmen desideret) eò usque extendi debet, ut si eadem ipsa apud diversos homines sint dicenda, apud singulos tamen aliis atque aliis verbis sit utendum. Quanquam hâc parte Eloquentiæ (politicâ scilicèt et negotiosâ, in privatis sermonibus) maximos oratores plerùmque destitui certum sit; dum ornatum et formulas elegantes orationis captantes volubili illâ applicatione et characteribus sermonum, quibus versus singulos uti

consultius foret, excidunt. Certè non abs re fuerit circa hoc ipsum, de quo nunc dicimus, novam instituere inquisitionem, eamque nomine Prudentiæ Sermonis Privati indigitare, atque inter Desiderata reponere: rem certè, quam quò attentius quis recogitet, eò pluris faciet. Utrùm verò hæc inter Rhetorica an Politica collocetur, haud magni refert.

Descendamus modò ad Desiderata in hâc arte, quæ (ut antè diximus) ejus sunt generis, ut pro Appendicibus potiùs censi debeant quàm pro portionibus artis ipsius; et pertinent omnia ad promptuariam. Primò igitur non invenimus, qui prudentiam illam simul et diligentiam Aristotelis benè persecutus sit, aut suppleverit. Hic nimirùm cœpit colligere, Signa Popularia sive Colores Boni ac Mali Apparentis, tam simplicis quàm comparati, qui sunt verè Sophismata Rhetorica. Sunt autem eximii usûs, præsertim ad negotia et Prudentiam Sermonis Privati. Labores verò Aristotelis circa colores istos in tribus claudicant: primò, quod cùm multi sint, paucos admodùm recenseat; secundò, quod elenchos suos non habent adjunctos; tertio, quod videtur ille usum eorum ex parte ignorâsse. Usus enim eorum non magis ad Probandum, quàm ad Afficiendum et Commovendum, subservit. Complures siquidem loquendi formulæ, quæ idem significant, variè tamen afficiunt. Nam longè fortiùs penetrat quod, acuminatum est, quàm quod obtusum; licèt in ipsâ percussione vires æqualitèr intendantur. Nemo est certè, qui non magis afficiatur, audiens 'inimici tui de hoc miros triumphos agent;'

“ Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ ;”
quàm si simpliciter dicatur, ‘ Hoc rebus tuis incommodabit.’ Itaque mucrones isti et aculei sermonum minimè sunt negligendi. Cùm verò hanc rem ut Desideratam proponamus, ex consuetudine nostrâ illam exemplis fulciemus ; præcepta enim minùs rem illustraverint.

*Exempla Colorum Boni et Mali, tam Simplicis
quàm Comparati.*

SOPHISMA.

1. *Quod laudant homines et celebrant, Bonum ;
quod vituperant et reprehendunt, Malum.*

ELENCHUS.

Fallit Sophisma quatuor modis ; scilicet aut propter Ignorantiam, aut propter Malam Fidem, aut propter Studia et Factiones, aut propter Ingenia Laudatorum et Vituperatorum. Propter Ignorantiam ; quid vulgi iudicium ad examen Boni et Mali ? Melius Phocion, qui cùm populus ei præter solitum applauderet, quæsivit ; ‘ Num fortè deliquisset ?’ Propter Malam Fidem ; laudantes enim et vituperantes suam rem sæpiùs agunt, neque loquuntur ut sentiunt :

“ Laudat venales qui vult extrudere merces.”

Itèm, “ Malum est, malum est (inquit emptor) sed cùm recesserit, tum gloriabitur.” Propter Factiones ; cuius enim patet, consuescere homines, eos qui suarum partium sunt immodicis efferre laudibus ; qui autem contrariarum sunt, infra meritum deprimere. Propter Ingenia ; alii enim naturâ facti sunt et compositi ad adulationem servilem, alii contrâ

Momi et tetrici ; ut laudando et vituperando suis ingeniis tantùm obsecudent, parùm de veritate solliciti.

SOPHISMA.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, Magnum Bonum; quod verò etiam ab amicis reprehenditur, Magnum Malum.*

Sophisma fundamento hoc niti videtur ; quòd quæ ingratiis et contra animi nostri affectum et propensionem loquimur, ea ipsa vim veritatis a nobis extorquere facilè creditur.

ELENCHUS.

Fallit Sophisma propter astutiam, tam Inimicorum, quàm Amicorum. Inimici enim laudes quandòque tribuunt, non invitè, nec a vi veritatis coacti ; sed eas tamen diligentes, quæ inimicis suis invidiam et pericula conflare possint. Itaque apud Græcos superstitio quædem invaluit, ut crederent, si quis ab altero laudaretur animo malevolo, et proposito nocendi, naribus ejus pustulam annasci solere. Fallit iterùm, quia laudes interdum impertiunt inimici, tanquam præfatiunculas quasdam, ut postea liberiùs et maliciosiùs calumnientur. Ex alterâ parte, fallit etiam hoc Sophisma propter astutiam Amicorum. Solent enim et illi vitia amicorum interdum agnoscere et prædicare, non quòd aliqua vis veritatis eos cogat, sed ea eligentes, quæ minimùm amicos suos lædere possint, ac si cetera quidem viri optimi essent. Fallit iterùm quia amici quoque reprehensionibus suis (sicut de inimici laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibusdam utuntur quo paullò post in laudes effusiùs excurrant.

SOPHISMA.

3. *Cujus privatio Bona, id ipsum Malum; cujus privatio Mala, id ipsum Bonum.*

ELENCHUS.

Fallit Sophisma duobus modis; aut propter Comparisonem Boni et Mali, aut propter Successionem Boni ad Bonum aut Mali ad Malum. Propter Comparisonem; si bonum fuerit generi humano privari esu glandium, non sequitur quòd malus ille erat; sed *Dodona bona, Ceres melior*. Neque, si malum fuit populo *Syracusano Dionysio seniore* privari, sequitur quòd *Dionysius ille bonus* fuerit, sed minùs malus quam junior. Per Successionem; etenim privatio Boni alicujus non semper dat locum Malo, sed quandòque majori Bono; ut cùm flos decidit, fructus succedit: nec privatio alicujus Mali dat semper locum Bono, sed interdùm majori Malo. Nam, sublato inimico *Clodio, Milo simul et segetem gloriæ* perdidit.

SOPHISMA.

4. *Quod Bono aut Malo vicinum est, id ipsum itidèm Bonum aut Malum: quod verò remotum est a Bono, Malum; quod a Malo, Bonum.*

Habet hoc ferè rerum natura, ut quæ naturâ suâ convenient, etiam locis convenient, quæ verò contrariæ naturæ sunt etiam intervallis distent: cùm singula amica sibi associare, inimica summovere gaudeant.

ELENCHUS.

Sed fallit Sophisma tribus modis; primò propter Destitutionem, secundò propter Obscurationem,

tertiò propter Protectionem. Propter Destitutionem fit, ut quæ in suo genere amplissima sunt, et maximè excellent, omnia quantum fieri potest ad se trahant, et in vicino quæque posita destituant ac quasi inediâ conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam læta reperies. Rectè etiam ille, “ Divitis servi maximè servi.” Nec malè cavillatus, qui inferius famulitium in aulis principum festorum vigiliis comparavit; quæ festa sua in proximo attingunt, ipsæ autem jejuniis addicuntur. Propter Obscurationem; etenim et hoc habent quæque in suo genere præstantissima, ut licèt proxima non extenuent aut destituant, tamen obscurent et obumbrant: quod etiam de sole notant astronomi; quòd sit scilicèt aspectu bonus, conjunctione et approximatione malus. Propter Protectionem; nam non solùm res coeunt et congregantur propter consortium et naturæ similitudinem, sed etiam Malum (præsertim in civilibus) confugit ad Bonum, ut lateat et protegatur. Itaque scelerati homines petunt asyla Divorum, et vitium ipsum se in virtutis umbram recipit;

“ Sæpè latet vitium proximitate boni.”

Contrà, et Bonum se aggregat ad Malum, non propter consortium, sed ut illud convertat et reformet in Bonum. Itaque et medici magis accedunt ad ægrotos quàm ad sanos, et Servatori nostro objectum est, quòd conversaretur cum publicanis et peccatoribus.

SOPHISMA.

5. *Cui ceteræ partes vel sectæ secundas unanimiter deferunt, cùm singulæ principatum sibi vindicent, melior*

reliquis videtur: nam primas quæque ex zelo videtur sumere, secundas autem ex vero et merito tribuere.

Ita Cicero argumentatur sectam Academicorum, quæ acatalepsiam tenuit, Philosophiarum fuisse præstantissimam. "Interroga enim (inquit) Stoicum, quæ secta sit potior; ille suam ceteris anteponet: deindè quæ secundas teneat, Academicam fatebitur. Age similiter cum Epicureo, qui Stoïci vix aspectum toleravit; postquam suam sectam collocârit in summo, collocabit Academicam in proximo." Similiter, vacante dignitate aliquâ, princeps si competitores singulos interrogaret quem post se potissimum commendare vellent; verisimile est, secunda illorum vota in eum qui præcipuè dignus et optimè meritus fuerit concursura.

ELENCHUS.

Fallit Sophisma propter Invidiam. Solent enim homines, proximè post se et factionem suam, in eos inclinare et propendere qui reliquorum maximè sint enerves et imbelles, quique eis minimum molestiæ exhibuerint; in odium illorum, qui illis plurimum insultârunt, aut incommodârunt.

SOPHISMA.

6. *Cujus Excellentia vel Exsuperantia melior, id toto genere melius.*

Hûc pertinent Formulæ illæ usitatæ: "Ne pervagemur in generalibus. Conferamus particularem aliquem cum particulari," &c.

ELENCHUS.

Videtur hoc Sophisma satis nervosum, et magis Dialecticum quiddam quàm Rhetoricum. Attamen

interdùm fallit. Primò, quia sunt res haud paucæ periculo plurimùm obnoxiaë, quæ tamen si evadant, ceteris antecellant: ita ut genere sint deteriores, quia sæpiùs periclitantur et excidunt, individuo autem nobiliores. In hoc numero est gemma Martia, de quâ Gallicum adagium; “Filius Parisiorum et Gemma mensis Martii, si ex illis evadat unus, erit instar decem aliorum.” Adeò ut in genere gemma Maii gemmæ Martii præstet, sed tamen in individuo optima gemma Martii optimæ gemmæ Maii præferatur. Fallit secundò, propter naturam rerum in aliquibus generibus aut speciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem: quemadmodum in observationem venit climata calidiora generalitèr ingenia producere acutiora, at in frigidioribus ingenia illa quæ eminent etiam acutissimis calidarum regionum præstare. Similitèr, in exercitiis compluribus, si res duello inter singulos transigeretur, fortassè ad unam partem accederet victoria; si copiis universis, in alteram. Etenim Excellentiaë et Exsuperantiaë casum recipiunt; at genera naturâ aut disciplina reguntur. Quinetiam, in genere, metallum lapide pretiosius; attamen adamas præcellit auro.

SOPHISMA.

7. *Quod rem integram servat, Bonum; quod sine receptu est, Malum. Nam se recipere non posse, impotentiaë genus est; potentia autem Bonum.*

Hinc confinxit Æsopus fabulam de duabus ranis, quæ in magnâ siccitate, cùm aquæ ubique deficerent, deliberârunt quid sibi demùm agendum esset. Prior autem; “Descendamus (inquit) in puteum profun-

dum, neque enim verisimile est ibi aquam defuturam." Cui altera ita regerit; "Quin si fortè ibi quòque aqua deficiet, quomodò exindè rursùs ascendere poterimus?" Firmamentum autem hujus Sophismatis est; quòd actiones humanæ adeò sint incertæ et periculis expositæ, ut illud optimum videatur quod plurima habeat effugia. Hùc spectant formulæ illæ, quæ in usu sunt; "Obligatum planè et obstrictum te reddes. Non tantum quantum voles sumes ex Fortunâ," &c.

ELENCHUS.

Fallit Sophisma primò, quia in actionibus humanis Fortuna urget, ut aliquid demùm decernatur. Etenim, ut elegantèr a quopiam dictum est; "Etiam non statuere est aliquid statuere:" adeò ut sæpenumerò consilii suspensio pluribus nos implicet necessitatibus quàm si aliquid statuissemus. Videtur autem iste morbus quidam animi similis ei qui reperitur in avaris, sed translatus a cupiditate retinendi opes ad cupiditatem retinendi arbitrium et potestatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de summâ; ita et hujusmodi scepticus nil exsequi vult, ut omnia ei sint integra. Fallit secundò, quia necessitas, et illud (quod aiunt) "Jacta est alea," stimulos addit animis; sicut inquit ille, "Ceteris pares, necessitate certè superiores estis."

SOPHISMA.

8. *Quod quis culpâ suâ contraxit, majus Malum; quod ab externis imponitur, minus Malum.*

Hujus rei caussa est, quòd morsus conscientiaè adversa conduplicet; contrà, consciùm sibi esse quòd

culpâ quis vacet, magnum præbet in calamitate solatium. Itaque poëtæ ea pathemata maximè exaggerant, tanquam desperationi propiora, ubi quis seipsum accuset et discruciet ;

“ Seque unum clamat caussamque caputque malorum.”

Contrà, calamitates virorum insignium elevat et diluit innocentia et meriti conscientia. Porrò cùm malum ab aliis intentetur, habet quivis quod liberè conqueri possit, undè dolores sui exhalent neque cor suffocent. Etenim iis, quæ ab injuriâ hominum profecta sunt, indignari solemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemesin divinam vel implorare vel expectare : quinetiam, si a Fortunâ ipsâ inflictum quid sit, tamen datur quædam cum Fatis ipsis expostulatio ;

“ Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.”

Contrà, ubi quis malum aliquod suâ culpâ contraxerit, stimuli doloris intrò vertuntur, animumque magis vulnerant et confodiunt.

ELENCHUS.

Fallit istud Sophisma, primò propter Spem, quæ malorum magnum est antidotum. Etenim culpæ emendatio sæpè in nostrâ potestate sita est, Fortunæ verò minimè. Itaque Demosthenes non semel cives suos hujusmodi verbis affatus est ; “ Quod ad præterita pessimum, id ad futura optimum est. Quid hoc tandem sit? Hoc ipsum scilicèt, quòd vestrâ incuriâ et culpâ res vestræ malè se habeant. Nam si vos officio vestro per omnia perfuncti essetis, et nihilominùs status vester ut nunc laborâsset, ne spes quidem reliqua esset eum futurum aliquando meliorem. Cùm verò errores vestri in caussâ potis-

simùm fuerint, confidendum planè vos illis emendatis pristinum statum vestrum recuperaturos." Similitèr Epictetus, de gradibus tranquillitatis animi verba faciens, infimum locum illis attribuit qui alios accusant, superiorem iis qui seipsos, supremum verò illis qui nec alios nec seipsos. Fallit secundò, propter insitam animis humanis Superbiam, quæ agrè adducuntur homines ut errores proprios agnoscant. Hoc verò ut evitent, patientiam adhibent longè majorem in iis malis, quæ culpâ suâ contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cùm culpa admissa sit neque de auctore constiterit, supra modum excandescunt homines et tumultuantur; quod si postea in notitiam pervenerit culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratiosum aliquem pertinere, statim sedantur turbæ et consulescunt: eodem modo fit, cùm res aliqua accidit, propter quam necessitas incumbit culpam in nos ipsos recipiendi. Id quod in mulieribus sæpissimè conspicitur, quæ si quid infeliciter egerunt contra consensum parentum aut amicorum, qualecunque infortunium sequatur, illud sedulò dissimulabunt.

SOPHISMA.

9. *Gradus Privationis major videtur, quàm gradus Diminutionis; et rursus, gradus Inceptionis major videtur quàm gradus Incrementi.*

Canon est in Mathematicis, 'Nullas esse rationes nihili ad aliquid.' Itaque gradus Nullitatis et Quid-ditatis majores videntur gradibus Incrementi et Decrementi; sicut monoculo durius est unum perdere oculum, quàm utrumque oculum habenti. Simi-

litèr, complures liberos habenti gravius est ultimum, qui superstes fuerit, filium amittere quàm reliquos priores. Itaque et Sibylla cùm duos priores libros combussisset, pretium tertii duplicavit: siquidem illius amissio gradus fuisset Privationis, non Diminutionis.

ELENCHUS.

Fallit Sophisma primò, propter eas res, quarum usus in Sufficientiâ quâdam sive Competentiâ (hoc est, *Quantitate Determinatâ*) consistit. Si quis enim obligetur pœnalitèr ad solutionem certæ pecuniæ summæ ad diem certum, gravius ei fuerit nummo unico aureo carere quàm si, posito quòd ille unicus parari non potuerit, deessent etiam decem alii. Similitèr in decoctionibus fortunarum damnosior videtur gradus obærationis, qui primus sortem minuit, quàm extremus qui ad egestatem redigit. Hùc spectant formulæ illæ usitatæ; “Sera in fundo parsimonia. Parùm interest utrùm nihil habeas, an quod nihil juvet.” &c. Fallit secundò, propter illud principium in naturâ, quod ‘Corruptio unius sit generatio alterius.’ Adcò ut gradus ipse Privationis ultimæ minùs interdum incommodet, quoniam ansam et stimulum præbet novæ alicui rationi ineundæ. Undè etiam Demosthenes sæpiùs conqueritur apud cives suos; “Conditiones minùs utiles et honorificas, quas a Philippo impositas subibant, nihil aliud esse quàm alimenta quædam ipsorum ignaviæ et socordiae; ut multò iis fuisset satius illis omninò carere, proptereâ quòd hoc pacto industria illorum meliùs acui possit ad alia paranda remedia.” Novimus certè medicum quendam qui mulieribus delicatis

querentibus se malè habere *sed* tamen a medicamentis omnibus abhorrere, solebat dicere (non minùs facètè, quàm morosè) “Vobis omninò opus est ut deterius valeatis, quo medicamenta etiam quælibet libentè toleretis.” Quinetiam ipse gradus Privationis sive indigentiae ultimæ salutaris esse possit, non tantùm ad excitandam industriam, verùm etiam ad imperandam patientiam.

Quod ad secundum membrum hujus Sophismatis, illud eodem quo prius fundamento (de gradibus Quidditatis et Nullitatis) nititur. Hinc tanta usurpantur de initiis negotiorum præconia;

“Dimidium facti, qui benè cœpit, habet,” &c.

Hinc Astrologorum superstitio, qui iudicium faciunt de dispositione aut fortunâ hominis ex momento sive articulo nativitatis aut conceptûs.

ELENCHUS.

Fallit *Sophisma* primò, quoniam in nonnullis primæ rerum inceptiones nihil aliud sunt quàm quæ Epicurus in *Philosophiâ* suâ appellat Tentamenta, i. e. rudimenta quædam; quæ nihili sunt, nisi iterentur aut provehantur. Itaque in hoc casu gradus secundus dignior videtur et potentior, quàm primus. Quemadmodum in plaustris equus, qui penultimus est, plus confert ad motum plaustris quàm primus. Etiam non ineptè dici solet; “Convitium regestum illud esse quod pugnae sit reum.” Prius enim fortassè prætervolaturum fuisset. Itaque prius malo principium dedit, sed posterius modum abstulit. Fallit *Sophisma* secundò, propter dignitatem perse-

verentiæ ; quæ in progressu, non in aggressu sita est. Etenim casus, aut natura, primum impetum progignere possunt ; at affectus tantummodò maturus, et iudicium constantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarum natura et cursus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur : ita ut prima inceptio perpetuò evacuetur, nisi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis usitatis dicitur ; “ Non progredi, est regredi :” et, “ Qui non proficit, deficit :” ut in cursu in adversum montis, remigatione in adversum gurgitis. At contrà, si in declivi montis motus incipiat, aut secundo flumine remigatio fiat, tum gradus inceptus longè potiores partes tenet. Porrò iste color non tantum extenditur ad gradum inceptionis, qui sit a potentiâ ad actum, comparatum cum gradu qui sit ab actu ad incrementum ; verum etiam ad gradum, qui sit ab impotentiâ ad potentiam, comparatum cum gradu qui sit a potentiâ ad actum. Etenim gradus ab impotentiâ ad potentiam major videtur, quàm a potentiâ ad actum.

SOPHISMA.

10. *Quod ad Veritatem refertur majus est, quàm quod ad Opinionem. Modus autem et probatio ejus, quod ad Opinionem pertinet, hæc est ; quòd quis, si clam putaret fore, facturum non esset.*

Ita pronunciant Epicurei de felicitate Stoicorum in virtute collocatâ, quòd similis sit felicitati histrionis in scenâ ; qui si a spectatoribus et plausu eorum destitueretur, animis statim concideret. Itaque virtutem, per ignominiam, Bonum Theatrale vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille,

“ — Populus me sibilat; at mihi plaudo.”

Itidèm in voluptate,

“ — Grata sub imo

Gaudia corde premens, vultu simulante pudorem.”

ELENCHUS.

Fallacia hujus Sophismatis subtilior paullò est, licèt responsio ad exemplum quod adducitur facilis: neque enim virtus eligitur propter auram popularem; cùm etiam illud præceptum sit, ‘Ut quis maxime omnium seipsum revereatur.’ Ita ut vir bonus idem fuerit in solitudine, idem in theatro. Licèt fortè intendatur virtus nonnihil per laudes, quemadmodum calor augetur per reflexionem. Sed hoc suppositionem negat, non fallaciam redarguit. Elenchus verò talis est. Dato, quod Virtus (præsertim ea, quæ labores et conflictus subit) non eligeretur, nisi quòd laudes et fama eam comitari soleant; haud indè sequitur, quòd appetitus et motus ad Virtutem non sit præcipuè propter se. Siquidem fama possit esse caussa tantùm impulsiva aut Sine quâ non, neutiquam efficiens aut constituens. Exempli gratiâ; si duo fuerint equi, quorum unus calcaribus non admotis quævis haud segnitè præstaret, at alter calcaribus admotis priorem longè superaret: posterior iste (arbitror) palmam referet, et pro equo meliore iudicabitur. Neque quenquam iudicii sani commoverit formula illa; “Apage istum equum, cujus spiritus siti sunt in calcaribus.” Quandoquidem enim instrumentum ordinarium equitanti sit calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei sit, non minoris propterea æstimandus est equus qui calcare incitatur: neque

etiàm ille alter, qui absque calcaribus mira præstat, eo ipso melior sed delicatior tantùm habendus est. Simili ratione, gloria et honor Virtuti pro stimulis et calcaribus subserviunt: ac licèt Virtus sine illis paullò futura esset languidior, tamen cùm semper illa præstò sint ei etiam non invitata, nil officit quominùs Virtus propter se quoque expetatur. Itaque rectè redarguitur illa positio; “ Nota ejus rei, quod propter Opinionem et non propter Veritatem eligitur, hæc est; quòd quis si clàm putaret fore, facturus non fuisset.”

SOPHISMA.

11. *Quod operà et virtute nostrà partum est, majus Bonum; quod ab alieno beneficio vel ab indulgentiâ Fortunæ delatum est, minus Bonum.*

Causæ hujus rei hæ sunt: primò, propter Spem de Futuro. Siquidem in aliorum gratiâ, aut fortunæ ipsius ventis secundis, non multum inest certitudinis; propria verò industria, aut virtus, semper domi adsunt. Adeò ut, postquàm boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem instrumenta in novos usus parata, quin et consuetudine et successu reddita validiora. Secundò, quia quod alieno beneficio adipiscimur, ejus etiam aliis debitores sumus, cùm quæ per nos ipsi comparaverimus nihil oneris secum trahant. Etiam si quid Indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei bonitatem efflagitat, quod homines pravos et improbos mordet; ubi in priore genere illud Prophetæ usu veniat, “ Lætantur et exultant, immolant plagis suis, et sacrificant reti suo.” Tertiò, quia ea, quæ a vir-

tute nostrâ minimè profecta sunt, nulla sequitur laus et existimatio. Quæ enim felicitatis sunt admirationem quandam pariunt, laudem minimè. Sicut ait Cicero ad Cæsarem; "Quæ miremur habemus, quæ laudemus exspectamus." Quartò, quia quæ industriâ propriâ acquiruntur, cum laboribus et contentione ferè conjuncta sunt, quod nonnullam habet in se suavitatem; uti Salomon, "Suavis cibus a venatu."

ELENCHUS.

At quatuor inveniuntur colores oppositi, qui rem in contrariam partem inclinant, possintque esse prioribus instar Elenchorum. Primò, quia felicitas videtur esse signum quoddam et character Favoris Divini; et propterea tum in nobismetipsis confidentiam et alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem et reverentiam. Felicitas autem ista etiam fortuita complectitur, ad quæ virtus ægrè aspirat; veluti cùm Cæsar ad navis gubernatorem animos addendo dixit, "Cæsarem portas et fortunam ejus." Quòd si dixisset, "Cæsarem portas et virtutem ejus," frigidum prorsùs fuisset solatium periclitanti in procellâ. Secundò, quia ea quæ a virtute aut industriâ procedunt sunt imitabilia, et aliis patent; cùm felicitas sit res inimitabilis, et prærogativa quædam hominis individuali. Itaque in genere videmus res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile est potentiâ vulgatum est. Tertiò, quæ ex felicitate proveniunt bona videntur gratuita, nec laboribus empta; at quæ virtute propriâ, pretio veluti acquisita. Itaque elegantè Plutarchus de rebus Timoleontis, hominis longè fortuna-

tissimi, cum rebus Agesilai et Epaminondæ qui uno ævo vixerunt comparatis, dixit: " Illas Homeri carminibus fuisse similes, quæ cùm alias excellent sponte etiam fluere videantur, et quasi genium sapere." Quartò, quia quod præter spem aut præter expectatum contingit, gratius et majore cum voluptate in hominum animos influit. Illud verò neutiquam competit iis, quæ propriâ curâ et ambitu comparantur.

SOPHISMA.

12. *Quod ex pluribus constat et divisibilibus, est majus quàm quod ex paucioribus et magis unum; nam omnia per partes considerata majora videntur. Quare et pluralitas partium magnitudinem præ se fert: fortius autem operatur pluralitas partium, si ordo absit; nam inducit similitudinem infiniti, et impedit comprehensionem.*

Sophisma istud videtur etiam primo intuitu fallax, et quasi palpabile: siquidem non pluralitas partium tantùm, sed majoritas earundem, poterit constituere totum auctius. Attamen abripit hoc ipsum Sophisma sæpiùs phantasiam; quin etiam insidiatur sensui. Etenim aspectui ipsi brevior videtur via in planitie, ubi nihil intercurrat quod visum frangat, quàm in tali tractu terræ ubi simul conspiciuntur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod signum quod spatium metiri et dividere possit. Sic homini benè nummato, postquàm arcas suas et marsupia diviserit et digesserit, major etiam quàm antea subit divitiarum phantasia. Habet etiam vim in amplificationibus, si res in plures portiones dividatur, atque singulæ seorsùm tractentur. Hoc verò adhuc magis phantasiam

implet, si fiat promiscuè et sine ordine. Confusio enim multitudinis opinionem generat : siquidem quæ ordine ostenduntur, aut proponuntur, tum ipsa magis finita apparent, tum certum præbent argumentum nihil esse prætermisum. At contrà, quæ confusè repræsentantur non solùm in se numerosa putantur, sed et suspicioni locum relinquunt restare adhuc plura quæ omittuntur.

ELENCHUS.

Fallit Sophisma primò, ubi quis ampliozem præceperit de re aliquâ opinionem quàm pro verâ rei ipsius magnitudine. Etenim cùm hoc fit, distributio falsam illam opinionem destruet, et rem in veritate suâ, non autem cum amplificatione, monstrabit. Itaque si quis morbo aut dolore corripiatur, horæ longiores ei videbuntur absque horologio aut clepsydrà, quàm si iisdem mensurentur. Nam si tædium et vexatio morbi tempus videri longius faciunt quàm reverà est, at computatio temporis errorem illum corrigit, et brevius facit quàm opinio illa falsa conceperat. Etiam in planitie, contrà quàm superiùs dictum est, aliquandò evenit. Licèt enim visus in principio viam ostendet breviozem sensui, quia indivisa est ; tamen si ex eo obrepat opinio de longè minori intervallo quàm reperitur, opinionis ejus vanæ frustratio efficiet ut videatur demùm etiam quàm reverà est productior. Itaque si quis opinioni aliqujus falsæ de magnitudine rei cujuspiam velificari cupiat, caveat a distributionibus, sed rem integram utique extollat. Fallit Sophisma secundò, si distributio ea distrahatur, non autem simul obversetur,

aut uno aspectu visum feriat. Itaque si flores in horto aliquo in plures torulos distinguantur, majoris quantitatis speciem præbebunt quàm si omnes in uno toro simul crescerent, modò toruli illi oculis simul subjiciantur; alitè enim unio distributioni distractæ prævalebit. Sic reditus eorum majores videntur, quibus prædia et latifundia sua vicina aut conjuncta sunt. Nam, si sparsim sita sint, non veniunt tam facilè sub aspectum. Fallit Sophisma tertio, propter dignitatem unitatis supra multitudinem. Omnis enim compositio indigentiae in singulis signum est certissimum; ubi illud usu venit,

“Et quæ non prosunt singula, multa juvant.”

Itaque Mariæ partes potiores; “Martha, Martha, attendis ad plurima, unum sufficit.” Hinc illa fabula Æsopi de Vulpe et Fele. Jactabat enim Vulpes quantas artes haberet et effugia, quibus se a canibus eriperet: Felis autem se unico tantùm confidere auxilio dixit, utpotè quæ tenuem scandendi facultatem haberet; quod tamen reliquis illis vulpinis longè præstantius præsidium fuit: undè adagium; “Multa novit Vulpes, sed Felis unum magnum.” Quinetiam in hujus fabulæ significatione morali idem cernitur. Nam potenti et fido amico niti plus præsidii habet, quàm artes et astutiæ complurimæ.

Atque hæc exempli loco sufficient. Superest autem nobis ejusdem Colorum numerus etiam magnus, quos olim adolecentes conguessimus: attamen sine illustrationibus suis atque elenchis, quos hoc tempore concinnare non vacat; ideòque Colores

illos nudos, absque illustrationibus suis (cùm superiores isti vestiti prodeant) proponere minimè nobis consentaneum videtur. Illud interim monemus; rem istam, qualiscunque ea videri possit, haud parvi judicio nostro esse pretii: utpotè quæ ex Philosophiâ Primâ et ex Politicâ, et ex Rhetoricâ participet. Atque de Signis Popularibus sive Coloribus Boni ac Mali apparentis, tam Simplicis quàm Comparati, hactenùs.

Secunda Collectio, quæ pertinet ad Promptuariam, et desideratur, ea est quam Cicero (ut superiùs in Logicâ diximus) innuit; cùm præcipit, ut in promptu habeantur Loci Communes in utramque partem disputati et tractati. Quales sunt, Pro verbis Legis, et Pro sententiâ Legis, &c. Nos verò hoc præceptum etiam ad alia extendimus; ut non solum ad genus Judiciale, sed etiam ad Deliberativum et Demonstrativum adhibeatur. Omninò hoc volumus, Locos omnes quorum frequens est usus (sive ad probationes et refutationes, sive ad suasiones et dissuasiones, sive ad laudes et vituperia spectent) meditados jam haberi; eosque ultimis ingenii viribus, et tanquam improbè et prorsùs præter veritatem, attolli et deprimi. Modum autem hujus Collectionis tam ad usum quàm ad brevitatem optimum fore censemus, si hujusmodi Loci contrahantur in sententias quasdam acutas et concisas; tanquam glomos quosdam, quorum fila in fusiorem discursum, cùm res postulat, explicari possint. Atque similem quandam diligentiam in Senecâ reperimus, sed in hypothesibus sive casibus. Ejus generis, cùm plurima parata habeat

mus, aliqua ad exemplum proponere visum est. Ea autem Antitheta Rerum nominamus.

EXEMPLA ANTITHETORUM.

I. NOBILITAS.

PRO.

Quibus virtus à Genere penitùs insita est, ii jam non mali esse nolunt, sed nequeunt.

Nobilitas laurea, quâ Tempus homines coronat.

Antiquitatem etiam in monumentis mortuis veneramur; quanto magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contempnas, quæ tandem erit differentia inter sobolem hominum et brutorum?

Nobilitas virtutem invidiæ subducit, gratiæ tradit.

CONTRA.

Rarò ex Virtute Nobilitas; rariùs ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Majorum deprecatione ad veniam sæpiùs utuntur, quàm suffragatione ad honores.

Tanta solet esse industria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam statuæ videantur.

Nobiles in stadio respectant nimis sæpè; quod mali cursoris est.

II. FORMA.

PRO.

Deformes Naturam ulcisci solent.

Et Virtus nil aliud,

CON.

Virtus, ut gemma nobilis, meliùs inseritur sine multo auro et ornatu.

quàm Interna Forma; et
Forma nil aliud, quàm
Externa Virtus.

Deformes se a con-
temptu per malitiam uti-
que suam vindicare cu-
piunt.

Forma Virtutes splen-
dere facit, Vitia rubere.

Quod vestis lauta de-
formi, hoc Forma im-
probo.

Similitèr plerùmque le-
ves sunt quos Forma or-
nat, et quos movet.

III. JUVENTUS.

PRO.

Primæ cogitationes et
juvenum consilia plus ha-
bent e Numine.

Senes sibi sapiunt ma-
gis, aliis et reipublicæ mi-
nùs.

Si conspici daretur, ma-
gis deformat animos quàm
corpora Senectus.

Senes omnia metuunt,
præter Deos.

CON.

Juventus pœnitentiæ
campus.

Ingenitus est Juveni-
bus senilis auctoritatis
contemptus, ut quisque
suo periculo sapiat.

Tempus, ad quæ con-
silia non advocatur, nec
rata habet.

Senibus Veneres mu-
tantur in Gratias.

III. VALETUDO.

PRO.

Cura Valetudinis ani-
mum humilem facit et
corpori supplicem.

Corpus sanum hospes
animæ est; ægrum, er-
gastularius.

CON.

Sæpè Convalescere est
sæpè juvenescere.

Excusatio Valetudinis
polychresta; ad quam
etiam sani confugimus.

Nimis arcto fœdere cor-

Nil tam summas actionum promovet, quàm Prospera Valetudo; at contrà Infirmam feriatur nimis.

pus animæ jungit Sanitas. Et lectus magna imperia administravit, et lectica magnos exercitus.

V. UXOR ET LIBERI.

PRO.

Caritas reipublicæ incipit a Familiâ.

Uxor et Liberi disciplina quædam humanitatis; at Cœlibes tetrici et severi.

Cœlibatus et Orbitas ad nil aliud conferunt, quàm ad fugam.

Morti sacrificat, qui Liberos non procreat.

Cetera felices, in Liberis ferè infortunati sunt: ne Divinæ sorti nimiùm appropinquent homines.

CON.

Qui Uxorem duxit, et Liberos suscepit, obsides Fortunæ dedit.

Generare, et Liberi, humana sunt; Creare, et Opera, divina.

Brutorum æternitas soboles; Virorum fama, merita et instituta.

Æconomicæ rationes publicas plerùmque everunt.

Aliquibus fortuna Primi placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

VI. DIVITIÆ.

PRO.

Divitias contemnunt, qui desperant.

Invidia Divitiarum Virtutem effecit Deam.

Dum philosophi dubitant, utrùm ad virtutem

CON.

Divitiarum magnarum vel custodia est, vel dispensatio quædam, vel fama; at nullus usus.

Annon vides lapillis et id genus deliciis fingi pre-

an voluptatem omnia sint referenda, collige instrumenta utriusque.

Virtus per Divitias vertitur in commune bonum.

Cetera bona provinciam habent administrationem, Divitiæ solæ generalem.

tia, ut possit esse aliquis magnarum Divitiarum usus?

Multi dum Divitiis suis omnia vænalia fore crediderunt, ipsi in primis vænerunt.

Non aliud Divitias dixerim, quàm impedimenta virtutis: nam virtuti et necessariae sunt, et graves.

Divitiæ bona ancilla, pessima domina.

VII. HONORES.

PRO.

Honores non tyrannorum (ut loquuntur), sed Providentiæ Divinæ calculi sunt.

Honores faciunt et virtutes et vitia conspicua: itaque illas provocant, hæc refrænant.

Non novit quispiam, quantum in virtutis cursu profecerit; nisi Honores ei campum præbeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus est

CON.

Dum Honores appetimus libertatem exuimus.

Honores dant fere potestatem earum rerum, quas optima conditio est nolle, proxima non posse.

Honorum ascensus arduus, statio lubrica, regressus præceps.

Qui in Honore sunt, vulgi opinionem mutentur oportet, ut seipsos beatos putent.

ad locum, placidus in loco: est autem virtutis locus Honos.

VIII. IMPERIA.

PRO.

Felicitate frui, magnum bonum est; sed eam et aliis impertiri posse, adhuc majus.

Reges non hominum instar, sed astrorum, sunt: nam et in singulos, et in tempora ipsa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis resistere non tantum læsæ majestatis crimen est, sed theomachia quædam.

CON.

Quàm miserum habere nil ferè quod appetas, infinita quæ metuas!

Qui in Imperiis sunt, similes sunt corporibus cœlestibus, quæ magnam venerationem habent, requiem nullam.

Nemo humanæ sortis ad Deorum convivia admittitur, nisi ad ludibrium.

X. LAUS, EXISTIMATIO.

PRO.

Virtutis radii reflexi Laudes.

Laus honor is est, ad quem liberis suffragiis pervenitur.

Honores a diversis politiis conferuntur; sed Laudes ubique sunt libertatis.

CON.

Fama deterior judex quàm nuncia.

Quid viro bono cum salvâ vulgi?

Fama veluti fluvius levitia attollit, solida mergit.

Infimarum virtutum apud vulgus laus est, me-

Vox populi habet aliquid divinum : nam quomodô alitèr tot capita in unum conspirare possint ?

Ne mireris, si vulgus veriùs loquatur quàm honoratiores ; quia etiam tutiùs loquitur.

diarum admiratio ; supremarum sensus nullus.

Laus magis ex ostentatione quàm ex merito, et ventosis magis accedit quàm realibus.

X. NATURA.

PRO.

Consuetudinis progressus est arithmeticus, Naturæ geometricus.

Ut in rebus publicis se habent leges communes erga consuetudines, eodem modo in singulis se habet Natura ad consuetudinem.

Consuetudo contra Naturam quasi tyrannis quædam est ; et citò ac levi occasione corrui.

CON.

Cogitamus secundum Naturam ; loquimur secundum præcepta ; sed agimus secundum consuetudinem.

Natura pedantius quidam est ; Consuetudo magistratus.

XI. FORTUNA.

PRO.

Virtutes apertæ laudes pariunt, occultæ Fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt, facultatum Fortunas.

Fortuna veluti Ga-

CON.

Stultitia unius Fortuna alterius.

In Fortunâ illud præcipuè laudaverim, quòd cum non eligat, non tueatur.

laxia, hoc est, nodus quarundam obscurarum virtutum, sine nomine.

Fortuna saltem ob filias suas honoranda est; Confidentiam scilicèt, et Auctoritatem.

Viri magni, dum inviam virtutum suarum declinârunt, inter Fortunæ cultores reperti sunt.

XII. VITA.

PRO.

Absurdum est accidentia Vitæ magis amare, quam Vitam ipsam.

Præstat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum longum quàm breve.

Absque spatiis Vitæ majoribus nec perficere datur, nec perdiscere, nec pœnitere.

CON.

Philosophi, dum tantum apparatus adversus mortem colligunt, ipsam magis timendam effecerunt.

Mortem homines timeant, quia nesciunt, ut pueri tenebras.

Non invenias inter humanos affectum tam pusillum, qui si intendatur paullò vehementiùs, non mortis metum superet.

Mori velle non tantùm fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam fastidiosus potest.

XIII. SUPERSTITIO.

PRO.

Qui zelo peccant non

CON.

Ut simiæ similitudo

probandi sed tamen amandi sunt.

Mediocritates moralibus debentur, extremitates divinis.

Superstitiosus religiosus designatus.

Fabulosissima quæque portenta cujusvis religionis citiùs crediderim, quàm hæc omnia sine numine fieri.

cum homine deformitatem addit, ita Superstitioni similitudo cum religione.

Quale odium est affectionis in civilibus, tale Superstitionis in divinis.

Præstat nullam habere de Diis opinionem, quàm contumeliosam.

Non Epicuri schola, sed Stoa, veteres republicas perturbavit.

Non cadit in mentem humanam, ut sit merus atheista dogmate; sed magni hypocritæ sunt veri atheistæ, qui sacra perpetuò contrectant, sed nunquam verentur.

XIII. SUPERBIA.

PRO.

Superbia etiam vitiis insociabilis; atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia Superbiâ expelluntur.

Facilis etiam alienis vitiis obnoxius est; Superbus tantùm suis.

CON.

Hedera virtutum ac bonorum omnium Superbia.

Cetera vitia virtutibus tantùm contraria, Superbia sola contagiosa.

Superbia optimâ vitiorum conditione caret, i. e. latebris.

Superbia, si ab aliorum contemptu ad sui contemptum ascendet, fiet demùm philosophia.

Superbus, cùm ceteros contemnit, se interim negligit.

XV. INGRATITUDO.

PRO.

Crimen Ingrati Animi nil aliud est, quàm perspicacia quædam in causam beneficii collati.

Dum Grati erga quosdam esse volumus, nec ceteris justitiam præstamus, nec nobis ipsis libertatem.

Beneficii Gratia eo minus reddenda est, quòd de pretio non constat.

CON.

Crimen Ingrati Animi non suppliciis coërcetur, sed Furiis permittitur.

Arctiora sunt vincula beneficiorum quàm officiorum: quare, qui ingratus, injustus et omnia.

Ea est conditio humana: nemo tam publicâ fortunâ natus est, quin privatæ et gratiæ et vindictæ se omninò debeat.

XVI. INVIDIA.

PRO.

Naturale est exprobrationem fortunæ suæ odisse.

Invidia in rebus publicis tanquam salubris ostracismus.

CON.

Invidia festos dies non agit.

Nemo virtuti Invidiam reconciliaverit præter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Juno Herculem.

XVII. IMPUDICITIA.

PRO.

Zelotypiæ debetur,
quod Castitas sit facta
virtus.

Multâ tristitiâ opus
est, ut quis Venerem rem
seriam putet.

Quid vel diætæ par-
tem, vel munditiæ spe-
ciem, vel superbiæ filiam,
inter virtutes collocas ?

Amorum, ut avium
silvestrium, nulla propri-
etas est, sed jus posses-
sione transfertur.

CON.

Pessima Circes trans-
formatio Impudicitia.

Impudicus prorsûs re-
verentiam sui perdidit ;
quod frænum est omnium
vitiourum.

Omnes ut Paris, qui
formæ optionem faciunt,
prudentiæ et potentiæ
jacturam faciunt.

In veritatem non vul-
garem incidit Alexander,
cùm Somnum et Venerem
mortis arrhabones esse
dixit.

XVIII. CRUDELITAS.

PRO.

Nulla virtutum tam
sæpè rea est, quàm Cle-
mentia.

Crudelitas, si a vindictâ
est, justitia est ; si a peri-
culo, prudentia.

Qui misericordiam ini-
mico impertit, sibi dene-
gat.

Non sæpiùs phleboto-
miæ necessariæ sunt in
curationibus, quàm cædes
in civilibus.

CON.

Cædibus grassari, aut
feræ, aut Furiæ est.

Crudelitas viro bono
semper fabulosa esse vi-
detur, et fictio tragica.

XIX. GLORIA VANA.

PRO.

Qui suas laudes appetit, aliorum simul appetit utilitates.

Qui tam sobrius est, ut nihil alienum curet, vereor ne et publica aliena putet.

Ingenia, in quibus aliquid inane est, faciliùs curam reipublicæ recipiunt.

CON.

Gloriosi semper factiosi, mendaces, mobiles, nimii.

Thraso Gnathonis præda.

Turpe est proco sollicitare ancillam: est autem virtutis ancilla laus.

XX. JUSTITIA.

PRO.

Imperia et politiæ Justitiæ tantùm additamenta sunt: si enim Justitia aliter possit exerceri, illis minimè fuerit opus.

Justitiæ debetur, quòd homo homini sit Deus, non lupus.

Justitia etsi vitia tollere non possit, tamen hoc efficit ut non lædant.

CON.

Si hoc est Justum esse, quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, clementia demùm Justitia est.

Si suum cuique tribuendum est, certè et venia humanitati.

Quid mihi æquitatem narras, cùm sapienti omnia inæqualia sint?

Considera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, et pronuncia Justitiam e republicâ non esse.

Vulgaris ista Justitia politiarum, philosophus

in aulâ: hoc est, facit
tantùm ad reverentiam
imperantium.

XXI. FORTITUDO.

PRO.

Nil terribile nisi ipse
timor.

Nil aut in voluptate
solidum, aut in virtute
munitum, ubi timor infes-
tat.

Qui pericula apertis
oculis intuetur ut exci-
piat, advertit et ut evitet.

Ceteræ virtutes nos a
dominatu liberant vitio-
rum; Fortitudo sola a
dominatu Fortunæ.

CON.

Præclara virtus, velle
perire ut perdas!

Præclara virtus, quam
etiam ebrietas inducit!

Vitæ suæ prodigus,
alienæ periculosus.

Virtus ferreæ ætatis
Fortitudo.

XXII. TEMPERANTIA.

PRO.

Eadem ferè vis absti-
nendi et sustinendi.

Uniformitates, concor-
diæ, et mensuræ motuum
cœlestia sunt, et charac-
teres æternitatis.

Temperantia, velut fri-
gora salubria, animi vires
colligit et firmat.

Exquisiti et vagi sen-

CON.

Negativæ istæ virtutes
non placent: nam inno-
centiam præstant, non
merita.

Languet mens, quæ
excessibus caret.

Amo virtutes, quæ ex-
cellentiam actionis indu-
cunt, non hebetudinem
passionis.

sus narcoticis indigent ;
similitèr et affectus.

Cùm consonantes ani-
mi motus ponis, paucos
ponis : nam pauperis est,
numerare pecus.

Ista “ Non uti ut non
appetas ; Non appetere
ut non timeas ” pusillanimi
sunt et diffidentis.

XXIII. CONSTANTIA.

PRO.

Basis virtutum Con-
stantia.

Miser est, qui qualis
ipse futurus sit non novit.

Imbecillitas humani ju-
dicii rebus ipsis constare
non potest ; quare saltèm
sibi constet.

Etiam vitiis decus aspi-
rat Constantia.

Si ad Fortunæ Incon-
stantiam accedat etiam
Inconstantia mentis, in
quantis tenebris vivitur !

Fortuna tanquam Pro-
teus, si perseveres, ad
formam redit.

CON.

Constantia, ut janitrix
morosa, multa utilia judi-
cia abigit.

Æquum est, ut Con-
stantia res adversas benè
toleret, nam ferè inducit.

Stultitia brevissima
optima.

XXIII. MAGNANIMITAS.

PRO.

Si animus semèl gene-
rosos fines optaverit, sta-

CON.

Magnanimitas est vir-
tus poëtica.

tim non modò virtutes
circumstant, sed et nu-
mina.

Virtutes ex habitu, aut
præceptis, gregales sunt ;
ex fine heroïcæ.

XXV. SCIENTIA, CONTEMPLATIO.

PRO.

Ea demùm voluptas
est secundum naturam,
cujus non est satietàs.

Dulcissimus prospec-
tus in errores aliorum sub-
jacentes.

Quàm bonum est orbes
mentis habere concentri-
cos universo !

Omnes affectus pravi
falsæ æstimationes sunt ;
atque eadem sunt bonitas
et veritas.

CON.

Contemplatio speciosa
inertia.

Benè cogitare non mul-
to melius est, quàm benè
somniaire.

Orbem Numen curat,
tu patriam.

Vir politicus etiam
Contemperationes serit.

XXVI. LITERÆ.

PRO.

Si de rebus minutis
Libri scripti forent, vix
ullus esset experientiæ
usus.

Lectio est conversatio
cum prudentibus ; actio
ferè cum stultis.

CON.

In Academiis discunt
credere.

Quæ unquam Ars do-
cuit tempestivum Artis
usum ?

Sapere ex regulâ et ex
experientiâ, planè con-

Non inutiles Scientiæ existimandæ sunt, quarum in se nullus est usus, si ingenia acuunt et ordinant.

trariæ rationes sunt; ut qui alteri assuefactus sit, ad alterum sit ineptus.

Artis sæpissimè ineptus usus est, ne sit nullus.

Hoc ferè omnes Academici habent, ut ex quâlibet re soleant agnoscere quod sciant, et non addiscere quod nesciant.

XXVII. PROMPTITUDO.

PRO.

Opportuna prudentia non est, quæ celeris non est.

Qui citò errat, citò errorem emendat.

Qui ex composito et non obitèr prudens est, nil magni facit.

CON.

Prudentia non altè petitur, quæ præstò est.

Prudentia, ut vestis, levis quæ expedita.

Cujus consilia non maturat deliberatio, nec prudentiam ætas.

Quæ ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

XXVIII. TACITURNITAS IN SECRETIS.

PRO.

Taciturno nil reticetur; quia omnia tutò communicantur.

Qui facilè loquitur quæ scit, loquitur et quæ nescit.

CON.

Varietas morum optimè animum collocat in secreto.

Taciturnitas confessoris virtus.

Secretis etiam mysteria debentur.

Taciturno omnia reticentur; quia silentium rependitur.

Tectus ignoto proximus.

XXIX. FACILITAS.

PRO.

Amo virum alieno affectui obnoxium, sed tamen iudicium ab obsequio revocantem.

Flexibilem esse, ad naturam auri proximè accedit.

CON.

Facilitas iudicii quædam inepta privatio.

Facilium beneficia debita videntur; negationes, injuriæ.

Sibi gratiam habet, qui a Facili aliquid impetrat.

Facilem omnes difficultates premunt, nam omnibus se implicat.

Facilis ferè se recipit cum pudore.

XXX. POPULARITAS.

PRO.

Prudentibus eadem ferè placent; at stultorum varietati occurrere, prudentiæ est.

Colere Populum, est coli.

Qui ipsi magni viri sunt, neminem unum ferè habent quem vereantur, sed Populum.

VOL. VIII.

CON.

Qui valdè cum stultis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui turbæ placet, ferè et turbas miscet.

Nil moderatum vulgo gratum est.

Infima assentatio est, assentatio vulgi.

B B

XXXI. LOQUACITAS.

PRO.

Qui silet aut alios habet
pro suspectis, aut suspec-
tus est ipse sibi.

Custodiæ omnes infeli-
ces, miserrima silentii.

Silentium stultorum vir-
tus. Itaque rectè ille si-
lenti: "Si prudens es, stul-
tus es; si stultus, prudens."

Silentium, veluti nox,
insidiis opportunum.

Cogitationes in proflu-
ente sanissimæ.

Silentium solitudinis
genus.

Opinionem se venditat,
qui silet.

Silentium nec pravas
cogitationes egerit, nec
bonas distribuit.

CON.

Silentium verbis et gra-
tiam addit et auctorida-
tem.

Silentium, veluti som-
nus quidam, alit pruden-
tiam.

Silentium fermentatio
cogitationum.

Stilus prudentiæ Silen-
tium.

Silentium ambit veri-
tatem.

XXXII. DISSIMULATIO.

PRO.

Dissimulatio compen-
diaria sapientia.

Non idem dicere, sed
idem spectare, debemus.

Etiam in animo defor-
mis nuditas.

CON.

Cùm cogitare secundum
rerum veritatem non pos-
simus, at loquamur secun-
dum cogitationem.

Quibus Artes Civiles
supra captum ingenii sunt,

Dissimulatio et decori
est, et præsidio.

Sepes consiliorum dissi-
mulatio.

Aliqui bono suo fallun-
tur.

Qui indissimulantèr
omnia agit, æquè decipit :
nam plurimi aut non ca-
piunt, aut non credunt.

Indissimulatio nihil a-
liud, quàm animi impo-
tentia.

iis Dissimulatio pro pru-
dentiâ erit.

Qui dissimulat, præci-
puo ad agendum instru-
mento se privat, i. e.
Fide.

Dissimulatio Dissimu-
lationem invitat.

Qui dissimulat, liber
non est.

XXXIII. AUDACIA.

PRO.

Docet improbare qui
verecundatur.

Quod actio oratori, id
Audacia viro civili; pri-
mum, secundum, tertium.

Confitentem verecun-
diam amo, accusantem odi.

Confidentia morum ani-
mos promptiùs sociat.

Placet obscurus vultus,
et perspicua oratio.

CON.

Audacia stultitiæ viator.
Inverecundia inutilis ni-
si ad imposturam.

Confidentia stultorum
imperatrix, prudentium
scurra.

Audacia est stupor qui-
dam sensûs, cum malitiâ
voluntatis.

XXXIII. CÆRIMONIÆ, PUNTOS, AFFECTATIO.

PRO.

Vultûs et gestûs decora
moderatio, verum condi-
mentum virtutis.

CON.

Quid deformius, quàm
scenam in vitam trans-
ferre?

Si et in verbis vulgo paremus, quid ni in habitu et gestu?

Qui in levibus et quotidianâ consuetudine decus non retinet, sit licet vir magnus, nôris tamen hunc tantùm certis horis sapere.

Virtus et prudentia, sine punctis, velut peregrinæ linguæ sunt; nam vulgò non intelliguntur.

Qui vulgi sensum per congruitatem non novit, is si nec per observationem noverit, omnium stultissimus est.

Puncti, translatio sunt virtutis in linguam vernaculam.

Ex ingenuitate decorum, ex arte odium.

Magis placent cerussatæ buccæ et calamistrata coma, quàm cerussati et calamistrati mores.

Qui animum ad tam exiles observationes applicat, magnæ cogitationis capax non est.

Affectatio ingenuitatis putredo lucens.

XXXV. JOCI.

PRO.

Oratorum ara Jocus.

Qui in omnibus modestum leporem miscet, libertatem animi retinet.

Res est supra opinionem politica, facilè transire a Joca ad serium, a serio ad Jocum.

CON.

Jocos deformitatum ac concinnitatum aucupes quis non contemnat?

Rerum magnitudinem eluere Joco, improbum artificium est.

Jocos tum considera, cum risu destituti sunt.

Veritatis aliàs non per-
venturæ sæpè vehiculum
Jocus.

Faceti isti ferè non pe-
netrant ultra superficiem
rerum, ubi Joci sedes est.

Ubi Jocus ad seria mo-
menti aliquid habet, ibi
levitas puerilis est.

XXXVI. AMOR.

PRO.

Annon vides omnes se
quærere? At Amans so-
lus se invenit.

Non est melior ordina-
tio animi, quàm ex impe-
rio affectûs alicujus in-
signis.

Qui sapit, desiderium
quærat: nam qui non ali-
quid insignitè appetit, ei
omnia ingrata sunt et
tædio plena.

Quidni in unitate ac-
quiescat unus?

CON.

Amori multum debet
scena, nihil vita.

Nil tam varii nominis
est quàm Amor: nam res
aut tam stulta est ut se
nesciat, aut tam turpis ut
se fuce condat.

Odi istos Mono-Phron-
tistas.

Angusta admodùm con-
templatio Amor.

XXXVII. AMICITIA.

PRO.

Eadem facit Amicitia
quæ fortitudo, sed sua-
viùs.

Suave condimentum
omnium bonorum Amici-
tia.

CON.

Qui Amicitias arctas
copulat, novas necessitates
sibi imponit.

Animi imbecilli est, par-
tiri fortunam.

Pessima solitudo, non
veras habere Amicitias.

Digna malæ fidei ultio,
Amicitias privari.

XXXVIII. ADULATIO.

PRO.

Adulatio magis ex more,
quàm ex malitiâ.

Laudando instituere,
semper Formula fuit de-
bita potentioribus.

CON.

Adulatio stilus servo-
rum.

Adulatio calx vitiorum.
Adulatio aucupii illud
genus, quod similitudine
vocis aves fallit.

Adulationis deformitas
comica, nocumentum tra-
gicum.

Auribus mederi difficil-
limum.

XXXIX. VINDICTA.

PRO.

Vindicta privata justi-
tia agrestis.

Qui vim rependit legem
tantùm violat, non homi-
nem.

Utilis metus ultionis
privatæ; nam leges nimi-
ùm sæpè dormiunt.

CON.

Qui injuriam fecit, prin-
cipium malo dedit; qui
reddidit, modum abstulit.

Vindicta, quo magis
naturalis eo magis cœr-
cenda.

Qui facilè injuriam red-
dit, is fortassè tempore,
non voluntate posterior
erat.

XL. INNOVATIO.

PRO.

Omnis medicina Innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus Tempus: quidni igitur Tempus imitemur?

Exempla remota inepta sunt, recentia corrupta et ambitiosa.

Imperitis et contentiosis permittite, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem in familiam introducunt, digniores ferè sunt posteris; ita Novationes rerum plerumque præstant iis, quæ ad exempla fiunt.

Morosa morum retentio res turbulenta est, æque ac Novitas.

Cùm per se res mutantur in deterius, si consilio in melius non mutantur, quis finis erit mali?

Moris servi Temporis ludibria.

CON.

Novi partus deformes sunt.

Nullus auctor placet, præter Tempus.

Nulla Novitas absque injuriâ; nam præsentia convellit.

Quæ usu obtinuère, si non bona, at saltèm apta inter se sunt.

Quis Novator Tempus imitatur; quod Novationes ita insinuat, ut sensus fallant?

Quod præter spem evenit, cui prodest minùs acceptum, cui obest, magis molestum.

XLI. MORA.

PRO.

Fortuna multa festinanti vendit, quibus Morantem donat.

Dum initia rerum amplecti properamus, umbras prensamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo committenda sunt, extrema Briareo.

CON.

Occasio primùm ansam vasis porrigit, deindè ventrem.

Occasio instar Sibyllæ minuit oblatum, pretium auget.

Celeritas Orci galea.

Quæ maturè fiunt, iudicio fiunt; quæ serò, per ambitum.

XLII. PRÆPARATIO.

PRO.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, finit oportunitatem ut speret.

Parvis apparatibus non Fortuna, sed Prudentia emitur.

CON.

Optimus terminus parandi, prima occasio agendi.

Nemo speret se Fortunam apparatu ligare posse.

Alteratio apparatûs et actionis, politica sunt; distinctio, tumida et infelix.

Magnus apparatus prodigius et temporis, et rerum.

XLIII. PRINCIPIIS OBSTARE.

PRO.

Plura pericula fallunt,

CON.

Docet periculum pro-

quàm vincunt.

Minùs operis est periculo remedium adhibere, quàm progressum ejus observare et custodire.

Non jam leve est periculum, si leve videatur.

gredi, qui accingitur, et periculum figit remedio.

Etiam in remediis periculorum levia pericula subsistunt.

Præstat cum paucis remediis, quæ invaluerunt, rem habere, quàm cum minis singulorum.

XLIV. CONSILIA VIOLENTA.

PRO.

Qui lenem istam prudentiam amplectuntur, iis augmenta mali salubria sunt.

Necessitas, quæ Violenta consulit, eadem exsequitur.

CON.

Omne remedium Violentum prægnans novi mali.

Violenta consilia nemo dat, præter Iram et Metum.

XLV. SUSPICIO.

PRO.

Diffidentia nervi prudentiæ; at Suspicio medicamentum arthriticum.

Meritò ejus fides suspecta est, quam Suspicio labefacit.

Suspicio fragilem fidem solvit, fortem intendit.

CON.

Suspicio fidem absolvit.

Suspicionum intemperies est mania quædam civilis.

XLVI. VERBA LEGIS.

PRO.

Non est interpretatio,

CON.

Ex omnibus verbis eli-

sed divinatio, quæ recedit a litterâ.

Cùm receditur a litterâ, index transit in legislatorem.

ciendus est sensus, qui interpretetur singula.

Pessima tyrannis lex in equuleo.

XLVII. PRO TESTIBUS CONTRA ARGUMENTA.

PRO.

Secundum oratorem, non secundum causam pronunciat, qui Argumentis nititur.

Qui Argumentis potiùs credit quàm Testibus, etiam ingenio magis debet fidere quam sensui.

Tutum foret Argumentis credere, si homines nihil absurdi facerent.

Argumenta, cùm sint contra Testimonia, hoc præstant; ut res mira videatur, non autem ut vera.

CON.

Si Testibus credendum sit contra Argumenta, sufficit tantùm judicem esse non surdum.

Argumenta antidotum contra venena Testimoniorum.

Iis probationibus tutissimò creditur, quæ rarissimè mentiuntur.

Atque hæc Antitheta, quæ nunc proposuimus, fortassè tanti non fuerint; sed cùm jam olim parata et collecta a nobis essent, noluimus diligentia nostræ juvenilis fructum perire: præsertim cùm, si quis acutiùs introspiciat, semina sint, non flores. In illo autem adolescentiam planè spirant, quòd sint in

Morali sive Demonstrativo genere uberiora, in Deliberativo et Judiciali perpauca.

Tertia Collectio, quæ pertinet ad Promptuariam, atque etiam desideratur, est ea quam vocare placet Formularum Minorum. Illæ autem sunt veluti vestibula, posticæ, ante-cameræ, re-cameræ, transitus, &c. orationis, quæ indiscriminatim omnibus subjectis competere possint. Quales sunt Præfationes, Conclusiones, Digressiones, Transitiones, Promissiones, Declinationes, et plurima ejusmodi. Quemadmodum enim in ædificiis plurimum facit et ad voluptatem et ad usum, ut frontispicia, gradus, ostia, fenestræ, aditus, transitus, et hujusmodi commodè distribuuntur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta et interpositiones istæ (si decorè et peritè formentur et collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, universæ orationis structuræ adjiciant. Harum Formularum exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutiùs iisdem immorabimur. Etsi enim sint res haud exigui usûs, tamen cùm nihil in his addamus de nostro, sed tantùm Formulas nudas ex Demosthene aut Cicerone aut alio quopiam selecto Auctore describamus, inferius quiddam videntur quàm ut in eo tempus teramus.

EXEMPLA FORMULARUM MINORUM.

CONCLUSIO DELIBERATIVÆ.

Sic et culpam præteritam fas erit redimere, et futuris incommodis eâdem operâ prospicere.

PARTITIONIS ACCURATÆ COROLLARIUM.

Ut omnes intelligant nihil me et subterfugere voluisse reticendo, aut obscurare dicendo.

TRANSITIO CUM MONITO.

Verùm hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes et respectantes relinquamus.

PRÆ-OCCUPATIO CONTRA OPINIONEM INVETERATEM.

Faciam ut intelligatis in totâ caussâ quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflaverit.

Hæc pauca enumerâsse, ad exempla satis fuerit; cum quibus appendices Rhetoricæ, quæ ad Promptuariam spectant, concludimus.

CAPUT. IV.

Appendices generales duæ Traditivæ; Critica, et Pædagogica.

SUPER SUNT duæ Appendices Traditivæ in genere; altera Critica, altera Pædagogica. Sicut enim pars Traditivæ præcipua in Scriptione Librorum consistit, ita pars ejus relativa in Librorum versatur Lectione. Lectio autem vel magistrorum ope regitur, vel industriâ cujusque propriâ perficitur; atque huic rei inserviunt Doctrinæ illæ, quas diximus, duæ.

Ad Criticam spectant primò Auctorum probatorum limata Correctio et emendata Editio; quibus et ipsorum auctorum honor vindicatur, et studiosis lumen præfertur. Quâ tamen in re studiis haud parum detrimenti intulit quorundam hominum dili-

gentia temeraria. Criticis enim haud paucis mos est, ubi incidunt in quidpiam quod non intelligunt, vitium statim in exemplari supponere; veluti in illo loco Taciti: cum quaedam Colonia jus asyli apud senatum assereret, narrat Tacitus non æquis admodum auribus quæ ab iis proferebantur fuisse ab imperatore et senatu audita: itaque legati caussâ diffusi bonam pecuniæ summam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocigaretur; hoc itaque pacto res obtinuit. "Tum (inquit Tacitus) dignitas et antiquitas Coloniae valuit:" quasi argumenta, quæ antea levia videbantur accedente pretio novum tum pondus accepissent. At Criticus quidam, non ex infimis, verbum Tum expunxit, et Tantum reposuit. Atque hæc prava Criticorum consuetudine factum est, ut (quod non-nemo prudentèr notavit) exemplaria maximè castigata sint sæpenumero minimè omnium casta. Quin-immò, ut verum dicamus, nisi Critici fuerint eruditi in Scientiis illis, de quibus Libri ab ipsis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundò ad Criticam spectant Authorum Interpretatio et Explicatio, Commentarii, Scholia, Notæ, Spicilegia, et similia. In istiusmodi autem laboribus pessimus ille Criticorum nonnullos quasi morbus invasit, ut multa ex obscurioribus transilient, in satis verò perspicuis ad fastidium usque immorentur et exspatiantur. Scilicèt non tam illud agitur, ut auctor ipse illustretur, quàm ut Criticus ille multiplicem suam eruditionem et variam lectionem ubique arreptâ occasione ostentet. Optandum in primis foret (licèt hæc res ad Traditivam principalem, non ad

Appendices pertineat) ut qui argumenta obscuriora et nobiliora pertractet scriptor, suas ipse explanationes subjungat; ut et textus ipse digressionibus aut explanationibus non abrumpatur, et notæ a scriptoris mente non recedant. Cujusmodi quidpiam suspiramus de Theone Euclidis.

Tertiò ad Criticam spectat (quod etiam nomen eidem indidit) de Auctoribus quos edunt breve aliud quod judicium interponere, et illos cum ceteris scriptoribus qui eadem tractant comparare; ut per hujusmodi censuram studiosi et de librorum delectu moneantur, et ad ipsam lectionem eorum instructiores accedant. Atque hoc ultimum est Criticorum tanquam cathedra, quam certè nostrâ ætate nobilitârunt viri nonnulli magni, majores certè nostro judicio quàm pro modulo Criticorum.

Ad Pædagogicam quod attinet, brevissimum foret dictu, Consule scholas Jesuitarum: nihil enim, quod in usum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omninò " Institutionem Pueritiæ et Juventutis Collegiatam probamus; non in ædibus privatis, non sub ludi-magistris tantum. Adest adolescentulis in Collegiis æmulatio major erga æquales; adest quoque ipse vultus et aspectus virorum gravium, quod facit ad verecundiam, et teneros animos etiam a principio conformat ad exemplar: denique sunt quidem plurima Educationis Collegiatæ commoda. In Ordine autem et Modo disciplinæ, illud in primis consuluerim; ut caveatur a compendiis, et a præcocitate quâdam doctrinæ, quæ ingenia reddat audacula, et

magnos profectus potiùs ostendet quàm faciat. Quin
 et favendum nonnihil ingeniorum libertati, ut si quis
 quæ ex more disciplinæ sunt faciat, et simul tempus
 ad alia in quæ propensus est suffuretur, ne utiquè co-
 hibeatur. Porrò operæ pretium fuerit diligentèr ani-
 madvertere (quod fortassè adhuc non fuerit notatum)
 esse duos assuefaciendi et exercendi et præparandi
 ingenia modos, eosque tanquam antistrophos. Alter
 incipit a facilioribus, et ad magis ardua paullatim
 deducit; alter ab initio duriora imperat et urget, ut
 iis obtentis, facilioribus quis etiam suaviter perfungi
 possit. Alia enim est methodus, incipere natare
 cum utribus qui sublevent, alia incipere saltare cum
 calceis ponderosis qui aggravent. Neque facile est
 dictu, quantum harum methodorum prudens inter-
 mixtio conferat ad promovendas tam animi quàm
 corporis facultates. Itèm applicatio et delectus stu-
 diorum, pro naturâ ingeniorum quæ erudiuntur, res
 est singularis et usûs et iudicii; quam etiam benè et
 verè notatam et perspectam magistri parentibus
 adolescentium debent, ut de genere vitæ, cui filios
 suos destinant, consulere possent. Verùm et illud
 attentius paullò observandum non tantùm in iis, ad
 quæ naturâ quisque suâ fertur, longè maximos fieri
 profectus; sed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ
 quis maximè fuerit inhabilis, reperiri in studiis ad
 hoc propriè delectis remedia et curationes. Exempli
 gratiâ; si cuiquam ingenium tale sit quale est avium,
 ut facilè abripiatur, nec per moram (qualem oportet)
 intentum esse sustineat; remediùm huic rei præbe-

bunt Mathematica, in quibus si evagetur paullò mens, de integro renovanda est demonstratio. Etiam exercitiorum, in erudiendo, partes liquet esse vel maximas. At illud a paucis notatum est, quòd exercitiornm debeat esse non solùm prudens institutio, sed etiam prudens intermissio. Optimè siquidem Cicero notavit, “ quòd in exercitiis, plerùmque exerceri contingat non minùs vitia quàm facultates,” adeò ut malus habitus quandòque simul acquiratur et se insinuet cum bono. Itaque tutius est intermittere exercitia, et subindè repetere, quàm assiduè continuare et urgere. Verùm de his satis. Sunt certè hæ res primo aspectu minùs grandes et solennes, sed fructuosæ tamen et efficaces. Quemadmodùm enim in plantis ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum plurimum faciunt injuriæ aut auxilia, quæ iisdem cùm teneræ fuissent intervenerint; quemadmodùm etiam incrementa illa immensa Imperii Romani meritò a quibusdam attribuuntur, virtuti et prudentiæ sex illorum Regum, qui eidem in pueritiâ suâ veluti tutores fuerunt aut nutritii: sic certè cultura et institutio annorum puerilium aut teneriorum eas habet vires, licèt latentes et minimè in cujusvis observationem incurrentes, quas neque temporis diuturnitas neque laborum assiduitas et contentio postea ætate maturiore possint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam notare facultates vel mediocres, si in magnos viros aut res magnas inciderint, graves et insignes interdùm producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum me-

morabile; quod eò magis adducimus, quia Jesuitæ eandem diciplinam non videntur aspernari, sano (ut nobis videtur) judicio. Atque est res, quæ si sit professoria, infamis est: verùm disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem Actionem Theatralem: quippè quæ memoriam roborat, vocis et pronunciationis tonum atque efficaciam temperat, vultum et gestum ad decorum componit, fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes assuefacit. Erit autem exemplum e Tacito desumptum Vibuleni cujusdam, olim histrionis, tunc temporis autem militantis in legionibus Pannonicis. Ille sub excessu Augusti seditionem moverat, ita ut Blæsus præfectus aliquos ex seditiosis in carcerem conjiceret. Milites verò, impressione factâ, illos effractis carceribus liberârunt. At Vibulenus, apud milites concionabundus, sic orsus est; "Vos (inquit) his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis; sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis nocte proximâ jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris. Ne hostes quidem sepulturam invident. Cùm osculis, cùm lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant." Quibus verbis invidiæ ac consternationis nimium quantum concivit; adeò ut nisi brevi posteà innotuisset nihil horum fuisse, quin etiam fratrem eum nunquam habuisse, vix a præ-

fecto milites manus abstinuissent: ille verò rem totam, tanquàm fabulam, in scenâ peregit.

Nunc verò ad colophonem pervenimus tractatûs nostri de Doctrinis Rationalibus. In quibus, licèt a Partitionibus receptis interdum recesserimus, nemo tamen existimet nos illas omnes improbare Partitiones quibus usi non sumus. Duplex enim nobis imponitur necessitas partitiones mutandi. Una, quia hæc duo, nimirùm res naturâ proximas in unam classem redigere, et res ad usum promendas conjicere in unum cumulum, sine ipso et intentione sunt omninò diversa. Exempli gratiâ; secretarius aliquis regis aut reipublicæ in musæo chartas suas ita proculdubiò distribuit, ut quæ similis sint naturæ simul componat; veluti fœdera seorsùm, mandata, litteras ab exteris, litteras domesticas, et similia, seorsùm omnia: contrâ, in scrinio aliquo particulari illas simul componit, quas, licèt diversi generis sunt, simul tamen usui fore existimet. Sic nimirùm, in hoc universali Scientiæ repositoio, nobis pro naturâ rerum ipsarum Partitiones erant instituendæ; cùm tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, Partitiones fuisset secuti usui et praxi potiùs accommodatas. Altera necessitas Partitiones mutandi est, quia Desideratorum ad Scientias adjectio, et eorum cum reliquis in integrum corpus redactio, etiam per consequentiam Scientiarum ipsarum Partitiones transtulit. Nam, demonstrationis gratiâ, esto quod Artes quæ habentur rationem habeant numeri 15, adjectis autem Desideratis numeri 20. Dico quòd

partes numeri 15, non sunt eædem partes quæ numeri 20. Nam partes numeri 15, sunt 3 et 5; partes verò numeri 20 sunt 2, 4, 5, et 10.

Itaque patet, quòd hæc alitèr fieri

non potuerint. Atque de

Scientiis Logicis hæc

dicta sint.

FRANCISCI BACONI
B A R O N I S

DE

VERULAMIO,
VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

DIGNITATE ET AUGMENTIS SCIENTIARUM.

LIBER SEPTIMUS.

AD REGEM SUUM.

CAPUT I.

*Partitio Ethicæ in Doctrinam de Exemplari, et Geor-
gica Animi. Partitio Exemplaris (scilicet Boni)
in Bonum Simplex, et Bonum Comparatum. Par-
titio Boni Simplicis in Bonum Individuale, et Bonum
Communioneis.*

PERVENTUM est, Rex optime, ad Ethicam, quæ Volun-
tatem Humanam intuetur et tractat. Voluntatem
gubernat recta ratio, seducit bonum apparens;
Voluntatis stimuli affectus, ministri organa et motus
voluntarii. De hâc Salomon, "Ante omnia (inquit)
custodi, Fili, cor tuum; nam indè procedunt actiones
vitæ." In hujus Scientiæ pertractatione, qui de eâ
scripserunt perindè mihi fecisse videntur, ac si quis

scribendi artem tradere pollicitus pulcra tantùm exhibeat exemplaria litterarum tam simplicium quàm copulatarum; de calamo verò ducendo, aut modis characteres efformandi, nihil præcipiat. Ita et isti proposuerunt nobis exemplaria bella et luculenta, atque descriptiones sive imagines accuratas Boni, Virtutis, Officiorum, Felicitatis tanquam vera objecta et scopos voluntatis et appetitûs humani: verùm quomodò quis possit optimè ad hos scopos (excellentes sanè, et benè ab illis positos) collimare, hoc est, quibus rationibus et institutis animus ad illa assequenda subigi et componi possit, aut nihil præcipiant, aut perfunctoriè et minùs utilitèr. Disserramus quantùm libuerit virtutes morales in animo humano esse habitualitèr, non naturalitèr: distinguamus sollenniter inter spiritus generosos et vulgus ignobile; quòd illi rationum momentis, hi præmio aut pœnâ, ducantur: præcipiamus ingeniosè animum humanum, ut rectificetur, instar bacilli in contrariam partem inclinationis suæ flecti oportere; aliaque insuper hujusmodi hinc indè spargamus: longè tamen abest, ut hæc et alia id genus absentiam rei excusent, quam modò requirimus.

Hujusce neglectûs causam haud aliam esse reor quàm latentem illum scopulum, ad quem tot Scientiæ naviculæ impingentes naufragia passæ sunt; nimirùm, quòd fastidiant scriptores versari in rebus vulgatis et plebeiis, quæ nec satùs subtiles sint ad disputandum, nec satùs illustres ad ornandum. Sanè haud facilè quis verbis assequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipsum quod dicimus; quòd homi-

nes ingenitâ superbîâ et gloriâ vanâ eas materias tractationum eosque modos tractandi sibi delegerint, quæ ingenia ipsorum potiùs commendent quàm lectorum utilitatibus inserviant. Optimè Seneca, "Nocet illis eloquentia, quibus non rerum facit cupiditatem, sed sui:" siquidem scripta talia esse debent, ut amores documentorum ipsorum, non doctorum excitent. Ii igitur rectâ incedunt viâ, qui de consiliis suis id prædicare possint quod fecit Demosthenes, atque hâc clausulâ ea concludere; "Quæ si feceritis, non oratorem duntaxât in præsentîâ laudabitis, sed vosmetipsos etiam non ita multo post statuerum vestrarum meliore." Ego certè, Rex optime, ut de meipso quod res est loquar; et in iis quæ nunc edo, et in iis quæ in posterum meditor, dignitatem ingenii et nominis mei (si qua sit) sæpiùs sciens et volens projicio, dum commodis humanis inserviam: quique architectus fortassè in Philosophiâ et Scientiis esse debeam, etiam operarius et bajulus et quidvis demùm fio; cùm haud pauca, quæ omnino fieri necesse sit, alii autem ob innatam superbiam subterfugiant, ipse sustineam et exsequar. Verùm (ut ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt sibi Philosophi in *Ethicâ*, massam quandam materiæ splendidam et nitentem, in quâ potissimùm vel ingenii acumen vel eloquentiæ vigorem venditare possint. Quæ verò practicam maximè instruunt, quandoquidè tam bellè ornari non possint, maximâ ex parte omiserunt.

Neque tamen debuerant viri tam eximii desperâsse de fortuna simili ei, quam poëta Virgilius

et sibi spondere ausus, et reverà consecutus est; qui non minorem eloquentiæ, ingenii, et eruditionis gloriam adeptus est in explicando observationes agriculturæ, quàm Æneæ res gestas heroicas enarrando:

“ Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm sit, et angustis his addere rebus honorem.”

Certè, si seriò hominibus cordi sit non in otio scribere quæ per otium legantur, sed reverà vitam activam instruere et subornare, Georgica ista animi humani non minore in pretio apud homines haberi debeant; quàm heroicæ illæ effigies Virtutis, Boni, et Felicitatis, in quibus tam operosè est insudatum.

Partiemur igitur Ethicam in doctrinas principales duas; alteram de Exemplari sive Imagine Boni, alteram de Regimine et Culturâ Animi, quam etiam partem Georgica Animi appellare consuevimus. Illa Naturam Boni describit, hæc Regulas de animo ad illam conformando præscribit.

Doctrina de Exemplari (quæ Boni Naturam in-tuetur et describit) Bonum considerat aut Simplex, aut Comparatum, aut Genera, inquam, Boni, aut Gradus. In posteriore horum disputationes illas infinitas et speculationes circa Boni supremum gradum; quem Felicitatem, Beatitudinem, Summum Bonum vocitârunt (quæ ethnicis instar theologiæ erant) Christiana tandem fides sustulit, et missas fecit. Quemadmodum enim Aristoteles ait, “ Adolescentes posse etiam beatos esse, sed non alitèr quàm spe;” eodem modo, a Christianâ fidè edocti, debemus nos omnes minorum et adolescentum loco statuere, ut

non aliam felicitatem cogitemus quàm quæ in spe sita est.

Liberati igitur bonis avibus ab hâc Doctrinâ, tanquam de cœlo ethnicorum (quâ in parte proculdubiò elevationem naturæ humanæ attribuerunt majorem, quàm cujus illa esset capax; videmus enim quali cothurno Seneca; “ Verè magnum habere fragilitatem hominis, securitatem Dei”), reliqua certè ab illis circa Doctrinam Exemplaris tradita, minore aut veritatis aut sobrietatis jacturâ, magnâ ex parte recipere possumus. Etenim, quod ad Naturam Boni Positivi et Simplicis spectat, illam certè pulcherrimè et ad vivum veluti in tabulis eximiis depinxerunt, Virtutum et Officiorum figuras, posituras, genera, affinitates, partes, subjecta, provincias, actiones, dispensationes, diligentissimè sub oculos repræsentantes. Neque hic finis: nam hæc omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine et vivacitate et suasionum dulcedine, commendârunt atque insinuârunt. Quinetiam, quantum verbis præstari possit, eadem contra pravos et populares errores et insultus fidelissimè muniverunt. Quatenùs verò ad Naturam Boni Comparati, huic rei etiam nullo modo defuerunt; in constituendis trinis illis Ordinibus Bonorum, in collatione Vitæ Contemplativæ cum Activâ, in discriminatione Virtutis cum Reluctatione et Virtutis jam Securitatem nactæ et confirmatæ, in conflictu et pugnâ Honesti et Utilis, in Virtutum inter se libramine, nimirùm cui quæque præponderet, et similibus. Adeò ut hanc partem de Exemplari insignitèr excultam jam esse, et antiquos

in eâ re mirabiles se viros præstitisse, reperiam : ita tamen, ut philosophos longo post se intervallo reliquerit pia et strenua theologorum diligentia, in Officiis, et Virtutibus Moralibus, et Casibus Conscientiæ, et Peccati Circumscriptionibus pensitandis et determinandis exercitata.

Nihilo seciùs, ut ad Philosophos redeamus, si illi (antequàm ad populares et receptas notiones Virtutis, Vitii, Doloris, Voluptatis, et ceterorum se applicassent) supersedissent paullispèr, et radices ipsas Boni et Mali et radicem illarum fibras indagassent ; ingentem meo iudicio lucem illis omnibus, quæ postea in inquisitionem ventura fuissent, affudissent : ante omnia, si Naturam Rerum non minùs quàm Axiomata Moralia consulissent, doctrinas suas minùs prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cùm ab illis aut omninò omissum aut confusè admodùm tractatum fuerit, nos brevitàr retractabimus, et fontes ipsos rerum moralium aperire et purgare conabimur ; antequàm ad Doctrinam de Culturâ Animi, quam ponimus ut Desideratam, perveniamus. Hoc enim, ut arbitramur, Doctrinam de Exemplari novis quodammodò viribus donabit.

Inditus est atque impressus unicuique rei appetitus ad duplicem Naturam Boni : alteram, qua res Totum quiddam est in seipsâ ; alteram, quâ est Pars Totius alicujus majoris. Atque posterior hæc illâ alterâ dignior est et potentior, cùm tendat ad conservationem Formæ Amplioris. Nominetur prima Bonum Individuale, sive Suitatis ; posterior Bonum Communionis. Ferrum sympathiâ particulari fertur

ad magnetem: at si paullò ponderosius fuerit, amorès illos deserit, et tanquam bonus civis et amator patriæ terram petit, regionem scilicèt connaturalium suorum. Ulteriùs paullò pergamus: corpora densa et gravia terram petunt, congregationem magnam corporum densorum; attamen, potiùs quàm natura rerùm divulsionem patiat, et detur (ut loquuntur) vacuum, corpora hujusmodi in sursùm ferentur, et cessabunt ab officio suo erga terram, ut præstent officium suum mundo ipsi debitum: ita quasi perpetuò obtinet, ut conservatio Formæ magis Communis minores appetitus in ordinem redigat. At prærogativa ista Boni Communions signatur præcipuè in homine, si non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeii Magni dictum; qui, quo tempore Romam fames premeret, annonæ importandæ præpositus vehementissimè autem ab amicis interpellatus, ne mari atroce tempestate ingruente se committeret, illud tantùm respondit; "Necesse est ut eam, non ut vivam:" adeò ut vitæ desiderium, quod in individuo maximum est, amore et fide in rempublicam apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla omnibus sæculis reperta est vel philosophia, vel secta, vel religio, vel lex aut disciplina, quæ in tantum Communions Bonum exaltavit, Bonum verò Individuale depressit, quantum sancta fides Christiana: undè liquidò pateat unum eundemque Deum fuisse, qui creaturis leges illas Naturæ, hominibus verò legem Christianam dedisset. Propterea legimus nonnullos ex electis et sanctis viris optasse se potiùs erasos ex Libro Vitæ,

quàm ut salus ad fratres suos non perveniret; *ecstasi* quâdam caritatis, et impotenti desiderio Boni Communions, incitati.

Hoc positum, ita ut immotum maneat et inconcussum, nonnullis ex gravissimis in Morali Philosophiâ controversiis finem imponit. Primò enim quæstionem illam determinat, de Vitâ Contemplativâ Activæ præferendâ; idque contra sententiam Aristotelis. Omnes siquidem rationes, quæ ab illo pro Contemplativâ afferuntur, Bonum privatum respiciunt, atque individui tantùm ipsius voluptatem aut dignitatem; quibus in rebus Contemplativa palmam haud dubiè reportat. Etenim Contemplativa non absimilis est comparationi, quâ usus est Pythâgoras, ut philosophiæ et contemplationi honorem ac decus assereret. Qui ab Hierone, quisnam esset, interrogatus respondit; " Hieronem non latere, si fortè unquam Olympicis certaminibus interfuisse, id ibi loci contingere, ut veniant eò alii fortunæ suæ in agonibus periculum facturi; alii verò ut mercatores, ad merces distrahendas; alii ut amicos undique confluentes convenirent, et epulis ac hilaritati indulgerent; alii denique ut ceterorum essent spectatores: se autem unum esse ex illis, qui spectandi gratiâ venerit." Verùm homines nôsse debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo et Angelis solùm convenire ut spectatores sint. Neque sanè fieri potuit, ut hâc de re dubitatio in ecclesiâ unquam suscitaretur (utcùnque plurimis in ore fuerit dictum illud, 'pretiosa in oculis Domini mors sanctorum ejus,' ex quo loco mortem illam civilem, et instituta vitæ monasticæ et regularis attollere so-

eant), nisi illud etiam unâ subesset, quòd vita illa monastica merè Contemplativa non sit, verùm planè in Officiis Ecclesiasticis versetur; qualia sunt jugis oratio, et votorum sacrificia Deo oblata, librorum itèm theologicorum multo in otio conscriptio ad legis divinæ doctrinam propagandam; quemadmodum et Moses fecit, cùm per tot dies in montis secessu moratus esset. Quin etiam Henoch ab Adamo septimus, qui videtur fuisse princeps Vitæ Contemplativæ (etenim cum Deo ambulâsse perhibetur), nihilominùs Ecclesiam prophetiæ libro, qui etiam a Sancto Judâ citatur, dotavit. Contemplativam verò quòd attinet meram, et in seipsâ terminatam, quæque radios nullos sive caloris sive luminis in societatem humanam diffundat, nescit eam certè Theologia.

Determinat etiam quæstionem, tantâ contentione agitatam, inter scholas Zenonis et Socratis ex unâ parte, qui felicitatem in virtute aut solâ aut adornatâ (cujus semper in officiis vitæ partes potissimæ) collocârunt, et reliquas complures sectas et scholas ex alterâ parte; veluti scholas Cyrenaïcorum et Epicureorum, qui eam in voluptate constituerunt, virtutem autem (sicut fit in comœdiis aliquibus, ubi hera cum famulâ vestem mutet) planè ancillam statuerunt, utpotè sine quâ voluptati commodè ministrari non posset: nec minùs illam alteram Epicuri scholam quasi reformatam, quæ felicitatem nihil aliud esse prædicabat quàm animi tranquillitatem et serenitatem, a perturbationibus liberi et vacui; ac si Jovem de solio deturbare vellent et Saturnum cum aureo sæculo reducere, quandò neque æstas nec bruma

fuissent; non ver, nec autumnus; sed una et æqualis aëris temperies: denique et illam explosam Pyrrhonis et Herilli scholam, qui sitam autumaverunt felicitatem in scrupulis quibusque animi prorsus eliminandis; nullam statuentes fixam et constantem boni aut mali naturam, sed actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo motu puro et irrefracto, aut contra cum aversatione et reluctatione, prodirent; quæ tamen opinio in hæresi Anabaptistarum revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus et instinctus spiritûs, et constantiam vel vacillationem fidei. Liquet autem ista, quæ recensuimus, omnia ad privatam animorum tranquillitatem et complacentiam, nullo modo autem ad Bonum Communions, spectare.

Porro redarguit etiam Philosophiam Epicteti, qui hoc utitur præsupposito; felicitatem in iis poni debere quæ in potestate nostrâ sunt, ne scilicet fortunæ et casibus simus obnoxii; quasi verò non multo fuerit felicius in rectis et generosis intentionibus et finibus, qui publicum bonum amplectantur, successu destitui et frustrari, quàm in omnibus quæ ad privatam tantùm fortunam nostram referuntur voti perpetuò compotes fieri. Sicut Consalvus, Neapolim digito militibus indicans, generosâ voce testatus est; "Multo sibi optatiùs fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum ruere; quàm unius pedis recessu, vitam in multos annos producere." Cui etiam concinit Cœlestis Dux et Imperator, qui pronunciavit 'Conscientiam bonam juge esse convivium;' quibus verbis apertè significat mentem bonarum intentionum

sibi consciam, utcunquē successū careat, verius et purius et naturæ magis consentaneum præbere gaudium, quàm universum illum apparatus, quo instrui possit homo, vel ut desideriiis suis fruatur, vel ut animo conquiescat.

Redarguit itidè Philosophiæ abusum illum, circa Epicteti tempora grassari cœptum: nempe quòd Philosophia versa fuerit in genus quoddam vitæ professorium, et tanquam in artem; quasi scilicèt institutum Philosophiæ esset, non ut perturbationes compescerentur et exstinguerentur, sed ut causæ et occasiones ipsarum evitarentur et summoverentur; ideòque particularis quædam vitæ ratio ad hoc obtinendum ineunda esset: introducendo sanè tale genus sanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore, cujus meminit Aristoteles; illum scilicèt nihil aliud per totam vitam egisse quàm ut valetudinem curaret, et proindè ab infinitis rebus abstineret corporis interim usu quasi multatus: ubi si hominibus officia societatis consecrari cordi sit, illa demùm valetudo maximè est expetenda quæ quaslibet mutationes et impetus quoscunque ferre et vincere queat. Eodem modo et animus ille demùm verè et propriè sanus et validus censendus est, qui per plurimas et maximas tentationes et perturbationes perrumpere potest. Ita ut optimè Diogenes dixisse visus sit, qui eas vires animi laudârit quæ non ad cautè abstinendum sed ad fortitèr sustinendum valerent; quæque animi impetum etiam in maximis præcipitiis cohibere possint, quæque (id quod in equis benè subactis laudatur)

præsent, ut brevissimo spatio et sistere se et vertere possint.

Postremò, redarguit idem teneritudinem quandam et ineptitudinem ad morigerandum, in nonnullis ex antiquissimis philosophis et maximè in veneratione habitis notatam; qui nimis facilè se a rebus civilibus subduxerint, ut indignitatibus et perturbationibus se exuerent, atque magis suâ opinione illibati et tanquam sacrosancti viverent: ubi consentaneum esset, constantiam hominis verè moralis talem fore, qualem idem Consalvus in homine militari requirebat; nimirum ut honor ejus contexeretur tanquam e telâ crassiore, minimèque tam tenui ut quidvis illud vellere et lacerare possit.

CAPUT II.

Partitio Boni Individualis, vel Suitatis, in Bonum Activum, et Bonum Passivum. Partitio Boni Passivi in Bonum Conservativum, et Bonum Perfectivum. Partitio Boni Communionis in Officia Generalia, et Respectiva.

REPETAMUS igitur jam et persequamur primùm Bonum Individuale, et Suitatis. Illud partiemur in Bonum Activum, et Bonum Passivum. Etenim hæc quoque differentia Boni (non absimilis certè illis appellationibus, quæ Romanis in Œconomicis erant familiares, Promi scilicèt et Condi) in universâ rerum naturâ impressa reperitur: præcipuè autem se pro-
dit in duplici rerum creaturarum appetitu; altero se

Conservandi et Muniendi, altero se Multiplicandi et Propagandi. Atque hic posterior, qui Activus est et veluti Promus, potentior videtur et dignior; ille autem prior, qui Passivus est, et veluti Condus, inferior censi potest. Etenim in universitate rerum Natura cœlestis præcipuè Agens est, at Natura terrestri Patiens. Etiam in delectationibus animantium major voluptas est generandi, quàm pascendi. In Oraculis quoque Divinis pronuntiatur “*Beatius esse dare, quàm accipere.*” Quin et in vitâ communi nemo invenitur ingenio tam molli et effeminato, quin pluri faciat aliquid quod ei in votis erat perficere et ad exitum perducere, quàm sensualitatem aliquam aut delectamentum. Atque ista quidem Boni Activi præ-eminentia in immensum exaltatur ex intuitu conditionis humanæ, quòd sit et mortalis et Fortunæ ictibus exposita. Nam si in voluptatibus hominum posset obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet propter securitatem et moram. Quandoquidè autem videmus hùc rem recidere, ‘*Magni æstimamus mori tardiùs; et Ne glories de crastino, nescis partum diei;*’ mirum minimè est, si omni contentione feramur ad ea quæ temporis injurias non reformident. Ea verò nulla esse possunt, præter opera nostra; sicut dicitur, “*Opera eorum sequuntur eos.*” Est et altera præ-eminentia Boni Activi haud exigua, et indita et sustentata ex eo affectu qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret; amor scilicèt novitatis, aut varietatis. Ille verò in sensuum voluptatibus (quæ Boni Passivi pars sunt vel maxima) angustus

admodum est, nec latitudinem habet aliquam insignem: "Cogita quamdiu eadem feceris; cibus, somnus, ludus, per hunc circulum curritur; mori velle non tantum fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam fastidiosus potest." At in actis vitæ nostræ, et institutis, et ambitionibus, insignis est varietas; eaque multâ cum voluptate percipitur, dum inchoamus, progredimur, interquiescimus, regredimur ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtineamus, et hujusmodi; ut verè admodum dictum sit, "Vita sine proposito languida et vaga est." Quod simul et prudentibus et stultissimis competit, ut ait Salomon; "Pro desiderio quærit cerebrosus, omnibus immiscet se." Quinetiam videmus reges potentissimos, ad quorum nutum quæcunque sensibus grata sunt parari possent, nihilominus procurasse sibi interdum desideria humilia et inania (quemadmodum cithara fuit Neroni, gladiatoria Commodo, Antonino aurigatio, et alia aliis); quæ tamen ipsis fuerint omni affluentiam voluptatum sensualium potiora. Tanto voluptatem majorem affert ut aliquid agamus, quam ut fruamur.

Illud interim paullò attentius notandum est, Bonum Activum Individuale a Bono Communionis prorsus differre, quanquam nonnunquam ambo coincidunt. Quamvis enim Bonum istud Individuale Activum sæpè opera beneficentiæ, quæ ex Virtutibus Communionis est, pariat et producat; illud tamen interest, quòd illa opera ab hominibus plurimis fiant non animo alios juvandi aut beandi, sed planè propter se, atque potentiam et amplitudinem propriam. Id

quod optimè cernitur, quandò Bonum Activum in aliquid impingit, quod sit Bono Communionis contrarium. Siquidem gigantea illa animi conditio, quâ abripiuntur magni isti orbis terrarum perturbatores qualis fuit L. Sylla, et plurimi alii (licèt in modulo longè minore) qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices et ærumnosi sint prout sibi fuerint amici vel inimici, atque ut mundus tanquam ipsorum præferat imaginem (quæ vera est Theomachia); hæc inquam ipsa aspirat ad Bonum Activum Individuale, saltèm apparens, etsi a Bono Communionis omnium maximè recedat.

At Bonum Passivum partiemur in Bonum Conservativum, et Bonum Perfectivum. Etenim inditus est unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad Bonum Suitatis, sive Individui: primus, ut se conservet; secundus, ut se perficiat; tertius, ut se multiplicet sive diffundat. Atque hic postremus appetitus ad Bonum Activum refertur, de quo jam modò diximus. Supersunt igitur reliqua tantum duo, quæ diximus, Bona; ex quibus præcellit Perfectivum. Minus enim quiddam est, conservare rem in suo statu; majus verò, eandem ad naturam sublimiorem evehere. Reperiuntur siquidem per res universas naturæ aliquæ nobiliores, ad quarum dignitatem et excellentiam naturæ inferiores aspirant, veluti ad origines et fontes suos. Sic de hominibus, non malè cecinit ille;

“ Igneus est ollis vigor, et cælestis origo.”

Homini enim assumptio, aut approximatatio ad divinam

aut angelicam naturam, est formæ suæ perfectio. Cujus quidem Boni Perfectivi prava et præpostera imitatio pestis est ipsa vitæ humanæ, et turbo quidam rapidus qui omnia abripit et subvertit: nimirum, dum homines, exaltationis vice formalis atque essentialis, cœcâ ambitione advolent ad exaltationem tantummodò localem. Quemadmodum enim ægri, remedium mali sui non inventientes, de loco in locum corpus agitant et volvunt, quasi ex mutatione loci a seipsis abscedere, et internum malum effugere possint; eodem modo evenit in ambitione ut homines, simulacro quodam falso naturæ suæ exaltandæ abrepti, nihil aliud adipiscantur quàm loci quandam celsitudinem et fastigium.

Bonum verò Conservativum nihil aliud est, quàm Receptio et Fruitio rerum naturæ nostræ congruentium. Hoc verò Bonum, licèt maximè sit simplex et nativum, tamen ex Bonis videtur mollissimum atque infimum. Quin et hoc ipsum Bonum recipit differentiam nonnullam; circa quam partim vacillavit judicium hominum, partim omissa est inquisitio Boni; siquidem Fruitionis, sive (quod vulgò dicitur) Jucundi, dignitas et commendatio aut in sinceritate Fruitionis sita est, aut in ejusdem vigore; quorum alterum inducit et præstat æqualitas, alterum autem varietas et vicissitudo: alterum minorem habet mixturam mali, alterum impressionem magis fortem et vividam Boni. Ceterum horum utrum melius, ambigitur; deïn, num natura humana utrumque simul apud se retinere possit, non inquiritur.

Atque quantum ad id de quo ambigitur, ventilari

coepit illa controversia inter Socratem et sophistam quendam. Ac Socrates quidem asserebat, Felicitatem sitam esse in animi pace constante et tranquillitate; sophista verò in hoc, ut quis multum appetat, et multum fruatur. Quin et ab argumentis delapsi sunt ad convitia; dicente sophistâ Felicitatem Socratis stipitis vel lapidis esse felicitatem; e contrâ Socrate, sophistæ Felicitatem, felicitatem esse scabiosi, qui perpetuò pruriret et scalperet. Neque tamen desunt utrique sententiæ sua firmamenta. Nam Socrati assentitur vel Epicuri schola ipsa, quæ virtutis ad Felicitatem partes esse maximas non diffiteatur. Quod si ita sit, certo certius est virtutis majorem esse usum in perturbationibus sedandis, quàm in rebus cupitis adipiscendis. Sophistæ autem nonnihil suffragari videtur assertio illa, cujus a nobis mentio modò facta est, quòd videlicet Bonum Perfectivum Bono Conservativo sit superius; quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videantur sensim perficere: quod licet vere non faciant, tamen et motus ipse in circulo speciem nonnullam præ se fert Motûs Progressivi.

At secunda questio (num scilicet natura humana non possit et animi tranquillitatem, et fruendi vigorem, simul retinere) ritè definita priorem illam reddit otiosam et supervacaneam. Annon enim videmus haud rarò animos nonnullorum ita factos et compositos, ut voluptatibus afficiantur vel maximè cùm adsint, et tamen earum jacturam non gravatè ferant? Ita ut series illa philosophica, 'Non uti, ut non appetas; non appetere, ut non metuas,' videatur esse

pusilli cujusdam animi et diffidentis. Sanè doctrinæ pleræque philosophorum videntur esse paullò timidiore, et cavere hominibus plusquàm natura rerum postulat; veluti cùm mortis formidinem medendo augent. Etenim, cùm nihil aliud ferè vitam humanam faciant quàm mortis quandam præparationem et disciplinam, quomodò fieri possit, ut ille hostis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem muniendi nullus sit finis? Meliùs poëta (ut inter ethnicos);

“ Qui finem vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ.”——

Similitèr et in omnibus annisi sunt Philosophi animum humanum reddere nimis uniformem et harmonicum, eum motibus contrariis et extremis minimè assuefaciendo. Cujus caussam arbitror fuisse, quòd ipsi vitæ se privatæ dedicârunt, a negotiis et aliorum obsequiis immuni et liberæ. Quin potiùs imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui, si fortè in gemmâ inveniatur nubecula aliqua aut glaciecula, quæ ita posset eximi ut magnitudini lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt, alitèr verò intactam eam relinquunt. Pari ratione, serenitati animorum ita consulendum est, ut non destruatur magnanimitas. Atque de Bono Individuali, hactenùs.

Postquàm igitur de Bono Suitatis (quod etiàm Particulare, Privatum, Individuale, appellare solemus) jam dixerimus, repetamus Bonum Communions, quod Societatem intuetur. Istud nomine Officii

vocari consuevit. Siquidem vocabulum Officii magis propriè attribuitur animo benè disposito erga alios ; vocabulum Virtutis animo intra se rectè formato et composito. Verùm ista pars, primo intuitu, Scientiæ Civili deberi videtur. Attamen, si diligentius attendas, non ita : siquidem tractat regimen et imperium uniuscujusque in seipsum, neutiquam verò in alios. Atque sicut in Architecturâ alia res est postes, trabes, et ceteras ædificii partes efformare, et ad ædificandi usum præparare ; alia autem easdem ad invicem aptare et compaginare : sicut etiam in Mechanicis, instrumentum aut machinam fabricare et conficere, non idem est quod fabricatum erigere, movere, et in opere ponere : sic doctrina de conjugatione ipsâ Hominum in Civitate, sive Societate, differt ab eâ quæ eos reddit ad hujusmodi Societatis commoda conformes et benè affectos.

Ista pars de Officiis etiam in duas portiones tribuitur ; quarum altera tractat de Officio Hominis in Communi, altera de Officiis Specialibus et Respectivis pro singulorum professione, vocatione, statu, personâ, et gradu. Harum primam satis excultam, diligentèrque a veteribus et aliis explicatam, jam antea retulimus : alteram quoque, sparsim quidem tractatam, licèt non in corpus aliquod integrum Scientiæ digestam reperimus. Neque tamen hoc ipsum, quod sparsim tractetur, reprehendimus ; quinimmò de hoc argumento per partes scribi longè consultius existimamus. Quis enim tantâ fuerit vel perspicaciâ vel confidentiâ, ut de Officiis Peculiaribus et Relativis singulorum ordinum et conditionum peritè et ad

vivum disceptare et definire possit, aut sustineat? Tractatus autem, qui experientiam non sapiunt, sed ex notitiâ rerum generali et scholasticâ tantummodò deprompti sunt de rebus hujusmodi, inanes plerùmque evadunt et inutiles. Quamvis enim aliquandò contingat spectatorem ea animadvertere quæ lusorem fugiant, atque jactetur proverbium quoddam magis audaculum quàm sanum, de censurâ vulgi circa actiones principum, "Stantem in valle optimè perlustrare montem;" optandum tamen in primis esset, ut non nisi expertissimus et versatissimus quisque se hujusmodi argumentis immisceret. Hominum enim speculativorum in materiis activis lucubrationes iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur quàm dissertationes Phormionis de bellis æstimatæ sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro somniis et deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus ad suum munus aut artem pertinentibus libros conscribunt; quòd scilicèt in illis ipsis Sparti suis ornandis, atque attollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere librorum piaculum foret non meminisse (honoris caussâ) excellentissimi illius operis, a Majestate tuâ elucubratî, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra se cumulavit ac recondidit thesauros, tam conspicuos quàm occultos, Theologiæ, Ethicæ, et Politicæ; insigni cum aspersione aliarum artium: estque meo judicio inter scripta, quæ mihi perlegere contigerit, præcipuè sanum et solidum. Non illud ullo loco aut inventionis fervore æstuat, aut indiligentiæ frigore torpet

aut dormitat: non vertigine aliquandò corripitur, unde in ordine suo servando confundatur aut excidat: non digressionibus distrahitur ut illa, quæ nihil ad rhombum sunt, exspatiatione aliquâ flexuosâ complectatur: non odoramentorum aut pigmentorum fucis adulteratur, qualibus illi utuntur qui lectorum potiùs delectationi quàm argumenti naturæ inseruiunt: ante omnia verò, spiritu valet istud opus non minùs quàm corpore; utpotè, quod et cum veritate optimè consentiat, et ad usum sit accommodatissimum. Quinetiam vitio illo, de quo paullo antè diximus (quod si in alio quopiam, in rege certè et scripto de Majestate regiâ tolerandum fuerit) omnino caret; nempè, quòd culmen et fastigium regium non immodicè aut invidiosè extollat. Siquidem Majestas tua regem non depinxit aliquem Assyriæ aut Persiæ gloriâ et externo fastu nitentem et coruscantem; sed verè Mosem, aut Davidem, pastores scilicèt populi sui. Neque verò mihi unquam memoriâ excidet dictum quoddam verè regium, quod in lite gravissimâ terminandâ Majestas tua, pro sacro illo quo præditus es spiritu, ad populos regendos pronunciavit; nimirùm, “Reges juxta leges regnorum suorum gubernacula tractare, quemadmodum et Deus juxta leges naturæ: et æquè rarò prærogativam illam suam, quæ leges transcendit, ab illis usurpandam, ac a Deo videmus usurpari potestatem miracula patrandi.” Nihilò tamen seciùs ex libro illo altero a Majestate tuâ conscripto, De Liberâ Monarchiâ, satìs omnibus innotescit non minùs Majestati tuæ cognitam esse et perspectam plenitu-

dinem potestatis regiæ, atque ultimitates (ut scholastici loquuntur) jurium regalium, quàm officii et muneris regii limites et cancellos. Non dubitavi igitur in medium adducere librum illum, a Majestatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primum et maximè illustre tractatum de peculiaribus et respectivis officiis. Quo de libro, quæ a me jam dicta sunt, dixissem profectò, si ante annos mille a rege quopiam conscriptus fuisset. Neque verò me movet decorum illud, quod vulgò præscribitur, ne quis coràm laudetur; modo laudes illæ nec modum excedant, nec intempestivè aut nullâ datâ occasione tribuantur. Cicero certè, in luculentissimâ illâ oratione suâ pro M. Marcello, nihil aliud agit quàm ut exhibeat tabulam quandam singulari artificio depictam de laudibus Cæsaris, licèt coram ipso oratio illa haberetur. Quod et Plinius Secundus fecit erga Trajanum. Itaque jam ad propositum revertamur.

Pertinet porrò ad hanc partem de Officiis Respective Vocationum et Professionum singularum doctrina alia, tanquam priori relativa sive opposita; nimirum de Fraudibus, Cautelis, Imposturis, et Vitiis ipsarum: siquidem depravationes et vitia officiis et virtutibus opponuntur. Neque omninò de his, in plurimis scriptis et tractatibus, siletur; sed sæpè ad illa notanda, saltèm obitèr, excurritur. At quo tandem modo? Per satiram scilicèt, et Cynicè (more Luciani) potiùs quàm seriò et gravitèr. Etenim plus operæ impenditur, ut pleraque in artibus etiam utilia et sana maligno dente vellicentur, et ad ludi-

brium hominibus exponantur, quàm ut quæ in iisdem corrupta sunt et vitiosa secernantur a salubribus et incorruptis. At optimè Salomon; "Quærenti derisorii Scientiam ipsa se abscondit, sed studioso fit obviàm." Quicumque enim ad Scientiam accedat, animo irridendi et aspernandi, inveniet proculdubiò quæ cavilletur plurima, ex quibus verò doctior fiat perpauca. Verùm tractatio hujus, de quo loquimur, argumenti gravis et prudens, atque cum integritate quâdam et sinceritate conjuncta, inter munitissima virtutis ac probitatis propugnacula videtur numeranda. Nam sicut fabulosè perhibetur de basilisco, si primus quempiam conspexerit, illicò hominem perimit, si quis illum prior, basiliscus perit; pari ratione fraudes, imposturæ, et malæ artes, si quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur, quòd si illæ prævenerint, tum verò non aliàs periculum creant. Est itaque quod gratias agamus Machiavello et hujusmodi scriptoribus, qui apertè et indissimulantèr proferunt quid homines facere soleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo potest, ut conjungatur serpentina illa prudentia cum innocentia columbinâ, nisi quis mali ipsius naturam penitùs pernoscant. Absque hoc enim deerunt virtuti sua præsidia et munimenta. Immò, neque ullo modo possit vir bonus et probus malos et improbos corrigere et emendare, nisi ipse priùs omnia malitiæ latibula et profunda exploraverit. Etenim qui judicio planè corrupto sunt et depravato, hoc habent, ut præsupponant honestatem in hominibus ab inscitia et simplicitate

quâdam morum oriri, atque ab eo tantùm, quòd fides habeatur concionatoribus et pædagogis; itèm libris præceptis moralibus, et iis qui vulgò prædicantur et decantantur sermonibus. Adeò ut nisi planè perspiciant opiniones suas pravas, ac corrupta et detorta principia, non minùs illis, qui hortantur et admonent, quàm sibi ipsis esse explorata et cognita, probitatem omnem morum et consiliorum aspernentur: juxta oraculum illud Salomonis mirabile; “Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus.” Hanc autem partem de Cautelis et Vitiis Respectivis inter Desiderata numeramus, eamque nomine Satiræ Seriæ, sive Tractatûs de Interioribus Rerum, appellabimus.

Etiam ad doctrinam de Officiis Respectivis pertinent Officia Mutua inter Maritum et Uxorem, Parentes et Liberos, Dominum et Servum; similiter leges Amicitiae, et Gratiitudinis; necnon civiles obligationes Fraternitatum, Collegiorum; etiam vicinitatis ac similibus; verum intelligatur hoc semper illa istic tractari, non quatenùs sunt partes Societatis Civilis (id enim ad Politicam refertur), sed quatenùs animi singulorum ad illa Societatis Vincula tuenda instrui et prædisponi debeant.

At doctrina de Bono Communionis (quemadmodum et illa de Individuali) Bonum tractat non tantum simpliciter, sed et comparatè; quò spectat Officia perpendere inter hominem et hominem, inter casum et casum, inter privata et publica, inter tempus præsens et futurum. Sicut videre est in animad-

versione illâ severâ et atroci L. Brutí contra filios suos, illam a plerisque in cœlum laudibus efferrí; at alius quispiam dixit,

“ Infelix, utcunque ferent ea fata minores.”

Id ipsum licet intueri in cœnâ illâ, ad quam invitati sunt M. Brutus, C. Cassius, et alii. Illic enim cùm ad animos explorandos, circa conspirationem in caput Cæsaris intentam, quæstio astuté mota esset ‘ Num licitum foret tyrannum occidere?’ ibant convivæ in opiniones diversas; dum alii dicerent, planè licere, quòd servitus ultimum esset malorum: alii minimè, quòd tyrannus minùs exitialis esset quàm bellum civile: tertium autem genus, veluti ex scholâ Epicuri asserebat, indignum esse prudentes periclitari pro stultis. Verùm plurimi sunt casus de Officiis Comparatis, inter quos frequentèr ille intervenit; “ utrùm a justitiâ deflectendum sit propter salutem patriæ, aut hujusmodi aliquod insigne bonum in futuro?” Circa quem Jason Thessalus dicere solebat; “ Aliqua sunt injustè facienda, ut multa justè fieri possint:” verùm replicatio in promptu est; “ Auctorem præsentis Justitiæ habes; sponsorem futuræ non habes.” Sequantur homines, quæ in præsentia bona et justa sunt, futura Divinæ Providentiæ remittentes. Atque circa doctrinam de Exemplari, sive de Bono, hæc dicta sint.

CAPUT III.

Partitio Doctrinæ de Culturâ Animi, in Doctrinam de Characteribus Animorum, de Affectibus et de Remediis sive Curationibus. Appendix Doctrinæ ejusdem, de Congruitate inter Bonum Animi et Bonum Corporis.

NUNC igitur, postquàm de Fructu Vitæ (sensu intelligimus philosophico) verba fecerimus; superest ut de Culturâ Animi quæ ei debetur dicamus; sine quâ pars prior, nihil aliud videtur quàm imago quædam aut statua, pulchra quidem aspectu, sed motu et vitâ destituta. Cui sententiæ Aristoteles ipse disertis verbis suffragatur; "Necesse est igitur de virtute dicere, et quid sit, et ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem nôsse, acquirendæ autem ejus modos et vias ignorare. Non enim de virtute tantùm, quâ specie sit, quærendum est; sed et quomodò sui copiam faciat; utrumque enim volumus, et rem ipsam nôsse, et ejus compotes fieri: hoc autem ex voto non succedet, nisi sciamus et ex quibus, et quo modo." Verbis adeò expressis, atque etiam iteratò, hanc partem inculcat, quam tamen ipse non persequitur. Hoc similiter illud est, quod Cicero Catoni Juniori veluti laudem non vulgarem attribuit; quòd scilicèt Philosophiam amplexus esset, "Non disputandi causâ, ut magna pars, sed ita vendi." Quamvis autem, pro temporum in quibus vivimus socordiâ paucis curæ sit, ut animum sedulò colant et componant, et vitæ rationem ad normam aliquam instituant (secundum illud Senecæ, "de

partibus vitæ quisque deliberat, de summâ nemo;” adeò ut hæc pars censi possit supervacua); illud tamen minimè nos movet ut eam intactam relinquamus, quin potiùs cum illo Hippocratis aphorismo concludimus; “Qui gravi mórbo correpti dolores non sentiunt, iis mens ægrotat.” Medicinâ illis hominibus opus est, non solùm ad curandum morbum, sed ad sensum expergefaciendum. Quod si quis objiciat animorum curationem Theologiæ sacræ munus esse, verissimum est quod asserit; attamen Philosophiam Moralem in famulitium Theologiæ recipi instar ancillæ prudentis et pedissequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præstò sit et ministret, quid prohibeat? Etenim quemadmodùm in Psalmo habetur, “quòd oculi ancillæ perpetuò ad manus dominæ respiciunt,” cùm tamen minimè dubium sit, quin haud pauca ancillæ judicio et curæ relinquuntur; eodem modo et Ethica obsequium Theologiæ omninò præstare debet, ejusque præceptis morigera esse; ita tamen ut et ipsa, intra suos limites, haud pauca sana et utilia documenta continere possit.

Hanc igitur partem (quandò præstantiam ejus in animo recolo) in Corpus Doctrinæ nondùm redactam non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cùm inter Desiderata collocemus, aliquâ ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hâc re (sicut et in universis, quæ spectant ad practicam) ratio nobis est subducenda, quid in nostrâ sit potestate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero verò applicatio tantùm. Agricolaë nullum est imperium aut in

naturam soli, aut in aëris temperies; itidè nec medico aut in crasin et constitutionem naturalem ægri, aut in accidentium varietatem. At in Culturâ Animi, et morbis ejus persanandis, tria in considerationem veniunt; Characteres diversi Dispositionum, Affectus, et Remedia; quemadmodum et in corporibus medicandis proponuntur illa tria, Complexio sive Constitutio ægri, Morbus, et Curatio. Ex illis autem tribus, postremum tantùm in nostrâ potestate situm est, priora duo non itè. Verùm et in illis ipsis, quæ in potestate nostrâ non sunt, non minùs diligens facienda est inquisitio quàm in illis quæ potestati nostræ subjiuntur. Etenim illorum perspicax et accurata cognitio substernenda est doctrinæ de Remediis, ut eadem commodiùs et feliciter applicentur. Neque enim vestis corpori aptari possit, nisi mensura corporis ante excipiatur.

Primus igitur articulus doctrinæ de Culturâ Animi versabitur circa diversos Characteres Ingeniorum, sive Dispositionum. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propensionibus in virtutes et vitia, aut etiam in perturbationes et affectus, sed de magis intrinsicis et radicalibus. Sanè subit animum etiam in hâc parte nonnunquam admiratio, quod a scriptoribus, tam Ethicis quàm Politicis, ut plurimùm neglecta aut prætermissa sit, cùm utrique scientiæ clarissimum luminis jubar affundere possit. In Traditionibus Astrologiæ non inscitè omninò distincta sunt ingenia et dispositiones hominum, ex prædominantia planetarum; quòd alii a naturâ facti sint ad Contemplationes, alii ad Res Civiles, alii ad Militiam,

alii ad Ambitum, alii ad Amores, alii ad Artes, alii ad genus vitæ varium. Itèm apud poëtas (heroïcos, satiricos, tragicos, comicos) sparguntur ubique simulacra ingeniorum, licèt ferè cum excessu et præter modum veritatis. Quin et hoc ipsum argumentum, de Diversis Characteribus Ingeniorum, est ex iis rebus in quibus sermones hominum communes (quod valdè rarò, interdùm tamen contingit) libris ipsis sunt prudentiores. At longè optima hujus tractatûs suppellex et silva peti debet ab Historicis prudentioribus: neque tamen ab elogiis tantùm, quæ sub obitum personæ alicujus illustris subnectere solent; sed multò magis ex corpore integro Historiæ, quotiès hujusmodi persona veluti scenam conscendat. Illa enim intertexta imago potior videtur descriptio, quàm elogi censura: qualis habetur apud T. Livium, Africani et Catonis Majoris; apud Tacitum, Tiberii, Claudii, et Neronis; apud Herodianum, Septimii Severi; apud Philippum Comineum, Lodovici undecimi Gallorum Regis; apud Franciscum Guicciardinum, Ferdinandi Hispani, Maximiliani Cæsaris, et Leonis et Clementis Pontificum. Isti enim scriptores harum personarum, quas sibi depingendas deligerunt, effigies quasi perpetuò intuentes, nunquam ferè rerum gestarum ab ipsis mentionem faciunt, quin et aliquid insuper de naturâ ipsorum inspergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, Relationes de Conclavibus Pontificum Characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt; sicut et Litteræ legatorum, de consiliariis principum. Fiat itaque ex eâ, quam diximus, materiâ, quæ certè fertilis est et

copiosa, tractatus diligens et plenus. Neque verò volumus, ut characteres isti in Ethicis (ut fit apud Historicos, et Pœtas, et in sermonibus communibus) excipiantur, tanquam imagines civiles integræ, sed potiùs ut imaginum ipsarum lineæ et ductus magis simplices, quæ inter se compositæ et commixtæ quas-cunque effigies constituunt; quot et quales eæ sint et quomodò inter se connexæ et subordinatæ; ut fiat tanquam artificiosa et accurata ingeniorum et animorum dissectio, atque ut dispositionum in hominibus individuis secreta prodantur, atque ex eorum notitiâ curationum animi præcepta rectiùs instituantur.

Neque verò Characteres Ingeniorum ex naturâ impressi recipi tantùm in hunc tractatum debent, sed et illi qui aliàs animo imponuntur ex Sexu, Ætate, Patriâ, Valetudine, Formâ, et similibus: atque insupèr illi, qui ex Fortunâ; veluti Principum, Nobilium, Ignobilium, Divitum, Pauperum, Magistratum, Idiotarum; Felicium, Ærumnosorum, et hujusmodi. Videmus enim Plautum miraculi loco habere, quòd senex quis sit beneficus; "Benignitas, hujus, ut adolescentuli est." D. autem Paulus, severitatem disciplinæ erga Cretenses præcipiens ("Increpa eos durè") ingenium gentis ex Pœtâ accusat, "Cretenses semper mendaces, malæ bestię, ventres pigri." Sallustius id in regum ingeniis notat, quòd apud eos frequens sit contradictoria appetere; "Plerùmque regiæ voluntates, ut vehementes sunt, sic mobiles sæpèque ipsæ sibi adversæ." Tacitus observat honores et dignitates ingenia hominum in deterius sæpiùs flectere, quàm in melius; "Solus Vespasianus mutatus

est in melius." Pindarus illud animadvertit, Fortunam subitam et indulgentem animos plerumque enervare et solvere; "Sunt, qui magnam felicitatem concouere non possunt." Psalmus innuit, facilius esse modum adhibere et temperamentum in fortunæ statu, quàm in incremento; "Divitiæ si affluent, nolite cor apponere." De similibus quibusdam observationibus ab Aristotele in Rhetoricis mentionem obiter factam non inficior, necnon in aliorum scriptis nonnullis sparsim; verùm nunquàm adhuc incorporatæ fuerunt in Moralem Philosophiam, ad quam principalitèr pertinent, non minùs certè quàm ad agriculturam tractatus de diversitate soli et glebæ, aut ad medicinam, tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diversis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi fortè imitari velimus temeritatem empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis ad ægros omnes, cujuscunque sint constitutionis.

Sequitur doctrinam de Characteribus, doctrina de Affectibus et Perturbationibus, qui loco morborum animi sunt, ut jam dictum est. Quemadmodum enim politici prisci de democratiis dicere solebant, quòd populus esset mari ipsi similis, oratores autem ventis; quia sicut mare per se placidum foret et tranquillum, nisi a ventis ageretur et turbaretur, sic et populus esset naturâ suâ pacatus et tractabilis, nisi a seditiosis oratoribus impelleretur et incitaretur: similiter verè affirmari possit naturam Mentis Humanæ sedatam fore et sibi constantem, si Affectus tanquam venti non tumultuarentur ac omnia miscerent. Et hìc rursus subiit nova admiratio Aristotelem, qui tot

libros de Ethicis conscripsit, Affectus ut membrum Ethicæ principale in illis non tractâsse; in Rhetoricis autem ubi tractandi interveniunt secundariò (quatenùs scilicèt oratione cieri aut commoveri possint) locum illis reperisse; in quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acutè et benè disse-ruit. Nam disceptationes ejus, de Voluptate et Dolore, huic tractatui nullo modo satisfaciunt; non magis, quàm qui de luce et lumine tantùm scriberet, de particularium colorum naturâ scripsisse diceretur: siquidem Voluptas et Dolor erga Affectus particulares ita se habent, ut lux erga colores. Meliorem certè in hoc argumento (quatenùs ex his quæ nunc exstant conjicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici: attamen talem, quæ potiùs in definitionum subtilitate, quàm in tractatu aliquo pleno et fuso consisteret. Equidem reperio etiam libellos quosdam elegantes de nonnullis ex Affectibus; veluti de Irâ, de inutili Verecundiâ, et aliis perpaucis. Sed si verum omninò dicendum sit, doctores hujus Scientiæ præcipui sunt Poëtæ et Historici; in quibus depingi et dissecari solet, quomodò Affectus excitandi ad vivum sunt et accendendi? Quomodò leniendi et sopiendi? Quomodò rursùs continendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodò itidèm se, licèt compressi et occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices subeant? Qualitèr sibi mutuò implicentur? Qualitèr inter se digladiantur et opponantur? et innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimum plurimi est usùs, in Moralibus et Civilibus; Qualitèr (inquam) Affectus. Affectum in

ordinem cogat, et alterius auxilio ad alterum subjungendum uti liceat? Venatorum et aucupum more qui bestię operâ ad bestias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: quod fortassè alitèr ex sese, absque brutorum auxilio, homo tam facilè præstare non possit. Quin et hoc fundamento nititur excellens ille, et per omnia patens, usus in civilibus Præmii et Pœnæ, quæ rerumpublicarum columnen sunt, cùm Affectus illi prædominantes, Formidinis et Spei, alios omnes Affectus noxios cœrceant et supprimant. Etiam sicut in regimine statûs non rarò fit, ut factio factione in officio contineatur, similiter fit et in regimine mentis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in nostrâ sunt potestate; quæque operantur in animum, voluntatemque et appetitum afficiunt et circumagunt, ideòque ad immutandos mores plurimùm valent. Quâ in parte debuerant Philosophi strenuè et gnavitèr inquirere, de Viribus et Energiâ Consuetudinis, Exercitationis, Habitûs, Educationis, Imitationis, Æmulationis, Convictûs, Amicitïæ, Laudis, Reprehensionis, Exhortationis, Famæ, Legum, Librorum, Studiorum, et si quæ sunt alia. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in Moralibus; ab istis agentibus animus patitur et disponitur; ab istis, veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad conservandam et recuperandam animi sanitatem conducant, quatenûs remediis humanis id præstari possit. Ex quorum numero unum aut alterum seligemus, in quibus paullulùm immoremur, ut reliquis sint exemplo.

De Consuetudine igitur et Habitu, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis, planè mihi videtur angustias quasdam contemplationis et negligentiam sapere, cùm asserit, in illas actiones, quæ naturales sunt, consuetudinem nihil posse; exemplo usus, quòd si lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem quidem sponte ascendendi acquirit: quinetiàm, quod sæpiùs videndo aut audiendo, nihilo meliùs aut videmus aut audimus. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi natura est peremptoria (cujus rei causas reddere in præsentia non vacat) alitèr tamen in illis fit, in quibus natura secundum latitudinem quandam patitur intentionem et remissionem, Sanè videre potuit chirothecam paullo arctiorem, manui sæpiùs inducendo, laxiorem reddi; baculum usu et morâ in contrarium flexûs sui naturalis incurvari, et in eodem statu paullò post durare; vocem exercitando magis fieri robustam et sonoràm; frigora æstumque consuetudine tolerari, et ejusdem generis complura. Quæ quidem posteriora duo exempla propiùs accedunt ad rem, quàm quæ ab ipso adducta sunt. At tamen, utcunque hoc se habeat, quò magis verum fuerit tam virtutes, quam vitia in habitu consistere; eò magis ei contendendum fuerat ut normas præscriberet, quomodò hujusmodi habitus fuerint acquirendi aut amovendi. Plurima siquidem confici possint præcepta de prudenti institutione exercitationum animi, non minùs quàm corporis. Illorum paucula recensebimus.

Primum erit, ut jam a principio caveamus a

pensis vel magis arduis, vel magis pusillis quam res postulat. Nam si oneris nimium imponatur apud ingenium mediocre, benè sperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiducia plenum, opinionem concitabis quâ plus sibi polliceatur quam præstare possit, quod secum trahit socordiam. In utroque autem ingenii temperamento fiet, ut experimentum expectationi non satisficiat; id quod animum semper dejicit et confundit. Quod si pensa leviora fuerint, magna inducitur in progressionis summâ jactura.

Secundum erit, ut ad exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparetur, duo imprimis tempora observentur: alterum, quandò animus optimè fuerit ad rem dispositus; alterum, quandò pessimè. Ut ex priore plurimum in viâ promoveamus, ex posteriore nodos obicesque animi contentione strenuâ deteramus; unde tempora media facilè et placidè labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Aristoteles obiter meminit; ut totis viribus (citrâ tamen vitium) nitamur in contrarium illius, ad quod naturâ maximè impellimur; sicut cùm in adversum gurgitis remigamus, aut baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum præceptum ex illo axiomate pendet, quod verissimum est; animum ad quæcunque feliciùs trahi et suaviùs, si illud quò tendimus in intentione operantis non sit principale, sed tanquàm aliud agendo superetur, quoniam ita fert Natura, ut necessitatem et imperium durum fermè oderit. Sunt et alia multa, quæ utiliter præcipi possint, de regimine

Consuetudinis. Consuetudo enim, si prudentè et peritè inducatur, fit reverà (ut vulgò dicitur) altera natura: quod si imperitè et fortuitò administretur, erit tantùm simia naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, sed inscite tantùm et deformitèr.

Similitèr, si de Libris et Studiis, eorumque ad Mores virtute et influentiâ, verba facere vellemus; numnam desunt plurima præcepta et consilia fructuosa eòspectantia? Annon unus ex Patribus, magnâ cum indignatione, Pœsin appellavit ‘vinum dæmonum;’ cum reverà progignat plurimas tentationes, cupiditates, et opiniones vanas? Annon prudens admodùm, et digna quæ benè perpendatur, est sententia Aristotelis; “Juvenes non esse idoneos Moralis Philosophiæ auditores:” quia in illis perturbationum æstus non dùm sedata est, nec tempore et rerum experienciâ consopita? Atque ut verum dicamus, annon ideò fit, ut scriptorum priscorum præstantissimi libri et sermones (quibus ad virtutem homines efficacissimè invitati sunt; tam augustam ejus majestatem omnium oculis repræsentando, quam opiniones populares in virtutis ignominiam, tanquam habitu parisorum indutas, derisui propinando) tam parum prosint ad vitæ honestatem et mores pravos corrigendos, quia perlegi et revolvi non consueverunt a viris ætate et judicio maturis, sed pueris tantùm et tironibus relinquuntur? Annon et hoc verum est, juvenes multò minùs Politicæ quàm Ethicæ auditores idoneos esse, antequàm Religione et Doctrinâ de Moribus et Officiis planè imbuantur; ne fortè judicio depravati et corrupti in eam opinionem veniant,

non esse rerum differentias morales veras et solidas, sed omnia ex utilitate aut successu metienda? Sicut poëta canit;

“ Prosperum et felix scelus virtus vocatur:”

et rursùs,

“ Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diadema.”

Ac poëtæ quidem hæc satiricè, et per indignationem, loqui videntur: at libri nonnulli politici idem seriò et positivè supponunt. Sic enim Machiavello dicere placet, “ Quòd si contigisset Cæsarem bello superatum fuisse, Catilinâ ipso fuisset odiosior.” Quasi verò nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter furiam quandam ex libidine et sanguine conflata, atque animum excelsum et inter homines naturales maximè omnium (si ambitio abfuisset) suspiciendum. Videmus etiam, ex hoc ipso, quàm necessarium sit homines doctrinas pias et Ethicas, antequàm Politicam degustent, plenis faucibus haurire: nimirum, quod qui in aulis principum et negotiis civilibus a teneris (ut aiunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam ferè sinceram et internam morum probitatem assequantur; quantò minùs, si accesserit etiam librorum disciplina? Porrò et in documentis ipsis moralibus, vel saltèm aliquibus eorum, annon cautio paritèr est adhibenda, ne indè fiant homines pertinaces, arrogantes, et insociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone; “ Hæc bona, quæ videmus, divina et egregia, ipsius scitote esse propria; quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non a Naturâ, sed a magistris?” Sunt et axiomata alia complura de iis, quæ a Studiis et Libris hominum animis ingenerantur.

Verum est enim quod dicit ille, ‘
mores:’ quod paritèr affirmandu
rebus, Convictu, Famâ, Legibus p
quas paullo antè recensuimus.

Ceterùm Animi quædam est C
magis accurata et elaborata videt
Nititur autem hoc fundamento
mortalium animi certis temporib
statu perfectiore, aliis in statu
Hujus igitur Culturæ intentio fuer
bona illa tempora foveantur, prava
Kalendario deleantur et expungan
quidem temporum fixatio duobus
Votis, aut saltèm constantissimis
Observantiis atque Exercitationibu
in se valent, quantum in hoc, quod
et obedientiâ jugitèr contineant.
rum obliteratio duplici itidèm rati
Redemptione aliquâ vel Expiati
et Novo Vitæ Instituto, veluti de
hæc pars ad Religionem planè spe
mirum, cùm Moralis Philosophiæ
(sicut antè dictum est) ancillæ
Theologiam suppleat.

Quamobrèm concludemus ha
Animi

gruos, qui tamen tales sint ut eos assequendi nobis aliquatenùs suppetat facultas. Si enim hæc duo supponantur; ut et fines actionum sint honesti et boni, et Decretum Animi de iis assequendis et obtinendis fixum sit et constans, sequetur ut continuò vertat et efformet se animus unâ operâ in virtutes omnes. Atque hæc certè illa est operatio, quæ Naturæ ipsius opus referat; cùm reliquæ, quæ diximus, videantur esse solummodò sicut opera manûs. Quemadmodum enim statuarius, quandò simulacrum aliquod sculpsit aut incidit, illius solummodò partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem ceterarum (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet et informe saxum, donec ad illud quoque pervenerit); e contrâ verò Natura, quandò florem molitur aut animal, rudimenta partium omnium simul parit et producit: eodem modo, quandò virtutes habitu acquiruntur, dum Temperantiæ incumbimus, ad Fortitudinem aut reliquas parùm proficimus; quandò autem rectis et honestis finibus nos dedicaverimus penitùs et devoverimus, quæcunque fuerit virtus quam animo nostro commendaverint et imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudùm imbutos et prædispositos habilitate et propensione nonnullâ ad eam assequendam et exprimendam. Atque hic possit esse status ille animi, qui egregie ab Aristotele describitur, et ab eo non virtutis sed divinitatis cujusdam caractere insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt; “Immanitati autem consentaneum est opponere eam, quæ supra humanitatem est, Heroïcam sive Divinam virtutem.” Et paullò post; “Nam ut feræ neque

vitium neque virtus est sic neque Dei. Sed hic quidem status altius quiddam virtute est, ille aliud quiddam a vitio." Plinius certè Secundus, ex licentiâ magniloquentiæ ethnicæ Trajani virtutem Divinæ non tanquam imitamentum, sed tanquam exemplar, proponit, cùm ait; "Opus non esse hominibus alias ad Deos preces fundere, quàm ut benignos æque et propitios se dominos mortalibus præstarent, ac Trajanus præstitisset." Verùm hæc profanam ethnicorum jactantiam sapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prensabant. At Religio vera et sancta fides Christiana rem ipsam petit; imprimendo animis hominum caritatem, quæ appositissimè vinculum perfectionis appellatur, quia virtutes omnes simul colligat et revincit. Sanè elegantissimè dictum est a Menandro de Amore Sensuali, qui Divinum illum perperam imitatur; "Amor melior Sophistâ lævo ad humanam vitam." Quibus innuit, morum decus meliùs ab amore efformari quàm a sophistâ et præceptore inepto, quem lævum appellat. Siquidem universis suis operosis regulis et præceptionibus hominem tam dextrè et expeditè effingere nequeat, ut seipsum et in pretio habeat, et se bellè in omnibus componat, quàm Amor facit. Sic proculdubiò, si animus cujuscumque fervore caritatis veræ incendatur, ad majorem perfectionem evehetur quàm per universam Ethicam doctrinam; quæ Sophistæ profectò habet rationem, si cum alterâ illâ conferatur. Quinetiam, sicut Xenophon rectè observavit; "Ceteros Affectus, licet animum attollant, eum tamen distortuere et decomponere per ecstases et excessus suos, amorem verò

solum eum simul et dilatare et componere:" sic omnes aliæ humanæ quas admiramur dotes, dum Naturam in majus exaltant, excessui interim sunt obnoxia; sola autem caritas non admittit excessum. Angeli, dum ad potentiam Divinæ parem aspirarent, prævaricati sunt et ceciderunt; "Ascendam, et ero similis Altissimo." Homo dum ad scientiam Divinæ parem aspiraret, prevaricatus est et lapsus: "Eritis sicut Dii, scientes bonum et malum." Verùm ad similitudinem Divinæ Bonitatis aut Caritatis aspirando nec angelus, nec homo, unquam in periculum venit aut veniet. Immò ad hanc ipsam imitationem etiam invitamur; "Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos." Quin et in ipso archetypo Naturæ Divinæ verba sic collocat religio ethnica, Optimus Maximus; Scriptura autem Sacra pronunciat, "Misericordia ejus super omnia opera ejus."

Hanc itaque Moralis Doctrinæ partem, de Georgicis Animi, jam absolvimus. In quâ, si ex intuitu portionum ejus, quas perstrinximus, quis existimet operam nostram in hoc tantummodò etiam esse, ut ea in Artem seu Doctrinam redigeremus, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sint tanquam vulgata et obvia et per se satis clara et perspicua, suo judicio liberè utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum a nobis esse non rerum pulcritudinem sed usum et veritatem sectari. Re-

cordetur etiam paullispèr commentum illud parabolæ antiquæ, de Geminis Somni Portis.

“Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris;
Altera candenti perfectâ nitens elephanto,
Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.”

Insignis sanè magnificentia portæ eburneæ; tamen Somnia vera per corneam commeant.

Additamenti vice poni possit circa doctrinam Ethicam observatio illa, inveniri nimirùm relationem et congruitatem quandam inter Bonum Animi et Bonum Corporis. Nam sicut Bonum Corporis constare diximus ex Sanitate, Pulcritudine, Robore, ac Voluptate; sic Animi Bonum, si juxta Moralis Doctrinæ scita illud contemplemur, hùc tendere perspicimus, ut animum reddat sanum et a perturbationibus immunem, pulcrum, verique decoris ornamentis excultum, fortem atque agilem ad omnia vitæ munia obeunda, denique non stupidum sed voluptatis, et solatii honesti sensum vividè retinentem. Hæc autem, sicut in Corpore, ita et in Animo, rarò simul omnia conjunguntur. Facile enim videre est multos ingenii viribus et fortitudine animi pollentes, quos infestant tamen perturbationes, quorumque etiam moribus vix aliquid elegantiae aut vetustatis aspergitur; alios quibus abundè est in moribus elegantiae et venustatis, illis tamen non suppetit aut probitas animi ut velint, aut vires ut possint rectè agere; alios, animo præditos honesto atque a vitiorum labe repurgato, qui tamen nec sibi ipsis ornamento sunt, nec reipublicæ utiles; alios

qui istorum fortassè trium compotes sunt, sed tamen Stoicâ quâdam tristitiâ et stupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quòd si contingat, ex quatuor istis duo tria aliquandò concurrere, rarissimè tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam verò principale

istud membrum Philosophiæ Humanæ,
quæ Hominem contemplatur quatenùs
ex Corpore consistit atque Animâ,
sed tamen segregatum et citrà
societatem, a nobis per-
tractatum est.

Thomas White, Printer,
Crane Court.